

A KATONAI BIZTONSÁGI HIVATAL
TUDOMÁNYOS TANÁCSÁNAK
KIADVÁNYA

A TARTALOMBÓL

Irán

Az iszlám fundamentalizmus fejlődési
iránya 2. rész

A szélsőséges, erőszakos szervezetek működé-
sének társadalmi háttere

Terrorizált civilizáció, civilizált terrorizmus

Öngyilkos merénylők Afganisztánban

A korrupció és az ellene folytatott tevékenység

Katona-egészségügy: többnemzeti ellátó

rendszer tapasztalatai

A kreml-i-ügynökök királya

2008

1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

- Bizottság elnöke:** Dr. Hamar Ferenc a KBH TKH vezetője
- Bizottság tagjai:** Dr. Göndics Béla a KBH TT tagja
Dr. Izsa Jenő
Dr. Korsós László
Dr. Kobolka István a KBH TT titkára
Lenkey László PhD hallgató
Dr. Németh József
Tarján István PhD hallgató
- Felelős kiadó:** Dr. Stefán Géza az MTA Doktora, címzetes egyetemi tanár, a KBH főigazgatója
- Főszerkesztő:** Ledács Kiss Jenő
- Tördelő szerkesztő:** Juth Marianna
- Székhely:** Budapest
- ISSN:** 1785-1181
- Postacím:** MK KBH Tudományos Tanács
1885 Budapest, Pf.: 25.
Telefon: 236-5111/ 24-301, 31-423 mellék

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

- Elsősorban a honvédelemmel, ezen belül a nemzetbiztonsággal összefüggő kérdéseket feldolgozó, elemző írásokat várunk. A kéziratokat másfeles sortávolsággal, gépelve - floppyn is - kérjük a TT titkárához vagy az SZB valamelyik tagjához eljuttatni a szerző neve, beosztása, rendfokozata, lakcíme és telefonszáma feltüntetésével.

- A cikk, tanulmány, írás terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy ívet (21-23 gépelt oldal).

- A közlésre nem kerülő cikkeket nem őrizzük meg, de a szerző kérésére visszaküldjük.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

Németh József

Irán..... 5

Horváth Pál

Az iszlám fundamentalizmus fejlődési iránya a Közel-Keleten és Afrikában, összefonódása a terrorizmussal 2. rész 26

Schandl László – Svéd László

A többnemzeti egészségügyi ellátó rendszerben szerzett első katonai-egészségügyi tapasztalatok 44

Pap Norbert

Néhány gondolat a politika és a földrajz viszonyáról 63

AKTUÁLIS

Szternák György

A szélsőséges, erőszakos szervezetek (csoportok) működésének társadalmi háttere 71

Sárkány István

Terrorizált civilizáció, civilizált terrorizmus 81

Szabó Csaba

A korrupció és az ellene folytatott tevékenység 88

Kenedli Tamás

Az EUROPOL elemző munkaféjl (AWF) szerepe a nemzetközi bűnügyi információcserében és műveleti együttműködésben 110

KONZULTÁCIÓ

Fenyvesi Csaba

A szembesítés mint bizonyítási eljárás ügyiratok és jogalkalmazói vélemények tükrében 119

Krizbai János

Szervezeti teljesítmény a közszolgálatban, illetve a katonai szervezetben 151

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

Béres János – Spindler Zsolt

Öngyilkos merénylők Afganisztánban 163

	Oldal
Déri Ágnes	
Karrier Európa szívében.....	173
<i>TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL</i>	
Szabó Ervin Antal	
<i>Vázlatok az orosz hírszerzés történetéből</i>	
A Kreml-i kémek királya	179
<i>HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK</i>	
Szabó Ervin Antal	
<i>Összeállítás a külföldi sajtó nemzetbiztonsági kérdéseket érintő cikkeiből</i>	
Az USA hírszerzését bérbe adták az üzletembereknek	187
A Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) ez év szeptember 17-i különleges művelete.....	192
A nemzeti hírszerzés igazgatója	193
Kaukázusi front: idegen hibák új taktikája	197
Ukrajna Külső Hírszerző Szolgálat.....	207
Contents	209
SZERZŐINK	210

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

NÉMETH JÓZSEF

IRÁN

Irán északon Türkmenisztánnal, a Kaszpi-tengerrel, Örményországgal, és Azerbajdzsánnal, Keleten Pakisztánnal és Afganisztánnal, nyugaton Törökországgal és Irakkal határos, délen a Perzsa (Arab)- és az Ománi öböl határolja.

A csaknem hetvenmillió lakossal¹ és a világ második legnagyobb ismert olajtartalékával és földgázkinccsel² rendelkező Iráni Iszlám Köztársaság a meggyengült, gyakorlatilag működésképtelen Irak ellenében a térség regionális középhatalmává kíván válni. Ennek a törekvésének szerves részét képezi az iráni atomprogram csakúgy, mint Irakban a hatalom megszerzésére alkalmasnak tűnő síita³ csoportosulások, valamint az Izraellel szomszédos országokban működő radikális Hamasz⁴ és Hezbollah⁵ szervezetek erőteljes támogatása. Ez arra utal, hogy a harmadik öbölháborúig gyakorlatilag csak Iránra kiterjedő síita uralmat hosszú távon agresszívan próbálja terjeszteni a szunniták uralta arab világban. Erre jó alapot adtak a nemzetközi körülményekben történt változások. Regionális riválisai eltűntek, Libanonban – ahol a lakosság mintegy 30 %-a a síita vallási irányzathoz tartozik – hatalmi vákuum alakult ki, az arab országok pedig képtelenek egyenrangú ellenfélként szembeszállni Izraellel.

---

¹ 66 470 000 fő (2003-as adat) Országok Lexikona, főszerkesztő: Szlávik Tamás, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2007., 297. o.

² A világ negyedik, a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete, az OPEC második legnagyobb olajtermelője.

³ Az iszlám vallás irányzatai három fő csoportba sorolhatóak: a hívők 85-87%-a szunnita, 10-14 %-a síita, 1-3%-a háridzsita és egyéb irányzatú. Természetesen a fő irányzatokon belül különböző vallásjogi iskolák működnek.

⁴ Iszlám Ellenállási Mozgalom. Szunnita irányzatú, a fundamentalista Muzulmán Testvérek szervezet palesztin ága. A megszállt területeken szélsőséges ellenállási mozgalomként jelentkezett az 1980-as évek elején. Kezdetben nem volt aktív, azóta viszont vezető iszlám mozgalommá vált a Gázai övezetben. Célja Izrael eltörlése és egy muszlim törvényeken alapuló Palesztina megalapítása.

⁵ Isten Pártja. Síita irányzatú, ideológiája Ruhollah Khomeini ajatollahtól származik. Legerősebb csoportja Libanon 1982-es katonai megszállását követően jelentkezett, mint az izraeli megszállás ellenzője. Célja a nyugati befolyás megszüntetése Libanonban és az iszlám világban.

Hosszú évtizedek óta Irán folyamatos diplomáciai és fegyveres összetűzések között éli mindennapjait. Ezért az ország mai vezetői tudatosan töreksenek a világ vezető hatalmaival – az Amerikai Egyesült Államok kivételével – elfogadható viszonyt ápolni, különös tekintettel az ENSZ BT tagokra. Az „olajfegyver” birtokában jó taktikával tárgyalnak: „húzd meg, ereszd meg” politikáját követik. Mindeközben megpróbálnak ütőképes haderőt rendszerbe állítani, hogy szuverenitásukat megvédjék. Nagy hatótávolságú hordozó-eszközöket (Shahab-3⁶) állítottak hadrendbe és folyamatosan dolgoznak újak⁷ fejlesztésén. Mind nukleáris, mind rakétalétesítményeit dekoncentrálta az ország területén, hogy egyetlen csapás ne okozzon jóvátehetetlen kárt.

Ahhoz azonban, hogy megértsük az iráni politikai elit jelenlegi törekvéseit meg kell ismernünk az ország történelmét, a társadalmi berendezkedését.

Történeti áttekintés

A kezdetektől a gyarmatosításig

„A mai Irán területén, amelyet korábban Perzsiának neveztek, az évezredek során hódítók, dinasztiai és gyarmatosítók egymást követő hullámokban uralkodtak, s az ország nagysága, ereje is szüntelenül változott a világbirodalmi méretektől a regionális középhatalomig.”⁸ Az időszámítás előtt 1200 körül jelentek meg először nomád iráni törzsek (médek, perzsák, pártusok, baktriaiak, száciaiak, szkíták) az Iráni-fennsíkon. A két legerősebb törzs - a médek és a perzsák- között hatalmi harc folyt, melynek következményeként először médek kerültek vezető pozícióba. Uralmukat i.e.553-ban döntötték meg a perzsák Kúrosz vezetésével, aki megalapította az Ahamenida-dinasztiát és egységes államot teremtett ezen a területen. A birodalmat a húsz tartományi kormányzó, az ún. satrapák irányították az uralkodó helyetteseiként, csaknem teljes önállósággal. Kezdetben főúri családok leszármazottai voltak, később posztjuk örökösítővé is vált. A dinasztia uralmának-mely fénykorában kiterjedt Egyiptomra, Trákiára, a Földközi-tenger szigeteire és India egy részére- a világhódító Nagy Sándor (III. Alexandrosz) makedón király seregei vetettek véget. Először ie.333-ban Isszosznál, majd ie. 330-ban Gaugamélánál mértek súlyos vereséget III. Dareiosz csapataira. Azonban Nagy Sándor korai halála gyorsan véget vetett a makedónok uralmának Perzsiában. Birodalma romjain először a Szeleukida-dinasztia kísérelte meg központi hatalom létrehozását, mely rövid időn belül elbukott a helyi dinasztiaiak küzdelmében. Ebből a pártusok kerültek ki győztesen, akik ezt követően csaták sorát vívták a terjeszkedő Római Birodalom katonáival, illetve a Dél-Irán Farsz nevű tartományát uraló Szasszanidák ellen. Végül a pártusok uralmát a Szasszanidák törték meg iu. 224-ben, akik ezt követően a 641-ben⁹ bekövetkezett arab hódításig vezették az Újperzsa Birodalmat. Ezalatt a majdnem négyszáz év alatt rendkívül stabil és centralizált adminisz-

⁶ 1300 km a lőtávolsága.

⁷ Shahab-5, kb. 4000 km lőtávolságú. Kiss Álmos Péter: Az ajatollahbomba. Népszabadság online, 2006. június 18.

⁸ Gömöri Endre: Irán egy amerikai modell bukása. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 7. o.

⁹ Nihavandi csata.

trációt, valamint erős központi hadsereget szerveztek. Ugyanakkor tovább folytatódott a befolyásos főurak hatalmi harca a császári trónért.

Az arabok győzelmét az tette lehetővé, hogy az iráni birodalom és a bizánci császárság hosszú és kimerítő küzdelmet vívott egymással. Ezt használták ki az Abu Bakr vezette arab csapatok. Győzelmükkel Perzsia az arab kalifátus része lett és megkezdődött az iráni történelem napjainkig tartó iszlám korszaka. A feudális urak nagy része, hogy megtartsa birtokait és kiváltságait felvette a hódítók hitét. Így a helyi hatalom sok esetben a régi főurak kezében maradt, csakúgy mint a tartományi hadseregek vezetése, amelyekkel esetenként még a kalifa választást is befolyásolták. Ez az anarchikus helyzet ismét a különböző helyi dinasztiáknak kedvezett, amelyek közel kétszáz évig folytattak egymással küzdelmet a főhatalom megszerzéséért. Az ország így könnyű prédájává vált a terjeszkedő szeldzsuk törököknek, akiket viszont Dzsingisz tatár kán hordái győztek le 1221 körül. Az általuk létrehozott államszervezet sem volt tartós. Egymást követték a hódítók a birodalomban. Jelentős változást Timur Lenk uralkodása (1381-1405) hozott, mivel ezidő alatt számos türkmén törzs telepedett le az országban. Létrehozták a fehér türkmének államát és tőlük származott a Szafavida-dinasztia (1487-1722). Első uralkodója Ismail volt, aki 1502-ben sahhá kiáltotta ki magát. Hosszú harcok után megszilárdította a nemzeti egységet és a síita vallást tette meg államvallássá. Ezzel leválasztotta az iráni birodalmat a szunnita többségű arab világról. Uralma támogatását a síita papságra alapozta, amellyel azok erős vallási, szellemi és politikai befolyáshoz jutottak. A sah döntése egyben azt is jelentette, hogy az országa területén élő szunnitákat erőszakkal kényszerítették a síita hittételek elfogadására. Ez véres háborúhoz vezetett az ottomán törökökkel, mivel 1500 után az Oszmán Birodalom uralkodója a szunniták kalifája is volt. Az ellenségeskedésnek végül 1636-ban vetettek véget. A békeszerződés egészen a 19. századig meghatározta Irán nyugati határvonalát. A Szafavidák hatalmuk csúcsán a kereskedelmi terjeszkedésbe kezdtek a Perzsa-öblön keresztül, amely miatt konfliktusba kerültek az azt ellenőrző portugálokkal. Így jól jött számukra, hogy Anglia visszakívánta szorítani őket a térségből, az India felé vezető út biztosítása miatt. Ekkor foglalta el Perzsia Hormuz szigetét is, ahol az angolok rövidesen helyőrséget hoztak létre. A Szafavida-dinasztiát afgán törzsek felkelése döntötte meg 1722-ben. A belharcok során az afsar törzs vezetője, Nadír Kuli kán került hatalomra, aki véres uralkodása során meghódította Örményországot, Azerbajdzsánt, Grúziát, Afganisztánt, India és Irak egy részét, valamint annektálta Bahrain szigetét. Hatalmi törekvései lehetőséget nyújtottak az angoloknak arra, hogy támaszpontokat szerezzenek Perzsia déli részein, amelyeket jól tudtak hasznosítani a cári Oroszország ellen folytatott pozíció-harcuk során. Ekkor az angolok még csak részleges korlátot jelentettek az irániak gazdasági és politikai életére. Nadír uralkodása során az ország társadalom szerkezetében jelentős változások, egyensúly eltolódások következtek be. A hódító hadjárataihoz a nomád törzsfőnökök, kánok támogatását kérte, akik katonai szolgálataik fejében földbirtokot kaptak. Ezzel a tradicionális főurak háttérbe szorultak. Eközben a gazdaságilag és kulturálisan fejlettebb kaukázusontúli területek (grúzok, örmények, azerbajdzsánok) felkelések sorát indították az uralkodó ellen. Feudális uraik, harcuk támogatásának reményében, a cári hatalom kibontakozó déli orientációjának természetes szövetségeseivé váltak. Nadír halála után a feudális családok és a törzsek között elkeseredett harc kezdődött a hatalom megszerzéséért. Ebből 1779-ben a kadzsar törzs került ki győztesen. A dinasztia első uralkodója, Aga Mohamed, azonban csak 1796-ban lépett trónra. Az ország berendezkedése feudális monarchia volt, amelyben a sah korlátlan úr

és a hadsereg főparancsnoka egyben. Azonban az erős centralizmus a feudális főurak félfüggetlenségével és a nomád törzsek kánjainak ki-váltságaival párosultak. Ezt a helyzetet tovább bonyolította a síita főpapság privilegizált helyzete (hatalmas földbirtokok tulajdonlása, kereskedelmi és uzsoraüzletek folytatása, vallási és világi bíróságok irányítása).

A gyarmatosítás kezdetétől a II. világháborúig

Az 1800-as évek elejétől Perzsia három gyarmatosító ország (Anglia, Oroszország és Franciaország) hatalmi törekvései érdekszférájába került. A cári Oroszország fokozatosan kiterjesztette befolyását Grúziára és más kaukázusontúli területekre. A sah Grúzia visszaszerzése érdekében a franciákkal 1807-ben megkötötte az első ún. „egyenlőtlen szerződés”-t, melynek értelmében az irániak arra kötelezték magukat, hogy kiutasítják az angol kereskedőket az országból és hadat üzennek Angliának, valamint akadálytalanul átengedik Bonaparte Napóleon csapatait Indiába. Ennek ellentételezéseként a franciák fegyvereket és hadseregszervezési segítséget ígértek. Ugyanabban az évben, Tilsitben, Bonaparte a cárral is kötött egy paktumot, amely viszont a sah pozícióit gyengítette az oroszokkal szemben. A folyamatos csatározások az irániak vereségeivel végződtek, aminek következményeként 1813-ban, a gulisztáni békével, végleg lemondtak Grúziáról. Sőt átengedték Oroszországnak Azerbajdzsán északi részét és a cárok hadiflottát állíthattak fel, tarthattak fenn a Kaszpi-tengeren. A nemzetközi erőviszonyok ilyen jellegű megváltozása hátrányosan érintette az angolok stratégiai helyzetét a térségben. Ezért új megállapodást kötöttek az irániakkal, mely lehetőséget nyújtott számukra fegyverek és tanácsadók küldésére, illetve katonai bázisok létrehozására. Az sahot pedig arra kötelezte, hogy tekintsen semmisnek minden olyan szerződést, amelyet korábban Anglia ellenségeivel kötött.

A cári Oroszország és Anglia közötti érdekütközések első szakasza a cár bukásáig tartott. 1826-ban az angolok elérkezettnek látták az időt, hogy Grúziát érdekszférájukba vonják. Felforgató tevékenységük eredményeképpen a síita főpapság „Szent háborút” hirdetett Oroszország ellen. Azonban az irániak angol segítséggel sem tudtak győzelmet kiharcolni az oroszokkal szemben. A cári csapatok egyértelmű sikerét jelezte a Turkmancsában megkötött békeszerződés, mely Oroszországhoz csatolta Örményországot. Az angolok nehezen törődtek bele a térségbeli pozícióvesztésbe, ezért 1838-ban hadjáratot indítottak a formailag akkor Iránhoz tartozó, stratégiaileg kiemelkedően fontos, Herat tartomány¹⁰ elfoglalására. A sah természetesen a cártól kért és kapott támogatást. Ennek ellenére -gazdasági és katonai erőfölnyük kihasználásával- az angolok sikerrel kényszerítették ki az irániaktól a területenkívüliségi jogot a megkötött kereskedelmi szerződésben. A második herati háború -1856-1857- még nagyobb angol eredménnyel járt, melynek során az angolok elfoglalták a Perzsa-öböl két legfontosabb kikötőjét is. A háborút lezáró párizsi békeszerződésben a sah lemondott minden Herat tartományra vonatkozó igényéről, valamint gazdasági koncessziókat (vasút- és villamosági hálózat kiépítése, olaj- és fakitermelés, csatornaépítés és öntözési rendszer létrehozása, vám -és bankhálózat kiépítése)¹¹ biztosított a győztes angoloknak. Ezzel

---

¹⁰ Ma Nyugat-Afganisztán része, ahol egymást keresztezik az Indiába vezető főközlekedési útvonalak.

¹¹ Gömöri Endre: Irán egy amerikai modell bukása. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 22.o.

egyidőben a cári kormány is törekedett koncessziók¹² megszerzésére Oroszország társadalmi és gazdasági elmaradottsága miatt azonban csak másodlagos pozíciókat tudtak szerezni. Ezek főként Irán északi területeit érintették, ahol az oroszok földrajzi helyzetéből adódó előnyök közvetlenül is érvényesülhettek. Az irániak az oroszok „helyzetbe hozásával”¹³ az angolok túlsúlyát próbálták meg kiegyenlíteni. Ennek ellenére Irán a századfordulóra gyakorlatilag Anglia és Oroszország befolyása alá került, félgymatává vált.

Közben az iráni társadalom továbbra is hűbéri szerkezeten alapult, de változások azonban történtek. Egyes földesuraknak már a központi hatalom erősítése volt az érdekük és lassan, nagy nehézségek árán kezdett kialakulni a kereskedőréteg is. A parasztok és a városi szegények helyzetének folyamatos rosszabbodása¹⁴ a „pániszlám” ideológia és a liberális nacionalista áramlatok térnyerését hozták magukkal. Ez a tömegmozgalmak megerősödéséhez és végül 1905-ben, a forradalom kitöréséhez vezetett. Tömegbázisukat szélesítette a „Bazár”¹⁵ csatlakozása, melynek tagjai létüket látták veszélyeztetve az egyre erősödő külföldi terjeszkedéssel. Kezdetben, mivel veszélyeztetve érezték gazdasági és politikai előjogaikat, tömegesen részt vett a síita papság is a forradalomban. A folyamatos tüntetések és sztrájkok egyik következményeként az uralkodó 1906-ban összehívta a nemzetgyűlést, a medzsliszt. Még abban az évben megszavazták az alkotmányt, amely korlátozta a sah abszolút jogait, valamint a koncessziók kiadását és a nemzetközi szerződések érvénybelépését egyaránt a medzslisz jóváhagyásához kötötte. Ugyanakkor deklarálta a síita főpapság politikai vezető szerepét és vétőjogot biztosított számukra a világi kérdésekben is.¹⁶ Az iráni forradalom eredményei a két ellenséges gyarmatosító hatalmat ideiglenes kompromisszumra kényszerítették. Így került sor 1907-ben az angol-orosz érdekszféra egyezmény megkötésére, melynek értelmében három övezetre osztották fel Iránt. A legnagyobb, északi övezet a cár, míg a Perzsa-öböl déli kijáratánál lévő Bender Abbasz kikötővárostól az afgán határig észak-keleti irányban húzódó vonaltól délre angol befolyási övezet lett. Ugyanakkor a formailag semleges zónában továbbra is angol kézben maradtak a koncessziók. A forradalmi küzdelmek erősödése, gyökerei akcióegységbe tömörítették a rivális nagyhatalmakat. 1908-ban egyre erőteljesebben léptek fel fegyveres erőikkel a forradalmi központok ellen. Ezért a forradalom más bázisra volt kénytelen támaszkodni. Ez viszont sorozatos szövetségváltásokat idézett elő a forradalom ellenfelei (cári erők, sah és környezete, angol csapatok és a baktiar törzs kánjai) között. 1911. decemberében azonban ismét angol-orosz katonai intervenció zajlott le. Ennek hatására a mozgalom végérvényesen összeomlott, ismét a Kadzsar-dinasztia uralkodott az ország felett.

---

¹² Sajátos engedélyezés, engedmény, melynek alapján az állam meghatározott tevékenységek gyakorlását szerződésben időlegesen úgy engedi át, hogy a jogosultnak részleges piaci monopóliumot biztosít.

¹³ Perzsa Hitelbank megszervezése, Kaszpi-tengeren a gőzhajózás üzemeltetése, távíróhálózat kiépítése, az iráni elit csapatok kiképzése. Gömöri Endre: Irán egy amerikai modell bukása. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 23. o.

¹⁴ Ennek betetőzése volt az 1903-as és 1904-es éhínség.

¹⁵ A kézműves és kereskedő réteg szervezett csoportjai. Gömöri Endre: Irán egy amerikai modell bukása. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 27. o.

¹⁶ Ennek értelmében öttagú főpapi tanácsot állítottak fel, amely megvizsgálhatta minden medzslisz által hozott törvényt, hogy azok megfelelnek-e az iszlám előírásainak. Gömöri Endre: Irán egy amerikai modell bukása. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 27, 28. o.

Az iráni olaj eddig az időszakig nem, vagy csak elenyésző szerepet kapott az ország sorsának alakításában. Az első világháború kitörése előtt a németek gazdasági és stratégiai előnyösülésüknek megfelelően, – melynek fő célja az olaj megszerzése volt – próbáltak meg behatolni Iránba. A velük szimpatizáló törökországi ifjútörök mozgalmat bázisként felhasználva, Irán függetlenségének biztosítékaként léptek fel. A német tervek egyaránt veszélyeztették a cári és a brit érdekeket. Ezért együttesen léptek fel ellene. Természetesen ez nem akadályozta meg a briteket abban, hogy a törökök iráni sikereit követően sürgősen ne vizsgálják felül az 1907-es brit-orosz egyezményt. Az 1915-ben kötött új megállapodás, a nemzetközi erőviszonyok függvényében, a korábbi semleges zónát - amelyen az ismert iráni olajterületeket voltak- is a brit érdekszférához csatolta. Időközben az amerikaiak érdeklődését is felkeltette Irán. Kiküldöttjük megszervezte a csendőrséget, mely utódszervezete¹⁷ később a brit hegemónia egyik pillérévé vált.

A 1917. november 7-én¹⁸ Oroszországban kitört a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, mely nagy hatással bírt Irán további történelmére. A szovjet kormány felmondta a cári hatalom által kötött szerződéseket és ennek értelmében néhány hét alatt kivonta csapatait Iránból. A hatalmi vákuumot azonnal kihasználták a britek. Az iráni hadsereget angol mintára szervezték át, új vámegezményt kötöttek, mely még jobban biztosította gazdasági behatolásukat, a polgári közigazgatás kulcspozícióiba angol bürokratákat neveztek ki. Az 1908-ban feltárt hatalmas olajkincsek kitermelését 1919-től az Anglo- Iranian Oil Company látta el, melynek haszna túlnyomórészt a briteket gazdagította a kedvezőtlen szerződési feltételek miatt. Közben az orosz forradalom hatására ismét fellendült az iráni forradalmi mozgalom, mely angolelles felkelésbe torkollott. Ezeket leverték ugyan, de az egymást váltogató iráni kormányok a Szovjetunióval is keresték a megegyezés lehetőségét. Az angolok iráni helyzetük stabilitása érdekében támogatták a sokáig analfabéta, műveletlen Reza Pahlavi¹⁹ 1921. február 21-én végrehajtott puccsát. Az uralkodó Ahmed sah behódolt. Pár nap múlva megkötötték a szovjet-iráni szerződést, amelyben a szovjet kormány lemondott a korábbi egyenlőtlen szerződésekről. Ugyanakkor kötelezte az irániakat arra, hogy a cári koncessziókat nem adhatják át harmadik félnek. Reza Pahlavi fokozatosan megerősítette a helyzetét²⁰ majd 1921. júniusában felmondatta a sahhal az angol-iráni szerződést. Ezzel egyidőben az észak-iráni forradalmi mozgalommal is megkezdte a leszámolást. Reza Pahlavi manőverezési képességét jelentősen megnövelte, hogy az amerikaiak erőteljesen érdeklődtek Irán -olajkincsei- irányába. 1923. október 26-án miniszterelnök lett. 1925. márciusában az abszolút fegyveres hatalommal rendelkező²¹ Reza Pahlavi tanácskozássra hívta össze a medzsliszt, amely elfogadta az általa szorgalmazott köztársasági államformára való áttérést. Azonban nem számolt a síita főpapság

---

¹⁷ Dél-perzsa Lövészadosztály.

¹⁸ A régi, pravoszláv naptár szerint október 24-én.

¹⁹ Fokozatosan lépett elő az elit perzsa-kozák csapatok ranglétráján, melyeknek 1919 végén a parancsnokhelyettese, majd 1921 elején a parancsnoka lett. Példaképe Mustafa Kemál (Atatürk) pasa, török politikus, a Török Köztársaság alapítója és első elnöke volt, aki felszámolta a vallási bíróságokat és iskolákat, a dervisrendeket, az új alkotmányból kiiktatta az államvallást, bevezette a Gergely naptárt, a nyugati hossz- és súlymértéket, a latinbetűs írást és megadta a nők teljes egyenjogúsítását.

²⁰ Az új kormányban hadügyminiszternek és főparancsnoknak nevezték ki és tábornagyi rendfokozatot kapott.

²¹ Hadügyminiszter és hadsereg-főparancsnok.

ellenállásával, amely 1925. április 1-jén Kumban közölte vele, hogy a monarchia évezredek óta elválaszthatatlan a perzsa államtól. Ezért, ha nem másítja meg elhatározását ellenállásukkal kell számolnia. Ennek hatására úgy döntött, hogy maga ül a trónra. 1925. októberében a Nemzetgyűlés kimondta a Kadzsar-dinasztia trónfosztását, majd a formális választásokat követően 1925. december 12-én megszavazták Reza Pahlavit uralkodójuknak. Az országban uralkodó középkori viszonyok közé ágyazódtak be a koncessziók. Az új sah²² első tevékenysége a központi fegyveres erők megerősítése volt. Ezután megkezdte az erőszakos központosítást. Először a legnagyobb törzsek – a lur, a baktiar, a kurd és a kaskaj – ellen lépett fel. Reza sah a török reformokat kívánta átültetni Iránba. Ezért kíméletlen harcot folytatott a külföldiek által felszerelt nomádok és a befolyásos síita egyház ellen. Nevéhez fűződik az első iráni egyetem megalapítása, a kötelező közoktatás elrendelése, a vezetéknév-használat kötelezővé tétele, az állami hadsereg felállítása, az új alkotmány²³ kidolgozása, valamint a saríát²⁴ felváltó polgári és büntetőtörvénykönyvek bevezetése, az infrastruktúra és a kereskedelem intenzív fejlesztése. Erőteljes iszlámellenessége és nyugatbarátsága miatt azonban rendkívül népszerűtlen volt alattvalói körében, ami az 1930-as évek második felében számos tüntetéshez vezetett. Ezeket véres kegyetlenséggel számolta fel a karhatalom. A sah eleinte az USA-ra számított, mint potenciális támogatójára, de a nagy világgazdasági válság hatásának következményeként nem ért el tartós sikert. Ezért a rohamosan megerősödő hitlerista Németország került az érdeklődésének középpontjába. Német segítséggel megújította az oktatást és a nyersanyagtermelést, valamint megépült a transziráni vasút²⁵. Béketörékvései hatására 1937. július 9-én Afganisztán, Irak, Törökország és Irán aláírta Teheránban az ún. Szaabádi szerződést, melyben az érintett felek egymás határait garantáló és kölcsönös segítségnyújtási kötelezettséget vállaltak. Ezek a fejlemények siettették bukását, hiába deklarálta a II. világháborúban semlegességét. A szövetségesek úgy ítélték meg, hogy ennek ellenére harcba lép a német oldalon és kezükre juttatja a kőolajkincset. Ezért brit és szovjet erők közös hadműveletben szállták meg Iránt 1941. augusztus 25-én. Elfogták az uralkodót. Lemondatták a hatalomról, majd száműzték. Trónjára fiát, a Svájcban nevelkedett, Mohammad Reza Pahlavit segítették a szövetségesek.

Mohammad Reza Pahlavi uralkodása (1941-1979)

1942. január 29-én szerződést írt alá a Perzsa-öböl térségét ellenőrző britekkel és az északi vidéket megszállás alatt tartó szovjetekkel, hogy tiszteletben tartják az ország függetlenségét, cserébe szabad hozzáférést biztosít annak minden erőforrásához. A háború befejeződését követően a brit csapatok kivonultak az országból, míg a szovjet csapatok csak nemzetközi nyomásra 1946-ban hagyták el Iránt. Ettől kezdve az ország ismét a Nyugathoz kötődött. Ebből adódóan a nemzetközi kapcsolatok rendszerében Irán helyét egyértelműen a második világháború utáni politikai küzdelem hatá-

---

²² 1926. április 25-én koronázták meg.

²³ Bolgár és belga mintán alapuló.

²⁴ Az iszlám vallástörvény.

²⁵ A Kaszpi-tengert köti össze a Perzsa-öböllel.

rozta meg. 1953-ban Mohammad Moszaddeg iráni miniszterelnököt²⁶, aki végrehajtatta az AIOC államosítását, brit és amerikai titkosszolgálati segítséggel²⁷, államsínnyel elmozdították a hatalomból, mivel kommunista fordulattól tartottak. Pedig fő törekvéseke az volt, hogy Iránt mind Kelettől, mind Nyugattól függetlenítse.

A puccs után kezdetét vette az abszolút monarchia kiépítése. 1954-ben az AIOC megszűnt, helyét egy amerikai vezetésű konzorcium vette át. 1955. február 24-én írta alá a bagdadi paktumot Irak és Törökország, amelyhez később Nagy-Britannia, Pakisztán és Irán is csatlakozott. Ennek utódként alakult meg 1959. augusztus 19-én a Központi Szerződés Szervezete, a CENTO.

1962-ben a sah meghirdette a „fehér forradalmat”: a kapitalizálódást, a külföldi tőke bevonását, a feudalizmus maradványainak felszámolását, a földbirtokok (köztük az egyháziak) kisajátítását, az egyházi előjogok megnyirbálását célzó 12 pontos reformprogramot. Ez gyors ütemű iparosítást, a mezőgazdaság korszerűsítését, a modern infrastruktúra kialakítását és a Perzsa-öböl térségében érdekérvényesítésre képes haderő megszervezését eredményezte. Azonban a földreform súlyos következményekkel járt. Egyfelől felerősítette a legnagyobb földbirtokos (síita egyház) ellenállását, másrészt a szervezatlenség miatt a parasztok zöme tönkrement és jelentős hányaduk a városokba áramlott.

Az amerikaiak kezdetben nem kívánták Iránt felfegyverezni, de a hidegháborús folyamatok előrehaladtával egyre jobban teret nyert az a külpolitikai céljuk, hogy támaszpontrendszeret szerezzenek stratégiai riválisuk, a Szovjetunió szomszédságában. Emellett Irán jó és nagy felvevőpiacot jelentett számukra, valamint közvetve a Perzsa-öböl ellenőrzés alá vonását is megoldották ezzel. A kapcsolat mindkét félnek előnyös volt. A nehéz gazdasági helyzetben lévő Irán modern technikai eszközöket (köztük sok haditechnikait), dollármilliókat kapott, amellyel stabilizálódott belső helyzete, míg az USA olajhoz és stratégiai pozíciókhoz jutott a hidegháborús versenyben. Ugyanakkor a sah diktatórikus kormányzása, a mértéktelen és túlhajszolt fegyverkezése mellett meglepően reális és kiegyensúlyozott viszonyt alakított ki a Szovjetunióval, főleg a gazdasági együttműködés területén. Ezzel jelentősen megnövelte, kitágította mozgásterét az USA-val szemben.

Az 1958-as iraki fordulatot követően az iráni monarchia fő ellensége Irak lett. Ez határozta meg, kisebb-nagyobb taktikai eltérésekkel, az iráni külpolitika magatartási vonalát, mely mindig a radikális arab országokkal szemben lépett fel. Érdekes körülmény volt az is, ahogy a sah rendszere mereven elzárkózott az arab világ Izrael elleni politikájától. Irán a nemzetközi politikai életben önálló regionális hatalomként viselkedett. Külpolitikája 1963-1978 között kiegyensúlyozott, reális külpolitika volt, amelyet azonban alárendeltek az amerikai stratégiai érdekeknek. Azonban az ország gazdasági és katonai ereje széles manőverezési lehetőségeket biztosított a monarchia számára.²⁸ Az 1973-ban kitört első olajárrobbanás – az arab államok bojkottja az USA és Izrael felé – óriási hasznot hajtott Iránnak. Ennek ellenére csak nagyon mérsékelt

---

²⁶ A Kadzsárok rokona, aki a sah ellenzékeként 1950-ben létrehozta az igen sokszínű ideológiai hátterű iszlamista, nemzeti, szociáldemokrata és radikális pártokat egyaránt tömörítő Patrióta Nemzeti Frontot.

²⁷ Ajax hadművelet.

²⁸ 1965-ben felvette a diplomáciai kapcsolatot Izraellel, mely olajellátásának döntő részét Irán biztosította. '967-ben gazdasági szerződést kötött a Szovjetunióval, mely keretén belül vízi erőmű és ipari kombinátok épültek Iránban.

életszínvonal javulás következett be, mert a császári adminisztráció, a hadsereg és az elit szinte minden pénzt felemésztett. Az elégedetlenséget egyre erőteljesebben elnyomták, sőt 1975. március 2-án a sah feloszlatta az Új Irán Pártját, ezzel még a névleges ellenzéket is megszüntetve. Ehelyett megalapította az Irán Feltámadása (Rasztahiz) pártot. 1978-ra komoly ellenzék szerveződött (vallási radikálisok²⁹ és mérsékeltek³⁰, értelmiségiek és urbánusok³¹, militaristák³²). Az 1978-79-es belpolitikai válságnak, majd a forradalom kitörésének nem a külpolitikai kapcsolatrendszer és az olajpolitika volt a fő kiváltó oka, hanem az autokratikus uralom, a szisztematikus kínzások, a korrupció, a gazdasági torzulások által kiváltott társadalmi feszültség, az Amerikával szembeni ellenséges érzelmek, a nemzetközi körülmények, Ruhollah Moszavi Homeini (Khomeini) ajatollah karizmatikus személyisége és a hozzá köthető vallási mozgalom. Végül soron a vallási vezetés játszotta az irányító szerepet a forradalomban, a „nyugatosítás” elleni egységfrontba tömörítve a lakosság döntő többségét.

Az 1979-es iszlám forradalom

Mohammed Reza Pahlavi sah Irán nemzeti kincseit a saját tulajdonának tekintette, valamint az amerikai erkölcsi normákat próbált ráerőltetni alattvalóira, hatalma védelmét pedig a hadseregre és a félelmetes titkosrendőrségére (SZÁVÁK) bízta. Az egyházhoz viszont nem mert radikálisan hozzányúlni. A halálra ítélt lázadó ajatollahokat (pl. 1963-ban Khomeinit) nem végeztette ki, csak száműzte őket. 1978-ban a vallási és politikai ellenzék felhívására megmozdultak a tömegek. Hatalmas tüntetéseken tiltakoztak az elnyomó rendszer, az egyre rosszabbodó életkörülmények és a nemzeti függetlenség kiárúsítása ellen. A sah és amerikai tanácsadói távozását, az amerikai támaszpontok leszerelését, valamint a síita egyház külföldre kényszerített vezetője hazatérésének engedélyezését követelték. Az egyre növekvő elégedetlenséget azonban sem politikai – Sápúr Bahtiar kinevezése kormányfőnek –, sem katonai eszközökkel (kijárási tilalom, sortűzek stb.) nem tudták letörni. Hiába került ki a centrista Nemzeti Frontból a kormányfő, még a mérsékelt erők sem támogatták, sőt a saját pártja is kizárta tagjai sorából. Közben a hadsereg tovább gyengült, katonák ezrei dezertáltak és álltak be az utcákon tüntető tömegbe. A sah helyzetét tovább súlyosbította, hogy az USA vezetése a Camp-David-i tárgyalásokra koncentrált és nem fordított elég figyelmet az Iránban kialakult válságra. Így került sor arra, hogy a tömegmozgalmak nyomására a sah kilátástalannak ítélve meg helyzetét és 1979. január 16-án elhagyta az országot. Ezzel nemcsak a rendszere, de az amerikaiak elképzelései is megbuktak. Ruhollah Khomeini ajatollah 1979. február 1-jén hazatért párizsi száműzetéséből³³ és ellenkormányt nevezett ki. Így rövid időre kettős hatalom alakult ki. Közben a tömeg felfegyverkezett, a hadsereg pedig bejelentette semlegességét. 1979. február 4-én

---

²⁹ Vezetőjük: Homeini ajatollah.

³⁰ Vezetőjük: Sariatmadari ajatollah.

³¹ Nemzeti Front.

³² Az anarcho-bolsevik Tude, illetve a rasszista Fedaján.

³³ A perzsa sah rendszerének legélesebb kritikusa volt ezért 1964-1979 között többször száműzetésbe kellett vonulnia. Először 1964-ben a törökországi Izmirben, majd 14 évig az iraki Nedszefben élt, végül 1978. októberében Párizs elővárosába, Neauphle-le-Chateauban költözött, ahonnan beszédekben bátorította az ellenzéket és felhívására százezrek vonultak az utcákra. National Geographic Magyarország, Khomeini ajatollah: élet és halál ura.

győzött az iráni iszlám forradalom. Khomeini és hívei fokozatosan vették át a hatalmat. 1979. február 13-án megalakult a Mehdi Bazargán vezette kormány, mellyel egyértelművé vált a forradalom győzelme. Az új hatalom első intézkedései közé tartoztak: a sah titkosrendőrségének feloszlatása, népszavazás és szabad választások kihirdetése, új alkotmány és iszlám köztársaság létrehozása tervének bejelentése, az „iszlám nép-bíróságok” felállítása, melynek ítéletei alapján tömeges kivégzéseket hajtottak végre. Ettől kezdve Iránban háttérbe szorultak a mérsékelt reformisták. A gazdasági és tudományos elit nagy része emigrációba kényszerült vagy fel kellett adnia a korábbi nyugatias életstílusát, visszatérve a középkori iszlám szokásokhoz. Khomeini 1979. március 1-jén visszavonult Kumba.

Khomeini ajatollah uralma (1979-1989)

Az 1979. március 30-31-én tartott országos népszavazáson a szavazók 98,2 % döntött úgy, hogy szüntessék meg a monarchikus berendezkedést és hozzanak létre egy iszlám államot. 1979. április 1-jén kikiáltották az Iráni Iszlám Köztársaságot. 1979. decemberében életbe lépett az új alkotmány, amely szerint Khomeini ajatollah a legfőbb vezető, a fegyveres erők feje, a vallás legfőbb értelmezője, a törvények forrása. Ezzel hatalma átszötte a gazdaság, a társadalom, a vallás, és a hadsereg minden szintjét.³⁴ Ennek ellenére mindig a háttérből irányított. Pahlavi híveit Khomeini utasítására kivégezték és ezzel megszakadt a nyugatbarát politika is. A társadalmat az iszlám fundamentalizmus jegyében teljesen átalakították. A mindennapi élet legfontosabb útmutatója, szabályzója, valamint a legfőbb törvénykönyv a Korán lett. Erre hivatkozva bevezették a kíméletlen iszlám törvénykezést (asszonyok megkövezése hűtlenségért, lányok megkorbácsolása a csador elhagyása miatt, végtagok levágása lopásért, stb.), az alkoholtilalmat, a férfiak és nők elkülönítését nyilvános helyeken, betiltották a nyugatias zene sugárzását a televízióban és a rádióban. Az iszlám fundamentalizmus hatására mintegy kétmillió iráni menekült külföldre. Érdekes módon az iszlám elvek mindenekfeletti tételével egyidőben ellenségképpé vált az USA zászlaja, a Dávidcsillag, valamint a sarló-kalapács egyaránt. Khomeini rendszere a komoly gazdasági gondok ellenére szilárd hatalmat épített ki. Külpolitikáját az elhatárolódás jellemezte a két nagyhatalomtól, míg a világ többi országától pedig egyszerűen csak elszigetelődött. Khomeini három fő „Sátánt”³⁵ ellenséget nevezett meg, akikkel mindenáron le kell számolni. Az amerikai politikai elit Khomeini uralmát csak átmenetinek tekintette és ezért elkezdtek az ellenzékot támogatni. Tették ezt annak reményében, ha segítségükkel hatalomváltásra kerül sor, akkor helyreáll a régi, jól bevált kapcsolatrendszer. Emiatt az iráni vezetés az USA külpolitikai lépéseit úgy értelmezte, hogy az iszlám forradalom eredményeit kívánja megsemmisíteni és egyúttal az új iszlám állam ellen tör. Ezt a helyzetet tovább bonyolította, hogy az USA menedékjogot adott a sahnak. Mindez jó lehetőséget adott arra Khomeininek, hogy megtisztítsa az államapparátust az elnyugatiasodott liberálisoktól és erőpróbát provokáljon ki az USA-tól. Ez utóbbit fémjelzte az 1979. november 4-ei akció, mely során a teheráni amerikai nagykövetséget elfoglalták és a diplomatákat túszul ejtették Khomeini-jelvényeket viselő ún. forradalmi diákok. Az eredeti állapot helyreállításáért cserébe azt

³⁴ Múlt-kor történelmi portál. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=5644>. 2007.12.16.

³⁵ Mohammad Reza Pahlavi sah, Jimmy (James Earl) Carter amerikai és Szaddám Huszein iraki elnök.

követelték, hogy Carter elnök szolgáltassa ki Iránnak a trónfosztott sahot és hatalmas, kimenekített vagyonát. A megromlott kapcsolatokat tovább rontotta az USA 1980. április 25-ei sikertelen mentőakciója, amely alapvetően az amerikai túsok kiszabadítására indult, de az igazi, fő cél egy államcsíny kiobbantása volt. Az amerikaiak sikerelensége nagymértékben megnövelte Iránban és egyes muszlim államokban Khomeini tekintélyét, ami egyúttal további lendületet adott a forradalmi erőknek, illetve összekovácsolta az irániakat az USA-val szemben való egységes fellépésre. A két ország viszonya tovább mérgesedett 1987-ben az amerikai vezetés által elrendelt gazdasági blokád és embargó következtében. Ez tovább növekedett azzal, hogy a Perzsa-öbölben tartózkodó USS Vincennes nevű amerikai hadihajó, 1988. július 3-án, tévedésből lelőtte az Iran Air 665-ös utasszállító járatát.

Irán ugyanakkor a Szovjetunióval sem alakított ki szorosabb kapcsolatot a politikai-ideológiai ellentétek miatt. Az iráni gazdaság gyengélkedése és a nemzetközi elszigeteltsége miatt azonban számos gazdasági megállapodást kötöttek.

Az iráni vezetés világképében csak négy ország bizonyult barátjának: Algéria, Líbia, Szíria és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság.

Az ásványkincsek kitermelésének felére-negyedére való visszaesésének, az iraki-iráni háború humán és anyagi veszteségeinek (350 milliárd USD) következtében jelentős mértékben romlottak az irániak életkörülményei, nőtt az általános elégedetlenség. Ezek a fejlemények vezettek oda, hogy Khomeini hozzájárult a diplomáciai kapcsolatok általános bővítéséhez, amelyből viszont egyértelműen kizárta az Egyesült Államokat és Izraelt. Végakaratóban hű maradt önmagához: kíméletlenül ostromozta az Egyesült Államokat, a Szovjetuniót és a nemzetközi cionizmust, illetve kiátkozta a velük együttműködő muszlim vezetőket, uralkodókat. Végül pedig felszólította a világ muszlimjait, hogy "Isten ajándékaként" kezeljék és óvják meg az általa alapított Iráni Iszlám Köztársaságot.

Az iraki-iráni háború

Az iráni iszlám forradalom győzelme hatásaként az iszlám világon végigsöpört a reiszlamizáció. Az új iráni vezetés által hivatalosan deklarált törekvés az „iszlám forradalom exportja” elsősorban az Arab-öböl környéki arab államok számára jelentett fenyegetést. Ezt a helyzetet Irak egyértelműen a maga pozíciójának erősítésére használta fel, késznek mutatkozott arra, hogy megvédje³⁶ az érintett arab országokat, az „arab haza” területét. 1979-ben a Közel-Keleten még két fontos esemény történt. Egyiptom és Izrael megkötötte egymással a békeszerződést, aminek következtében Egyiptomot kiközösítették az arab országok közösségéből. Így Anvar asz-Szadat³⁷ mint a legtekintélyesebb vezető kiesése nagymértékben javította Szaddám Huszein esélyeit az általa hőn áhított arab világ vezetői posztjának elnyerésére. Ugyanebben az évben a Szovjetunió bevonult Afganisztánba, az Egyesült Államok pedig megkezdte a szovjet csapatokkal szembenálló szélsőséges iszlamista erők kiképzését és felfegyverzését.

1980. szeptember 22-én Irak megtámadta Iránt, ezzel kezdetét vette a két regionális középhatalmi ambíciókat dédelgető- ország csaknem egy évtizeden át tartó háborúja, melynek fő mozgatórugója az Arab/Perzsa-öböl feletti ellenőrzés megszerzése

---

³⁶ A hetvenes évek elejétől gyors ütemben növekvő olajbevételeiből korszerű fegyverzetet és modern nyugati technológiát szerzett be Irak.

³⁷ 1981. október 6-án gyilkolták meg a Jom Kippur-i háború emlékére tartott díszemlén

volt. Irán már a hetvenes évek elején megszállta az addig az Egyesült Arab Emírátságok két emírségéhez, Sardzsához és Rasz al-Khajmához tartozó Abu Musza és Tumb szigeteket. Katonai bázisokat épített ki rajtuk, amelyekkel eredményesen ellenőrzése alatt tudta tartani a stratégiai jelentőségű Hormuzi-szorost.

A háború kitörésének indokát végül egy egyszerűnek tűnő határvita szolgáltatta. A közös határ déli szakaszán a két országot a Shatt el-Arab folyó választja el egymástól, amely mindkét fél számára stratégiai fontosságú vízi út, mivel összeköti olajkikötőiket a Perzsa-öböllel. A folyó a Tigris és az Eufrátesz összefolyásából keletkezett és 80 km hosszan államhatárként funkcionál. Partja mentén található a legnagyobb iraki kikötőváros, Bászra és két jelentős iráni kikötő, Abadán és Khorramshar. Irak megalakulását követően a folyó középvonalát fogadták el határnak, azonban egy 1947-es egyezmény értelmében³⁸ az iraki ellenőrzés a folyó egészére kiterjedt. Ezt a megoldást Irán azonban soha nem fogadta el. Így került sor 1975 márciusában az algíri egyezményre, amelynek értelmében Reza Pahlavi sah és Szaddám Huszein - mint a Forradalmi Parancsnoki Tanács alelnöke - a határt a folyó sodorvonala³⁹ mentén állapították meg. Az iraki engedményért cserébe a sah megvonta az iraki kurd felkelők támogatását, melyet követően szinte azonnal összeomlott az ellenállási mozgalom. (1970-ben Irak megszakította diplomáciai kapcsolatait Iránnal, arra hivatkozva, hogy államcsínykísérletet támogatott. A két ország hivatalos kapcsolatait csak az 1973-as arab-izraeli háborút követően rendeződtek. 1975. júniusban Bagdadban egyezményt írtak alá a két ország jószomszédi viszonyáról és jegyzőkönyvben rögzítették az új határvonalát. Irak 1980. szeptember 17-én érvénytelennek minősítette az algíri megállapodást, arra való hivatkozással, hogy azt csak a számára kedvezőtlen politikai és katonai feltételek hatására írta alá, melyek a megváltozott körülmények miatt nem tekinthetők érvényesnek.)

Természetesen a háború kitörését más motivációk is elősegítették. Ilyen volt a két országban élő etnikai, illetve vallási kisebbségek helyzete. Irán hivatalos államvallása a lakossága túlnyomó többségét magában foglaló síita iszlám irányzat. Irakban viszont hiába voltak többségben a síiták⁴⁰, a politikai vezetés a szunniták kezében összpontosult. Ugyanakkor az iraki népesség 77%-a arab, 19%-a kurd, akiknek viszont többsége szunnita vallású. Az is fontos körülmény, hogy Irán Khuzisztán (más néven Arabisztán) nevű tartományában nagy létszámú arab etnikum él, míg északnyugati részén, az Irakkal határos térségben jelentős kurd kisebbség. Ezért a két ország politikájának állandó tényezője a másikban élő kisebbségek szeparatista törekvéseinek támogatása. Ugyancsak fontos tényező volt a háború kitörésében, hogy az iraki politikai vezetés nagyon veszélyesnek ítélte meg az egyre jobban radikalizálódó Irán expanzióját, illetve annak az iraki síitákra gyakorolt hatását. Ezenkívül pedig úgy tűnt számukra, hogy a gyenge, belső megosztottságokkal bajlódó iráni vezetés megdöntésével vezető pozíciójukat egyértelművé tehetik a térségben.

Szervezeti és haditechnikai fölénye birtokában Irak gyors sikerre számított. Irán azonban az első jelentős csapások elszenvedése után - a mártíromság elvével felvértezett tömegek segítségével - fokozatosan megszilárdította pozícióit. Tovább nehezítette Irak helyzetét, hogy Szíria Irán mellé állt és lezárta a területén áthaladó, olajvezetéket, amellyel az iraki kőolajat a Földközi-tengerhez szállították. Alig két év múlva a hábo-

³⁸ Irak ekkor még brit mandátum volt.

³⁹ A meder legmélyebb része.

⁴⁰ A lakosság 95%-a muszlim, ebből 60-65% a síita. Németh József: Irak más szemmel KBH Szakmai Szemle 2003. 1. szám. 13. o.

rú állóháborúvá vált. Irak gazdasági helyzete rohamosan romlott és az emberveszteségek is egyre nagyobb problémát okoztak. Ez előrevetítette annak lehetőségét, hogy a győzelem kivívása érdekében nukleáris fegyvert is bevetnek az irániak ellen. Váratlan fordulatként 1981. június 6-án izraeli vadászgépek behatoltak Irak területére és „megelőző csapást” mértek az Ozirak nukleáris reaktorra. Ez jelentősen felgyorsította az iraki vezetés vegyi, biológiai fegyverkezési programját. Így került sor 1983-ban és 1984-ben a stratégiai pontokon támadó és jelentős számbeli fölényben lévő iráni csapatok ellen vegyi fegyver bevetésére.⁴¹ 1988. március 17-én pedig az iraki kurdok lakta Halabdzsa lakói ellen alkalmaztak vegyi fegyvert, amikor az iráni csapatok elérték ennek térségét és ezzel közel kerültek a stratégiai jelentőségű Kirkuk olajmezőihez. (Megjegyezni kívánom, hogy a Nyugat, beleértve USA-t is mindvégig Irakot támogatta a háború során, mivel értékelésük szerint az első számú veszélyforrást a radikális Irán jelentette számukra.)

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1987-ben elfogadott 598. számú határozatában tüzszünetre szólította fel a harcoló feleket. Ezt a felszólítást Irak elfogadta, de Irán csak 1988 júliusában egyezett bele. Ezzel véget ért a 20. század legpusztítóbb közelkeleti háborúja, amely több mint egy millió áldozattal járt. A „döntetlenül” végződött iraki-iráni háború a hatalmas veszteségek ellenére sem gyengítette meg túlságosan Irak katonai erejét, így az továbbra is regionális ellensúlyként szerepelt a nyugati politikusok és szakértők szemében Iránnal szemben.

Az iráni háború befejeztével Szaddám Huszein elérkezettnek látta az időt arra, hogy történelmi érvek alapján⁴² és nem utolsósorban a nagyon nehéz helyzetben lévő gazdasága fellendítése érdekében, megtámadja Kuvaitot. Ez 1990. augusztus 2-án következett be. A lépés a nyugati világból heves ellenreakciókat váltott ki. Ezért két héttel Kuvait lerohanása után Irak feltételek nélkül elfogadta Irán békeajánlatát, ami az 1975-ös algíri egyezménynek megfelelő határok állapotának visszaállítását jelentette.

Irán Khomeini ajatollah halála után

A Khomeini időszak negatív társadalmi hatásai -rengeteg hadirokkant, többmillió afganisztáni menekült- nehéz feladat elé állította politikai örökösét, Hashemi Rafsanjanit és vallási vezető utódját, Ali Khameneit. Mindketten felismerték a gazdasági rekonstrukció szükségességét, valamint azt, hogy ehhez elkerülhetetlen a nyugati tőke és a technológia. Ez pedig megkövetelte a külkapcsolatok felülvizsgálatát és megváltoztatását. Elgondolásukat tovább erősítette az a körülmény, hogy Irán katonai potenciálja jelentősen csökkent szomszédaihoz képest. A katonai szükségleteik kielégítéséhez viszont szükségük volt a Nyugattal való megbékélésre, mivel ellenkezésük miatt a Szovjetunió sem adhatott el nekik fegyvereket, haditechnikai eszközöket. Irán az 1990-es évi öbölháború során semleges maradt és az ENSZ Irak elleni szankcióihoz tartotta magát. A nemzetközi körülmények változásai – az iraki vereség és a Szovjetunió szétesése – lehetőséget adtak az iráni vezetés számára az ország stratégiai helyzetének felértékeléséhez. A békefolyamat során azokhoz az előnyökhöz jutott

⁴¹ 1983-ban Piransharnál augusztusban, míg Panjivinnál októberben és novemberben. Dr. Horváth Csaba: Az iraki-iráni háború. in. Az 1945 utáni legjelentősebb helyi háborúk és azok tapasztalatai, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest., 1999. 150. o.

⁴² Kuvait az Oszmán Birodalom bászrai tartományának volt a része és a britek darabolták fel a valójában összetartozó területet.

hozzá, amelyekért korábban véres harcokat folytatott az irakiakkal. A Szaddám Husszein által leveretett iraki síita, majd kurd felkelést követően több ezer menekültet fogadott be Irán. Ezzel kiváltotta a Nyugat elismerését és egyúttal visszatérhetett a nemzetközi diplomáciai életbe is. Ez azonban csak nagyon lassan ment végbe. Fokozatosan alakult ki az új rend, amelyben a gazdasági megfontolások prioritást élveztek a politikaiakkal szemben. Ennek ellenére a konzervatív papság továbbra sem engedte meg az iráni vezetésnek, hogy javítsanak az USA-val a hűvös kapcsolati rendszerükön. A Bill Clinton vezette amerikai kormányzat közben megpróbálta rávenni Teheránt arra, hogy szüntesse meg a terrorizmus támogatását és fejezze be a tömegpusztító fegyverek megszerzésére irányuló tevékenységét. Ennek nyomtatékosítására korlátozták az amerikai beruházásokat Iránban és megtiltották a fejlett technológiák eladását számukra. Ez a kemény fellépés 1995-ben csúcsosodott ki, amikor meghozták az iráni-libiai szankciótörvényt, illetve az iráni kereskedelem teljes embargóját hirdették meg. Ehhez azonban, közvetlen bizonyítékok hiányában, nem csatlakoztak az Európai Unió országai. Környezeti elszigeteltségéből Oroszország és Közép-Ázsia felé próbált meg kitörni, felhasználva az 1990-es évek elején függetlenné vált, szövetségest és kereskedelmi lehetőségeket kereső közép-ázsiai és kaukázusi országok törekvéseit.

A fiatalok és a reformerek támogatásával 1997-ben Mohammad Khatamit választották meg elnöknek. Vezetésével Irán elindult az enyhülés irányába. A 2000-ban tartott parlamenti választásokon a reformerek győztek. Bár keményen meg kellett küzdenie a síita klérus által irányított belső konzervatív ellenzékkel, lassú közeledés történt az USA felé is (sporttalálkozó, Khatami 1998. január 14-én adott békülékeny hangvételi CNN interjúja, az Amerika -ellenes plakátok levétele). A keményvonalasok az amerikaiaknak tett bármilyen apró engedményt, gesztust a forradalmi rendszer, Khomeini ajatollah öröksége megsértésének tekintették. Pedig Khatami nyitása a külvilág felé, valamint az USA-hoz fűződő kapcsolatok rendezésére való törekvés számára sem jelentette az iszlám értékek és érdekek figyelmen kívül hagyását. 2001-ben Khatamit újra megválasztották elnökké. Az USA-t szeptember 11-én ért terrortámadás követően az iráni vezetés azonnal elítélte az öngyilkos terrorista támadásokat. A két ország kapcsolatainak érdemleges javítása érdekében csak visszafogottan bírálták Afganisztán bombázását, sőt kiutasítottak több olyan személyt is Iránból, akiket az amerikaiak terroristaként vagy azok támogatóiként tartottak nyilván, illetve hazahívták Libanonból Szudánból és Boszniából a Forradalmi Gárda több száz tagját. Az amerikai-iráni viszony Khatami és Clinton elnöksége idején a békülékenység jellemezte.

Ezt a kedvező légkört rombolta le George W. Bush 2002. január 31-én mondott beszéde, mely során a „gonosz tengelyéhez” sorolta az Iráni Iszlám Köztársaságot Irakkal és Észak-Koreával együtt. Értékelése szerint Teherán ellenzi a közel-keleti békefolyamatokat és támogatja a térségben a terrorszervezeteket (Hamasz, Iszlám Dzsihad, Hezbollah), valamint tömegpusztító fegyverek beszerzésére törekszik. Az amerikai elnök olyan mértékben élesztette újra az ellenségeskedést Irán és az USA között, hogy még egy Irán elleni katonai támadás sem tűnt valószínűtlennek. (Bár az események ismeretében már látható, hogy ez inkább a 2002. novemberi kongresszusi választásoknak szólt.) Ennek hatására az iráni konzervatívok és reformerek egységesen foglaltak állást az USA-val szemben. Khatami elnök, hogy pozícióját megtarthassa, Amerika-ellenes retorikát vezetett be ismét. Ezzel kettős célja volt. Egyrészt elfogadhatóbbá próbálta tenni magát az iráni fundamentalisták előtt, másrészt így adta tudtára az amerikaiaknak, hogy még mindig jelentős szerepet játszik Iránban. Emellett azonban pozitív jelzéseket is adott az USA felé azzal, hogy hajlandónak mutatkozott az

afganisztáni Karzai-kormány támogatására, illetve a területén elfogott és letartóztatott al-Kaida tagokat kiadta Szaúd-Arábiának.

2005 nyarán a populista ígéretekkel kampányoló Mahmúd Ahmadinezsád lett Irán államfője. Az önkéntes frontkatonai múlttal rendelkező politikus már az ENSZ-ben történt bemutatkozása során bírálta a deklarált atomhatalmak⁴³ kiváltságát. Az iráni külpolitika keményvonalassá válását a 2005 szeptemberi teheráni díszszemle kezdte reprezentálni, amelyen során nagy hatótávolságú rakétákat vonultattak fel. Újból erőteljesebbé vált az Amerika ellenesség, melyet tovább fokozott az újdonsült iráni államfő Izrael megsemmisítésére⁴⁴, a zsidók Európába való áttelepítésére tett kijelentéseivel.

Politikai és társadalmi viszonyok

Az Iráni Iszlám Köztársaság 1979-ben elfogadott alkotmánya a legfőbb politikai hatalmat az ország legfőbb vallási vezetője – aki egyben Forradalom Legfőbb Vezetője – kezébe helyezte, amelynek értelmében a rejtőzködő imám távollétében a közösség vezetése az igazságos vallástudóson alapul, aki tisztában van korának körülményeivel. Amennyiben nem található erre a tisztségre alkalmas személy, akkor 3-5 fős teológustanácsnak kell betöltenie ezt a szerepet. A vallási vezető (vagy a Tanács) nevezi ki a 12 tagú Örök Tanácsának vagy más néven a Hit Öreinek hat egyházi tagját, míg a másik hatot a parlament. Ez a tanács minden az Iszlám Tanácskozó Testület (Medzslisz) által jóváhagyott törvénytervezetet megvizsgál, hogy azok megfelelnek-e az alkotmánynak, illetve az iszlám hitnek. Tehát értelmezi az alkotmányt, felügyeli a parlamentet, valamint a köztársasági elnök megválasztását és minden referendumot. A parlamentnek, a Medzslisznak 290 tagja van, akiket népszavazással négy évre választanak meg. A végrehajtó hatalom az elnök és az elnök által kinevezett, a Medzslisz által jóváhagyott miniszterelnök között oszlik meg. A választásokon több politikai párt indulhat, de a politikai életet az Iszlám Köztársasági Párt uralja. A legfőbb bírói hatalom letéteményese az egyházi jogászokból álló Legfelsőbb Bíróság és az Igazságszolgáltatás Főtanácsa.

A köztársasági elnököt, akinek feladatköre inkább a miniszterelnök hagyományos feladatait foglalja magában, a választók közvetlenül választják négyévente. Ő nevezi meg a minisztereket, akik személyét a Medzslisz hagyja jóvá.

Az alkotmány a fékek és ellensúlyok precíziós rendszerében létrehozta az ún. Egyeztető Tanácsot, amely a parlament és az Örök Tanácsa között felmerülő vitás kérdések közvetítésére hivatott.

---

⁴³ Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kínai Népköztársaság, Nagy-Britannia, Oroszország.

⁴⁴ A zsidó államot le kell törölni a térképről.

Ezenkívül fontos szerepe van a külpolitika alakításában a Nemzetbiztonsági Tanácsnak is, melyben az illetékes tárcák mellett a hadsereg és az Iszlám Forradalmi Gárda⁴⁵ vezetői is részt vesznek.

Az iráni politikai berendezkedés tehát az isteni és a népszuverenitás kettősségére épül, azaz demokratikus és autokratikus vonásokat egyesít magában.

Belpolitikai helyzetet befolyásoló egyéb tényezők

A lakosság etnikai megoszlása: Perzsa (55 %), azerbajdzsán (20 %), lur és bahtiári (10 %), kurd (8 %), arab (2 %), kaskáj, örmény, beludzs stb. (3 %).⁴⁶

Vallás Síta muszlim (90,4 %), szunnita muszlim (a kurdok, arabok, beludzsok jelentős része, 9 %), egyéb (örmény, keresztény, zsidó, nesztoriánus stb., 0,6 %).⁴⁷

NépeségA lakosság eloszlása egyenlőtlen. Nagy részük a peremhegységek kisebb medencéiben, illetve a hegylábi oázisokban él. Az ország belsejében lévő sivatagok lakatlanok, míg a dél-keleti ország rész gyéren lakott. Irán népessége robbanásszerűen növekedett az elmúlt évszázad második felében.⁴⁸ Ez a falvak túlnépesedéséhez, tömeges elvándorláshoz és a városi nyomor-negyedek megnövekedéséhez vezetett. A demográfiai robbanás következményeként jelenleg a lakosság mintegy 70 %-a 25 éven aluliakból áll. Ebből fakadóan nehéz bejutniuk a munkaerő piacra, óriási a munkanélküliség közöttük. Ezért a népesség ezen körében, mivel hiába várnak a Khomeini ajatollah által ígért „társadalmi igazságosságra” kevés a síita iszlamista rendszer híve.

Azonban az ország valódi helyzetét nehéz feltárni, mert a városok ugyan fejlődnek, de a vidékről – ahol ma is a lakosság mintegy 33 %-a él-, még mindig kevés információ áll rendelkezésre. Az viszont egyértelműnek látszik, hogy az ország földrajzi helyzetéből (gyakorlatilag ellenőrizhetetlen határok) és a munkanélküliségből adódóan virágzik a drogkereskedelem. A különböző szakértők 2 és 6 millió fő közé teszik az iráni kábítószereszek számát.⁴⁹ Az iráni kormányzat felmérve a helyzet súlyosságát 12 rehabilitációs központot és 88 ambulanciát nyitott a nagyobb városokban. Hiába jár halábüntetés 30 gramm heroin vagy 5 kilogramm ópium birtoklásáért, a társadalmi hagyományok miatt (kevesen helytelenítik, sokáig fájdalomcsillapítóként, gyógyszerként is használták az ópiumot) csekély visszatartó ereje van.

---

⁴⁵ 125 000 tagja van, parancsnoki struktúrája teljesen elkülönül az iráni reguláris erőktől. Az al-Kudsz nevű elit alakulata (kb. 5 000 fő kommandós) külföldi hadműveletekre szakosodott. Horváth Gábor: Célkeresztben az iráni Forradalmi Gárda. Népszabadság, 2007. augusztus 18.

⁴⁶ Országok Lexikona, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2007., 297.o.

⁴⁷ Országok Lexikona, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2007., 297.o.

⁴⁸ 1963 és 2000 között több mint háromszorosára növekedett a lakosság. Országok Lexikona, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2007., 299.o

⁴⁹ Belényi Dániel, Teherán: Milliónyi drogfüggő Iránban. Figyelőnet, 2007. május 23.

Teheránban és a vidéki városokban 2006. augusztusában bírói végzés alapján megkezdték a tiltott parabola antennák begyűjtését a hatóságok. Annak ellenére, hogy az 1990-es évek közepétől törvény tiltotta a műholdas televíziózást több millió berendezést szereltek fel az országban.

Teheránban 2007 nyarán zavargások (benzinkutakat gyűjtögettek, állami bankokat és kereskedelmi központokat támadtak meg) törtek ki amiatt, hogy a benzint fejadagra kezdték el árusítani. A válság fő oka az, hogy bár Irán óriási olajtartalékokkal rendelkezik, a finomítói kapacitások hiánya miatt, a benzinfogyasztásának mintegy 40%-át importból fedezi. Ebből is látható, hogy milyen sérülékeny a gazdaság és ezáltal a társadalom is.

Irán nukleáris programja

Az iráni nukleáris kutatások az 1950-es évek második felében kezdődtek. Az USA Iránnak, mint szövetségesének egy kétoldalú megállapodás alapján egy kutatóreaktort adott el, melyhez üzemanyagot is szállított. Irán 1968-ban csatlakozott az Atomsorompó szerződéshez. Ennek folyamodványaként kötötte meg a biztosítéki egyezményt a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel (NAÜ). 1976-ban a Siemens - Kraftwerk Union vezetésével atomerőmű építését kezdték meg Búsehrben. Az iszlám forradalom győzelmét követően Khomeini ajatollah minden nukleáris tevékenységet leállíttatott az országba, mely csak az 1980-as évek közepén indult újra. Az iraki- iráni háború utolsó éveiben az erőmű súlyos károkat szenvedett az iraki légierő csapásai következtében. Az 1990-es években megpróbálták a munkálatokat befejezni. Azonban, a napvilágra került iraki program következtében, a fejlett országok megszigorították a nukleáristechnológia-exportjukat és az exportellenőrzésüket. Ennek következtében orosz vállalatok folytatták a búsehri építkezést, amely a mai napig nem került átadásra. 2002 augusztusában iráni ellenzékiek olyan információkat hoztak nyilvánosságra, miszerint Iránban a NAÜ-nek be nem jelentett nukleáris létesítmények építése folyik. Az ekkor elrendelt ellenőrzések folytán kiderült, hogy Irán az elmúlt években sok lényeges dolgot eltitkolt a NAÜ elől. Ezért az Európai Unió három vezető hatalma: Nagy-Britannia, Franciaország és Németország tárgyalásokat kezdett Iránnal, melynek eredményeként Irán 2003 decemberében aláírta az Atomsorompó szerződés kiegészítő jegyzőkönyvét. Ez lehetővé tette, hogy a NAÜ ellenőrei előzetes bejelentés nélkül bárhol, bármikor megjelenjenek és ellenőrzéseket végezzenek. Az egyezmény értelmében Irán vállalta,⁵⁰ hogy a tárgyalások menetétől függően bizonytalan ideig felfüggeszti urándúsítási tevékenységét, de fenntartja magának a jogot, hogy a későbbiek folyamán ezt a tevékenységet felújítsa. A tárgyalások nem megfelelő mederben történő haladására való hivatkozással 2005 őszén, 2006 telén újra üzembe helyezték a létesítményeket – a NAÜ tisztviselőinek jelenlétében – az irániak. 2006 áprilisában az iráni elnök bejelentést tett, miszerint országa sikeres urándúsítást hajtott végre.

---

⁵⁰ Ez politikai szempontból tekinthető csak korlátozásnak, de jogi kötelezettséggel, kötöttséggel nem járt, bizalomerosztó lépésnek tekinthető csak.

2007 őszén az amerikai képviselőház megszavazta, hogy nyilvánítsák terrorszervezetnek az iráni Forradalmi Gárdát. Egyben megtiltotta a polgári célú atomipari együttműködést az iráni nukleáris programot támogató országokkal, valamint felszólították a kormányt: ösztönözze arra a többi államot és a nemzetközi pénzintézeteket, hogy szüntessék be beruházásaikat Iránban.

Az atomfegyver előállítását célzó iráni program felfüggesztése nem jelenti azt, hogy Irán többé nem jelent veszélyt ilyen vonatkozásban. A programot újraíndíthatják vagy a polgári célú nukleáris programok katonai célokra is felhasználhatóak. Annál is inkább, mivel Irán politikai ellenfelektől bekerítettnek érzi magát. Nyugaton (Irak) és Keleten (Afganisztán) amerikai csapatok állomásoznak, míg Délkeleten az atomhatalom Pakisztánnal határos, amely nem írta alá az atomsorompó egyezményt.

Összegzés

A mai Irán területén az évezredek során különböző hódítók, dinasztiák, gyarmatosítók uralkodtak. Ennek megfelelően az ország területi kiterjedése és ereje is állandóan változott, a világbirodalmi méretektől a regionális középhatalomig. A modern Irán fejlődésében és az elmaradott társadalmi berendezkedés konzerválásában nagy szerepet játszott a két Reza sah.

Reza Pahlavi sahnak igen határozott elképzelései voltak Irán vezetéséről. Belpolitikáját a modernizáció, míg külpolitikáját a minden nagyhatalomtól való távolságtartás jellemezte. Fia, Mohammad Reza Pahlavi uralkodása alatt, az 1979-es iszlám forradalom előtti időszakban, Irán az Egyesült Államok legfontosabb szövetségese volt a Közel-Keleten. Reza sah féktelen terrorral szekuláris rendet és modernizációt akart bevezetni, de mindez a lakosság további elszegényedéséhez vezetett. Az egyre növekvő ellenállás a vallás égisze alatt fejlődött, majd csúcsosodott ki a forradalomban. Khomeini ajatollah utolsó száműzetési helyén, Franciaországban a császári önkényuralom esküdt ellenségeként, a demokrácia híveként, kegyes és megbocsátó emberként mutatkozott be országvilág előtt. Valójában azonban egy nagyon ravasz és könyörtelen ember volt, aki kész volt leszámolni mindenkivel, aki a sahot szolgálta és végső soron a papi állam megteremtésén munkálkodott. Az ország tényleges vezetőjeként meghatározta az ellenségképet és mindent ez alá rendelt. Az általa felerősített idegengyűlölet gyökerei a 19. századig nyúltak vissza, amikor európai nagyhatalmak (angolok és oroszok) versengtek az Irán feletti befolyás megszerzéséért. A megmaradásért folytatott harcban az idegenellenesség bizonyult az egyik legfontosabb összetartó erőnek. A 20. század második felében Nagy-Britannia és Szovjetunió helyét az Egyesült Államok foglalta el. Ezért az irániak számára az ideológiai és kulturális fenyegetést, amely ellen minden eszközzel harcolni kell, az USA jelentette az utolsó évtizedekben és jelenti napjainkban is. Ez vezette arra Teheránt, hogy tegye magáévá a Szent Háborút, a "Dzsihádot" mindaz ellen, amit imperialista támadásnak minősít. A diplomáciai kapcsolatok megszakításában döntő szerep jutott a teheráni forradalmi diákoknak, akik elfoglalták az

amerikai követséget és annak tisztségviselőit, valamint alkalmazottjait 444 napon keresztül tartották fogságban. Khomeini ajatollah beszédeiben folyamatosan elítélte a nyugati befolyást és megnevezte a fő ellenséget - az Egyesült Államokat-, melynek a „Nagy Sátán” nevet adta. Az 1980-ban kitört iraki-iráni háborúban az USA hivatalosan az irakiakat támogatta. Közben Iránban papi hatalmon alapuló rendszer, teokrácia alakult ki, melynek vezetője a vallási és a világi élet irányítója is lett egyben.

Az afganisztáni tálibok és Szaddám Husszein iraki diktátor hatalomból való eltávolításával az amerikai vezetés éppen Irán két legnagyobb térségbeli riválisával számolt le. Ugyanakkor Washingtonnak a mai napig nem sikerült a megdöntött rendszerek helyére stabil politikai struktúrát kiépítenie. Időközben pedig a Közel-Keleten állandósult ingatag helyzet tovább romlott -Libanon területén lezajlott Izrael állam és a Hezbollah síita szervezet háborúja, illetve Izrael és a palesztinok, valamint a Hamász és a Fatah palesztin aktivisták között a Gázai övezetben kirobbant konfliktusok miatt-, bizonytalanabb lett.

A Hezbollah elleni izraeli légi háború, úgy tűnik, hogy egy amerikai forgatókönyv szerint elpróbált támadásforma volt, amellyel az amerikai héják az iráni rakétakilövőök levegőből – szárazföldi offenzíva nélkül – történő megsemmisítését modellezték le. Másrészt pedig egy Irán elleni eredményes katonai fellépés szükséges előfeltétele volt a libanoni Hezbollah katonai képességeinek csökkentése, amellyel elfogadható szintre minimalizálható az Izrael elleni tömeges megtorlás kockázata.

Eközben az iráni vezetésnek sikerült több szomszédos országgal – köztük még a túlzott iráni befolyástól tartó szunnita arab államokkal is – megfelelő viszonyt kialakítani. Végső soron ezek a körülmények tették lehetővé Iránnak, hogy megnövelje, megerősítse térségbeli befolyását. Megtehetette, hiszen politikai, gazdasági, kulturális, vallási és katonai szempontból egyébként is fontos szereplője a Közel-Keletnek. Tovább szűkíti az amerikaiak mozgásterét, hogy sok ország (Oroszország, Kína, Japán stb.) gazdasági érdekeiket féltve ellenzi az átfogó büntetőintézkedéseket, melyet az iráni atomprogram miatt szorgalmaznak. Irán pedig mesterien használja ki ezt a helyzetet: lényegtelen engedményekkel és ígéretekkel, a vezetők hol harcias, hol békülékeny nyilatkozataival, az urándúsító program lassításával vagy gyorsításával, az energiaéhes partner országoknak adott kedvezményekkel lehetetlenné teszi az egységes nemzetközi fellépést. Ezenkívül az USA állandósult fenyegető magatartása – a katonai beavatkozás lebegtetése – kihúzta az ellenzéki mozgalmak alól a talajt. A haza veszélyben forgása egységbe tömörítette a hatalmon lévőket és az ellenzékieket egyaránt..

Az USA vagy esetleg Izrael által mérhető csapásokat (gyors, nagyon pontos csapás vagy rövid, igen intenzív légi hadjárat) Irán nagy valószínűséggel nem tudná elhárítani, azonban az ideológiai motíváció, a nagy embertartalék, a lehetséges célpontok decentralizáltsága, az infrastruktúra fejletlensége miatt fokozottan képes a veszteségek elviselésére, egy hosszú ideig tartó háború megvívására. Közben számolni kellene Irán válaszcspásaival a világ szinte

minden pontján, hiszen sok iszlám terrrorszervezetnek (Hezbollah, Hamasz, Iszlám Dzsihad, stb.) nyújtott korábban anyagi, technikai és kiképzői segítséget, melyért azok hálásak. Ezenkívül egyre több muszlim szemében Irán az "igaz hit" és „szent helyek” hiteles és eredményes védelmezője. Természetesen nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy az iráni titkosszolgálat az elmúlt évek során alvó sejtek sokaságát hozta létre szerte a világon. Végezetül pedig a várható iráni harci cselekmények (Hormuzi -szoros lezárása, a Perzsa és az Ománi-öbölben a hajózás támadása) szállítási nehézségeket okoznának, ami jelentős mértékben megnövelné az olaj árát és súlyos helyzetbe sodorná az energiainportáló országokat. Az ebből adódó valós vagy vélt gazdasági problémák pedig valószínűsíthetően az USA ellen hangolnák a nemzetközi közvéleményt.

Nagyon érdekes Irán és Oroszország kölcsönös függésén és közös érdekeken alapuló viszonya is. Bár a Kaszpi-tengeri gázlelőhely státusa és megosztása között ellentétek voltak, ezek a közös ellenféllel (USA) való szembenézés hatására fokozatosan feloldódtak. Oroszország az „élni és élni hagyni” politikájával jó alapot teremtett az Iránnal való együttműködésre, függetlenül attól, hogy Teheránban kié a hatalom.

Összességében megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok által meghirdetett terrorizmus elleni háború megerősítette Irán pozícióit a térségben. Így Irak jövőjének alakításában az iszlám köztársaságnak is kulcsszerepe van. (Huzamos ideig egyes iraki síita radikális csoportok kiképzését, pénzelését, felszerelését és fegyverekkel, valamint robbanóanyagokkal való ellátását biztosította.) Bár az afganisztáni helyzet rendezésével kapcsolatosan kevés szó esik Iránról, ennek ellenére erős a jelenléte az országban. Nyíltan támogatja a hazara törzs tagjait.

Irán nukleáris és fegyverkezési programjának ellenőrzés alatt tartása csak abban az esetben lehet eredményes, ha megfelelő biztonsági garanciákat adnak számára,⁵¹ amelyek fölöslegessé teszik az atomarzenálját.

Tanulmányomat Henry Kissinger mértékadó véleményével zárom: *”Irán arra ítéltetett, hogy létfontosságú, egyes körülmények között pedig döntő szerepet játszon a Perzsa-öbölben, valamint az iszlám világban”*.⁵²

Felhasznált irodalom

1. Apor Éva: Irán, birodalmak, hagyományok Körösi Csoma Társaság, 1994.
2. Arthur Goldschmidt: A Közel-Kelet rövid története. Budapest, Maecenas Kiadó, 1997.
3. Benke József: Az arab országok története I-II., Pécs, Alexandra Könyvkiadó, 1997.
4. Claude Cahen: Az iszlám. Budapest, Gondolat Kiadó, 1989.
5. Dürr Béla (szerk.): 20. századi egyetemes történet. III. Kötet. 1945-1995. Európán kívüli országok. Budapest, korona kiadó, 1997.
6. Föglér Kára (szerk.) Zsebenciklopédia, Budapest, Gondolat Kiadó, 1975.
7. Goldziher Ignác: Az arabok és az iszlám I-II., Budapest, Gondolat Kiadó, 1995.

⁵¹ Ez leginkább az USA-tól függő körülmény.

⁵² Henry Kissinger: Korszakváltás az amerikai külpolitikában. A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Bp, Panem- Grafo 2002. 153. o.

8. Goldziher Ignác: Az iszlám. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1980.
9. Gömöri Endre: Irán. Budapest, Szikra Könyvkiadó, 1954.
10. Gömöri Endre: Irán, egy amerikai modell bukása. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979.
11. Henry Kissinger: Korszakváltás az amerikai külpolitikában. A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései. Budapest, Panem-Grafo, 2002.
12. Horváth Csaba: Az iraki-iráni háború. in.: Az 1945 utáni legjelentősebb helyi háborúk és azok tapasztalatai. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999.
13. Horváth Pál: A próféta "igazi" utódai. A síita iszlám történetéből. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1979.
14. J. Nagy László: Az arab országok története a XIX-XX. Században. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1997.
15. Makai György: Khomeini Iránja. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.
16. Németh József: Irak más szemmel, KBH Szakmai Szemle, 2003.1. szám.
17. N. Rózsa Erzsébet- Tálás Péter: Az iráni atomprogram körüli vitáról. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések-2006/1.
18. Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. században. Budapest, Aula Kiadó, 1998
19. Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.
20. Róbert László: Allah nevében? Budapest, Kossuth Kiadó, 2001.
21. Ryszard Kapuscinski: A császár. A sahinsah. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1987.
22. Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.
23. Szabó József: A Perzsa-öböl rejtélye. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1983.
24. Szlávik Tamás (főszerk.) Országok Lexikona, Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó, 2007.
25. Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktábla. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.
26. Újságcikkek:
27. Horváth Gábor: Bush Iránban látja az ellenséget- Izrael amerikai forgatókönyvet próbált el? Népszabadság, 2006. augusztus 16., 8.o.
28. Horváth Gábor: Célkeresztben az iráni Forradalmi Gárda. Népszabadság, 2007. augusztus 18.

Internet:

- inforadio.hu 2006.08.14. Irán a parabola antennák ellen
- <http://www.geographic.hu/index.php?act=napiid=2488> Khomeini ajatollah: élet és halál ura
- <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=5644> Tizenöt éve, 1989. június 3-án halt meg Khomeini ajatollah. 2007.12.16.
- <http://www.168ora.hu>: Aczél Endre: Idegenkezű háború. 2007. 5. szám
- MTI/dpa/Reuters: Brit szakértők szerint a terrorizmus elleni háború megerősítette Irán pozícióit a Közel-Keleten. 2006.08.23.
- Népszabadság, online. Kiss Álmos Péter: Az ajatollahbomba. 2006. június 18.
- Népszabadság, online. Irán és atomprogramja. 2006. augusztus 25.

AZ ISZLÁM FUNDAMENTALIZMUS FEJLŐDÉSI IRÁNYA A KÖZEL-KELETEN ÉS AFRIKÁBAN, ÖSSZEFONÓDÁSA A TERRORIZMUSSEL

2. rész

A terrorizmus megjelenése

A terrorista csoportok elsősorban olyan területeken jelennek meg, ahol bonyolultak és rendezetlenek politikai, gazdasági, társadalmi és vallási körülmények. Az iszlám politikája, valamint a radikális csoportok közötti határvonal éppen ezért egyre inkább összemosódik. Az al-Kaida akciói a Közel-Keletre összpontosulnak, de a világ összes mohamedánjára hatással vannak, és mindegyik földrajzi térség a saját történelmének és tapasztalatainak megfelelő tanokra koncentrálnak.

Algéria, Marokkó és Tunézia politikai válaszüthöz érkezett, mert szembeültek a helyi regionális és globális erőkkel. A közeljövőben azonban nem várható fundamentalista politikai változás egyik észak-afrikai országban sem.

Az észak-afrikai térség országai hosszú fegyveres harcot folytatott a gyarmatosító és „hitetlen” megszállók ellen. Földrajzilag közel vannak Európához és sok szállal kötődnek

Európához, vagy rokonok révén Észak-Amerikához. Európa sokáig fontos logisztikai bázist jelentett a Szaddám vezette Iraknak és az afgán terroristáknak.

A MAGREB országoknak központi kormányzatuk, katonai erejük, törvényes jogrendszerük van, melyek évtizedeken keresztül küzdöttek az iszlám felkelőkkel. Líbia kivételével szoros kapcsolatban állnak a nyugati katonai szervezetekkel és titkosszolgálatokkal. Fontos lehet esetleg Líbia bevonása a Transz-szaharai Terrorizmus elleni Együttműködésbe (Trans-Sahara Counterterrorism Partnership), amely az Egyesült Államokkal eddig kilenc, észak- és nyugat-afrikai tagot számlál, hogy megszüntessék a még ellenőrizetlen területeket.

Fontosabb iszlám fundamentalista, vagy terrorista szervezetek

Algéria

A boumedienne-i szocialista fejlesztési stratégia annak idején csődöt mondott és nem volt politikai erő, amely a megoldásra alternatívát tudott volna kínálni. 1989-ben, a politikai nyitást követően, Algír egyik népszerű imámja, Ali Belhadzs és Abaszi Madani alapította meg az Iszlám Üdvfront Szervezetét (FIS). A szervezet részt vett az 1991-es többpárti választásokon, ahol a kormánypárttal (Nemzeti Felszabadítási Front – FLN) osztozott a szavazatokon. A választások második fordulójára a FIS még inkább megerősödött. A második választási forduló előtt azonban a hadsereg átvette a hatalmat, megakadályozta a választást, betiltotta a FIS-t és bebörtönözte vezetőit.

A FIS tagjai ekkor két egymástól független fegyveres mozgalmat alapítottak:

- az Iszlám Fegyveres Csoportot (GIA), amely főleg a fővárosban tevékenykedett;
- az Iszlám Fegyveres Mozgalmat (MIA, újabb nevén Iszlám Üdvhad-sereg – AIS), amely az ország keleti és nyugati részében követte el merényleteit.

Ezekben a csoportokban olyan FIS tagok vettek részt, akik Afganisztánban kaptak kiképzést. Elutasítottak minden tárgyalást a kormánnyal, helyette a szegényebb rétegekre támaszkodva „forradalmi” úton kívánják eltávolítani a kormányt. A MIA/AIS célja, hogy a kormányt a FIS-szel való tárgyalások felvételére kényszerítse.

A GIA szervezetét az 1990-es évek elején alapították az afgán háborúban részt vett algériai mudzsahedinek. Első alapítójuk Mansouri Miliani volt, akit 1993-ban elfogtak és kivégeztek. A szervezet jelenlegi vezetői: Djamel Zitoui (Abou Aberrahmane Amine) és Mahfoud Assouli (Abu al-Munthir). A szervezet képviselői jelen vannak az al-Kaida vezető tanácskozó testületében, a Súra Tanácsban. A GIA-t az Egyesült Államok terrorszervezetként tartja nyilván. A GIA célja tiszta vallási alapon álló, nyugati befolyástól mentes muzulmán szellemiségű állam létrehozása. A GIA arra törekszik, hogy Algéria tisztán iszlám országgá váljon és kiküszöböljön minden nyugati befolyást.

A szervezet támadásai elsősorban a civil lakosság, újságírók és külföldi állampolgárok ellen irányultak. A GIA több, rendkívül kegyetlen, több száz áldozattal járó mészárlást követett el a polgári lakosság körében. A GIA emellett több mint száz, többnyire európai külföldit gyilkolt meg. A bombatámadások és emberrablások mellett 1994-ben az AIR FRANCE egyik gépét Algírba térítet-

ték, majd 1995-től kezdődően Franciaországban és Algériában is több bomba-támadást hajtottak végre. A GIA állt a 2001 augusztusában, Algériában elkövetett bombatámadások mögött is. Az amerikai-kanadai határon 1999 decemberében letartóztatták Ahmed Ressay Kanadában élő Algériai állampolgárt, mert robbanóanyagot akart átszállítani a határon. Később azzal vádolták, hogy terrortámadást tervezett a Los Angeles-i nemzetközi repülőtér ellen.

A szervezet létszáma 100-1000 fő között lehet. Szimpatizánsainak száma néhány ezer főre tehető. Működési területe elsősorban Algéria, de a szervezet hálózattal rendelkezik Afganisztánban, Spanyolországban, Franciaországban, Nagy-Britanniában és valószínűleg Ausztriában is. A Nyugat-Európában élő algériaiaktól logisztikai és pénzügyi segítséget kapnak. Az algériai kormány szerint Irán és Szudán is segíti a szélsőségeseket, ezért 1993-ban megszakították a diplomáciai kapcsolatokat Iránnal. Valószínűleg az al-Kaida terrorszervezet is támogatja őket.

Az Igehirdetés és Harc Szalafita Csoport (Salafist Group for Call and Combat – GSPC) szervezetét 1998 szeptemberében hozták létre a GIA támogatói. Ezek ellenezték a polgári személyek meggyilkolását. A csoport vezetője: Hassan Hattab. Támogatói katonai célok elleni támadására helyezik a fő hangsúlyt, és előnyben részesítik a terrorizmus exportját olyan országokban, mint Franciaország, mert véleményük szerint támogatja az algériai rezsimet. A GSPC elsősorban Kanadában és az Egyesült Államokban élő algériaiaktól kap támogatást, de feltehetően támogatáshoz jut Szudántól, Irántól és az al-Kaidától is.¹

A Szalafita csoport, fegyveres erőihez kb. ezer harcos tartozik, akik az ország hegyvidéki területein rejtőzködnek, a fővárostól a tuniszi határig elterülő térségben. A harci fegyveres csoportok tagjai jól képzettek, elsősorban robbanóanyag szakértőnek számítanak.

A szervezet célja a jelenlegi algériai kormány megdöntése és iszlám állam létrehozása. A szimpatizánsok száma néhányezer fő lehet.²

Algériában jelenleg a terrorizmust alacsony szintre szorították vissza, a terület nagy része biztonságosnak tekinthető. A GSPC, illetve a Szalafi Hívószavának Oltalmazói (Guardians of the Salafi Call) a legveszélyesebb terrorista csoportok. Előbbi az ország észak-keleti és szaharai részén aktív, míg utóbbi nem különösebben tevékeny. Egyik szervezet sem jelent különösebb fenyegetést az állami rendre.

---

¹ Dr.Sternák György : A terrorizmus mint hadtudományi probléma ZMNE XI. éf. 5. sz. 2005

² Terrorism Focus, www.jamestown.org

A GSPC kategorikusan elutasította Buteflika elnök 2006. február 28-án meghirdetett második megbékélési programját, tovább folytatta fegyveres műveleteit és kijelentette, hogy csatlakozik az al-Kaidához.

Az amnesztia-rendeleteknek köszönhetően eddig mintegy 250-300 szélsőséges fegyveres megadta magát, ugyanakkor legalább 2200 terrorista tevékenységért elítélt személy nyerte vissza szabadságát. A kormány jelenleg az amnesztia-rendelet meghosszabbítását fontolgatja.

Rövidtávon a terrortámadások folytatódásával kell számolni, bár a GSPC nem lesz képes befolyásolni az algériai politikai, társadalmi és gazdasági életet. Az algériai hatóságok szerint a GSPC tagjainak száma a mintegy 800 főről 500-ra csökkent a 2005-ös amnesztia program, illetve a biztonsági erők nagyobb erőfeszítései következtében. Ez arra ösztönözte a GSPC-t, hogy az al-Kaidával közösen inkább nemzetközi szinten tevékenykedjen tovább és ne a hazai területeken, ahol tovább folytatódna felmorzsolódása, s végleg elvesztené esélyét, hogy Algériában iszlám államot hozzon létre. A szervezet máig azonban egyetlen

Algérián kívüli akciót hajtott végre egy észak-mauritániai erőd ellen. Európában annak ellenére sem hajtott végre terrorcselekményt, hogy az észak-afrikai bevándorlók révén rendelkezik európai hálózattal.

Algériában az iszlám államvallás, amit az alkotmány is rögzít. 2006. március 20-án a felsőház jóváhagyta azt a törvényjavaslatot, amelynek alapján az iszlám vallásúak körében végzett térítés szigorú börtönbüntetést, illetve pénzbüntetést von maga után. A törvény ugyancsak szabályozza az iszlámon kívüli vallásgyakorláshoz kapcsolt új „szabályokat”. A felsőházban kizárólag az egyik kisebb ellenzéki párt szavazott a törvényjavaslat ellen. Az új törvény szerint tiltott „nem iszlám” vallás gyakorlása az arra kijelölt épületeken kívül, más vallás gyakorlására szolgáló helyiség, vagy épület működtetéséhez előzetes engedély szükséges. A törvény az algériai vezetés szerint az illegális térítést hivatott meggátolni. A hivatalos magyarázat szerint az országban a térítő tevékenység egyre erőszakosabb formát öltött, ami a társadalmi békét veszélyezteti.

Az El Periodico nevű spanyol újság 2006. november 20-i számában arról számolt be, hogy a GSPC, felesküdült az al-Kaida támogatására, és arra kapott utasítást, hogy a Marokkói Iszlám Harcoló Csoporttal, a Líbiai Iszlám Harccsoporttal (Libya Islamic Fighting Group) és számos tunéziai csoporttal, és a Tunéziai Harccsoporttal (Tunisian Combatant Group) közös parancsnokságot hozzon létre. Az egyesült szervezet neve Arab Magreb Unió (The Union of the Arab Maghreb). Az újság spanyol titkosszolgálati forrásokra hivatkozott.

A MAGREB országokban létrehozandó Qaeday al-Jihad egyesült szervezet nem új koncepciója az al-Kaidának. A marokkói hatóságok már találtak ilyen terveket 2005 végén, mikor rajtaütéseket hajtottak végre szélsőséges fegyvereseken. Oszama Bin Laden környezetéből származó üzeneteket is találtak, amelyekben a vezetők arról tárgyaltak, hogy a GSPC hivatalosan csatlakozik az al-Kaidához, majd egyesítik a magreb-térség dzsihadistáit, ugyan úgy, mint ahogyan Abu Musab al-Zarqawi egyesítette a jordániai és iraki dzsihadistákat. Láthatóan a GSPC azért is erőfeszítéseket tesz, hogy az Európában élő fegyveresekből egységes szervezetet hozzon létre.

Az El-Periodico írása látszólag megerősíti a pán-magreb egyesülés folyamatát. Az összevonás másik jele, hogy Ayman al-Zawahiri 2006. szeptember 11-ei üzenete melyben közölte, hogy a GSPC unióban egyesült az al-Kaida erőivel, s ez az egység „tövis lesz az amerikai és francia megszállók és szövetségeseik torkában, és nyíl a francia árulók és hitetlenek szívében”.

2006. szeptember 13-án a GSPC elismerte az egyesülést honlapján, ahol bemutatott egy Abu Musab Abd al-Wadoud-tól érkezett üzenetet, aki azt írta: „elismerjük az al-Kaida minden vallási és elméleti tanítását, egyetértünk tagjainak módszereivel és eljárásaival, elismerjük vezetőit és hitbéli iránymutatásait.” Ha az egység létrejön, akkor a GSPC és emírije, al-Wadoud vezető szerephez jut a térségben, mint al-Zarkavi Irakban. Amennyiben al-Wadoud Zarkavihoz hasonló helyi vezető lesz, akkor a térségben a terroristámadások számának és minőségének emelkedésével kell számolni.

A marokkói, tunéziai és líbiai fegyveres csoportok szintén szeretnék egyesíteni az erőiket. Az egymással és az al-Kaidával való kapcsolódás fellendülést hozhat számukra, az al-Kaida pedig új földrajzi térségben építhet ki bázist, és műveleti szárnyat.

Az al-Kaida hatékony stratégiája és támadási módszerei valószínűleg az olaj-ipari célpontok ellen irányulnak, de turistaközpontok szórakozóhelyei és éttermei elleni robbantásokat is vére hajthatnak. Emellett számolni kell a GSPC által ez idáig nem alkalmazott öngyilkos merénylőkkel is. A változás már érzékelhető, mert november eleje óta legalább 50 ember vesztette életét az összecsapásokban.

Az észak-afrikai fegyvereseket az al-Kaida magas szinten képezte ki, ez a kiképzettség emeli a működési biztonságot és az ellátást. Akiket pl.: Irakba telepítenek, professzionálisabb kiképzésben részesültek.

A MAGREB régió több tagja kaphat kiképzést, mert nem kell többé Pakisztánba vagy Afganisztánba utazniuk, hogy az al-Kaida táboraiban képezék őket. Az al-Kaida emellett változatosabbá próbálja tenni a kiképzést.

Tunézia

Az ország magatartása az iszlám fundamentalizmussal kapcsolatban lényegesen eltér az algériai gyakorlattól. A tunéziai kormány az 1970-es évek elejétől küzd a problémával. 1980-ban iszlám aktivisták felkelést robbantottak ki Gafsa városában, amit a kormányerők levertek. Ezután az iszlámmal szembeni stratégia megváltozott. Ben Ali államfő törvényesítette és En-Nahda (Újjászületés) néven párttá alakította a Tunéziai Iszlámista Mozgalmat (MIT), gondosan ügyelve arra, hogy megőrizze az események feletti ellenőrzést. Ben Ali felismerte azt, hogy a térségbeli iszlám mozgalmak megjelenése része az Irán és Szudán által támogatott iszlamizálódásnak. Tunézia összehangolta az iszlám térnyerését akadályozó politikáját Egyiptommal, Algériával és Marokkóval.

Az utóbbi évek során a regionális helyzet alakulása, a belső gazdasági és politikai feszültségek növekedésének hatására a társadalom egészére jellemző „re-islamizáció” indult meg. Az erősen ellenőrzött tunéziai média silány színvonalra következtében a radikális műholdas adások fokozatosan elérik hatásukat. Egyes tunéziai értelmiségiek az országon belül változást prognosztizálnak, de ennek egyelőre meglehetősen kicsi a valószínűsége. A közel-keleti helyzet alakulása kapcsán elkeseredést kelt az arab kormányzatok magatartása. Növekszik a „független” Burgiba elnök iránti nosztalgia, az iszlám reneszánszsal párhuzamosan a pánarab nacionalizmus – vegyítve az iszlám egységgel – ugyancsak előretörhet.

Marokkó

Az országban az iszlám mozgalmak mindig gyengébbek voltak, mint a térség más országaiban. Ennek ellenére számos, más országokban terrorcselekményt elkövető személy innen származik. A marokkói király (VI. Mohamed) nemcsak az ország állami, de vallási vezetője is. A lakosság sokkal mélyebben vallásos, mint néhány más iszlám országban. Az ország belbiztonsági szolgálata, pedig nagyon hatékony az ellenzéki csoportok ellenőrzésében, különösen az 1984-es zavargások óta.

A marokkói terrorista szervezetekről kevés információ áll rendelkezésre, a kormánynak azonban vannak tervei, ellenintézkedésekre. A marokkói terrorizmus alapvetően a 2003-as casablancai robbantások után vált ismertté. A casablancai és madridi merényletek elkövetésével a Marokkói Iszlám Harccsoportot gyanúsították. A madridi esemény miatt a szervezetet az európai biztonság egyik fenyegetőjeként tartják számon. A terrorcselekmények után a marokkói kormány komolyan fellépett a terrorizmus ellen.

Az intézkedések négy pontja: Biztonság, menedék, hittérítés és oktatás. Kiemelten foglalkoznak a települések lakásgondjaival, mivel a casablancai

robbantások elkövetői egy Sidi Moumen nevű kunyhóvárosból származtak. A kormány a házépítési programtól várja a kunyhótelepek eltüntetését 2010-re. A térségben további 20 mecsetet kívánnak építeni 2007-ig.

Marokkói fegyveres szélsőséges iszlám csoportok

- *Ansar al Mahdi* – fegyveres szélsőséges csoport, a marokkói biztonsági erők jelentős számú tagját tartóztatták le az elmúlt időszakban;
- *Marokkói Harcoló Iszlám Csoport* – az egyik legismertebb marokkói szélsőséges fegyveres szervezet (műveleti területei Nagy-Britanniától Afganisztánig terjedtek, igen aktív Marokkó egész területén, a GSPC-vel együttműködve a déli, szaharai övezetekben is tevékenykedik);
- *Szalafista Dzsihád* – a Casablanca-i merényletekkel gyanúsított szervezet. Tagságának többsége le van tartóztatva, ennek ellenére a szervezet továbbra is aktív;
- *Egység/Monoteizmus és Dzsihád Marokkói Csoportja* – a marokkói terrorelhárítás 2006. október-novemberben folytatott a csoport ellen eredményes műveleteket, a szervezet kapcsolatban áll iraki szélsőséges erőkkel (Ansar al Szunna, Al-Tawhad wal-Djihad, Iraki Iszlám Hadsereg);
- *Marokkói Iszlám Fiatalok Mozgalma* – szélsőséges terrorista szervezet, illegálitásban és külföldön működik.³

A „politikai” iszlámot képviselő csoportosulások és pártok

1. *Az Igazság és Fejlődés Pártja* – főtitkára Abdelkrim Khatib hivatalosan bejegyzett, jelentős parlamenti képviseléssel rendelkező iszlám alapú párt, a 2007-es választások esélyese.

2. *Egység és Reform Mozgalma* – tolerált, de nem engedélyezett, ugyancsak a Muzulmán Testvérek befolyása alatt áll, kapcsolatot tart a PJD-vel.

3. *Igazság és Spiritualitás Közössége (vagy Igazság és Jó cselekedet Társasága)* – Jasszin sejk és lánya Nadia Jasszin vezette a megtűrt, a Muzulmán Testvérekkel és a PJD-vel kapcsolatban álló, a szélsőségekbe hajló szervezet (Nadia Jasszin iszlámista nőmozgalmat alapított, nyugati emberjogi szervezetek a vele és apjával szemben gyakran alkalmazott adminisztratív intézkedéseket az emberi jogok megsértéseként értékelik).

A jelenlegi regionális folyamatokban naponta jelennek meg új és újabb szervezetek. A nagyvárosi környezet biztosítja e csoportok számára az infrastruktúra működtetését, az Atlasz-hegység és a sivatagi körzetek a kiképzés és a gyakorlati műveletek végrehajtását, előkészítését. A pénzmosás, az illegális ok-

³ FOR AND AGAINST DEBATING EURO-ATLANTIC SECURITY OPTIONS NATO 2004.

mányok előállítására, a kábítószer-kereskedelemben, illegális fegyverkereskedelemben az infrastruktúra megteremtését, illetve működtetését biztosítja.

A csoportok vallási tevékenységet is folytatnak, bár e téren inkább az Egység és Reform Mozgalma, vagy az Igazság és Spiritualitás Közössége játszik vezető szerepet. Propaganda-tevékenységük nem elhanyagolható, a jelek szerint eredményesen alkalmazzák a korrupciót.

A marokkói hatóságok és a független szakelemzések folyamatosan hangsúlyozzák a marokkói fegyveres csoportok és az al-Kaida, az iraki (az előbbihez is kapcsolódó) szélsőséges mozgalmak, az algériai GSPC, az arab/iszlám régió szélsőséges csoportjai közötti összefonódásokat.

Palesztin Nemzeti Hatóság

A Hamász, mint fegyveres szervezet a 80-as években jött létre a Muszlim Testvérek jobboldali szárnyából. Létrehozását az izraeli katonai adminisztráció is támogatta, ettől remélve a PFSZ befolyásának ellensúlyozását. A szervezet az „intifáda” (Izrael elleni felkelés, szent háború, dzsihád) 1987. decemberi kitörésekor csatlakozott az Izrael elleni küzdelemhez. 1990 elején, amikor az intifáda kifulladásra került, megalakította saját illegális fegyveres szárnyát (Izzudín Kászim Brigád). A csoport gerillaharcot kezdett az izraeli civilek ellen.

Egyiptom

A kormány az 1980-as évek óta küzd az illegális iszlám mozgalmak ellen. A konfliktus forrásai a megoldatlan szociális problémák és az elnyomás. A 90-es évektől az egyiptomi kormány legális lehetőségeket biztosított a mozgalmak számára, s ennek következtében a Muszlim Testvérek meghatározó befolyást szereztek a hivatalos intézményekben és az Al-Azhar Egyetemen. Az egyetem teológiai fakultása az iszlám világ vezető ideológiai központja és egyben meghatározó szerepet játszik az egyiptomi közérkölc alakításában. Egyiptomban jelentős hagyománya van az állam központi ellenőrző szerepének az állami szervezetek és a bürokrácia felett. Az egyiptomiak vallásos emberek, társadalmi normáikat a vallási érzületük határozza meg. A vallásgyakorlók száma az utóbbi évtizedben jelentősen megnőtt.⁴

Az országban 40 vallási köntösben fellépő mozgalom van, melyek három fő csoportba sorolhatók:

1. A legszélesebb és nem erőszakos irányzat a nyugati értékekkel szemben a hagyományos iszlám értékekhez való visszatérést hirdeti. A mozgalmat a kormány is támogatja.

---

⁴ Terrorism Focus, www.jamestown.org

2. A Muszlim Testvérek. Céljaikat elsősorban politikai eszközökkel kívánják elérni, egyes csoportjaik hajlanak a dialógusra, a reformokra. Legitimitásuk többé-kevésbé elismert, de párttá tömörülésük továbbra sem kívánatos. Társadalmi és gazdasági tevékenységet végeznek.

3. Radikális mozgalmak, melyek szent háborút (dzsihad) folytatnak a kormány ellen. Legjelentősebb képviselőjük az Iszlám Csoport (Gzsemája Iszlámija), amely a legtöbb turisták elleni merényletet hajtott végre. A kormányzat erőszakkal lép fel ellenük, de teljes felszámolásukra kevés az esély.⁵

A legjelentősebb egyiptomi szélsőséges szervezetek közé a következő csoportok sorolhatók:

Al-Dzsihad –Islamic Jihad – Az egyiptomi Iszlám Dzsihad

Az al-Dzsihadot az 1970-es években hozták létre, amikor „anyaszervezete”, a Muzulmán Testvériség szétesett. A csoport vállalta a felelősséget Anvar Szadat egyiptomi elnök 1981-es, az egyiptomi belügyminiszter 1984-es és Rifaat Mahgoub egyiptomi parlamenti elnök 1990-es meggyilkolásáért. Feltehető, hogy felelős a pakisztáni Iszlámábádban lévő egyiptomi nagykövetség ellen 1995 novemberében elkövetett bombatámadásért is. A szervezet a bin Laden vezette hálózat egyik legfontosabb eleme.

Katonai szárnyának vezetője: dr. Ayman Al Zawahiri, bin Laden egyik helyettese. A politikai szárny vezetője: Abbud Al Zumur, aki jelenleg húsz éves börtönbüntetését tölti Egyiptomban. Helyette ténylegesen Ahmad Husayn Agiza vezeti a csoportot. A szervezet szellemi vezetője Omar Abdal Rahman sejk, aki egyben életfogytiglani büntetését tölti az Egyesült Államokban.

Egyes jelentések szerint 2001 nyarán az Iszlám Dzsihad lényegében egyesült az al-Kaidával. A szervezet szoros kapcsolatban áll a másik jelentős egyiptomi terrorcsoporttal, az Islamic Grup (Al-Gama Al-Islamia, illetve Jamiat al-Islamia) szervezeteivel.

A csoport lényegében kettévált, az egyik a Jihad Group, míg a másik a New Jihad Group.

A Jihad Group frakció részei: az Islamic Jihad (vezetője: Ahmad Husyan Agiza), illetve az Al-Jihad al-Islami (vezetője: Muhhamad Atef). Ahmad Husyan Agiza Teheránból vezeti az egyiptomi, illetve a közel-keleti sejteket, míg a frakció egészének politikai és katonai tevékenységét az Afganisztánba települt parancsnokságok, Muhhamed Atef vezetésével irányítják.

---

⁵ www.iiss.org

A New Jihad Group frakció részei: az Egyptian Islamic Jihad (vezetője: Ramadan Shallah), illetve a Vanguard of Conquest (vezetője: dr. Ayman Al Zawahiri). Ramadan Shallah Damaszkuszból vezeti az egyiptomi és Közel-keleti sejteket, míg Ayman Al Zawahiri Afganisztánból vezeti az egész csoport tevékenységét. A csoport a jelek szerint Bin Laden al-Kaida (Bázis) hálózatába integrálódott. Zawahiri, Bin Laden egyik helyettese és kulcsembere.

A csoportok magas rangú egyiptomi állami hivatalnokok, miniszterek elleni fegyveres támadásokra, illetve egyiptomi, amerikai és izraeli létesítmények, objektumok elleni, autóba rejtett, pokolgépes merényletekre specializálódtak.

A csoportnak két frakciója van: az Afganisztánban lévő Ayman Al-Zawahiri vezette csoport és az Ahmad Husayn Agiza vezette Hódítás Előőrse nevű csoport. A szervezet elsősorban magas rangú egyiptomi állami hivatalnokok, miniszterek elleni fegyveres támadásokra, illetve amerikai és egyiptomi létesítmények elleni, autóba rejtett pokolgépes merényletekre specializálódott. A szervezet célja az egyiptomi kormány megdöntése és egy iszlám állam létrehozása, valamint egyiptomi és amerikai érdekeltségek támadása. Létszáma néhány száz aktív tagra és néhány ezer szimpatizánusra tehető. Működési területe Egyiptom, főleg Kairó, de hálózatuk van Jemenben, Libanonban, Afganisztánban, Pakisztánban, Nagy-Britanniában és Szudánban. A csoport részt vesz a szomáliai AIAI tevékenységében is. Az egyiptomi kormány szerint Irán, Szudán és egyes afgán iszlám csoportok segítik a szervezetet.

Al-Gama'a Islamia vagy Dzamiat al-Iszlamiya – Iszlám Csoport

Fegyveres iszlám szervezet a 1960-as évek végén alakult azzal a céllal, hogy lelassítsa, illetve visszafordítsa az egyiptomi társadalomban végbemenő szekularizációs folyamatot. Az Al-Gama'a Islamia terrorcsoport célpontjai elsősorban az egyiptomi titkosszolgálatok, a rendőrség és a kormányzati szervek tagjai, de támadásokat hajt végre a kopt keresztény közösség tagjai és a külföldi turisták ellen is. A szervezet megalakulás után két csoportra oszlott fel, az egyik vezetője Omar Abdel-Rahman sejk, aki életfogytiglani büntetését tölti az Egyesült Államokban, a másik csoport vezetője Abud El Zumur, aki jelenleg húszéves börtönbüntetését tölti Egyiptomban. A Dzamiat al-Islamiya terrorszervezet vezetésében és módszereiben az elmúlt években számos változás állt be, de jelenleg is jelentős átalakulási folyamaton megy keresztül, amely a szervezet radikálisabbá válásának irányába mutat.

A szervezet célja az egyiptomi kormány megdöntése és egy iszlám állam létrehozása. Taglétszáma néhány ezer fő lehet, és tevékenységét néhány ezer szimpatizáns segítheti. Működési területe Dél-Egyiptom, valamint Kairó és Alexandria. A szervezet hálózattal rendelkezik Afganisztánban, Nagy-Britanniá-

ban és Ausztriában is. Az egyiptomi kormány szerint Irán, Líbia, Szudán és egyes afgán iszlám csoportok is támogatják a szervezetet.

Takfir Wal Hidzsra (TWH) = Egyházi-átok és Száműzetés

A TWH pániszlámista fundamentalista csoport, amely szintén a megszünt Muzulmán Testvériség csoportból vált ki. Része volt Anvar Szadat egyiptomi elnök 1981. októberi meggyilkolásában. Jelentések szerint algériai és tunéziai szélsőségesek szervezkednek a Takfir Wal Hidzsra név alatt. A csoport valószínűleg szorosan kapcsolódik az al-Kaidához.

Vanguards of Conquest (VOC) – Győzelem Élcsapata vagy New Jihad Group

A Győzelem Élcsapata az al-Dzsihád-ból vált ki 1993-ban. Vezetője Abbud Al Zumar. Az al-Dzsihád és a Győzelem Élcsapata nézeteltéréseik ellenére szoros kapcsolatot tartanak egymással, alig van különbség támogatói körük között. A szervezet székhelye jelenleg Teheránban van. A szervezet magas rangú egyiptomi állami hivatalnokok, miniszterek elleni fegyveres támadásokra, illetve amerikai és egyiptomi létesítmények elleni, autóba rejtett pokolgépes merényletekre specializálódott. Célja az egyiptomi kormány megdöntése és egy iszlám állam létrehozása. Létszáma néhány száz főre, a szimpatizánsok száma néhány ezer főre tehető. A szervezet sejteket működtet Egyiptomban, Jemenben, Pakisztánban, Afganisztánban, és Nagy-Britanniába. Támogatást kapnak az iráni kormánytól és szaúd-arábiai szimpatizánsoktól.

Muzulmán Testvériség (Muslim Brotherhood)

1929-ben alapították Egyiptomban, célja az iszlám tanításainak alkalmazása a társadalmi és politikai életben. A szervezetet 1952-ben a Nasszer-kormány idején betiltották, a tagok külföldre menekültek. A szervezet 1970-ig Szíriában legálisan működött. A tagok Szaúd-Arábiából, Jordániából és Irakból kapnak támogatást. Egyiptomban a 2005-ös parlamenti választásokon több MT-tag bekerült a parlamentbe, független jelöltként.

Al-Zawahiri emlékeztető augusztus 4-i videó üzenetében számolt be arról, hogy az al-Kaidához csatlakozott az algériai GSPC és az egyiptomi Dzsamaa-al-Iszlamíja (Iszlám Csoport). Ez utóbbi szervezet igen gyorsan cáfolta a bejelentést és egyik vezetője, Nabsib Ibrahim a londoni Al-Sharq al-Awsatnak nyilatkozva hangsúlyozta, hogy az al-Kaida célja a dzsihád, az egyiptomi Dzsamaa al-Iszlamíja célja pedig az iszlám értékek helyretétele. A terrorizmust hosszabb ideje elvető szervezet több kiadványban ismertette megváltozott, az al-Kaida módszereit bíráló nézeteit. A szervezet több fronton is támadja az al-Kaidát, többek között elítéli a civilek meggyilkolását engedélyező/ösztönző, egyes moha-

medánokat eretneknek minősítő, az öngyilkos akciókat preferáló fatwa-kat, a Nyugat és iszlám szövetségeseik ellen elkövetett merényleteket.

Egyiptomban a dzsihad élharcosai mára nem az erőszakos harc hívei. Az 1990-es évek erőszakos cselekményeiért felelős két legfőbb szervezet, a Dzsamaa-al-Iszlamíja (Iszlám Csoport) és a Tanzim-al-Dzsihad (Dzsihad Szervezet) az 1997 végén végrehajtott luxori mészárlás óta teljesen inaktív. A Dzsamaa-al-Iszlamíja kijelentette, hogy megtagadja korábbi dzsihad tevékenységét, és felülvizsgálta koncepcióját. A Tanzim-al-Dzsihad pedig a belső dzsihadot feladva csatlakozott az al-Kaidához, hogy a nyugati világ ellen fordulhasson.

Az egyiptomi folyamat másik oldala a Sínai-félszigeten Tabában, valamint 2005. július végén Sharm-el-Sheik-ben elkövetett terrortámadások, melyeket azóta is rejtély vesz körül.

Szíria

Szíriában 1982 óta nem lehet valódi politikai iszlám csoportokról, vagy mozgalomról beszélni. Az iszlám nevében fellépő mozgalmat 1982-ben Hama városában körülfalta és elpusztította a hadsereg (kb. 5000 fő). A jelenlegi politikai vezetés világi, szoros katonai ellenőrzés alatt álló diktatórikus rendszert alakított ki. A vallásnak azonban a politikai színtéren látszólag nincs szerepe, annak ellenére, hogy a szunnita többséget alavita kisebbség irányítja. Az egyre nagyobb gazdasági különbséget mutató társadalmi rétegek eltérő módon viszonyulnak a valláshoz. A szegényebb rétegeknél továbbra is a minden napi élet része a vallás gyakorlása, sőt erősödött és egy menekülési útvonallá vált a kilátástalanság és a nyomor elől. A gazdagabb és tanultabb rétegek inkább pénzadományokkal és látványos mecsetépítésekkel „róják le” a társadalmi szokások és a vallási vezetők által elvárt hálát Istennek, amelynek a haszonélvezői végül a vallási vezetők lesznek.

Libanon

Az országban a vallás meghatározó szerepet játszik a politikai életben. A nemzetalkotó közösségek identifikációjának alapja a vallás. A három nemzetalkotó vallási közösség, a maronita keresztények, a szunnita és a síita moszlimok között az alkotmány határozza meg a viszonyt az igazgatásban és a parlamentben. Egyenlő arányú képviselést nyújt mindhárom felekezetnek annak ellenére, hogy a demográfiai változások következtében a közösség számaránya mára jelentős mértékben eltolódott. Az iszlám nevében fellépő Hezbollah síita szervezet a nemzeti felszabadító háború köntösébe bújva folytat vallási háborút, elsősorban Irán és Szíria támogatásával, még ha a két ország érdekei sok esetben különböznek Libanont illetően.

Uganda

LRA (Lord's Resistance Army – Az Úr Ellenállási Hadserege)

A 18 éve tartó, több tízezer ember halálát okozó brutális harcok elől mintegy kétmillió észak-ugandai menekült el, s a konfliktus destabilizálta Dél-Szudán helyzetét is. Az ugandai polgárháború kegyetlenségére jellemző, hogy a lázadók két évized alatt mintegy 25 ezer elrabolt gyermekeket is harcra fogtak.

Szomália

UIC (United Islamic Courts – Egyesült Iszlám Törvényszékek)

A szomáliai Egyesült Iszlám Törvényszékek (UIC) nevű szervezet több terrorszervezettel is kapcsolatban áll. A szervezet vezetői korábban a szélsőséges iszlám szervezet az al-Ittihad al-Islami (AIAI) tagjai voltak, amely egykor iszlám állam megalapítását tűzte ki célul Kelet-Afrikában. Az UIC erősen veszélyezteti a hivatalos szomáliai (átmeneti) kormány pozíciót.

A radikális iszlám fundamentalista szervezetek nemzetközi megítélése

A nemzetközi közösség terrorellenes harcának fontos eleme az egyes szervezetek megítélése a terrorizmussal való kapcsolatuk alapján. A „terrorista” jelzővel illetett szervezetek számos negatív következményre számíthatnak a nemzetközi közösség részéről. A „kirekesztésüknek” politikai, de elsősorban gazdasági/pénzügyi következményei vannak. E területeken nemcsak a velük való kapcsolattartásnak vannak súlyos következményei, hanem büntető intézkedésekre számíthatnak anyagi téren is az elfogadott terrorellenes intézkedések keretében. Zárolhatják számláikat, lefoglalhatják vagyonukat, vezetőiket letartóztatják és a terrorcselekmények miatt kiemelt nagyságú büntetésekre is számíthatnak. Az intézkedések a terrorszervezetek konspiratív tevékenységét kényszerítik ki, megnehezítve a hírszerző/felderítő szervezet tevékenységét. Az al-Kaida példája is jól mutatja, hogy a globálissá fejlődött szervezet felszámolását szinte lehetetlen elérni. Ennek okai a szervezeti keretekben, a legmodernebb technikai lehetőségeket kihasználó kommunikációs és vezetési eljárásokban és magának a terrorizmusnak, mint hadviselési formának a tulajdonságaiban fedezhetők fel.

Ugyanakkor azt is látni lehet, hogy a terrorszervezetekről készített listák elősegítik a szervezetek ellen folytatott fellépés nemzetközi összehangolását, az információ-cserén alapuló közös műveletek kidolgozását és a terrorizmus elleni harc stratégiájának jogszabályokba öntését, illetve annak gyakorlati megvalósítását, nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt. Az ilyen listák léte a szervezeteket részben arra is ösztönzi, hogy lekerüljenek róla.

1. sz. táblázat: *The Islamic fundamentalism in the Middle East and Africa. Jane's Intelligence Digest, www.janes.com 2006.11.14. [7]*

Szervezetek	EU lista	Amerikai lista
Abu Nidal Organisation (ANO), (a.k.a. Fatah Revolutionary Council, Arab Revolutionary Brigades, Black September, and Revolutionary Organisation of Socialist Muslims)	X	X
Abu Sayyaf Group (Philippines)		X
Al-Aqsa Martyr's Brigade	X	X
Al-Takfir	X	
Al-Hijra	X	
Ansar al-Islam (Iraq, Kurdistan)		X
Armed Islamic Group (GIA) (Algeria)		X
Asbat al-Ansar (Lebanon)		X
Nuclei Territoriali Antimperialisti (Anti-Imperialist Territorial Units)	X	
Cooperativa Artigiana Fuoco ed Affini — Occasionalmente Spettacolare (Artisans' Cooperative Fire and Similar— Occasionally Spectacular)	X	
Nuclei Armati per il Comunismo (Armed Units for Communism)	X	
Aum Shinrikyo (a.k.a. AUM, a.k.a. Aum Supreme Truth, a.k.a. Aleph)	X	X
Babbar Khalsa	X	
CCCCC – Cellula Contro Capitale, Carcere i suoi Carcerieri e le sue Celle (Cell Against Capital, Prison, Prison Warders and Prison Cells)	X	
Communist Party of the Philippines, including New Peoples Army (NPA), Philippines, linked to Sison Jose Maria C.	X	X
Continuity Irish Republican Army (CIRA)	X	X
East Turkestan Islamic Movement (China)		X
East Turkistan Liberation Organization (China)		X
Euskadi Ta Askatasuna/Tierra Vasca y Libertad/Basque Fatherland and Liberty (E.T.A.)	X	X
Gama'a al-Islamiyya (Islamic Group), (a.k.a. Al-Gama'a al-Islamiyya, IG)	X	X
Great Islamic Eastern Warriors Front (IBDA-C)	X	
Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre/Antifascist Resistance Groups First of October (G.R.A.P.O.)	X	
Hamas (including Hamas-Izz al-Din al-Qassem)	X	X
Harakat ul-Mujahidin (HUM) (Kashmir)		X
Hezbollah (Translates: Party of God) (Lebanon, Iran)		X
Hizbul Mujahideen (HM)	X	
Holy Land Foundation for Relief and Development	X	
International Sikh Youth Federation (ISYF)	X	
Islamic Jihad Group (Syria, Iran)		X
Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) (Uzbekistan)		X
Solidarietà Internazionale (International Solidarity)	X	
Jaish-e-Mohammed (JEM) (Translates: Army of Mohammed) (Kashmir)		X
Jemaah Islamiya organization (JI) (South East Asia)		X
al-Jihad (Egyptian Islamic Jihad) (Egypt)		X

Szervezetek	EU lista	Amerikai lista
Kahane Chai (Kach)	X	X
Khalistan Zindabad Force (KZF)	X	
Kurdistan Workers' Party (PKK), (a.k.a. KADEK; a.k.a. KONGRA-GEL)	X	X
Lashkar-e-Tayyiba (LT) (Army of the Righteous) (Kashmir)		X
Lashkar i Jhangvi (Pakistan)		X
Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) (Sri Lanka)		X
Libyan Islamic Fighting Group (LIFG) (Libya)		X
Loyalist Volunteer Force (LVF)	X	
Moroccan Islamic Combatant Group (GICM) (Morocco)		X
Mujahedin-e Khalq Organisation (MEK or MKO) [minus the 'National Council of Resistance of Iran' (NCRI)] (a.k.a. The National Liberation Army of Iran)	X	X
National Liberation Army (Ejército de Liberación Nacional)	X	X
Orange Volunteers (OV)	X	
Palestine Liberation Front (PLF)	X	X
Palestinian Islamic Jihad (PIJ)	X	X
Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)	X	X
Popular Front for the Liberation of Palestine-General Command, (a.k.a. PFLP-General Command)	X	X
Al-Qaida-		X
Real IRA	X	X
Brigate Rosse per la Costruzione del Partito Comunista Combattente (Red Brigades for the Construction of the Fighting Communist Party)	X	
Red Hand Defenders (RHD)	X	
Revolutionary Armed Forces of Colombia (FARC)	X	X
Revolutionary Nuclei/Epanastatiki Pirines (Greece)	X	X
Revolutionary Organisation 17 November/Dekati Evdomi Noemvri (Greece)	X	X
Revolutionary People's Liberation Army/Front/Party (DHKP/C), (a.k.a. Devrimci Sol (Revolutionary Left), Dev Sol) (Turkey)	X	X
Salafist Group for Call and Combat (GSPC) (Algeria)		X
Shining Path (SL) (Sendero Luminoso) (Peru)	X	X
Stichting Al Aqsa (a.k.a. Stichting Al Aqsa Nederland, a.k.a. Al Aqsa Nederland)	X	
Tanzim Qa'idat al-Jihad fi Bilad al-Rafidayn (QJBR) (Iraq)		X
Brigata XX Luglio (Twentieth of July Brigade)	X	
Ulster Defence Association/Ulster Freedom Fighters (UDA/UFF)	X	
United Self-Defense Forces/Group of Colombia (AUC) (Autodefensas Unidas de Colombia)	X	X
Nucleo di Iniziativa Proletaria Rivoluzionaria (Unit for Revolutionary Proletarian Initiative)	X	
Nuclei di Iniziativa Proletaria (Units for Proletarian Initiative)	X	
F.A.I. — Federazione Anarchica Informale (Unofficial Anarchist Federation)	X	

Következtetések

Az iszlám világot érintő globalizációs hatások negatív következményei miatt, arra lehet számítani, hogy a moszlimokat sújtó belső feszültségek, a szegénység, a túlnépesedés és a társadalmi fejlődés ellentmondásai továbbra is jó táptalajt biztosítanak az iszlám radikalizmus terjedéséhez. A radikalizmus fejlődésének a válságterületek biztosítják a legjobb hátteret.

A fő tevékenységi területük továbbra is a Közel-Kelet, ezen belül is az iraki, libanoni és az izraeli-palesztin válság, melyek elhúzódásával lehet számolni. Az itt működő terrorszervezetek akár egymást segítve polgárháborús helyzet kialakítására is képesek.

A politikai iszlám terjedése a nemzetközi reagálásokkal szoros összhangban fejlődik. Az a paradoxon, hogy az ellene való erős nemzetközi fellépés csak generálja az iszlám radikalizmus erősödését és terrorszervezetek működését, az együttműködés pedig megnehezíti az ellene folytatott harcot.

Azzal számolni lehet, hogy az iszlám mint vallás továbbra is képes politikai kereteket biztosítani a radikális szervezetek részére. Az ellenük való fellépést könnyen az iszlám vallás elleni háborúként állítják be, amelyben viszont csak az „igazhitűek” győzhetnek.

Az iszlám terrorszervezetek működtetéséhez a legmodernebb kommunikációs rendszereket használják, ugyanakkor a szegénységet, az iszlám berendezkedésből fakadó kiszolgáltatottságot és a nyugati országokban élő nemzettársaik szolidaritását kihasználják. A nyugati demokráciák megosztottságát az iszlám vallású állampolgáraik tömege határozza meg. A döntően monolit társadalmi összetételű államok radikálisabb álláspontokra helyezkednek.

A demográfiai okok miatt az iszlám vallás rohamos terjedése ma még megállíthatatlannak tűnik. Egyes értékelések szerint az évszázad közepére elérheti a föld népességének közel ötven százalékát is. Ez a folyamat már önmagában is mutatja a probléma nagyságát.

Egy jól működő és a Nyugattal baráti kapcsolatot tartó modern iszlám államforma létrejötte, jelentősen tompíthatná a radikális iszlám ideológia terjesztését, ami pozitív hatással lehetne a békés együttélés kialakítására.

A Huntington által vizionált civilizációk közötti összecsapás kompromisszumokkal elkerülhetőnek tűnik, de ehhez a felek megfelelő toleranciája szükséges. Nem valószínű, hogy egy olyan kétpólusú világ alakul ki, amelyben a Nyugat és az iszlám társadalmak egymással szembe kerülnek. A világméretű globalizáció egy többpólusú világ kifejlődését valószínűsíti, amelyben a felek kényszer-együttműködésre lesznek ítélve. Az érintettek addig is keresik azokat a

lehetőségeket, ahol az iszlám radikalizmus csak egy „kifejeződési” forma lehetne.

A működés hatékonyságát az aszimmetrikus viszonyok képezik. A végrehajtó szervezetek ideológiai alapokon jól felépített hatékony eszközöknek bizonyulnak. A politikai iszlám terjesztésének radikális kivitelezői, a radikális szervezetek, a nyugati értékrend alapján terror szervezeteknek minősíthetők.

A terror-ellenes műveletek nemzetközi jogi kezelése már ki van dolgozva. Ugyanakkor az ENSZ BT ez irányú rendszabályainak kidolgozásában az iszlám/arab államok nem játszhattak meghatározó szerepet annak ellenére, hogy a nemzetközi jog ezt biztosítja. Ide tartozik az államok és közösségeik vallási szabadságának a kérdése, valamint a megfelelő biztosítékok az agresszív ideológiák terjeszkedésének korlátozására. A nyugati demokráciáknak nem az iszlám vallással van problémájuk, hanem a politikai iszlám erőszak-tevékenységével, és az ebből következő terrorizmussal.

Összefoglaló

Az iszlám radikalizmus és az iszlám ideológiára alapozott közel-keleti és afrikai radikális terrorista szervezetek jelentik napjainkban a legnagyobb fenyegetést, a nemzetközi biztonságra. A fenyegetettség csökkentése csak akkor lehetséges, ha feltárjuk az iszlám radikalizmus fejlődését és annak következményeit. A dolgozat, az egyes szervezeteket bemutatva elemezi az iszlám radikalizmus térnyerését és annak hatását az egyes országokra, a nemzetközi biztonságra, a válságkezelésre és a nyugati demokráciák fenyegetettségére. A demokráciák napjainkban jelentős nehézségekkel és ellentmondásokkal találják szemben magukat az iszlám radikalizmus terjedése miatt. Megállapítható, hogy az iszlám radikalizmus további terjedésének feltételei biztosítottak. A globalizmus, valamint az iszlám országokban egyre növekvő demográfiai nyomás tovább fokozhatja az iszlám országok fusztráltságát, a Nyugat-ellenesség erősödését a terrorizmust, mint hadviselési formának az előtérbe kerülését.

Az iszlám radikalizmust egyedül csak az mérsékelné, ha egy jól működő és a Nyugattal baráti kapcsolatban levő, sikeres iszlám államforma alakulna ki, illetve működne.

A fentiek elősegíthetnék az iszlám politikai jellegének a mérséklődését, hogy radikalizmusa ideológiai és vallási keretekben maradjon, ne váljon egyetlen nemzetszervező politikai erővé. Ennek következtében kevésbé gátolná a Nyugat stratégiai érdekeinek az érvényesülését, így jelentősen csökkenne a civilizációs szembenállás, könnyebbé és pragmatikusabbá válna a válsághelyzetek megoldása, növekedne a bizalom és csökkenne a kölcsönös fenyegetettség érzése.

Irodalomjegyzék

1. A biztonság megértése felé
Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai I. kötet ChartaPress Kft. – 2003
2. Alessandro Aruffo: Il mondo islamico da Maometto ad oggi Datanews,
(Az iszlám világ Mohamedtől napjainkig). Roma, 1999. 211 o.
3. Fegyverzet – ellenőrzési, leszerelési és bízalomerősítési kislexikon
ZMNE SVK 2003
4. FOR AND AGAINST DEBATING EURO-ATLANTIC SECURITY OPTIONS
NATO 2004.
5. Dr. Horváth Pál: SECURITY CHALLENGES 2006.
6. Dr.Sternák György : A terrorizmus mint hadtudományi probléma ZMNE XI. éf. 5. sz. 2005
7. Dr. Resperger István. A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem lehetséges stratégiái Budapest, 2005.
8. Jane's Intelligence Digest, www.janes.com 2006.11.14.
9. Kőszegvári Tibor: A terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatai Afganisztánban
Hadtudomány 2004/3-4
10. Terrorism Focus, www.jamestown.org 2006.11.07.
11. www.iiss.org 2006.10.24.
12. www.survival.oupjournals.org 2006.10.24.
13. www.nato.org 2006.10.18.
14. www.wikipedia.com 2006.11.29.

TÖBBNEMZETI EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓ RENDSZERBEN SZERZETT ELSŐ KATONA-EGÉSZSÉGÜGYI TAPASZTALATOK

Kulcsszavak: Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens, ISAF, Afganisztán, Német Tábori Kórház, merénylet, tömeges sérültellátás

A szerzők áttekintik a Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens felállításának körülményeit. Kitérnek az előkészítő munkák során felmerült nehézségekre, ismertetik a felkészítés programját, melyben új elemként jelentkezett a célirányos idegen nyelvi szakfelkészítés. Beszámolnak a kontingens afganisztáni hadszíntéren végzett munkájáról, az Afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (ISAF) többnemzeti egészségügyi ellátó rendszerébe történt sikeres integrációjáról. Részletesebben ismertetik a német erők ellen 2003. június 7-én elkövetett merénylet egészségügyi következményeinek felszámolásában tett magyar erőfeszítéseket, valamint a Kabuli Német Tábori Kórház új tömeges sérültellátási tervének kidolgozásában játszott magyar szerepet. Vázzolják a multinacionális egészségügyi együttműködés lehetőségeit.

Bevezetés, jogi háttér

A talibán rendszer megbuktatását követően az afganisztáni belpolitikai helyzet stabilizálódásának elősegítése céljából az ENSZ BT 1386/2001 számú határozata alapján került sor az ISAF (International Security Assistance Forces – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők) megalakítására. Az ISAF ENSZ mandátummal, de nem ENSZ misszióként fejt ki tevékenységét.

Hazánk az Országgyűlés 111/2002 számú határozata alapján katonai egészségügyi kontingens felállításával és kiküldésével kívánt hozzájárulni az ISAF tevékenységéhez. A parlamenti határozat értelmében a katonai egészségügyi kontingens összlétszáma nem haladhatta meg az 50 főt és megbízatása 2003. december 31-ig szólt.

A kontingens létrehozása és felkészítése

A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar akkori Egészségügyi Csoportfőnökség széleskörű és hagyományosan jó nemzetközi kapcsolataira építve kézenfekvőnek tűnt, hogy a felállítandó katonai egészségügyi kontingens szakállománya a hadszíntéren már működő német és holland katona-egészségügyi egységekbe integrálódva kezdje meg és végezze tevékenységét. Katonai szempontból ezt a megoldást támasztotta alá az a tény, hogy 2003 elejétől az ISAF vezető nemzeti szerepét a Német Szövetségi Köztársaság és a Holland Királyság látták el.

A német-magyar katona-egészségügyi együttműködés 1992-ben indult fejlődésnek a kétoldalú szakmai kapcsolatok felvételével. Az együttműködés keretében került sor a kölcsönös egészségügyi csoportfőnöki látogatásokra, melyek hozzájárultak a Honvédegségügy jelenlegi korszerű szerkezetének kialakításához. A jól működő német minta alapján az egészségügyi szolgálat fokozatosan közvetlen parancsnoki alárendeltségbe került, mely az átalakuló magyar haderő igényeinek rugalmasabb és hatékonyabb kielégítését tette lehetővé. A két ország egészségügyi szolgálatának közös missziós szerepvállalásának alapjait az egészségügyi csoportfőnökök 2002-es németországi megbeszélésén fektették le. Az akkor már évtizedes múltra visszatekintő szorosabb szakmai együttműködésnek köszönhetően a feladat végrehajtása mindkét fél részéről pozitív attitűddel indult.

Katonai szempontból a Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens (MKEK) felállításának konkrét feladatait a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkárának és a honvéd vezérkar főnökének 88/2002 számú együttes intézkedése határozta meg.

Előkészítő tevékenység

Az előkészítő tevékenység a következő négy fő területen zajlott:

- helyszíni szemle,
- szakmai konzultáció a német és holland féllel, valamint két- és többoldalú megállapodások előkészítése és megkötése,
- a szakállomány toborzása,
- a szakállomány kiválogatása és felkészítése.

1. Helyszíni szemle

A szervező munkák legelső lépéseként még 2002. december végén a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Hadműveleti Központ parancsnoka látogatást tett Kabulban az ISAF parancsnoki állománynál. Ezt követően került sor 2003. január elején egy háromfős törzstiszti csoport helyszíni szemléjére is. A látó-

gatás során a küldöttség a helyszínen tájékozódott az ISAF Főhadiszállás, a Kabuli Nemzetközi Repülőtérre (KIA) telepített megerősített Holland Sebészeti Egység (NATO kódja ROLE 2+), valamint a Bundeswehr által Kabulban működtetett Német Tábori Kórház (NATO kódja ROLE 3) munkájáról, a várható feladatokról és követelményekről, valamint az elhelyezés körülményeiről.

2. Szakmai konzultációk, többoldalú megállapodások

A szakmai konzultációk lefolytatására a kontingens kijelölt parancsnoka, valamint az Egészségügyi Csoportfőnökség egyik orvos tisztje kapott megbízást. A németországi konzultáció a Bundeswehr Egészségügyi Parancsnokságán, Bonnban zajlott 2003. január közepén. A hollandiai megbeszélésre 2003. január végén, a kitelepülésre kerülő holland szakállomány felkészítését végző 400-as Egészségügyi Ezred állomáshelyén, Ermelo-ban került sor. A szervezeti felépítésében és működési rendjét tekintve tisztán nemzeti (német, illetve holland) egészségügyi létesítmények a valóságban NATO terminológia szerinti Többnemzeti Integrált Egészségügyi Egységek (MIMU – Multinational Integrated Medical Unit) működési jegyeit hordozták magukon. A vezető nemzetek által biztosított parancsnoki struktúra, valamint logisztikai és jogi háttér kereteibe nemzetközi szakember állomány illeszkedett.

A szakmai konzultáció feladata volt a MKEK részére német-holland fél által felajánlott beosztások pontosítása, az ezen beosztásokkal szemben támasztott katonai, nyelvi, egészségügyi, szakmai követelmények egyeztetése, valamint az állomány felkészítési és kiképzési rendjének meghatározása. A feladatot bonyolította, hogy hazánk ekkor még nem volt Európai Unió tagállam.

A szakmai konzultációk egyúttal megvetették a később megkötésre került két- és többoldalú megállapodások (MOU – Memorandum of Understanding, MTA – Military Technical Agreement) alapjait.

3. A szakállomány toborzása

A szakállomány toborzásának első lépéseként a Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar (HM HVK) egészségügyi csoportfőnöke körlevelet küldött a Magyar Honvédség alárendeltségében dolgozó egészségügyi szakállomány részére. Ebben felhívást tett közzé a MKEK állományába történő jelentkezésre. Mivel a német-holland fél által felajánlott beosztások között több „hiányszakma” is szerepelt, a körlevél kibocsátásával egyidőben a közszolgálati rádióban is elhangzott a toborzó felhívás.

Az önként jelentkezők adatainak nyilvántartásba vételére 2002. december 18-tól adatbázist állítottunk össze. A Magyar Honvédség Központi Honvédkórház előadótermében 2003. január végén a jelentkezők részére megtartott első

tájékoztatón ismertettük az afganisztáni helyszíni szemle tapasztalatait, a német-országi és hollandiai szakmai konzultációk eredményét, a magyar fél részére felajánlott beosztásokat, az ezek betöltésével szemben támasztott követelményeket és a várható javadalmazásokat.

A tájékoztatón összesen 158 fő vett részt. A jelentkezők szakterületenkénti csoportosítása a következő megoszlást mutatta:

- **Orvosi**, pszichológusi szakbeosztásra jelentkezők összlétszáma: **44 fő**
Ebből hivatásos állományú 16 fő
  - közalkalmazott 5 fő
  - polgári személy 23 fő
- **Szakápolói**, asszisztensi beosztásra jelentkezők összlétszáma: **94 fő**
Ebből hivatásos állományú 7 fő
  - szerződéses állományú 2 fő
  - közalkalmazott 69 fő
  - polgári személy 16 fő
- **Technikai beosztásokra**, a Nemzeti Támogató Részlegbe jelentkezők összlétszáma: **16 fő**
Ebből hivatásos állományú 9 fő
  - szerződéses állományú 4 fő
  - közalkalmazott 1 fő
  - polgári személy 2 fő
- **Szakértői, tolmács beosztásra** jelentkezők összlétszáma: **4 fő**
  - polgári személy 4 fő

A polgári életből jelentkezett szakemberek viszonylag magas száma a Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalása folytán a honvéd egészségügyben dolgozó szakemberek nagyarányú és folyamatos missziós lekötöttségével (ez több mint félszáz katona-egészségügyi szakember állandó külföldi jelenlétét és folyamatos váltását jelenti), illetve a rádióban elhangzott toborzó felhívással magyarázható.

A német és holland féllel folytatott egyeztetések alapján a 2003 júniusáig terjedő első időszakban összesen 19, 2003 júniusától pedig 27 egészségügyi beosztás lett felajánlva Magyarországra számára. Ebből az ISAF misszió keretében tevékenykedő kabuli német tábori kórházban 2003. március – június között 17, júniustól pedig 25, illetve a Kabuli Nemzetközi Reptérre telepített megerősített holland sebészeti egységnél 2 egészségügyi beosztás állt rendelkezésünkre.

A német-holland fél által felajánlott orvostiszti beosztások az általános orvostól a külföldön is hiányszakmának számító röntgen szakorvosig, labora-

tóriumig és mikrobiológusig terjedtek. Az egészségügyi tiszthelyettesi beosztások a műtőssegédtől az intenzív betegápolón át a röntgen-asszisztensig nyúló skálát öleltek fel.

4. A szakállomány kiválogatása és felkészítése

A jelentkezők kiválogatása nagy körültekintést követelt meg. Figyelembe kellett vennünk, hogy ez a misszió nem a Magyar Honvédség számára eddig megszokott „hagyományos” békefenntartó tevékenységet jelentett. Egy részről szembe kellett néznünk az afganisztáni hadszíntér biztonsági, belpolitikai, kultúrtörténeti, földrajzi és éghajlati viszonyai által képviselt kihívásokkal, más részről pedig meg kellett felelnünk a nemzetközi misszió vezető nemzetei által megkívánt nyelvi és szakmai követelményeknek. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a számunkra felajánlott beosztások közül több nemcsak a vezető nemzetek országában, hanem hazánkban is abszolút „hiányszakmának” számít.

A leírtakból következik, hogy a jelentkezőket szigorú szakmai, egészségügyi, nyelvismereti és katonai alkalmassági szűrésnek vetettük alá. Mivel hazánk a kérdéses időszakban még nem volt Európai Unió tagállam, a megajánlott beosztások betöltéséhez szükséges végzettséget és szakmai gyakorlatot igazoló dokumentumok hitelesített fénymásolatát elismertetés céljából megküldtük a német félnek. Ez a lépés azért is volt megkerülhetetlen, mert a Kabuli Német Tábortól Kórház nem az ISAF misszió hatáskörébe tartozó intézmény volt, hanem deklarálta a német kontingens részét képezte és mindenek előtt a hadműveleti területen szolgálatot teljesítő német katonák egészségügyi biztosítását szolgálta. Ennek megfelelően a szakképesítések elismerésében és az intézet működésében a német előírások érvényesültek.

A misszió sikere a képességek fenntarthatóságában rejlik, ezért a donorkifáradás jelenségének elkerülése érdekében minden beosztásra legalább két főt terveztünk. A magyar jogszabályok értelmében a polgári életből csak 47. életévüket be nem töltött személyek vehetők szerződéses állományba. Ez a megkötés, valamint a fent említett szigorú szűrés és a hiányszakmákban megajánlott beosztások együttesen azt eredményezték, hogy a jelentkezők viszonylag nagy száma (158 fő) ellenére sem tudtuk a felajánlott beosztásokat maradéktalanul betölteni.

A kontingens állományába csak a szakmai előjáró által igazolt megbízható szaktudással rendelkező személyek kerülhettek be, ezért külön egészségügyi szakmai felkészítésre nem, csak a leendő német kollégákkal közösen tartott összekovácsoló gyakorlatra volt szükség. Erre a németországi Rennerodban, a Bundeswehr 21-es Kórház Ezredénél került sor 2003. március elején. Mivel kollégáink ennek során egyértelműen bizonyították magas szintű szakmai

felkészültségüket, a német fél váltóállományunk esetében már nem ragaszkodott a gyakorlat ismételt végrehajtásához.

A misszió hivatalos munkanyelve az angol, ezért alapkövetelménynek számított a legalább kommunikációs szintű angol nyelvtudás. Tekintettel arra, hogy a MKEK állományának zöme a német tábori kórházba, illetve a német mentőszolgálat állományába integrálódott, a német nyelv ismerete nem csak nagyfokú segítséget, hanem előnyt is jelentett. Orvostisztjeink megbízható nyelvtudással rendelkeztek. A tiszthelyettesi állomány nyelvismeretének megerősítése érdekében, a katonai felkészítést követően, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Béketámogató és Nyelvi Központ közreműködésével kéthetes intenzív nyelvtanfolyamot szerveztünk. A nyelvtanfolyam mind a tiszti, mind pedig a tiszthelyettesi állomány részéről várakozáson felüli pozitív fogadtatásban részesült.

Az egészségügyi szűrővizsgálatokat a Magyar Honvédség Egészségvédelmi Intézete végezte. A vizsgálatok magukban foglalták az egészségi állapot feltérképezésén túl a fizikai állóképesség, valamint a pszichológiai alkalmasság felmérését is.

A bevált német gyakorlatot követve, a hadszíntérre vonatkozó előírásoknak megfelelően két sorozatban, kéthetes időintervallummal, a kiutazó állományt az alábbi védőoltásokban részesítettük:

- Tetanus
- Diftéria
- Polyo
- Hepatitis A, B
- Meningococcus A, C, W135, Y
- Mumpsz
- Kanyaró
- Rubeola
- Tífusz
- Kullancs encephalitis (FSME)
- Influenza

A katonai kiképzés két helyszínen (az MH Egészségügyi Kiképző Központ, Budapest, illetve az MH 1. Könnyű Vegyes Ezred, Szolnok, Békefenntartó Kiképző Központ bázisán), 14 katonai szervezet bevonásával zajlott. Bár az MKEK speciális egészségügyi feladatköre eltért a hagyományos békefenntartói tevékenységtől, a katonai jelleg miatt nélkülözhetetlen volt bizonyos általános harcászati, vegyvédelmi, valamint térképészeti és katonaföldrajzi alapismeretek elsajátítása. Természetesen a katonai alapkiképzés részét képezte az általános lökiképzés és lögyakorlat is.

A sikeres feladat-végrehajtás érdekében a kiutazó állománynak meg kellett ismerkednie Afganisztán földrajzi és éghajlati viszonyaival, történelmével, népcsoportjaival és társadalmi berendezkedésével. Ugyancsak ismertetésre kerültek az afganisztáni közegészségügyi és járványügyi helyzet aktuális problémái. A kiképzést az afganisztáni terrorizmus kialakulásáról és a potenciális veszélyforrásokról szóló előadássorozat zárta.

A kontingens felépítése

Az előkészítő munkálatok befejeztével felállított és kiképzett MKEK négy részre tagozódott: egészségügyi tiszti, egészségügyi tiszthelyettesi, törzstiszti állományra és nemzeti támogató elemre. Mivel a kontingens teljes mértékben a német-holland erők állományába tagozódott, ezért a kitelepülés rendje is a szövetségesek váltási rendjéhez igazodott. A törzstisztek 2003. januári kitelepülését követően az egészségügyi személyzet és a nemzeti támogató elem első csoportja március 19-én foglalta el állomáshelyét. Ezt követően még májusban és augusztusban érkeztek szakembereink nagyobb számban a helyszínre.

A sikeres gyógyító tevékenységnek két alapeleme van; az egyik a megfelelő eszközös, anyagi-technikai háttér, a másik a személyzet magas szintű szakmai felkészültsége.

A német-holland kötelékekbe integrálódott magyar kontingens számára a polgári életben használatos, modern diagnosztikus, gyógyító anyagi-technikai háttér rendelkezésre állt. Ez megfelelt annak a NATO irányelvnek, miszerint a hadszíntéri egészségügyi biztosítás színvonalának a lehető legnagyobb mértékben meg kell közelítenie a békeellátását. A misszió katonai jellege és Afganisztán szélsőséges éghajlati viszonyai rávilágítottak azokra a pontokra is, ahol a hadműveleti területen folyó egészségügyi ellátás eltér a polgári életben megszokottól. Nem állt rendelkezésre elegendő számú, az éghajlati viszonyoknak megfelelő, rendszeresített forgó szárnyú légi-egészségügyi kiürítő eszköz. Tömeges sérültellátás során derült ki, hogy a csak vákuum matracban szállítható sérült nem fér be a szokványos méretű bemeneti nyílással rendelkező CT-be. A sérült vizsgálatra történő előkészítése túlélési esélyeit rontotta. Kabul 1800 méteres tengerszint feletti magassága, a napszaki magas hőingadozás, valamint a nyáron nem ritka, 45-50 Celsius fokos csúcshőmérséklet és a gyakori porviharok miatt a hadszínterre telepített technikai eszközök élettartama lerövidült, karbantartási igényük megnövekedett.

A magas szintű szakmai felkészültséget jelezte, hogy orvostisztjeink többsége legalább két szakvizsgálóval, a tiszthelyettesi állomány megbízható klinikai tapasztalatokkal és gyakorlati készségekkel, a kontingens első parancsnoka pedig tudományos fokozattal (Ph.D.) rendelkezett.

Integrálódás a többnemzetiségű egészségügyi ellátó rendszerbe

A hadszíntérre telepített állomány német, illetve holland vezetés alatt álló többnemzeti, multikulturális egységekbe integrálódott. A MKEK tagjainak többsége a Német Táborig Kórházban, kisebb része pedig a Német Táborig Mentőszolgálatnál (MEDEVAC Company) dolgozott. A kabuli repülőtérre telepített Holland Megerősített Sebészeti Egységénél ugyanakkor két magyar szakasszisztens teljesített szolgálatot. Ismételten ki kell emelnünk, hogy az említett német-holland katonai egészségügyi szervezetek a nemzeti kontingensek részét képezték.

A multinacionalitás szemléltetésére álljon itt néhány adat. A Német Táborig Kórház orvos-állományának százalékos összetétele 2003 augusztusában a következő volt:

- német 52 %
- magyar 16 %
- francia 16 %
- litván 8 %
- dán 4 %
- bolgár 4 %

A Német Táborig Mentőszolgálat orvosainak 70 %-a volt német, 30 %-uk pedig magyar. A Holland Megerősített Sebészeti Egységben a holland többség mellett belga, észt és magyar egészségügyi szakszemélyzet tevékenykedett.

Ilyen nemzeti sokszínűség láttán két kérdés merül fel. Az *egyik*, hogy szükség van-e többnemzeti együttműködésre egy szervezeti elemen belül; a *másik*, hogy tud-e egy ilyen multikulturális szervezet hatékonyan feladatot végrehajtani.

1. Mint ismert, a misszió sikere a képességek fenntarthatóságában rejlik. A donorkifáradás jelenségének elkerülése céljából gondoskodni kell az egészségügyi szakszemélyzet folyamatos váltásáról. A huzamos katonai jelenlétet igénylő békefenntartó/béke-kikényszerítő tevékenységek során, mint például az ISAF misszió, a speciális képzettségű egészségügyi állomány zökkenőmentes biztosítása egyszerűbben megoldható nemzetközi együttműködés keretében. Nem szabad elfelejteni, hogy az egészségügyi biztosítás minden szinten alapvetően nemzeti felelősség. Ez azt jelentené, hogy minden nemzetnek a saját állomány egészségügyi biztosítására a hadszíntérre kellene telepítenie a teljes egészségügyi biztosítási rendszert (Role 1-3). Ez több nemzet számára olyan megterhelést jelentene, mely lehetetlenné tenné a misszióban való részvételt. A donorkifáradás jelenségén kívül tehát gazdasági ésszerűségi szempontok is szólnak a többnemzeti együttműködés keresése mellett.

2. Ahhoz, hogy egy multikulturális szervezet hatékonyan tudja feladatát végrehajtani, feltétlenül szükség van egy vezető nemzetre. A multinacionális egységen belül az alábbi evidenciák adódnak:

- Az adott katonai egészségügyi szervezetért a vezető nemzet viseli a felelősséget
- Ebből következik, hogy az egészségügyi létesítményben a vezető nemzet szabályai és előírásai érvényesek (például betegellátási protokollok, munkarend, készletképzési rend)
- A fegyelmezési jogkörrel járó kulcsfontosságú beosztásokat csak a vezető nemzet tagjai látják el

Ugyanakkor a vezető nemzet számára is vannak megszívlelendő szempontok:

- Mutasson megértést, toleranciát és nyitottságot a fennhatósága alá tartozó, vele együttműködő nemzetek állománya felé
- Tartsa tiszteletben a társnemzetek kulturális és nemzeti értékeit

Az együttműködést mindenképpen javítja, ha a fegyelmezési jogkörrel nem járó magas egészségügyi beosztásokba a társnemzetek képviselőit is kinevezik. Ennek gyakorlati megvalósulását láthattuk abban, hogy a Német Táborkórház klinikai igazgatója magyar, a Holland Megerősített Sebészeti Egység pedig belga orvos volt. A Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens sikerének egyik záloga abban rejlett, hogy a multinacionális együttműködés fentebb vázolt elveit a MKEK parancsnokai mind nemzeti kontingensparancsnoki, mind pedig kórház klinikai igazgatói minőségükben következetesen betartották és betartatták. A siker másik összetevője kétség kívül az volt, hogy hazánk NATO tagságából eredően a MKEK felkészítése NATO szabványosítási egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak megfelelően zajlott, így a hadszíntéri egészségügyi biztosítás szervezése, tervezése és végrehajtása a vezető nemzetekkel azonos elvek szerint történt.

A nagy multikulturális egészségügyi szervezetbe a viszonylag kis létszámú magyar kontingens akkor integrálódhatott sikeresen és számíthatott elismerésre, ha a korábbiakban már említett nyelvi és szakmai felkészültség mellett az állomány munkavégzését pontosság, megbízhatóság és fegyelmezettség jellemezte, ezeken túl pedig a társnemzetekhez kollegiálisan és bajtársiasan viszonyult. Az említett elvek mindennapos gyakorlati megvalósulását egyértelműen bizonyította a MKEK állományának a 2003. június 7-i merénylet sérültjeinek ellátásában és következményeinek egészségügyi felszámolásában végzett munkája.

A MKEK állományának minden tagja, beleértve a törzstiszteket és a nemzeti támogató elemet is, multinacionális teamekben teljesített szolgálatot. Ez

azt jelentette, hogy egy-egy csoporton belül rendszerint nem volt beosztva egyszerre két magyar. Ezáltal a multikulturalitás a mindennapok részévé vált.

A MKEK egyszerre volt a magyar nemzeti érdekek egységes megtestesítője, mely hovatartozást és jogi védelmet jelentett állományának; kifelé pedig a nemzeti értékek megjelenítője, a társnemzetek tagjai felé nyitott szervezetként működött. A MKEK sikeres integrációját, nemzetközi elfogadottságát egyértelműen bizonyították nagyszerű nemzeti rendezvényeink (többek között Semmelweis emléknap, augusztus 20, október 23).

A feladat-végrehajtás tapasztalatai

Az egészségügyi állomány teljes létszámban a hadszínterre történő kikerzését követő első hetek mindenben megerősítették a kiválogatás és kiképzés során követett elvek helyességét.

A valóságban tapasztaltuk meg az 1800 méteres tengerszint feletti magasságban fekvő Kabul szélsőségesen kontinentális éghajlatának eddig csak elméletben ismertetett élettani hatásait. A szövetséges erők soraiban előfordult fatális kimenetelű miokardiális infarktusok és tüdőembóliák egyértelműen rávilágítottak, mihez vezet, ha akár egy harminc év körüli fiatalember is figyelmen kívül hagyja a ritka levegő, a porviharok és a 25 fokot is elérő napi hőingadozás megkövetelte akklimatizációs időszakot, s a kitelepülést követően azonnal folytatja az otthon megszokott, napi erőnlét-fokozó, erőnlét-fenntartó és testépítő edzésprogramját.

A tábori élet jelentette bezártság (a tábor elhagyása kizárólag szolgálati érdekből, repeszálló mellényben és fegyverzettel történhetett) oldása csak az egymással való mihamarabbi kapcsolatfelvétel révén volt lehetséges. A szolgálati hely multikulturális viszonyai között lehetett csak igazán értékelni a kiképzés során beiktatott nyelvi felkészítés jelentőségét.

A magyar egészségügyi szakszemélyzet kiváló szakmai felkészültsége nagyon hamar megmutatkozott. A vezető nemzetek kulcsbeosztású szakembereinek szakmai munkánk magas színvonala iránti elismerését az is bizonyítja, hogy több kollégánk németországi és hollandiai állásajánlatot is kapott.

Mindezek elősegítették a Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens tagjainak sikeres integrálódását. A Német Tábori Kórház, a Német Tábori Mentőszolgálat, valamint a Holland Megerősített Sebészeti Egység, mint multikulturális, többnemzeti katona-egészségügyi egységek hatékony feladat-végrehajtásának valós erőpróbáját a német erők ellen, 2003. június 7-én elkövetett merénylet következményeinek egészségügyi felszámolása jelentette.

A tűzkeresztség – 2003. június 7.

A II. világháború befejezését követően, német katonák sérelmére a legvéresebb merényletet 2003. június 7-én Kabulban követték el. Azon a szombaton a végleg, vagy szabadságra hazautazó német katonákat szállító konvojt megtámadó öngyilkos afgán merénylő négy német katonát megölt, a sebesültek száma huszonkilenc volt. A véres merénylet sérültjeinek egészségügyi ellátása bizonyította a többnemzeti egészségügyi team-ek létjogosultságát és sikeres működését.

Retrospektíve a 2003. június 7-i esemény egy 2003. januárja óta tartó támadássorozat betetőzésének tekinthető. Kronológiai sorrendben az alábbi táblázatban felsorolt kisebb horderejű incidensek fordultak elő:

1. táblázat ISAF erők ellen elkövetett támadások 2003. január – május között

Időpont	Esemény	Sérültek száma
2003. január 3.	Rakétatámadás Camp Warehouse* ellen	Személyi sérülés nem történt
2003. február 10.	Rakétatámadás Camp Warehouse ellen	Személyi sérülés nem történt
2003. március 7.	Rakétatámadás az ISAF Főhadiszállás ellen	Személyi sérülés nem történt
2003. március 7.	Bombamerénylet ISAF járőr ellen	Személyi sérülés nem történt
2003. május 13.	Norvég CIMIC** katonákra tüzet nyitottak	Egy halott, egy sebesült
2003. május 15.	Kézigránát támadás a brit tábor ellen	Személyi sérülés nem történt
2003. május 21.	Tűzpárbaj az USA kabuli nagykövetsége előtt	Négy afgán halott

* A Kabuli Többnemzeti Dandár központi tábora

** Civilian-Military Co-operation, Polgári-katonai Együttműködés

A merénylet napján körülbelül 7 óra 50 perckor a Camp Warehouse-ból a Kabuli Nemzetközi Repülőtérre vezető úton egy szembejövő sárga Toyota taxi átvágott a két útpályát elválasztó földszávon, s a német katonákat szállító konvoj mellé sorolva, a katonákkal teli második autóbusz mellett felrobbant. A robbanás ereje a járművet a szembejövő sáv melletti szántóföldre dobta. A széttépett busz egy benzinkúttól néhány méterre állt meg.

A felvezető gépjármű nyolc órakor rádióon riasztotta a Német Mentésirányító Központot (RCC – Rescue Co-ordination Center), ez utóbbi pedig a Német Tábori Mentőszolgálatot, a német és holland kórházat. A riasztást a brit és amerikai szövetségesek is hallották és bekapcsolódtak a mentési munkálatokba.

Ehelyütt is meg kell említenünk, hogy az elsőként a helyszínre érkező mentőcsapat orvosa magyar orvos, dr. Szabó Sándor orvos alezredes volt. A tömeges sérültellátás szabályai szerint a járóképes sérültek ellátására a helyszínen kialakításra került a sebesültgyűjtő fészek, egy esetleges második hullámban érkező támadás elhárítására pedig fegyveres katonák biztosították a körzetet. A német-magyar-holland-brit egészségügyi erők kilenc óra harminc percre valamennyi sérültet és áldozatot evakuálták a kárhelyről.

A hadműveleti egészségügyi biztosítás rendszerében az egészségügyi ellátás a hadszíntéren három lépcsőre tagozódik:

- Egészségügyi szakasz (NATO kódja Role 1)
- Egészségügyi század (NATO kódja Role 2)
- Harctámogató tábori kórház (NATO kódja Role 3)

A Role 1 szint alapvető feladata általában a sérülteknek a sérülés helyéről történő szervezett kiürítése, szakosított elsősegélynyújtás, első orvosi segély biztosítása, állapotstabilizálás és a sérültek előkészítése a további kiürítésre.

A Role 2 szinten alapvetően élet-, végtag- és funkciómentő sebészeti beavatkozás történik. Ezt a képességet intenzív, belgyógyászati, klinikai laboratóriumi és radiológiai háttér támogatja.

Role 3 szint feladata a szakosított szakorvosi járó- és fekvőbeteg ellátás. Az ISAF hadszíntér kiürítési irányelve értelmében a hadszíntéren belül maximum huszonegy nap áll rendelkezésre az egészségügyi okból elvesztett szolgálatképesség helyreállítására. A szakmai készségek (különös tekintettel a manuális szakmákra) folyamatos szinten tartása érdekében szükség van a kórházi rendszerek (pl.: sokktalanító, műtő, intenzív kapacitás, laboratóriumi és radiológiai diagnosztika) működtetésére. (Mivel ez csak tényleges betegellátással biztosítható, a Német Tábori Kórház ezért is látott el helyi lakosokat.)

Ha a gyógykezelés várható időtartama az említett terminust meghaladja, akkor állapotstabilizálást követően a betegeket, sérülteket és/vagy sebesülteket mihamarabb ki kell üríteni a hadszíntérről a hazai ellátó rendszerbe (NATO kódja Role 4), ahol a definitív ellátás és rehabilitáció megtörténik.

Az RCC riasztását követően a Német Tábori Kórház megkezdte az előkészületeket a tömeges sérültellátásra. A kórház előtti alakulótéren kialakítottuk a sebesült fogadó és osztályozó állomást, átütemeztük a rutin betegellátást, akti-

váltuk a tartalék intenzív és normál ágyakat, ápolási osztályá alakítottuk át a kórház kultúrsátrát. A betegosztályozási (triage) szempontoknak megfelelően a következő sérültellátó helyek kerültek kialakításra a kórház területén: a halaszthatatlan ellátásra szorulókat az intenzív osztály előterében, a sokktalanító konténerekben és a műtőkben kerültek ellátásra; a halasztható ellátást igénylők a kórház folyosóján, a minimális ellátásra szorulókat pedig az ápolási osztályon kerültek elhelyezésre. A haldoklók részére egy különálló sátrat alakítottunk ki.

Az ellátó helyek folyamatos működésének biztosítására aktiváltuk az egészségügyi anyagraktár készleteket. Mivel a német és holland kórház vérbankja a hirtelen megnövekedett igényt nem tudta fedezni, a laboratórium vezető főorvosának felügyelete mellett „sétáló vérbankok” igénybevételével zajlott a folyamatos véradás.

A tragédia súlyosságát jól szemléltetik az alábbi szám adatok:

Ellátásra szorult összesen	35 fő	33 német katona és 2 afgán személy
Könnyű- és közepsúlyos sérülést szenvedett	25 fő	Valamennyien német katonák
Súlyos sérülést szenvedett	7 fő	6 német katona és 1 afgán személy
Szemsérülést szenvedett - enucleatoria szorult	25 fő 3 fő	Valamennyien német katonák
Alsó végtagi amputáción átesett	1 fő	Német katona
Meghalt	6 fő	4 német katona és 2 afgán személy
- közülük a helyszínen	4 fő	3 német katona és az afgán merénylő
- ellátó intézménybe szállítás közben	–	–
- kórházban	2 fő	1 német katona és 1 afgán személy

Az adatok ismeretében természetes, hogy nem csak a merénylet sérültjei, hanem az ellátásban résztvevők és a sérültek közeli bajtársai is lelki támogatásra szorultak. A hadszíntéren állomásozó német kontingens tagjaként, rendszerezett beosztásban teljesített szolgálatot egy fő német tábori pszichológus és két tábori lelkész. A tragédia következményeinek felszámolásában segítséget nyújtó brit és amerikai szövetségesek részéről szintén érkezett a Német Tábori Kórházba egy-egy lelkész.

Ezáltal tehát a lelki-pszichológiai támogatás személyi feltételei rendelkezésre álltak, ugyanakkor ez a támogatás csak a megfelelő szintű nyelvi kontaktus megléte esetén hatékony (az angolszász lelkészek és a sebesült német katonák esetenként akadozó verbális kommunikációja).

A Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens teljes személyi állománya szakképzettségének és szolgálati beosztásának megfelelően az első perctől fogva

részt vett a sérültellátásban. A német fél biztonsági okokból (és a felesleges pánikkeltés elkerülése érdekében) kikapcsolta a mobiltelefon-hálózatot, a kontingens parancsnoka még az első sérültek kórházba érkezése előtt műholdas telefonon jelentett a Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar egészségügyi csoportfőnökének (hazai állományilletékes parancsnok). Itt jegyezzük meg, hogy a Magyarország és Afganisztán közötti időeltolódás három és fél óra. A hazai közvélemény megnyugtatója érdekében a délután folyamán a kontingens parancsnoka telefoninterjút is adott a Magyar Televíziónak. Ebben kihangsúlyozta, hogy a merényletnek nincs magyar áldozata vagy sérültje, és teljes erővel folyik a következmények felszámolása. A késő esti órákban lehetőség nyílt egy rendkívüli állománygyűlés megtartására, melynek során első ízben beszéltük át a történeteket. Az állománygyűlést követően a kontingens tagjai lerótták tiszteletüket az elhunyt bajtársak ravatalánál, majd pedig az elsők között tettünk együtt érző bajtársi bejegyzést a kápolnasátorban elhelyezett részvétnyilvánító könyvbe. Mindezekkel sikerült a természetes gyászreakciót olyan mederbe terelni, amely a megrázkódtatást alkotó energiává alakította és felerősítette az összetartozás érzését.

A magyar kontingens kis létszáma miatt pszichológus vagy lelkesz nem települt a hadszíntérre. Amennyiben a merényletnek lett volna magyar érintettje, vagy a gyászreakció feldolgozása nehézségekbe ütközött volna, az itthon ilyen esetre állandó készenléti szolgálatot adó szakemberek haladéktalanul a helyszínre érkeztek volna.

Ha a merénylet és következményei felszámolásának időbeni lefolyását akarjuk szemléltetni, akkor a következő támpontokat vehetjük figyelembe: helyi idő szerint 08.00 órakor történt az első riasztás, 09.30-ra valamennyi sebesült kiürítésre került a helyszínről, 51 órán belül pedig valamennyi sérült megérkezett Németországba. A viszonylag hosszú időtartamot az magyarázza, hogy a brit és amerikai szövetségeseknél ápolt sérültek valamivel később kerültek kiürítésre a hadszíntérről.

A Német Táborig Kórház tömeges sérültellátási tervének újragondolása magyar segítséggel

Egy, a hadszíntéren tevékenykedő katonai szervezet hatékonyságát meghatározza, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatokat milyen gyorsan tudja a mindennapi gyakorlat részévé tenni. Ez alól egy tábori kórház sem kivétel, ahol a magasan képzett egészségügyi szakállomány átlagosan háromhavonta, esetenként ennél gyakrabban is rotálódik. A szakmai munka folyamatosan magas szinten tartása érdekében nélkülözhetetlen, hogy a hadszíntérre újonnan kikerkező állomány a lehető legrövidebb időn belül megismerje, elsajátítsa és begyakorolja a kórház napi munkájához és a rendkívüli események következményeinek egészségügyi felszámolásához szükséges protokollokat.

A terrortámadás egészségügyi tapasztalatait számos munkaértekezleten elemeztük mind a tábori kórház, mind pedig az ISAF egészségügyi szolgálat szintjén. A meglévő kiképzési programok az összegzett tanulságokkal kiegészítésre, illetve átalakításra kerültek. Az átalakítás egyaránt érintette a hadszíntérré történő kitelepítést megelőző és a már hadszíntéren folyó átadás-átvételi időszakban tartandó elméleti felkészítést, illetve a begyakorlást és az összekovácsolást.

Amikor a váltási tervnek megfelelően a merénylet egészségügyi következményeinek felszámolásában közvetlenül résztvevő egészségügyi szakállomány nagy része befejezte misszióját, a kitelepítésre került új MKEK parancsnok személyében immár második alkalommal magyar katonaorvos tölthette be a kabuli Német Tábori Kórház klinikai igazgatói beosztását.

A tábori kórház új tömeges sérültellátási terve (Mass Casualty Plan – MASCAL), mely már magába foglalja a terrortámadás tapasztalatait is, az új magyar klinikai igazgató hathatós közreműködésével készült el. A vezető szakorvosok egyetértését követően a kórházparancsnok hagyta jóvá, s a kabuli Német Tábori Kórház új MASCAL terve 2003. november 28-án került kihirdetésre.

A terv két sarkalatos pontja a sérültellátás zökkenőmentességének és a kórház folyamatos működésének biztosítása. Sérültek (és/vagy betegek) nagy számban, rövid időn belül történő megjelenése az egészségügyi biztosítás rendszerében meghaladhatja az adott katona-egészségügyi ellátó egység kapacitását, vagyis a rendelkezésre álló erők és eszközök nem elegendők a sérültek egyéni, teljes körű ellátására. Ilyenkor a sérültek lehető legszélesebb köre számára, az elérhető legkedvezőbb eredmény biztosítása érdekében, a sérültek összességének érdekét figyelembe véve, kompromisszumot kell alkalmazni a sérült egyéni érdeke és a szűkös kapacitások közti ellentét feloldására. A tömeges sérültellátási terv a sérültek osztályozása, ellátási prioritása és az ellátás mértékének korlátozása révén biztosítja ezt a kényszerű kompromisszumot. Az élet-, végtag- és funkciómentő beavatkozások válnak elsődlegessé, míg a többi sérült ellátása ezalatt az állapotstabilizálásra korlátozódik.

A nap 24 órájában, a hét minden napján ügyeletet adó kórház riasztása a mentésirányító központból történik. A riasztást követő 15 percen belül a kórház teljes állománya elfoglalja szolgálati helyét, s legfeljebb további 45 percen belül megtörténik az intézmény előkészítése a tömeges sérültellátásra.

1. Átütemezésre kerülnek a tervezhető műtétek és beavatkozások.
2. Egyes betegek más intézményekbe történő kiürítésével kórházi ágyak szabadulnak fel, és aktiválják a tartalék ágyakat. Az emlékezetes június 7-i merénylet napján a helyi lakosokat a kabuli fegyveres erők központi kórházába, a szövetséges erők állományába tartozó betegeket pedig a hadszíntéren lévő más ellátó egységekbe irányítottuk át.

3. Aktiválásra kerülnek a tartalék eszközök és szakanyagok, valamint a tartalék gyógyszerkészlet. Ezeknek a tárolása könnyen hozzáférhető helyen, készletezve történik
4. Megtörténik a rendelkezésre álló vérkészítmények számbavétele, előkészületek történnek a „sétáló vérbankok” fogadására (önkéntes sürgősségi véradás).

Természetesen a vázolt folyamatokat megelőzően felállnak az ellátó szakcsoportok, melyek tagjai a könnyű felismerhetőség érdekében megkülönböztető mellényt és jelzést viselnek. Nemcsak a betegellátás, hanem már az előkészítés fázisában is minden folyamat konkrét team-hez kötött. A tömeges sérültellátási tervben rögzítésre került minden ellátó részlegnek a kijelölt parancsnoka és szakállománya. Az egyes ellátó részlegek parancsnokainak feladata, hogy az alárendeltségükbe tartozó szakállományra vonatkozó részletes utasításokat kidolgozzák, az állománnyal megismertessék, elsajátíttassák, és begyakoroltassák. Így például az azonnali ellátásra szorulókkal foglalkozó csoport esetében részletesen meghatározott, hogy a team egyes tagjainak mi a konkrét teendője, sőt az is, hogy ki hol áll a sérülthöz képest.

A tábori kórházba beérkező sérülteket – klinikai állapotuk alapján, a kórház bejárata előtt és a sürgősségi felvételi részlegen kialakított osztályozó helyen – négy prioritási kategóriába soroljuk:

1. prioritás – azonnali ellátásra szorulók (piros színkód).
2. prioritás – halasztható ellátásra szorulók (sárga színkód).
3. prioritás – minimális ellátást igénylők (zöld színkód).
4. prioritás – haldoklók (fekete színkód).

Az osztályozó hely parancsnoka a feladat súlyából és jellegéből adódóan az intenzívterápiás osztály vezető főorvosa.

Az egyes prioritási kategóriába tartozó betegek ellátása a kórház (ellátó hely) kijelölt részén történik:

- Az azonnali ellátásra szorulók a sürgősségi felvételi részlegen, a sokkstanító és műtőkonténerekben és az intenzív terápiás részlegen kerülnek ellátásra.
- A halasztható ellátásra szorulók a kórház folyosóján felállított ellátó egységbe kerülnek.
- A minimális ellátást igénylők a kórház általános ápolási osztályán kerülnek elhelyezésre.
- A haldoklók ellátása és a holtak elhelyezése elkülönített területen történik.

Természetesen már a riasztás pillanatában megkezdődik a sérültek hadszíntérről történő evakuálásának előkészítése. Jelen esetünkben tehát a sérültek légi-egészségügyi kiürítése Németországba történt. A Bundeswehr az evakuálás személyi és tárgyi feltételeinek biztosítására állandó készenlétben tart repülőeszközöket, egészségügyi szakállományt és felszerelést. A kiürítési feladat végrehajtása során alkalmazandó eszközök, felszerelés és állomány összetételét, valamint kapacitását a konkrét kiürítési útvonal hossza, a sérültek száma és klinikai állapota határozza meg.

A német és magyar fél által megkötött Technikai Megállapodás (Military Technical Agreement, MTA) értelmében az esetlegesen előforduló magyar betegek és/vagy sérültek kiürítése Afganisztánból két lépcsőben történik:

- A hadszíntérről első lépésben a Bundeswehr egy üzbeisztáni légi bázison a német fél által üzemeltetett Role 2 ellátó helyre evakuál;
- Normál esetben innét a német légierő Németországba üríti ki a magyar sérülteket, ahonnan a magyar fél gondoskodik hazajuttatásukról és ellátásukról.
- Különösen nagyszámú sérült esetén, amennyiben a német fél kapacitása mást nem tesz lehetővé, az üzbeisztáni Role 2 ellátó helytől a végleges hazai ellátó helyig történő kiürítés a magyar fél felelőssége. Ezen feladat gyors és hatékony végrehajtásához szükséges személyi és tárgyi feltételekkel a Magyar Honvédség rendelkezik.

A tömeges sérültellátási helyzet felszámolását követően a tábori kórház visszatér a normál működési rendhez. A 2003. június 7-i merényletet követő néhány napban a kabuli Német Tábori Kórház jelentősen csökkentett kapacitással dolgozott, ezzel is elősegítve a sérültellátásban résztvevő személyzet mihamarabbi lelki és fizikai regenerálódását.

A kontingens hazatelepülése

Az Országgyűlés határozatának megfelelően a Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens 2003. decemberében befejezte működését és hazatelepült. A hadszínterre telepített anyagok és eszközök egy része a helyszínen maradt, mert bár egyéni beosztásokban, de továbbra is teljesítenek szolgálatot magyar szakemberek az ISAF kötelékeiben. A kötelező egészségügyi visszaszűrések elvégzését követően az állomány tagjai többnyire visszatértek korábbi beosztásukhoz, de a civil életből jelentkezők közül többen további katonai szolgálatot vállaltak.

A misszió tapasztalatai hazai és külföldi tudományos közlemények, előadások (XXXV. Katonaorvosi Világkongresszus, USA, Washington DC, 2004. szeptember) formájában kerültek feldolgozásra.

Tanulságok

A Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens szervezésének, felállításának és missziós tevékenységének tapasztalatait röviden és áttekinthetően az alábbi pontokban foglalhatjuk össze:

- 1990 óta a Magyar Honvédség történetében első ízben fordult elő, hogy magyar katona-egészségügyi szakállomány szövetséges NATO nemzet által hadszíntéren működtetett egészségügyi intézménybe egyénekenként integrálódott
- Éppen az egyénekenkénti integráció tette szükségessé az állomány hadszíntérré történő kitelepítését megelőző hangsúlyozott idegen nyelvi felkészítést
- A tömeges sérültellátás sikerét a helyszínen nagymértékben befolyásolja a helyszín biztosítása (esetleges második hullámban érkező támadás kivédése érdekében), az első egészségügyi szakállomány megérkezését megelőző ön- és kölcsönös segélynyújtás hatékonysága, a sérültek osztályozása, első ellátása és gyors kiürítése
- Tömeges sérültáramlás esetén megváltozik a tábori kórház által nyújtott beteg- / sérült- / sebesültellátás módja és szintje, azaz a normál működés során az ellátottak egyéni érdekeit maximálisan figyelembe vevő, a békeellátás színvonalához lehető leginkább közelítő ellátásról a hangsúly az ellátandók összességének érdekeit előtérbe helyező élet-, végtag- és funkciómentő beavatkozásokra helyeződik át
- Tömeges sérültellátási helyzetben a tábori kórház csak akkor maradhat működőképes, ha megvalósul a sebesültek kórházi ellátást követő gyors, szakszerű, összehangolt és az igényekhez rugalmasan igazodó kiürítése
- A MKEK ISAF-missziója révén tovább erősödött a hagyományosan kiváló német-magyar katona-egészségügyi együttműködés

Multinacionális együttműködés jövőbeni lehetőségei

A kabuli Német Tábori Kórház élő példája annak, hogy a huzamos katonai jelenlétet igénylő békefenntartó/béke-kikényszerítő tevékenységek során a speciális képzettségű egészségügyi szakállomány zökkenőmentes biztosítása egyszerűbben megoldható nemzetközi együttműködés keretében. Ezen együttműködés személyi és gazdasági vetületeit cikkünkben részletesebben taglaltuk.

Egészségügyi szakembereink szakmai felkészültsége mindenütt megállja a helyét. Véleményünk szerint a sikeres nemzetközi együttműködés további záloga a megbízható idegennyelv-tudás és a szövetséges NATO-nemzetek egészségügyi biztosítási rendszerének mélyebb megismerése tanulmányutak,

csereprogramok keretében. Ilyen tanulmányutakra szakembereinknek az amerikai és a német fél jóvoltából már több ízben nyílt alkalma. Az ilyen módon nyitottá váló szakemberek könnyebben fognak egymással hadműveleti körülmények között is eredményesen együttműködni.

A multinacionális együttműködés elért sikerei és perspektívái nem feledtethetik azonban azt a rideg tényt, hogy katonáink egészségügyi biztosítása végső soron nemzeti felelősség. A szükséges egészségügyi szakállomány kiképzése, tudásának szinten tartása és továbbfejlesztése kizárólag csapattagozat szintjén, annak hatékony működése esetén sem lehetséges. Kell az a központi tagozat, mely parancsnok-közvetlen alárendeltségben lévő, felsőszintű szakmai vezetés-irányítás mellett, szerves egységként magában foglalja a megelőzés, gyógyítás-kiürítés, rehabilitáció, oktatás, kutatás-fejlesztés és szakanyagellátás intézményeit.

Ajánlott szakirodalom

- **ACE Medical Support Principles, Policies and Planning Parameters**, ACE Directive 85-8 Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Belgium, 1993
- **Allied Joint Medical Support Doctrine**, AJP-4.10
Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Belgium, 1999
- **Guidelines for Medical MASCAL Planning – ISAF**, 2002
Kretschmer H, Döller PC, Bialek R, Schüle B: Ratschläge zur Erhaltung der Gesundheit in tropischen und subtropischen Ländern Bundesverwaltungsamt, 1999
- **Medical Training in First Aid, Basic Hygiene and Emergency Care – NATO STANAG 2122**, 1991
- **NATO Medical Handbook** The Committee of the Chiefs of Military Medical Services in NATO (COMEDS) HQ NATO (IMS/LA&R) Brussels, Belgium, 2001
- **NATO Principles and Policies of Operational Medical Support – Final Decision on MC 326/2**, 2004
- **Principles of Medical Policy in the Management of Mass Casualty Situation - NATO STANAG 2879 MED (EDITION 3)**, 1998
- **Servais O: A katonáorvos és a Genfi Egyezmények** Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálatfőnökség, 1990 Schandl L: Das Selbstmordattentat am 7.6.2003 – Zusammenarbeit des medizinischen Personals Wehrmedizin 2003;27(3):22-23
- **Svéd L, Kopcsó I: A magyar katonáegészségügy a jelenkor válságaiban** Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Egészségügyi Csoportfőnökség, 2004 Weidringer JW (red): Katastrophenmedizin – Leitfaden für die ärztliche Versorgung im Katastrophenfall Bundesministerium des Innern, 2003

NÉHÁNY GONDOLAT A POLITIKA ÉS A FÖLDRAJZ VISZONYÁRÓL DÉL-EURÓPA KAPCSÁN

A politika és a földrajzi tér, környezet

A politikának a területiséghez való viszonya mindenkoron kényes volt. Az egyénnek, vagy a társadalomnak a földrajzi térrel kapcsolatban folyamatosan vannak meg-megújuló, közben pedig átalakuló igényei. Ezen igények időnként konfliktusokat eredményeznek. Éppen ezért a politikai szféra befolyást kíván gyakorolni a tér értelmezésére, de a földrajzi tér értelmezőire is. A propaganda, a manipuláció segítségével átértelmezi azt, illetve a problémák súlyát igyekszik megváltoztatni. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban felsorolunk néhány érintkezési pontot.

Ilyen többek között:

A hatalom területi szerkezete: az állam nem létezhet területiség nélkül. Ez azt jelenti, hogy a(z) (állam)hatalom megszerveződése nem képzelhető el területi megszerveződés nélkül. Az alapvető állami funkciók, mint a védelem (határvédelem, mélységben tagolt védelem), az állami területi igazgatás (helyhatóság, középszintek problémája), a regionálisan differenciált fejlődést korrigáló folyamatok (regionális politika, vagy területfejlesztés), a főváros kérdés stb. mindegyike meghatározóan a földrajzi valóságtól el nem vonatkoztatható tényezők.

A média szerepe a földrajzi valóság megjelenítésében: Az emberi tevékenység szinte minden aspektusa a földrajzi, fizikai térben zajlik. Jelentősége éppen ezért olyan fontos. A földrajzi valóság szinte végtelenül bonyolult, sokszor ellentmondásos és problematikus. A média – még a legtisztességesebb szándékok mellett is – sajátosságaiból adódóan válogat, kiemel és kihagy sajátosságokat, egyszerűsít. Minthogy napjaink embere csak korlátosan tud személyes tapasztalatból tájékozódni, ellenben nagymértékben hagyatkozik a médiára, különösen pedig az elektronikus médiára (televízió, internet) nagymértékben ki van téve a médiamunkások esetleges hozzá nem értésének, illetve esetenként a szándékos manipulációnak.

A „régio” fogalom: a probléma alapja az, hogy a társadalom az életét a legkülönbözőbb tevékenységekre milyen területi keretben szervezze meg. Miféle

földrajzi absztrakciók alkalmasak erre, esetenként tevékenységenként egymást erősítő keretben? A probléma rendkívül összetett, számos szempont megjelenik, köztük legjelentősebb a térhatékonyságé. A társadalmi, politikai, gazdasági érdekek különböző területi megoldásokat preferálnak. Ennek megfelelően a „régio” fogalom kellően rugalmas bármiféle megoldáshoz.

A földrajzi orientáció: a térszféra problémája minden település, népközösség és állami közösség számára alapvető kérdés. A hová tartozunk kérdése, a „mi” és „ők” alapdilemmája minden politikus számára alapvető igazodási pont. A közbeszédben úgy jelenik meg, mint földrajzi név-vita, mint a stratégiaalkotás alapproblémája, a külkapcsolatok alakításának sajátos földrajzi alapkérdése.

A kulturális partikularitás: a politikai szférára jellemző homogenizálási törekvésekkel szemben áll az a földrajzi dimenziókban jellemző etnikai, vallási sokszínűség, ami világunkat évezredek óta jellemzi. Egyben az alapjául is szolgálnak azon politikai törésvonalaknak, melyek a modern politikai rendszer pártrendszerét megalapozzák.

A klímaváltozás kérdése: hogyan befolyásolja a politikai erőviszonyokat ez az összetett változás, a GDP mekkora hányadát igénylik a megelőzés, válságkezelés investíciói vajon, és a jóléti társadalom, mely évtizedekig élhette meg a növekedést és a gazdagodást, hogyan tudja majd kezelni ezt?

A politikai tájkép: A vizuális köztéri szimbólumok, a települések szimbolikus képe stb. mindig is a hatalom megjelenésének, propagálásának lehetőségét kínálta, egyben eszközt is volt a szuverenitás megjelenítésére, megerősítésére az adott terület felett. Az ITK eszközök felerősítik a szimbólumok erejét és nagy távolságokra elviszik, megmutatják azokat. A kulturális különbségek bemutatása, a konfliktusok megjelenítése felértékeli a feliratok, szimbolikus építmények, a köztéri szobrok és az emlékművek szerepét.

A politika szférájának viszonya a földrajzi valósághoz és magához a geográfiához is rendkívül ambivalens. A „politika” a földrajzi nihilizmus és a földrajzi posibilizmus két szemléleti szélsősége között fogalmazódik meg. Korunk nyugati közvéleménye alapvetően a földrajzi nihilizmust éli meg. Ennek megfelelően a politika is ilyen szemléletben kommunikál a társadalommal, ugyanakkor hosszabb időtávban a hatalom képviselői kénytelenek tudomásul venni a korlátokat, akár ha a környezet állapota, akár a földrajzi tér sajátos viszonyai, mintázata igényel alkalmazkodást. Ennek nem mond ellent az sem, hogy a politikai eliteknek a perspektívája többnyire csak az adott választási ciklusig terjed. Részben ebből a feszültségből, ellentmondásból is fakadnak a politikai rendszer időszakonkénti válságai is.

Az államokról Dél-Európában

Az állam olyan földfelszíni képződmény, amelynek (*geográfiai értelemben*) három alapvető sajátossága a territorialitás, az állampolgári társadalom jelenléte és a szuverén, nemzetközileg elismert főhatalom léte. A társadalomtudományok sora vizsgálja különböző aspektusait. A geográfia, mint territoriális fogalommal foglalkozik vele. Ismert, széles szempontrendszer szerint vizsgálja, értékeli kiterjedését, elhatárolását, a népesség területi, települési megoszlását, a hatalom területi koncentrációját, a választási, gazdasági aktivitást és ezek területi, települési összefüggéseit. Az államrendszer nem állandó, rövidebb-hosszabb időszak alatt jelentős változásokon megy/mehet keresztül. Hosszabb időtávban vizsgálva a területi kategóriákat felsejlenek bizonyos szabályszerűségek, modellek.

Az államok, mint területi alakulatok, különböző elméletek keretében jelentek meg az ókori filozófusok munkáitól kezdődően. Platón megfogalmazta az ideális állam képét. Többen – Arisztotelész, vagy az észak-afrikai muszlim Ibn-Khaldún – az ún. ciklus-elmélet keretében fogalmazták meg az államról alkotott elképzeléseiket. A 19. században Ratzel, F. fogalmazta meg nevezetes törvényeit az organikus államelmélet keretében.

Az angolszász világban egyfajta rendszerelméleti megközelítésben figyelték meg az államokat, és próbálták modellezni a folyamatokat. Hartshorne, R., amerikai geográfus a második világháborút megelőzően kezdte el kidolgozni politikai földrajzi világméretűt, majd a követő évtizedekben továbbfejlesztette azt. Látásmódját, illetve a nevével fémjelzett modellt a két világháború, és a dekolonizáció folyamata, körülményei határozták meg. Napjainkra megváltoztak, módosultak az állami terekre (*romboló és integráló erőként*) hatást gyakorló tényezők.

Az eredeti modell alapvető struktúrája ma is érvényes, viszont a korábbiakhoz képest több új tényezőt kell figyelembe vennünk a centripetális és centrifugális erők között, míg mások jelentősége eljelentéktelenedett. Az elmúlt évtizedekben megnőtt a gazdasági tényezők súlya ebben a kontextusban. A modell kidolgozásakor a nemzetgazdaságok határozták meg a világgazdasági teret, egy alapvetően az industrializáció által meghatározott modellben. Napjainkban teret nyertek a szupranacionális tendenciák és alulról pedig megerősödtek a lokalitások, a helyi közösségek és a régiók.

A társadalmi-gazdasági modell is megváltozott, különösen az utóbbi két évtizedben. A korábbi industriális alapok, tényezők leértékelődtek, és helyüket átvették az egyre fejlettebb tudásra épülő, innováció alapú gazdaság tényezői, elsősorban a világ fejlett, ún. centrum-térségeiben. Az átalakulás nem ment végbe geopolitikai átrendeződés nélkül. Egyes államok, közösségek, települések

sikeresebben, mások szerényebb eredményekkel tudták az adaptációt végrehajtani. Bizonyos térségek (a harmadik világból, elzárkózó politikai, illetve társadalmi rendszerek) vélhetően akár hosszabb időre is kimaradhatnak ebből a modernizációs hullámból és jelentőségük csökkenhet.

Hozzávetőlegesen egy évtizede megkezdődött egy globális átrendeződési folyamat, melynek eredményeként az erőssorrend a világ egyes térségei között jelentősen megváltozott, megváltozik. Az átalakulás az állami-társadalmi berendezkedés számos elemét is érinti, ezek között az államok belső struktúráját, funkcióit is. Az állami berendezkedés hol szelídebb reformok, hol drasztikusabb beavatkozások, valóságos társadalmi kataklizmák között alakul át, de az új kihívások mindenütt felvetik az új formákban való megszerveződés kényszerét. Az állami bürokrácia, illetve a nemzetállamhoz, vagy éppen a korábbi bipoláris világrend követelményeihez szocializálódott szűk politikai osztály elvesztette korábbi képességét a folyamatok kizárólagos irányításában. Számos új szereplő jelent meg a politikai küzdelmekben, erősödött meg: alapvetően alakultak át az erőviszonyok.

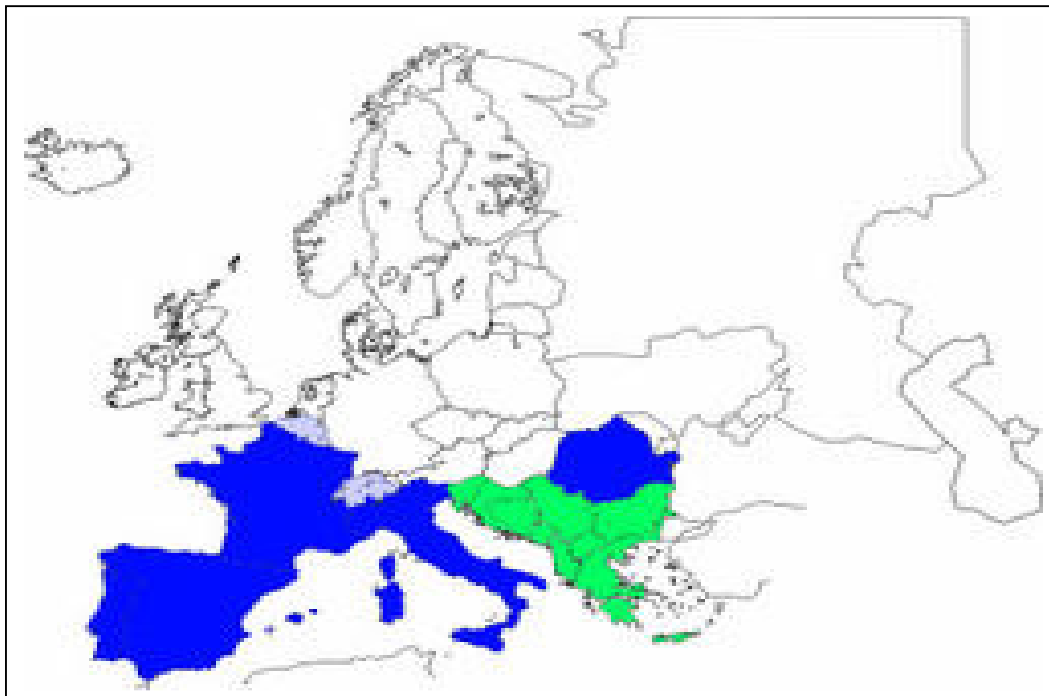
A Mediterráneum térségének államstruktúrája egyike a világ legrégebben fejlődő államrendszerének. A térség sok ezer éves fejlődés révén érte el mai állapotát és ez a páratlanul nagy időtáv alkalmassá tette a térséget, hogy olyan vizsgálatok terepévé válhasson, amelyek tárgya a térség államterületi rendje. Az elmúlt években folytatott kutatásainknak az egyik iránya az volt, hogy értelmezzük a Hartshorne-modellt, mennyiben alkalmas napjaink államai politikai földrajzi struktúráinak értelmezésére. Ezt a vizsgálatot Dél-Európa államainak körében végeztük el (PAP, 2001).

A vizsgálati kör államai egy olyan térségben helyezkednek el, amely három kontinens, világvallások, civilizációk találkozási pontja. Sok erőteljes törésvonal tagolja a teret. Részben államok között, többnyire azonban az államtereken fejtik ki hatásukat. A globalizációs folyamatok megerősödésével ezek szerepe nő. Az államtereken belüli hatásuk a modell keretében vizsgálható. Az államközi viszonyban sokrétűen jelentkezőnek, a geopolitikai konfliktusok, a kooperáció, esetleg az integrációs együttműködések alakulását befolyásolják.

A három kontinens találkozásánál – Európa, Ázsia, Afrika – fekvő térség mindenkoron a nagyhatalmi rivalizálások terepe volt. Hosszú ideig az európai regionális piac, majd a világgazdaság egyik centrumtérsége maradt. Innen indult a világ kolonizálását eredményező folyamat is. Az európai Mediterráneum államai részben gyarmatosították a Földközi-tengertől délre és keletre fekvő nagy múltú államokat, államrészeket. A térség a világ néhány nagy vallásának, civilizációjának ütközőpontja. Az itt átvezető tengeri útvonalak ellenőrzéséért napjainkig tart a vetélkedés. A globalizáció korának alapvető politikai, államközi konfliktusainak meghatározó ütközési övezete.

Összességében megállapíthatjuk, hogy egy évezredek óta szinte permanensen forrongó, átalakuló térségről van szó, melynek államosodása máig nem fejeződött be. Jól tanulmányozhatók itt a legkülönbélebb genezisű államok, új államosodás, határproblémák, etnikai alapú területi autonómia törekvések, regionalizáció, szeparatista törekvések, föderális átalakulásra törekvés, dekolonialista harc, magterület áthelyeződés, továbbá más speciálisabb, az államok területiségével összefüggő probléma is.

*1. ábra: Az államterületre ható erők Dél-Európában az ezredforduló időszakában
Szerk: Pap N.*

A nemzeti, vallási kisebbségek, a helyi identitások megbonthatják az állami egységet, vagy átalakíthatják azt, amint azt az elmúlt években Olaszországban, Törökországban, a volt Jugoszláviában, vagy Cipruson láthattuk. Ezek a szecesszionista törekvések felerősödhetnek, ha jelentős területi fejlettségi különbségek alakulnak ki az államon belül. Mindez azt hozta magával, hogy Európában az állami és a „közösségi” regionális politika az állam egységét megőrző tényezővé vált. Európában a „közösségi” intézmények működőképessége és az aktivitás fenntartása megköveteli az államstruktúra bizonyos mértékű stabilitását. Ehhez meglehetősen erőforrások és államközi együttműködés kapcsolódik. Ennek oka és következménye a demokrácia terjedése, a helyi közösségek megerősödése, a helyi, térségi kulturális autonómiák kiteljesedése. Az új infokommunikációs formák és eszközök a közösségszervezés új lehetőségeit eredményezték.

Az állami magterületek jelentősége nem csökkent, sőt talán még plasztikusabban jelentek meg a térségben, mint bármikor. A tájékoztatás pluralizálódása, az állami, illetve a nemzetállami politikai elitekhez kötődő tájékoztatási

monopólium megtörésével a kisebb társadalmi csoportok szerveződése, identitásépítése jutott erőforrásokhoz. Másrészt a magterületek nagy arányban épültek be a „metropol” városok globális irányító hálózatába. Az államterületen belüli jelentőségük ezáltal megerősödött, befolyásuk, érdekérvényesítő képességük javult. Erre utalt többek között az 1990-es évek olasz válsága, vagy ezen sorok írása idején Koszovó függetlenségének problémája.

A határterületekkel kapcsolatos viták ma is napirenden vannak az államok közötti kapcsolatokban. Az integrációs tendenciák egyszerre jelentik a „belsővé vált” területek közötti határok átlégiesedését, ugyanakkor a külső határok felkeményedését is. Az EU-n kívüli térségekben a határok elválasztó szerepe, sokszor éppen katonai és/vagy politikai konfliktusok miatt erősödött.

Az Európai Unió a határtérségek fejlesztésével, eurorégiós szervezések támogatásával igyekszik csökkenteni a határ menti feszültségeket. Erre lehet példa a dél-tiroli, vagy az isztriai térségben kialakult eurorégiók, illetve a Balkán új állami határai mentén alakult és támogatott kezdeményezések, az INTERREG programok térségbeli aktivitása, de ezt támogatja az EU szomszédságpolitikája is a dél- és kelet-mediterrán térségben.

Európa és az „európaiság” történelmileg változó tartalmú fogalmak. Az egyes faktorok súlya az európaiságon belül időről-időre változik. A térképző faktorok különböző területi egységeket, „formális régiókat” jelölnek ki. Ezeknek a formális régióknak a határai képezik Európa törésvonalait, melyek helyenként többé-kevésbé megegyeznek az államhatárokkal, az esetek többségében azonban államterületeket metszenek.

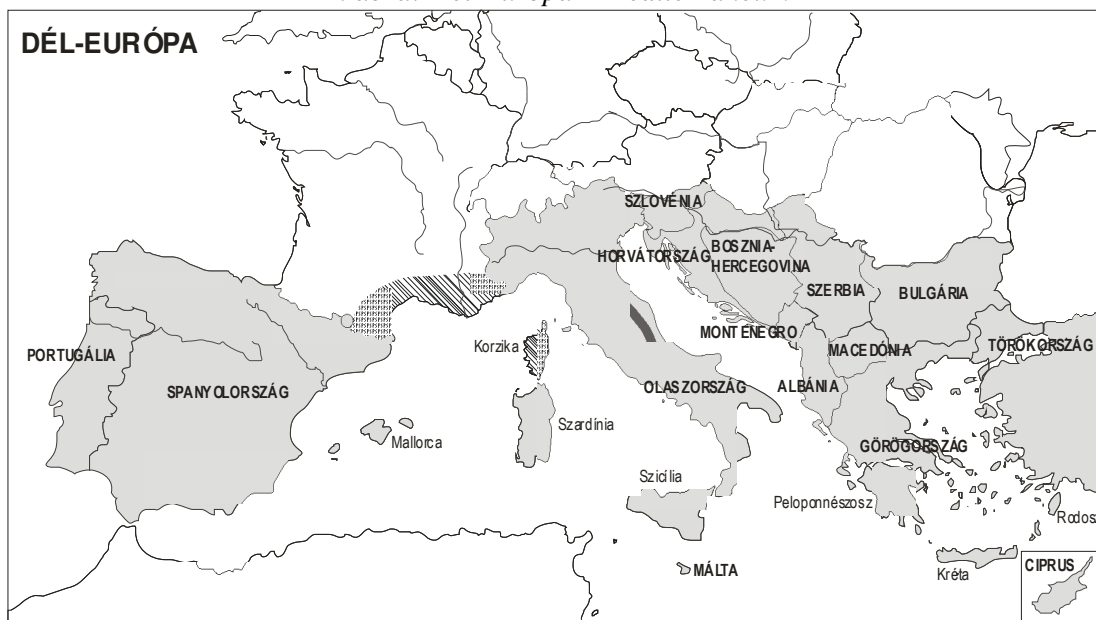
A nemzetközi szakirodalom néhány faktornak kiemelkedő jelentőséget tulajdonít. Az 1990-es évek egyik legnagyobb port felvert elképzelése volt Huntington-nak a civilizációs határok szerepéről vallott elképzelése. Napjainkban ugyanilyen nagy jelentőséget tulajdonítanak az ún. demokratikus vagy euroatlanti világban a demokráciákat és a nem demokráciákat elválasztó határnak is. Ez a határ sok szakaszon átfedést mutat az ún. Észak-Dél vonallal.

A formális régiók önmagukban nem jelölhetik ki Európa területét és határait, minthogy az egy *funkcionális* és *formális régió* is egyben. Úgy tűnik számunkra, a területi egységek közti interakciók intenzitása mérvadó annak kijelölésében. Az interakciókat viszont nagymértékben befolyásolják a kulturális, nyelvi, rasszbeli, vallási, gazdasági, és más tényezők.

A vizsgálatra kiválasztott államok egy olyan térségben helyezkednek el, amely három kontinens, világvallások, civilizációk találkozási pontja. Sok erőteljes törésvonal tagolja a teret. Részben államok között, többnyire azonban az államtereken is kifejtik hatásukat. A globalizációs folyamatok megerősödésével szerepük nő. Az államtereken belüli hatásuk a fentebb tagolt modell keretében vizsgálható. Az államközi viszonyban is sokrétűen jelentkeznek, részben

az integrációs együttműködések alakulását, illetve az államközi viszonyt befolyásolják.

2. ábra: Dél-Európa – Mediterráneum

A dél-európai államok tipológiája

A vizsgálatba vont állami, illetve politikai különállással bíró területi egységek földrajzi elemzése kapcsán öt tipológiai csoportot tudunk elkülöníteni. Az alábbi táblázatban mutatjuk be ezeket.

1. táblázat. A dél-európai államok csoportjai genezisük szerint

Reliktum államok	Dekolonizált államok	Felépülő nemzetállamok	Stratégiai túlterjeszkedésen átesett államok	Gyámság alatt álló, átmeneti helyzetű területek
Andorra	Ciprus	Görögország	Portugália	Bosznia-Hercegovina
San Marino	Málta	Olaszország	Spanyolország	Koszovó
Vatikán		Horvátország	Törökország	Ciprusi Köztársaság
Monaco		Szlovénia	Szerbia	
		Macedónia	Bulgária*	
		Albánia		
		Montenegró		

Szerk.: Pap, N. (2007)

* Bulgária sok tekintetben nehezen fér bele ebbe a rendszerbe, leginkább mégis itt gondoljuk a helyét.

A tipológiánk öt kategóriát tartalmaz, melyen belül jelentősen különböző entitások találhatók. Az első egység a reliktum államok köre. Európában ezekből a „maradék” államokból hat található, a táblázatban található négyen kívül

Liechtenstein és Luxemburg sorolható ide. Valamennyi középkori előzményekre visszatekintő, esetenként ütközőállami múlttal bíró, ügyesen manőverező vezetőikre támaszkodó, napjainkban pedig erős regionális, helyi gazdasági érdekeket, vagy kulturális partikularitást tükröző az életük.

A térség koloniális hagyományait idézik a szigetállamok. Ezek a fix helyzetű „anyahajók” követő történelmű területek, melyek a térség mindenkor domináns hatalmának a befolyása alatt álltak. A gyakori uralomváltás tükröződik kultúrájukon is. Az egykori gyarmattartóval kialakított kapcsolat ma is jelentős szerepet játszik életükben.

A legnépesebb csoport a nemzetállami struktúráikat építők köre. Méretben és jellegben is nagyon különböző esetekről van itt szó, de ami a közös bennük, az a nemzetállami-területi struktúrák kialakításának hasonló folyamata. Sajátos módon ez a leginkább „európai”, főáramnak tekinthető trend, út, melyen a kontinens legtöbb állami entitása haladt. Némileg ellentmondásos helyzet, hogy a Balkánon a 20. században folyt ez a folyamat, amelynek eseményei miatt lett annyira „sötét” és „nem európaias” a térség megítélése.

A nemzeti szállásterületük határain messze túlterjeszkedő államokból képződött csoport a negyedik. Ezek a stratégiai túlterjeszkedés talán elkerülhetetlen (?) hibáját elkövető, erőszakos hódítók csoportja, melyeknek meg kellett élniük a „birodalmi” struktúráik széthullását. Nemzetközi kapcsolataik, szomszédságpolitikájuk, belső társadalmi, politikai törésvonalaik alakulásában ennek a múltnak számottevő szerepe van ma is.

Az utolsó csoport – szükségszerűen – nagyon különböző esetekből áll. Ami mégis kapcsolatot teremt közöttük, az az *átmenetiség* és az *instabilitás*. Ezek azok a politico-territoriális képződmények, melyek a térség államait, különösen pedig a szomszédait a leginkább foglalkoztatják. Ide tartoznak Koszovó, Bosznia-Hercegovina és Észak-, vagy török Ciprus.

Felhasznált irodalom:

1. Pap Norbert (2001): Törésvonalak Dél-Európában. PTE TTK Földrajzi Intézet Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 183 p.
2. PAP N. (2003): Political geography of Southern Europe. – Geografski vestnik 75 - 2, Ljubljana, pp. 101-109.
3. PAP N. (2000): Kettészakított ország: Ciprus. In: LOVÁSZ GY. – SZABÓ G. (szerk.): Területfejlesztés – regionális kutatások. Tiszteletkötet Tóth József Professor Úr 60. születésnapjára. PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, 177-183.
4. PAP N. (2000): Törökország politikai földrajza. In: FISCHER F. (szerk.): Dél-Európa vonzásában. University Press Pécs, Pécs, pp. 209-225.
5. PAP N. (1998): Adalékok Málta földrajzához.- Földrajzi Értesítő, XLVII. 2. füzet pp. 287-292.
6. PAP N. (1998): Centrifugális és centripetális erők az olasz államtérben. In: Kukovecz György (szerk.): A Mediterráneum szerepe az európai történelemben és politikában, JATE BTK, Szeged, pp. 175-186.

SZTERNÁK GYÖRGY

A SZÉLSŐSÉGES, ERŐSZAKOS SZERVEZETEK (CSOPORTOK) MŰKÖDÉSÉNEK TÁRSADALMI HÁTTERE

Jelen tanulmányunk az előző számban „Szélsőséges, erőszakos szervezetek, mint lehetséges veszélyforrások demokratikus társadalmakban” közölt cikk folytatása, mert úgy gondoljuk, a címben jelzett problémával szükséges foglalkoznunk az ország és lakosainak biztonsága érdekében. Ugyanakkor szívesen vitatkozunk a folyóirat lapjain mindazokkal, akik a szélsőséges, erőszakos szervezetekről, csoportokról másként vélekednek.

Fejlett demokratikus államokban a hatalom és a politikai pártok többsége következetesen elhatárolódik a szélsőséges, erőszakos nézetektől, szervezetektől, a velük való együttműködés minden formájától. Ennek oka, hogy már régen levonták az európai történelmi tapasztalatok tanulságait a szélsőséges nézetekkel kapcsolatban. Ennek alapján nagyon következetesen elhatárolódnak a korábbi történelmi jelképektől, szervezetektől és magatartásformáktól. Erről az álláspontjukról a lehető legkorábban, hivatalos formában tájékoztatják a közvéleményt.

Azokban a közép- és kelet-európai országokban, ahol még nem szilárdultak meg a demokrácia intézményei, ott a szélsőségesség, az erőszakosság megjelenése esetén bizonytalanság, esetenként kapkodás tapasztalható a hatalom részéről. A társadalom többsége nem ismeri fel, hogy semmiféle jogi keret, tiltás, korlátozás, erőszak alkalmazás nem helyettesítheti a demokratikus közvélemény erejét, a parlament határozott fellépését a szélsőséges, erőszakos nézetekkel, szervezetekkel szemben.

Néhány szempontból vizsgáljuk meg, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezetek, csoportok hátterében milyen társadalmi, szociális problémák találhatók hazánkban. Természetesen az elemzéshez az egyetem szociológusaitól kaptunk segítséget, hiszen a tanulmány címében vázolt kérdésre közös kutatócsoportban keressük a választ.

A szakemberek véleményére hivatkozva, hazánkban a demokrácia nem fejlődik úgy, ahogy az emberek 1989-ben elképzelték. A jelenleg meglévő gazdasági és szociális nehézségek miatt felerősödött a bűnbakkeresés, ami egy

korábbi időszakra emlékeztet. Ez a kialakult légkör alkalmas arra, hogy a hazai szélsőjobboldali mozgalmak erősödjenek, és annak egyik oldalága, a zsidógyűlölet (antiszemitizmus) erősödjön, teret nyerjen.¹ A szélsőjobboldali párt és az ideológiailag hozzá kötődő szélsőséges, erőszakos, félkatonai szervezet a két világháború magyar történelmének legsötétebb, legrémségesebb képeit vetíti az utókor elé. A másik oldalága a szélsőjobboldalnak a melegek, az egészséges, normális szexualitástól eltérő változat képviselői elleni olyan fellépés mintha ők tehetnének erről az állapotukról. Az állampolgároknak ez a csoportja nem társadalomellenes szervezet, így őket el kell fogadnunk. Velük szemben bármilyen megkülönböztető magatartás, fellépés ellentétes a demokratikus elvekkel. Az államnak, a médiának az a feladata, hogy a többi állampolgárt a jogegyenlőség szellemére nevelje, nem a türelmetlenségre és az előítéletre.

Amíg a nyugati demokráciákban a hatalom, a politikai felső vezetés a demokrácia működéséhez szükséges legjobb közösségi tulajdonságokat igyekszik erősíteni az állampolgároknak, addig hazánkban ez, a történelmi korokra visszatekintve, nem így alakult, és nem így történik napjainkban sem. Magyarországon a politikai közbeszéd, a gyűlöletbeszéd egyáltalán nem erősíti a közösségi folyamatokat, ezt a körülmény használják ki a szélsőséges, erőszakos szervezetek.

Véleményünk szerint az állam demokratikus berendezkedése sajátos gondolkodásmódot feltételez, vár el az állampolgároktól. Az egyének a közösségekben, a közösségi életben meghatározó értékeket képviselnek, tudatosan vállalják a kompromisszumkészséget, a megegyezésre való hajlamot, a társadalmi együttérzést, és ami talán a legfontosabb, a jogkövető magatartást.

Ezek a tulajdonságok együttesen alkotják az állampolgári-, ezen keresztül a társadalmi kultúrát. Ennek kialakulásában meghatározó szerepe van a családnak, az iskolának, az egész társadalomnak.² Véleményünk szerint értelmetlen azon vitatkozni, hogy a gyűlöletbeszéd szabadsága a demokrácia része-e vagy sem. A vita értelmetlen, mert a nálunk régebbi demokratikus hagyományokkal rendelkező országokban szigorúan büntetik a gyűlölet-beszédet.

Elfogadjuk Palócz Éva megállapítását a család és az iskola felelősségéről a társadalmi kultúra kialakításával kapcsolatban. Ugyanakkor, véleményünk szerint a családé a nagyobb felelősség. Társadalmunk leggyengébb pontja, az oktatás szempontjából a család. Véleményünk szerint az életút formálásában a döntő szerepe a kora gyermekkorban formálódó értékrendnek van, amely a családban alakítható ki elsősorban. Ebből a szempontból kétféle családtípust különböztethetünk meg. *Először*, ahol a polgári értékrend, a teljesítmény, a fegyelem, a tanulási képesség, a szabályok és a törvények követése, az új befogadása a jellemző. *Másodszor*, ahol a fegyelem elutasítása, a szabályok kijátszása, a követelmények alóli kibúvás, az agresszivitás, a visszautasítás elsődlegessége a döntő. Gyakorlati tapasztalatok alapján, iskoláink többsége nem kiegyenlíti, hanem inkább felerősíti a gyermekek között az iskolakezdekőskor meglévő

¹ A Magyar Köztársaság Nemzetbiztonsági Hivatalának Évkönyve 2007 Budapest.

² Palócz Éva: Rossz hangulat. The Economist, The World in 2008 magyar nyelven, 26-27. oldalak.

különbségeket.³ A szerző állítja, hogy a helyzet kialakulásáért felelősség terheli a politikai és a gazdasági vezetőket, a politikai pártokat, az egymást követő kormányokat, a többségi társadalmat és a médiát a világ valamennyi országában. Ugyanakkor letagadhatatlan a felelőssége a családoknak. A megoldás keresése közben egy dolgot nem veszíthetünk szem elől hazánkban sem, ha a családok értékrendje nem változik, nincs remény a változásra.

Úgy gondoljuk, ha a korábban említett kultúra megvan az állampolgárok többségében, akkor az állam különböző csoportjai a konfliktusokból le tudják vonni a tanulságokat. Ami ennél is fontosabb, hogy a tapasztalatokat beépítik a társadalom működésének valamennyi területébe, felhasználják a jövő nemzedékének neveléséhez, így alakítva azok viszonyát a hatalomhoz, a demokratikus államrendhez. II. János Pál pápa 1983-ban a czestochowai kegyhelyen, Lengyelországban a következőket mondta: „*egy nemzet gazdasága mindenekelőtt az őt alkotó emberekben rejlik, s az emberben kezdődik a kiút, akár gazdasági, akár szociális, akár politikai szempontból.*”⁴ Másképpen, „*az igrának kötelékei megoldassanak, és szabadon bocsáttassanak az elnyomottak.*”⁵

Sajnos, hazánkban hiányoznak az említett tapasztalatok; és a demokratikus intézmények is sérülékenyek; történelmünk során elszenvedett sérelmek máig hatnak, nem kerültek teljes mértékben feldolgozásra; nem kellően tisztázott a nemzet fogalma sem.

Hazánkban a nem hivatalos politikai közbeszéd gyakori témája, hogy ki az igazi magyar, ki a nemzet ellensége, és ehhez jelképeket szedünk elő történelmünkéből.

A társadalmi megegyezés hiányzik egy sor történelmi kérdés, állampolgári magatartás megítélésében. Ennek hiánya kedvez a szélsőséges nézetek terjedésének. Talán ez magyarázza, hogy időnként megjelennek és az utcákon, rendezvényeken felvonulnak az Árpádsávós zászlókat lobogtató, minden célt nélkülöző szűkebb (10-50 fős) csoportok. Napjainkra a hazai és a nemzetközi közvélemény teljes határozottsággal elítéli és elhatárolódik az újnáci, szélsőséges, erőszakos szervezetektől. Ennek következtében azok a pártok, akik a szervezetekkel szimpatizálnak, teljesen szalonképtelenné váltak.

Az említett problémáról Romsics Ignác történész a következőket írja nemrégien megjelent könyvében: „*amikor a rendszerváltásnál a saját kezünkbe került a sorsunk alakítása, nem tudtunk igazán élni ezzel a lehetőséggel. Évek óta egymással acsarkodó politikát folytatunk, és képtelenek vagyunk meghozni a nemzetet érintő legalapvetőbb stratégiai döntéseket.*”⁶ Nem vagyunk képesek túllátni a pillanatnyi hatalmi érdekeken, és az egész ország, a társadalom jövőbeni érdekeit szem előtt tartani. Ez önpusztítás, teljesen saját akarattunkból – állítja a történészprofesszor. Véleményünk szerint, ha nem is ennyire sötét a kép, érdemes elgondolkodnunk ezeken a szavakon.

³ Shelling, T.C.: *Micromotives and Macrobehavior*. Norton New York 6.

⁴ Martin József: *A történelem forgószínpadán*. Régi Nemzet. 2007. december 23. 8. oldal.

⁵ Újszövetségi Szentírás, 1982. Róma 269. oldal. Ézsaiás próféta tanítása.

⁶ Romsics Ignác: *A 20. század képes története...Rubikon-ház* 2007.

A demokráciánk gyengeségét mutatja a szélsőjobboldal jelenléte, amely magát a demokráciát támadja. Gazdasági, szociális válságok mindenhol vannak a világon, de leginkább a keresztény országokban hiszik azt, hogy a zsidók ennek okozói. A hazai szélsőséges, erőszakos szervezetek többsége elveszítette a bizalmát a demokráciában, és tiltakozásuk több esetben zsidóellenességben, cigányellenességben nyilvánul meg, anélkül, hogy a történelmi háttérrel pontosan ismernék és értenék. Ez nem csak magyar jelenség, egész Európára igaz, de főleg Közép- és Kelet-Európára. Igazolással az előbbi megállapításunkhoz két példa, *először*, Csehországban is megalakult a szélsőséges, erőszakos félkatonai szervezet, a Cseh Gárda. Továbbá, Jirí Cunek, a kereszténydemokrata párt elnöke élesen bírálta a csehországi romák kultúráját, életvitelét, amely összeegyeztethetetlen a cseh társadalmi értékrenddel, és kultúrával. *Másodszor*, Szlovákiában néhány fiatal fasiszta zászlókat lengetve, fasiszta jelszavakat kiabálva fenyegetett meg roma lakosokat Sebechlebyben. A szélsőséges fiatalok csoportja faji uszítás, önkényuralmi jelképek terjesztése és az emberi jogok korlátozására irányuló szervezkedés vádjában bűnösök.

A felsorolt hazai és külföldi példák is bizonyítják, hogy a szélsőségesség háttérében egyre gyakoribb a faji és a vallási tartalom. *Ugyanakkor célszerűnek látszik ismernünk a következőket*, a zsidóság a génjeiben olyan tapasztalatokat hordoz, olyan készségeket, olyan gondolatmeneti pályákat, amely bibliai és modern, mély istenfogadalmat és tragédiatudatot örökítenek és adnak át, képesek nagy jellemeket felnevelni.

A zsidóellenességgel szorosan összekapcsolódik a kommunisztázás, amely gyakori jelenség a szélsőséges, erőszakos szervezetek megmozdulásain. Ennek oka, hogy az egykori bolsevikok között több zsidó származású vezető volt, ezért a kommunizmust is zsidó eredetűnek tartják a szélsőségesek. *Aki nem zsidó létére volt kommunista, az ártatlan megtevesztett. Még a kommunistára sem haragszunk, ha nem zsidó* – vallják a szélsőjobb képviselői.

Más demokráciák határozottan elítélték és elítélik a jobboldaliságot, míg nálunk párthoz köthető téma, program lett az utóbbi néhány évben. Teljesen nyilvánvaló, hogy az ellenzéki pártok, a jobboldali nézetek elfogadása, pártprogramok része okán, nem politikai ellenfelek, hanem ellenségek, rosszabb esetben a nemzet ellenségei lettek. A szakemberek szerint, a modern demokráciában az említett folyamat több szempontból sem szerencsés. *Először*, ebben a folyamatban az állampolgárok többségében nem alakulhatnak ki a demokráciát működtető, pártoktól független közösségi magatartásformák. *Másodszor*, megteremtődnek a kirekesztés feltételei, mert a nemzeti azonosság megegyezik a pártazonossággal. Véleményünk szerint ez komoly veszélyt jelent a magyar társadalomban.

Miért veszélyes ez a jelenség? Hazánkban pártpolitikai program része az ellenzék gyűlölete, ellenségnek történő beállítása, aminek következtében egyes szélsőséges csoportok „belső polgárháborút; felkészült, józan erőt; cigánybűnözést” kifejezéseket használnak. A demokráciákra jellemző eszmei-politikai párbeszédet hazánkban felváltotta a politikai ellenfél ellenséggé nyilvánítása parlamentáris keretek között, ami teret engedett a gyűlöletnek, a szélsőségességnek és az erőszaknak. További probléma, hogy ezt a gyakorlatot átvették az egyházak

vezetői is. Szentmisén a legritkább esetben hangzik el prédikáció a „katasztrofális gazdaságról, pusztá életbemaradásáért küzdő társadalomról, gyökeres politikai és gazdasági változtatásról,” mint azt tapasztaltuk az elmúlt év decemberében. Már csak azért sem helyes a „világvége” hangulat karácsony táján, mert Jézus születését ünnepli a katolikus világ, ami emlékeink szerint az egyik legnagyobb egyházi ünnep.

Az egyházi vezetők ilyen magatartása azért sem helyes, mert a szabadság, mint érték az európai és a magyar kultúra középpontjában áll. Mind a kontinensen, mind hazánkban a kultúra alapjait a görög-római örökség és a Biblia világa adta meg. Ez a körülmény esélyt adhat zsidó-keresztény gyökereink tudatos vállalására, másrészt lehetőség adódhat a társadalom tagjai számára, hogy a keresztény értékrend áthassa a közéleti programokat és stílust. Mert nem felejtethetjük, hogy a Biblia értékrendje az ember személyi méltóságát hangsúlyozza, amely a szabadságon és a felelősségen keresztül érvényesül. Ennek alapján a politikai elitnek célszerű felismernie, hogy hazánkban az egyházak fontos szerepet töltenek be az emberi jogok védelmében, a polgári erények erősítésében. A történelmi egyházak közös vonása, hogy erősítik az emberek közötti szolidaritást, támogatják az államot az emberi szabadság és méltóság védelmében.

Az említett jelenség veszélyességéről Randolph Braham, a City University of New York professzora nyilatkozott a magyar sajtónak.⁷ Ellenőrizni kell a szélsőséges, erőszakos szervezetek működését és mindazokat, akik a szélsőséges az indulatokat politikai munkájukhoz felhasználják, és nem húzzák meg az elhatárolódás vonalát. A demokráciákra jellemző elhatárolódáshoz viszont pontosan illik tudni a történelmet és a történelmi eseményeket – nyilatkozta a professor.

Véleményünk szerint a megfélemlítés, a bántalmazás, az iskolai verekedés, a fiatakorúak garázda magatartása egyre gyakoribb jelenség hazánkban, amely ellen egyre nehezebb a jogállami fellépés. Az említett jelenségek csak szimbolikusan irányulnak a zsidóság ellen, ugyanakkor valódi és drámai következményekhez vezethetnek a roma lakosság vonatkozásában.

Ebben a lehetőségben egyértelműen kimutatható a szélsőséges, erőszakos szervezeteket támogató pártok és politikusok felelőssége. Nevezetesen, az indulatok faji, vallási megkülönböztetésre történő felszításával járó újnáci önbíráskodás lehetőségének elismerése, elfogadása, nyílt vagy titkolt támogatása, ami minden esetben csak erőszakhoz vezethet. A szélsőséges, erőszakos szervezetek egy-egy színpadias erődemonstráció után elmennek a válságkörzetből, az alapvető problémák azonban ott maradnak. A cigánykérdésről, annak valóságáról hosszabb tanulmány olvasható a Figyelő című lapban, amelyből röviden idézünk annak bizonyítására, hogy miért nem lehet a szélsőséges, erőszakos szervezetekre bízni társadalmi problémák (cigánykérdés) megoldását. *„Ne legyenek illúzióink, a konfliktus minden jel szerint feloldhatatlan. A kialakult helyzet legfőbb felelőse a magyar állam. Rossz segélyezési politikájával, a szociális támogatások helytelen osztogatásával maga növeszti naggyá az*

---

⁷ A tiszteletre méltó politikusok a veszélyesek. Népszava 2008. január 12. Melléklet 2. oldal.

egyébként is kezelhetetlen problémát.”⁸ Egyetértünk a szerzővel, mert a tanulmányban említett vidékek (válságkörzetek) falusi közösségeinek viszonyát nem lehet a szélsőséges, erőszakos szervezetek „bemutatóival, erődemonstrációjával” megoldani. Ugyanakkor a média sem mutathatja be az ottani állapotokat úgy, mint az agresszív, fajgyűlölő többség és a védtelen, kiszolgáltatott kisebbség megoldhatatlan konfliktusát. A szerző pontosan vázolja tanulmányában a felek helyzetét, a törvényes renddel való kapcsolatukat és az erőszakhoz való viszonyukat. Mindkét tanulmányra felhívjuk mindazoknak a figyelmét, akik a címben jelzett probléma széles körű kutatásával foglalkoznak.

Korábbi tanulmányunkban kifejtettük, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezeteket, mozgalmakat nagyon nehéz megszüntetni, de működésüket be lehet tiltani, és ami a legfontosabb, el kell tőlük határolódnunk társadalmi-, és pártszinten egyaránt. A nyugat-európai gyakorlatot figyelembe véve, azt gondoljuk, ez lehet a járható út hazánkban is.

Egymástól függetlenül, Róna Péter és Edward Lucas közgazdászok a szociális és gazdasági problémákat is okolják a szélsőségesség és erőszakos cselekedetek megjelenéséért a társadalom szűkebb csoportjánál.⁹ Mielőtt a szerzők véleményét megvizsgáljuk, célszerű tennünk egy rövid kitérőt. Korábban megjelent tanulmányunkban vizsgáltuk, hogy a kormánynak, a rendőri- és a biztonsági szerveknek a lehető legkorábban fel kell ismerni, hogy mi az az „értelmezési keret”, amelyet a szélsőséges, erőszakos csoport, szervezet és a támogatók nagy része magáénak fogad el. Az értelmezési keret tulajdonképpen a sztrájk, a tüntetés, az erőszakos cselekmény kiváltó oka, amely lehet politikai, intézményi, érdekérvényesítési, gazdasági, szociális és más természetű.

Ez a kiváltó ok az említett szakemberek szerint általában és egészen leegyszerűsítve: *a társadalmi elvárások és a valóság közötti eltérés területén keresendő.* Tapasztalatok alapján az eltérés területe minél nagyobb, annál hevesebb és erőszakosabb a tiltakozás a társadalom sértett csoportjai részéről. Természetesen a tiltakozás, sztrájk, tüntetés, erőszakos cselekmény hevesége, hulláma más tényezőktől is függ. Megjegyezzük, hogy a társadalmi elvárások a jobb gazdasági, szociális helyzet és a megfelelő kormányzati munka iránt folyamatosan magasak az állampolgárok részéről. Amennyiben eltérés, törés van az elvárás és a valóság között, akkor megjelenik az *„ez így nem mehet tovább”* gondolat- és viselkedésforma társadalom tagjai részéről a tiltakozáshullámokkal együtt. Ebben a folyamatban a rosszabbodó állapotok, amelyek korábban elfogadottak voltak nagyon veszélyessé válhatnak. Ugyanakkor a tiltakozáshullámok (sztrájkok, tüntetések, politikai gyűlések) demokratikus keretek között általában nem sértenek jog- és közrendet. Ez után nézzük meg, hogy az ország gazdasági helyzete milyen befolyással lehet a szélsőséges, erőszakos szervezetek működésére?

⁸ Ungváry Krisztián: A mi kis falunk. Figyelő, 2006. november 23. Debreczeni József: Fejek a homokban. Népszabadság, 2008, január 12. Melléklet 3. oldal.

⁹ Róna Péter: Veszítésre játszottunk! Népszabadság 2007. december 21. száma, 15. oldal. Edward Lucas: A tétlenség bűne. The Economist, The World in 2008 magyar nyelven, 58. oldal.

A gazdasági okok közül első helyen kell említeni a jövedelemkülönbséget és annak folyamatos növekedését. Az ország fejlettebb régiói és társadalmi csoportjai gyorsabban gyarapodnak, mint az elmaradottak, hátrányos helyzetűek, mert a korábban megszerzett tudásukat és adottságaikat kamatoztatni tudják. Az állam megfelelő intézkedéseinek hiányában az eltérés rohamosan növekszik, ami további veszélyeket rejt magában. *Először*, nagy jövedelemkülönbség esetén a lemaradóknak esélyük sincs a felzárkózásra. *Másodszor*, a leszakadók eltartása, megsegítése egyre nagyobb összegeket von el a fejlesztéshez szükséges forrásokból.

Az államnak tehát folyamatosan figyelnie kell az említett különbség nagyságát, amely csak akkor lehet, hogy a növekedésből származó többletbevételek elegendőek legyenek a leszakadók növekvő csoportjának eltartására és a gazdaság további fejlesztésére. Ha a leszakadás üteme nem mérséklődik, a társadalmi békéhez szükséges mértékű (az „ez így nem mehet tovább” folyamat megállítása) újraelosztás gátolja a gazdaság növekedését. Ha az eltartottak száma meghaladja az eltartókét, akkor a gazdasági fejlődés ellehetetlenül – állítja Róna Péter közgazdász. Véleményünk szerint ez a gazdasági helyzet azt is jelenti, hogy a jövedelemkülönbség miatt kettészakadt társadalom további szétesése bekövetkezhet. Ebben az esetben újabb lehetőségek nyílnak a szélsőségeség előtt. Ennek megelőzése érdekében növelni szükséges a lemaradt iparágak versenyképességét, kiemelten a mezőgazdaságot, az élelmiszeripart és a könnyűipart, amelyek elsorvadása a kevésbé képzett állampolgárok szízeit tette alkalmazhatatlanná. További megoldás lehet a foglalkoztatás, az egészségügyi ellátás, az oktatás és a lakhatás problémáinak megoldása, különösen a roma lakosság körében, amelyre kormányprogram született, eddig még nem tapasztalt politikai összefogással. Komolyan kell foglalkozni az iskolákban tapasztalható megkülönböztetés felszámolásával, amely már nem csak a romákat érinti elsősorban.

A megoldásra tett és várható erőfeszítések sikerét befolyásolja az Európai Unió gazdasági fejlődése, amely hatással van a magyar gazdaságra is. A szakemberek azt jósolják ugyanis, hogy lassulni fog a gazdaság fejlődése, elsősorban a közép- és kelet-európai térségben. Ennek oka, hogy a világgazdaság helyzete sem javul a következő években.

A szélsőséges, erőszakos szervezetek működése összefügghet a demokratikus politikai kultúra, a polgári hagyományok hiányával, gyengeségével, elsősorban az öntudatos állampolgárok csekély számával egy országban.

Szabó Máté és Béres János eredményeit elfogadva megállapítható, hogy hazánkban is a társadalom egy szűkebb csoportja elkötelezte magát a változások követelése mellett, és ezért szélsőséges, erőszakos, köztörvénybe ütköző cselekmények végrehajtásától sem riad vissza.¹⁰ A szélsőséges, erőszakos szervezetek „működésének” feltételei adottak, hiszen hazánkban demokrácia van, így van esély a változások bekövetkezésére. Ugyanakkor, ha az állampolgárok többsége határozottan elítéli a cselekményeket, vagy tovább növekszik a hatalom eltö-

¹⁰ Béres János: Társadalmi mozgalom és erőszak. Rendészeti Szemle 2007. 4. száma. Szabó Máté: A forró ősz 2006-ban Budapesten...Rendészeti Szemle 2007. 4. száma.

kéltége a szervezetek célkitűzéseinek megakadályozására, akkor ez a társadalmi jelenség ugyan meg nem szüntethető, de békés keretek között tartható. Ez azt is jelenti, hogy továbbra is vizsgálni szükséges, elsősorban titkosszolgálati módszerek alkalmazásával, az erőszakos, fegyveres fellépésre kész, központilag irányított csoportok létrejöttét, esetleges szervezkedését.

Azt is jelenti továbbá, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezetek gyorsan felismerik a társadalom szélesebb rétegének tiltakozását működésükkel (szereplésükkel) szemben. Ebben az esetben vagy visszavonulnak, ami a legritkább esetben fordult még elő, vagy taktikát, stratégiát változtatnak. Ez utóbbinak nagyobb a valószínűsége. Hasonló esemény figyelhető meg hazánkban is, ami fordulópontra volt a szélsőséges, erőszakos szervezet társadalmi megítélésében. Igaz, korábban is tudtuk, hogy mit jelent egy félkatonai szervezet megjelenése az ország különböző városainak utcáin.

Véleményünk szerint erre a fordulatra szükség is volt már, mert a társadalmi képmutatás – tisztelet a kivételnek – elnyomta azokat a józan véleményeket és titkosszolgálati jelentéseket, amelyek már a szervezet megalakulásakor jogi és közéleti fellépést sürgettek. A titkosszolgálati adatok valóságban alapulnak, mert szó nincsen a szervezet működésével kapcsolatban karitatív tevékenységről, a nemzeti hagyományok őrzéséről. Amiről valójában szó van, a jelentések és a „masírozások” alapján, azt nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Nevezetesen, a szervezet megalakulása, és nyilvánosságra lépése óta kockázatosabb lett hazánk, jelentősen romlott megítélésünk a demokrácia fejlettsége és a parlamenti demokrácia működése tekintetében – fogalmazzuk a mértékadó külföldi tudósítások, de elsősorban a hazai titkosszolgálati jelentések, amelyeket a szűkebb politikai vezetés ismer. Nyugat-európai tapasztalatok alapján a szervezet működésének „engedélyezésében” az jelenti a legnagyobb kockázatot, hogy a magyarországi cigány és nem cigány lakosság között amúgy is meglévő etnikai feszültség elmérgesedésével már rövidtávon akár etnikai összecsapások alakulhatnak ki. Az sem zárható ki teljes mértékben, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezet politikai stratégiája egy ilyen cselekmény kiprovokálására irányul valahol az országban. Továbbá a szervezet nyilvános tevékenysége kockázati tényező a szomszédokkal való kapcsolatok fejlesztése szempontjából is. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, ha a romák összefognak, és véres összecsapásra kerül a sor, akkor annak beláthatatlan következményei lesznek. Véleményünk igazolására elég, ha csak az amerikai apartheid mozgalmak véres, városrészeket lángbaborító eseményeit említjük. Ekkor szinte minden esetben a fehérek provokációja váltotta ki az erőszakot, amelyet a rendőri és a biztonsági erők csak nehezen és komoly áldozatok árán tudtak megfékezni.

Másképpen, a az ország egyes, romák által sűrűn lakott, szociális válságkörzetnek számító területein, ahol a cigány és nem cigány lakosság között feszülő, már ma is igen mély konfliktusok tragikus fordulatot vehetnek, akár polgárháború közeli állapotokat idézve elő.

A felsorolt példák alapján nem alaptalan hazánkban a józan többség félelme a szélsőséges, erőszakos szervezetek cselekményeivel kapcsolatban, hiszen elég, ha csak a Duna parton „gazdátlanul maradt” cipőket látjuk minden nap a villamos ablakából.

Valódi képmutatás ebben a folyamatban az, hogy a veszély valóságát és nagyságát azok is látják és tudják, akik a szervezetek mögött állnak. Nekik vagy felelősségérzetük, vagy veszélyérzetük nincsen.

Az események folyamatában kiemelt jelentőséggel bír a köztársasági elnöknek az elítélő nyilatkozata a szervezet tevékenységével szemben, valamint a parlamenti pártok állásfoglalása. Kár, hogy ezek az állásfoglalások nem korábban születtek.

A társadalom nagyobb része abban bíz, hogy az elhangzott állásfoglalások hatással lesznek a ma még ingadozókra, akik nem lépnek fel határozottan a szervezettel szemben. Mint korábbi tanulmányunkban írtuk, a szélsőséges, erőszakos szervezetekkel szembeni legnagyobb erő a társadalom többségének elítélő véleménye. Ezért van szükség a történelmi egyházak elítélő nyilatkozataira is. Reméljük, a közelmúltban, Prágában lezajlott hasonló események hazánk püspökeinek is jó példát szolgáltatottak arra, hogy kifejezzék tiltakozásukat a szélsőséges, erőszakos szervezetek tevékenységével kapcsolatban. Emlékszünk arra, amikor Prágában, a Kristályéjszaka évfordulójára szervezett neonáci felvonulás előtt a köztársaság elnöke a város főpolgármesterével és érsekével együtt azonnal és a lehető leghatározottabban szembefordult a tervezett felvonulással. Nos valami hasonlót vár el a magyar társadalom többsége is, hiszen állandóan demokráciánk fejlettségéről és erősségéről hallunk meggyőző nyilatkozatokat minden nap.

Nyugati demokráciák tapasztalatára hivatkozva a demokratikus államrend is csak akkor működik jól, ha alapját az ugyan politikailag ellentétes szemléletű, részekre tagolt, de együttes fellépésre-, párbeszédre is képes, és a közös ügyek megtárgyalására, intézésére alkalmas demokratikus politikai közösség, öntudatos civil társadalom képezi.

Az állam biztonságához hozzátartozik a belső biztonság is, a belső erőszak különböző formáinak elhárítása. Tapasztalatok alapján az eredményes védekezés kormányzati és kormányok közötti együttműködést kíván a kontinensen. Az állam biztonságát fenyegető szélsőséges, erőszakos szervezetek nem új jelenségek, de korunkban „élnek” reneszánszukat. Erről a jelképek és a szimbólumok árulkodnak. Véleményünk szerint az antiszemitizmus, az etnikai gyűlölet több országban összekapcsolódott a választott hatalom elleni erőszakkal. Az eseményeket elemezve tetten érhető a tudatos zavarkeltés és erőszak is, ami az állam jog- és közrendjére nagyon veszélyes jelenség.

A hazai demokrácia körülményei között zajló társadalmi mozgalmakra, folyamatokra is érvényesek a korábban említett törvényszerűségek, így a hatalomnak, a rendőri- és titkosszolgálati szervezeteknek minden esélyük megvan az eredményes fellépésre a szélsőséges, erőszakos csoportokkal szemben. Ehhez azonban célszerűnek látszik felülvizsgálni a törvényeket és jogszabályokat, ha szükséges, akkor módosítani kell azokat. Ugyanakkor a döntéshozóknak egységesen kell értelmezniük őket.

A szélsőséges, erőszakos szervezetek működésének, tevékenységének ellenőrzésével kapcsolatban az a véleményünk, hogy nem fogadható el az a

korábbi rossz gyakorlat, miszerint adatok és információk kerültek ki a titkosszolgálatoktól. Ez a gyakorlat ellentétes az ország biztonsági érdekeivel, és nem használt a titkosszolgálatok megítélésének sem.

Különösen fontos ez a megállapításunk annak tükrében, hogy a kis létszámú, szélsőséges, erőszakos szervezetek (csoportok) tevékenysége gyakoribbá és veszélyesebbé vált az utóbbi időben hazánkban; működésükkel hosszabb távon számolhatunk a jövőben – állítják a szakemberek.

A nyugati demokráciák tapasztalatait feldolgozó szakirodalmakra, valamint a témában fellelhető tanulmányokra és tudományos értekezésekre hivatkozunk, amikor azt állítjuk, hogy öntudatos, magukban és a jövőjükben bízó állampolgárok a legkritikább esetben fogékonyak a szélsőséges nézetekre. Nem fogadják el a szélsőséges csoportok céljait, stratégiáját és ígéreteit. Ebből a szempontból felmérhetetlen jelentőséggel bír a demokráciában a fiatalokkal való foglalkozás, a kisebbségek helyzetének folyamatos elemzése, a lakosság szociális helyzetének értékelése. Ezzel együtt tévedés azt hinni, hogy a kirekesztettség érzete, a kirekesztés csupán a társadalomban élő kisebbségek sajátja. Kirekesztettnek érezheti magát a munkanélküli, a hajléktalan, az iskoláit elvégzett, de elhelyezkedni nem tudó fiatal, az alacsonyabb beosztásba került szakember is. Megfelelő „ideológiai töltés” esetén ezek a csoportok könnyen a szélsőséges szervezetekhez kapcsolódnak, mert a leegyszerűsített magyarázatokra, éppen helyzetük alapján fogékonyabbak.

Véleményünk szerint a demokratikus államhatalom tárgyalásos módszer alkalmazásával, azonos mértékű válaszlépésekkel, megfontolt döntésekkel megelőzheti, jelentősen csökkentheti az erőszakos cselekményeket választó szélsőséges csoportok befolyását, megerősödését, tevékenységük eredményességét.

TERRORIZÁLT CIVILIZÁCIÓ, CIVILIZÁLT TERRORIZMUS

2001. szeptember 11-e óta a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok, az egyetemes emberi értékek megőrzésében érdekelt emberiség előtt álló talán legfontosabb kérdés: hol és ki/k/nek jelent veszélyt, stratégiai fenyegetést a terrorizmus, s meddig kell együtt élni az általa teremtett kihívással?

A kérdés megválaszolása előtt előre bocsátandónak tartom az alábbiakat

- Bár a terrorizmus nem kizárólag iszlám jelenség – sőt az elkövetések során hosszú időn át nem volt domináns tényező – nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy az elmúlt évek során a legtöbb és legvéresebb akciókat az iszlám nevében követték el.
- Közel fél évszázaddal ezelőtt az egyiptomi Szájid Kutb (Szayyid Qutb) a radikális iszlám egyik vezéralakja, a dzsihad egyik inspirálója félreérthetetlenül leszögezte: mindaz, ami a nyugat számára érték, idegen és összeférhetetlen a tiszta iszlámmal. Bár az egyiptomit épp az egyiptomi elnök, a néhai Nasszer kivégeztette, de szellemi hagyatéka – mely szerint minden hitetlen (vagyis nem iszlámhívő) a bűn szolgálatában áll – máig hatóan fennmaradt, s ez a legkevésbé sem túlzó, sokkal inkább az eredeti tartalomnak megfelelő adekvát interpretációnak tekinthető.
- Számos más monoteista vallás létezik, de egyetlenegy sem jellemez korunkban olyan mértékű agresszív, támadó etnocentrizmus, mint az iszlámot, par excellence annak sivatagi „szárnyát” (bár ez a történelem során nem volt mindig így), ezért a Huntington-féle vallás- és világkultúrák közül a muszlim kultúrköréből kitermelődő terrorizmus tűnik napjainkban a legfenyegetőbbnek a hit gátlástalan és erőszakos exportja révén. (Megjegyzendő, hogy az egyes vallás- és világkultúrák történetében az etnocentrikus, expanzív törekvéseket illetően számottevő különbség nem vagy mérsékelten igazolható. Ennek megfelelően a korunkra kialakult helyzet kevésbé az egyes vallások immanens lényegéből fakad, inkább a történeti (társadalmi és gazdasági) „fejlődés” eredményének tekinthető.)
- Ez utóbbiakra is figyelemmel rendkívüli jelentőségű annak a körülménynek a nyomatókosítása, miszerint bár az iszlám, mint a nagy világvallások egyike egészében tud és akar is együtt élni a nyugati kultúrával, szellemiséggel, ennek megfelelően sem a nagyhatalmaknak általában, sem köz-

vetlenül az Egyesült Államoknak nincs problémája az iszlám kultúrával (hiszen kulcsfontosságú érdekek sora fűzi össze vele), mégis a feszültség okozója néhány szélsőségesen radikális iszlám csoport, mely a megcsontosodott vallási nézeteit stratégiai jelentőségűvé emeli és saját politikai, gazdasági érdekei fölé helyezve igazságtalan és a világ számára túrhetetlen gyilkos terrorakciók elkövetése révén kívánja hangsúlyossá tenni a vallási, politikai, gazdasági, kulturális és erkölcsi status quo-t felborító igényeit.

- A hivatkozott radikálisok terrorista akcióinak „jogosságát” a Korán – Megbánás című – 9. szúrája 5. verséből (az un. kard verse) vezetik le, e szerint: „Ha tehát a szent hónapok letelnek, akkor öljétek meg a pogányokat, ahol csak föllelitek őket! Fogjátok el őket! Ostromoljátok meg őket! Állítsatok nekik csapdát az összes leshelyről. Ha azonban megbánással fordulnak Allahhoz, elvégzik az istentiszteletet és alamizsnát adnak, akkor hagyjátok őket szabadon az ő útjukon.”
- A mindent a Koránból levezető ortodox, ultra-konzervatívokat a gyakorlat szerint nem zavarja az a körülmény, hogy a Koránnal „nem teljesen adekvát” módon értelmezik a pogányfogalmat. Mindez sajnos félelmetes hasonlóságot mutat Szájid Kutb nem kevésbé félelmetes – fent már hivatkozott – álláspontjával.

Az iszlám napjainkban jelentkező agresszív, a terrorizmust sem nélkülöző változatának kialakulásában az alábbi tényezők játszottak, játszanak szerepet:

- a gazdasági fellendülés, de legalábbis élénkülés megélésének szinte teljes hiánya egyes földrajzi régiókban (e megállapítással szemben felvethető, hogy számos társadalom él hasonló, főként gazdaságilag elmaradott körülmények között, s ennek ellenére körükben a vallási alapú terrorizmus ismeretlen),
- egymásnak és – meglátásuk szerint végkövetkezményeiben – a nyugatnak való kiszolgáltatottság,
- befelé az összetartozás és a szolidaritás, kifelé az elzárkózás, az előítéletes habitus alapján az ellenségkép kreálása és vélhetően annak a nyugatban történő megtalálása,¹
- a nyugatra jellemző identitást alkotó kategóriáktól eltérően a koherens erő az iszlám világhoz tartozás élménye,

---

¹ A muszlimok a zsidó-keresztény kultúrkörbe tartozó államoktól eltérően ítélik meg egy háború igazságos vagy igazságtalan voltát. A „medinai alkotmány” alapján egy iszlám országnak kötelessége egy másik iszlám országot segíteni, ha az egy nem iszlám országgal háborúba keveredik, függetlenül attól, hogy ki szolgáltatta a casus belli-t. Az abszolút szolidaritás alapja a politikai és a vallási közösség azonossága. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy minden olyan földterület, ami bármikor is a történelem során iszlám fennhatóság alatt állt, nem kerülhet más fennhatóság alá.

- minden más (nem iszlám) kultúra idegenként, rosszabb esetben ellenségként történő percipiálása,
- a nyugati civilizációnak, mint hitetlennek, differenciálatlannak és homogénnek a muszlim kultúrára veszélyt jelentő tényezőnek tekintése egyfelől, másfelől a nyugati „high-tech” elfogadása, de a modernizációhoz tartozó politikai és társadalmi intézmények és ezzel együtt a nyugati kultúra elvetése.

Ez utóbbira tekintettel a 2001. szeptemberi támadás alapvető célja az volt, hogy rést üssön az Egyesült Államok sérthetlenségét demonstráló mítosz falán, melynek eszköze a WTC, a globalizáció egyik fő szimbólumának lerombolása volt.

Az előzőek alapján nem túlzás kijelenteni – de ezt a gyakorlat is alátámasztja –, hogy az iszlám terrorizmus célpontja a nyugat.²

E megállapítás még támaszkodik arra is, hogy

- a lényegi politikai, gazdasági és katonai befolyás a nyugatra koncentráldik,
- az iszlámra, különösen annak agresszív és szélsőségesen konzervatív tömegeire jellemző állandósággal, homogenitással, tekintélytisztelettel, vagyis a konzervativizmussal szemben a nyugatot a sokszínűség, a változás, a dinamika, röviden a szabadság fémjelzi. Ebből következően a nyugat a hivatkozott „iszlám szemében” bejósolhatatlan, mint ilyen fenyegető.

Nem lényegtelen, hogy ez utóbbi két tényező jelenleg csak a nyugati kultúra sajátja.

Mindezek alapján mi a terrorizmust a hitbe integrálni képes – tehát a nem általában vett – iszlám stratégiai célja?

Álláspontom szerint a fent már utalt – az iszlámtól való – különbözőségeken, a markáns különállás oldása, felpuhítása, ennek révén a folyamatok legalább részbeni előreláthatóvá tétele, következményeiben a nyugat vélelmezett fenyegetésének csökkentése.

Másképpen fogalmazva a gazdagot szegényebbé, álláspontjuk szerint ennek révén az elosztást igazságosabbá, a globalizációt az izoláció irányába, a centrumot a periféria felé fordulóvá kívánják változtatni.

---

² Vö.: Oriana Fallaci: Az értelem ereje c. könyvében, illetve az arról szóló tudósításokban foglaltakkal.

A fentiek eléréséhez – a terrorizmust erkölcsi piedesztálra emelő iszlám irányzat szerint döntően – egyetlen út vezet: az iszlám alapokon nyugvó etnocentrikus pozíció kialakítása nyugaton.

E stratégiához kapcsolódó taktika lényege: a nyugati világban (és ez alatt nemcsak a földrajzi értelemben vett nyugatot kell érteni, hanem a nyugati szellemiséget) az egyes emberekig hatoló permanens fenyegetettség, félelemérzés kialakítása terrorcselekmények elkövetése révén.

Másfajta, civilizált taktika, pl. párbeszéd, többé-kevésbé kizárt, mert ennek lényege valamiféle kölcsönös engedmény, egyfajta csekély mértékű konvergálás lehetne, ez azonban a terrorizmust legális eszköznek tekintő szélsőséges és agresszív iszlám alapról elfogadhatatlan, mert a kapcsolatfelvételtől fakadó nyitottságot a hézagmentes (vagy annak vélt) iszlám ideológia részének tekintetnék, melyen át a „nyugat ördöge” beosonna, s így az iszlámon (főleg a sivatagi iszlámon) belül az integrációt a szegregáció kikezdhetné.

Ezzel áll összefüggésben az, hogy a radikális iszlám világnézetnek megfelelően csak az tekinthető tökéletesnek, ami Mohamed Próféta által követett gyakorlatban felfedezhető. Ennek viszont az a következménye, hogy minden, az iszlámot a kor igényeinek megfelelően megreformálni kívánó vallási kezdeményezés, vagy politikai különállás eretnekségnek tekintendő.

A párbeszéd lehetősége más okból következően is kizárt. Az iszlám világba több, mint egymilliárd ember tartozik, s egy olyan vallási alapú kultúrát jelent, amely minden más civilizációnál nagyobb mértékben oszlik szubkultúrákra és egymással versengő, háborúzó csoportokat motivál. Ezért nincs olyan minden vonatkozásban, de legalábbis több tekintetben domináns hatalom ebben a kultúrkörben, mellyel tárgyalni lehetne.³

Arra a kérdésre, hogy a terrorizmussal teremtett kihívás meddig tart, véleményem szerint nem lehet egzakt választ adni.

Az iszlám fundamentalisták megnyilvánulásaiból következően e kihívással mindaddig számolni kell, amíg a nyugat gondolkodásmódjában, életmódjában, értékeiben, erkölcsében el nem veszi a muszlim világra – általuk vélelmezett – fenyegető jellegét. *Ehhez elméletileg – de nem gyakorlati megközelítésben – két út vezet:*

- a nyugat besimulása, egyre növekvő mértékű igazodása az iszlámhoz,
- az iszlám elzárkózás funkciótlanná, oka fogyottá válása.

---

³ Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy 1980-ban a világ népességének 18 %-a volt muzulmán, 2000-ben több mint 20 %-a, s a mutató 2025-re elérheti a 30 %-ot.

Az utóbbihoz a nyugat veszélytelenné tétele kevés. Szükséges az erő és ennek révén a védettség érzése, valamint a gazdasági felemelkedés. A gazdagodás, a társadalmi dinamika, a változás, a sokféleség útján elvezet(het) a másság nem kényszerből történő elviseléséig. Ennek megfelelően a szélsőséges, terrorista alapon szerveződő sivatagi iszlám békés alternatíváját a toleráns(abb) „nílus-völgyi” vallásfelfogás és erkölcsi, értékrendi alapállás jelenthetné.

További lényegi kérdés (bár a bevezetőben ezt nem fogalmaztam meg), hogy miként kapcsolható, egyáltalán kapcsolható-e a terrorizmus a szervezett bűnözéshez? Ezzel összefüggő további kérdések, bár a gyakorlatban erre a civilizált világ több ízben már választ kapott:

- vannak-e „jogos” vagy ettől különböző más célpontok (nők, gyerekek, idősek, turisták, ez utóbbiaknál a vízum megadásának ténye egyfajta biztonsági garanciaként is értelmezhető),
- a lehetséges fegyverarzenálból vannak vagy lehetnek-e tömegpusztító hatásukra tekintettel kizárt eszközök,
- mi a sorsa a fogságba esett személyeknek, figyelemmel arra, hogy az iszlám ezek legyilkolását tiltja?

A lényegi kérdésnek az általában vett fontosságán túl, azért is kiemelkedő a jelentősége, mert ami a bűnözéshez kapcsolódik (azzal rokonítható vonásokat mutat), az ellen a bűnüldözés eszköztárába tartozó módszerekkel lehet – reményeink szerint – eredményesen küzdeni.

A bűnözésnek, még ha szervezett is, szűkebb a hatóköre, célja és motivációja, mint a valódi terrorcselekményeknek.

A szervezett bűnözés a gyakorlat tükrében döntően profitorientált, a terrorizmus – még ha ritkán jellemzi is a haszonra törekvés – sokkal átfogóbb a haszonszerzésnél és – általa véltén – magasabb rendű (küldetéstudatos) céljai vannak.

A terrorizmus-fogalmat célszerű fenntartani olyan kriminális magatartásformák megjelölésére, amelyek államo(ka)t vesznek célba és amelyek kollektív töltetűek: vagyis a fellépésre egy másik állam, etnikai, vallási vagy más alapon szerveződött csoport nevében kerül sor. Ennek megfelelően a terrorizmus merőben más mint az egyéni erőszak.

A végrehajtás legfontosabb pszichológiai, szociológiai és kriminológiai jellemzői az alábbiak:

- a könyörtelenség,
- a szakszerű és gondos tervezés,
- az áldozatok személyének gyakori véletlenszerűsége,

- a rombolás, az élet(ek) kioltása nem cél, hanem eszköz,
- még a közvetlen cél sem az egyén, hanem a közösség vagy annak valamilyen alapintézménye vagy értéke,
- a kitervelők általában nem primitív, hanem iskolázott, többnyire sokoldalúan képzett emberek, akik szilárdan hisznek küldetésükben, vagyis egy eszmerendszer hívei, akik a maguk világában megkérdőjelezhetetlennek tartják igazukat,
- a végrehajtóknak be kell kerülni egy olyan zárt, szigorú hierarchián alapuló, karizmatikus vezető irányította közösségbe, ahol az autonóm világ bonyolult szabály- és értékrendszere helyett ideologikus alapú, könnyen áttekinthető világképet kapnak és nem kell felelősségérzettel rendelkezniük.

A terrorizmus elleni – nemzetközi és nemzeti keretek közötti – büntetőjogi fellépésnek a jogi eszköztára részben vagy egészben átértékelésre, korrekcióra szorul/hat/. A terrorizmus 1970-80-as évekbeli gyakorlatára az volt a jellemző, hogy a támadó a lehető legteljesebb mértékben megvalósítsa a saját vagy megbízója, spirítusz rektora elképzeléseit, s mindezt a lehető legcsekélyebb személyes kockázatvállalás mellett tegye.

A már korábban is előforduló, később a '90-es években kiteljesedett, majd csúcspontját a 2001. szeptember 11-i támadással elérő öngyilkos akciók alapvetően megváltoztatták a korábbi „képletet”. A hosszantartó szabadságvesztés jogszabály általi kilátásba helyezésével – az említett elkövetési gyakorlatra figyelemmel – alapvetően megkérdőjeleződik az abban rejlő visszatartó erő egy olyan fanatikus tekintetében, aki egyetlen parancsszóra képes és hajlandó akár az életét is feláldozni az „ügy” érdekében.

Megjegyzendő, hogy a Korán ugyan kifejezetten tiltja az öngyilkosságot, de a síita muzulmánok hite szerint kivételt képeznek, akik az igaz hit szolgálatában vállalják a mártíriumot.

A bűnözéssel szembeni hatósági fellépés mintájára az állami büntető igénynek történő konkrét – jogszabályi alapokon nyugvó – érvényszerzés valószínűsége is megkérdőjelezhető, hiszen – és ennek az USA elnöke több ízben hangot adott – szabályos büntetőeljárás a terroristákkal szemben még kézre kerítésük esetén is csak akkor folytatható le, ha az elfogásukra vezetett akcióban az őt üldözők nem ölték meg őket.

Mindez sajátos helyzetet eredményez(het):

A vallási fanatizmusból táplálkozó terrorista likvidálása mítosz- és mártírtéremtő lehet. Példája vonzóvá válhat /hit/társainak, s így az eszme tovább él(het). Az emberek többsége viszont méltó választ követel a szörnyűségekre,

egyebek mellett ezért is, a nagyhatalmak állam- és kormányfői a további pusztító tragédiát megelőzendő, a politikai gyilkosságot engedélyezik (parancsolják) szolgálataiknak.

A retorzió (talán inkább represszália) révén véletlenül elpusztult véltlen áldozatokkal válik teljessé a pokoli történet: a terrortámadás által érintett, tehát a sértett, a megtámadott jogán fellépő állam – a módszerek részbeni egybeesésével – csak hasonló eszközök által képes eszméit és értékeit megvédeni.

Álláspontom szerint a terrorizmus hosszú távon nem szorítható vissza katonai eszközökkel, háborúkkal; felszámolása csak okainak megszüntetésével lehetséges. Az okokat nem lehet leegyszerűsíteni a reálisan létező kulturális ellentétekre, mert ez globális kirekesztéshez, rasszizmushoz vezet. A civilizációs különbségeket kizárólagossá tenni az ok-okozati folyamatok megértéséhez egy olyan egyetemes társadalmi hierarchia konzerválását szolgálná, amely nem a terrorizmus megszüntetéséhez, hanem a diktatórikus rezsimek erősödéséhez, végső soron és következményeiben a terrorizmus támogatásához vezetne.

Figyelemmel arra, hogy a kereszties hadjáratok óta a nyugat először keveredett vallási alapon szerveződött háborúba, a kérdések kérdése, – melynek megválaszolására a jelen elemzés szerzője nem vállalkozik – az, hogy „csak” a fundamentalisták által alkalomszerűen megvalósított terrorakciók fenyegetik-e a nyugati világot, a nyugati szellemiséget vagy a probléma megoldása a civilizációk háborújára vár.

Mindezekre tekintettel, csak bízni lehet abban, hogy Louis Massignon francia orientalista elképzelése a remény (zsidó), a szeretet (keresztény) és a hit (iszlám) vallásának közeledéséről egyszer megvalósul.

A KORRUPCIÓ ÉS AZ ELLENE FOLYTATOTT TEVÉKENYSÉG MAGYARORSZÁGON

*Mottó: „Megvesztegető ajándékot ne fogadj el,
mert az ajándék vakká teszi azokat, akik látnak és
elferdíti azok ügyét, akiknek igazuk van.”*

Biblia, Kivonulás Könyve 23:8

Bevezetés

*„A korrupció elleni harc azzal kezdődik, ha őszintén beszélünk róla.”
(ismeretlen szakember a jelenkorból)*

A korrupció megfoghatatlan jelenség. Ezerarcú, titkolózó, a társadalmi kölcsönhatások szürke övezetében létezik a társadalmi felháborodás és a hallgatólagos beleegyezés között, és tisztességes állampolgárokat csábíthat, kényszeríthet, hogy belekeveredjenek. Az emberek bizonytalanok, hogy hogyan kezeljék a helyzetet. Nehéz meghatározni a korrupciót, pontosan leírni a sajátosságait, tudni, hogy milyen társadalmi, gazdasági, politikai, morális, vagy másféle jelenséggel van dolgunk. Legegyszerűbb azt mondani, hogy a korrupció nem más, mint közrossz, amire a társadalom ráfizet. Megítélésem szerint a korrupció nem definíció, hanem szándék kérdése, ezért nem lehet elfogadható formája.

A korrupció társadalmi patológiának tekinthető, és akként is kezelendő. Áthathatja az egész társadalom szervezetét, szerkezetét és alakzatait, az intézményeit, befolyásolja az emberek életét és gondolkodását. A korrupció lehet egy társadalmi rendszer hibás működésének szimptomája. Nagy mértéke néhány országban rámutat arra, hogy az intézményei a rendszerező és társadalmi integrációs szerepüket képtelenek fenntartani. A korrupció lappangó vagy részben lappangó másodfokú elosztási rendszernek is tekinthető, amely az első rendszer hiányaiból él. Azt azonban ki kell jelenteni, hogy soha nem a társadalom korrump, hanem csak az egyes ügyek intézése lehet az.

Túlélő stratégiaként is értékelhető azon embereknek, akik kibúvókat keresnek egy ellentmondást nem tűrő rendszer rideg kereteiből. Ezen erőfeszítések elburjánzása fokozatosan zülleszt a rendszert. Mivel a szélesebb néprétegek korrupciója felbomlasztja a rendszert, a korrupció félelmetes fegyver lehet a hatalmon lévők kezében. A korrupció eszköz arra, hogy a társadalom, az állam életét rendező elveket, szabályokat félretéve történjen az ügyintézés, és nyilván akkor használják ezt az eszközt, ha megéri. Fontos megjegyezni, hogy a korrupció gyakorlata közösségeket és emberi személyiségeket is tönkretelhet. Aláak-

názza a kiszámíthatóságot és megbízhatóságot, csökkenti a társadalom átláthatóságát és rombolhatja a társadalomba vetett bizalmat. Károsítja az emberi személyiséget, mert magával hozza a hazugságot, a színlelést. A társadalom bomlasztása és a személyes tisztesség elvesztése talán a legnagyobb korrupció által okozott kár.

A korrupció, mint társadalmi jelenség

A korrupciónak – lett légyen bármennyire is földrajzilag elterjedt és történeti korszakokon átívelő, általános jelenség – érdekes módon nem alakult ki egységesen elfogadott definíciója. A világ számos országában még az e jelenség kutatására specializálódott kutatók, társadalomtudósok, a bűnügyi tudományok művelői és más szakemberek sem jutottak egyöntetű véleményre a fogalom meghatározását illetően, ezért aztán szinte mindenki arra törekszik, hogy megalkossa a lehető legjobb, legáltalánosabb, leginkább használható korrupció-definíciót. Ennek megfelelően igencsak sokszínű a korrupció definíciós palettája. Maga a kifejezés a latin *corrumpere* szóból ered, mely jelentése: megtörni, megszegni, szennyezni valamit¹.

Bár szóhasználatában és számos részletkérdésben a vélemények eltérnek egymástól, egyetértés van azonban olyan fontos kérdésekben, mint, hogy:

- a korrupció nemkívánatos, káros jelenség (esetenként természetesen lehetnek pozitív hatásai is);
- alattomos és ezért nehezen felderíthető, ráadásul a bizonyításának is jelentős korlátai vannak;
- mindig valamilyen politikai, hivatali, gazdasági stb. hatalommal visszaélést jelent;
- mindig valamilyen – többnyire anyagi – haszonszerzés motiválja;
- minden individuális korrupciós aktus célzatos cselekmény;
- minden esetben van aktív és passzív alanya, az egyik, aki saját érdekeinek érvényesítése érdekében előnyt, jogtalan külön juttatást nyújt, míg a másik, aki ennek ellenében hivatali-gazdasági kötelességét megszegi, avval visszaél;
- ösztársadalmi szinten ezen speciális, korrupciós aktusok sajátos módon összegződnek, így egyedi, elszórt jelenségekből társadalmi jelenséggé válnak, s ekként már sajátos önmozgásra, önfejlődésre, sőt sajátos „fejlődéstörvényekre” tesznek szert.

---

¹ **korrupció** lat **1.** megvesztegetés, megvesztegethetőség **2.** általános romlottság, züllött állapotok a közéletben; Bakos Ferenc *Idegen szavak és kifejezések kézikönyve* Akadémiai kiadó, Budapest ISBN 963 05 6773 3 **korrumpál:** lezülleszt, megveszteget, a közkerkölcöket példájával rongálja. Latin eredetű szócsalád (*corrumpere*: megront); Tótfalusi István *Magyar értelmező kézikönyv* ISBN 963 698 053 5

Ha a legszélsőségesebb megközelítésből vizsgáljuk a fogalmat, akkor a korrupció egyrészt nem más, mint az az üzlet, amiből engem kihagytak, másfelől azonban *általános romlottság, züllött viszonyok a közéletben, a javak társadalmi elosztásának torzulása*. Így válik a korrupció a mindenkori elosztási rendszert torzító-korrigáló-módosító, másodlagos elosztási szisztémává. Olyan társadalmi struktúrává, amely feltételezi ugyan a megtermelt anyagi és a kialakult nem anyagi javak elsődleges elosztási rendjét, de annak mögötteseként igen hatékonyan képes befolyásolni az elosztás társadalmi folyamatát.

Korrupció a história tükrében

Korrupció volt, van és lesz is mindig. Történeti előzményei több ezer esztendőre nyúlnak vissza, létét írásos dokumentumok és írásba nem foglalt hagyományok őrzik.

A korrupció történeti előzményeinek egy jelentős hányada írásbeli dokumentumokban – írásba foglalt erkölcsi és/vagy jogi szabályokban – ölt testet, az ókortól napjainkig. A szabályozás folyamatossága pedig már önmagában véve is bizonyítja, hogy a korrupció mintegy permanensen létező – és természetesen permanensen gondot is okozó – jelenség. A társadalommá szerveződött emberiség életének ugyanis egyik törvényszerűsége, hogy bármiféle szabályozás léte azt jelenti, hogy a szabályozás mögött eligazításra szoruló életviszonyok húzódnak meg.

A világ történetének első bűne is – mikor Éva a kígyó tanácsára vesz a tiltott fa gyümölcséből – a Biblia első könyvében, a Teremtés könyvében szerepel, és már a második könyvben, a Kivonulás könyvében olvashatunk a korrupcióról is. A megvesztegetés elítélése tekintetében számos kitélt, megállapítást és a korrupciótól való tartózkodásra történő felhívást tartalmaz, mely óva int ezen „csábító”, de „vakká tévő ékszer” elfogadásától. Ugyanilyen utalások és buzdítások találhatók a jó néhány évszázaddal későbbi keletű Koránban is. Sőt, már időszámításunk kezdetét sok évszázaddal megelőzően a korrupció tiltását, - erkölcsi és jogi rosszallását – tartalmazták Manu király², Hammurappi³ és Asóka⁴ törvényei.

A barbár népjogok is kiemelten, sőt – érdekes módon – hosszadalmasan és meglehetősen bonyolultan foglalkoznak a jelenséggel, így például Aetelstan⁵

---

² Az ind hagyomány szerint a Manava Dharmasastra-nak Manu az emberiség mitikus ősapja volt a szerzője mintegy harminc millió éve. A „Manu-féle Törvénykönyv” nem rendszeres törvénykódex, hanem az ortodox hinduk számára szolgáló előírás-gyűjtemény.

³ Hammurappi törvénykönyve Kr. e. 18. sz.

⁴ Asóka (Kr. e. 273-237 között) indiai uralkodó. A kora indiai történelem egyik legnagyobb alakja, az első indiai király, aki uralma alatt egész India területét (Dél-India kivételével) egyesítette.

⁵ Aethelstan Kr. sz. X. század.

törvényei, amelyek nem csak az igen sokrétű tényállási elemeket, hanem a jogi szabályozás indokait is tartalmazzák.

A bírói eljárás tisztaságának védelmére volt hivatott például Angliában a Magna Charta Libertatum⁶ 25.§-a. Hasonló módon több, ilyen tartalmú ukáz maradt fenn a kijevi és a moszkvai nagyfejedelemiség uralkodóinak rendelkezései közül.

Magyarország történelmére (jogtörténetére) is jellemző a korrupció szabályozása, már nagyon korai időktől kezdődően. Az a tény, hogy a magyarság milyen gyorsan beilleszkedett a korabeli Európába – egyebek mellett a korrupció vonatkozásában is – mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a legelső, korrupciót tiltó-elítélő hazai szabályozás egybeesik az államalapítással.

Már legelső királyunk, Szent István szükségesnek tartotta ugyanis, hogy II. dekrétumának 1. fejezetében akként rendelkezzen, hogy: „És az igaz törvényt se valakinek hazugsága vagy hamis tanúsága, se hitszegés vagy jutalom semmiképpen meg ne vesztesse.” Tette mindezt nyilván kellő alappal és megfontolással, mint ahogyan később az utódai is, akik rendre megismételték – ha nem is szó szerint – e dekrétum szövegét. Lásd például: Szent László III. dekrétuma, Ulászló III. dekrétuma és így tovább. E középkori jogalkotási folyamat Werbőczy Tripartitumában teljesedett ki.

A korrupció tehát távolról sem új keletű találmánya az emberiségnek. A Föld számos nemzetének történelmét végigkíséri, legalábbis a civilizáció bizonyos fokának elérésétől kezdve napjainkig. A jelenlegi, világméretű globalizációs folyamatokra figyelemmel pedig az is bizonyosan prognosztizálható, hogy egyelőre, a közeli jövőben még szerte a világon számolni kell ezzel a jelenséggel.

A korrupció magyarországi kialakulásának rövid történeti áttekintése

A magyarországi korrupció jelenléte nem tekinthető új képződménynek, nem a rendszerváltás terméke és főleg nem a fiatal demokráciánk szülötte. Teljessé válásában, erőteljesebb kibontakozásában viszont kétségkívül kedvező táptalajt kaphatott a gazdasági-, társadalmi-, politikai rendszerváltás folyamatában, gyökerei, előzményei, előfeltételei azonban az elmúlt korokban keresendők.

A történeti mondanakör alapján Árpád fejedelmet tekinthetjük az első korrupciót alkalmazó személynek, aki, ha belegondolunk nem is kis tételben játszott. A passzív fél Szvatopluk, a morvák fejedelme volt, akihez Árpád ajándékokkal felszerelt követeket küldött. A végeredményt valamennyien ismerjük: honfoglaló fejedelmünk egy egész országot szerzett egy csodálatosan szép mén árán.

---

⁶ Magna Charta Libertatum: (Földnélküli) János angol király (1199-1216) adta ki. Az 1222. évi Aranybulla e törvény elemeit vette át.

Az Árpád kortól kezdődően a korrupció első válfaja az udvari korrupció volt. Primitívebb gazdasági formájával, a baksisrendszerrel a török uralom alatt ismerkedhettünk meg. Érdekességként megemlíthető, hogy ha büntették is ezt a tevékenységet, akkor elsősorban a megvesztegetőt érte retorzió, és pedig azért, mert nem volt tisztában a vesztegetés „árfolyamával”, vagyis alábecsülte az üzlet árfolyamát.

A 16-17. századtól a központosított államigazgatási rendszer kiépülésével megjelent a hivatalnoki korrupció az Osztrák Birodalom Magyarországon. Az 1867-es kiegyezés pedig nemcsak a tőkés viszonyok megteremtődését és a polgári átalakulást tette lehetővé, hanem – elkészttsége és ellentmondásai miatt – megteremtette a modern gazdasági korrupciót, a parlamentarizmus kialakulásával pedig a politikait is. E kettő összefonódása egyre inkább látható jeleket öltött a millénium korában. A nyelvújításnak köszönhetően a magyar nyelvbe elsősorban „panamázásként” vonult be. A „dzsentrizmus” kifejezés pedig azt a társadalmi réteget jelölte meg, akinek lételeme volt a kapcsolatok kiépítésével a korrupció felhasználása. A XX. század neokonzervatív Horthy-rendszerében tovább éltek a dualizmusban már kiépült kapcsolati formák.

A korrupciós lehetőségek és válfajok szinte teljesen lecsökkentek a kommunista diktatúra Rákosi érájában, a totális hatalom éveiben. A hatalom természetesen a korrupcióban is abszolút lehetőségekkel rendelkezett. Az állampolgárok legfeljebb életkörülményeik minimális javítására próbálták alkalmazni a vesztegetés primitívebb, elsősorban az anyagi javakkal kapcsolatos fajtáit.

Az 1956-os forradalom után restaurálódott a kommunista diktatúra. Formájában visszaállt a pártállam, de működésében nagyrészt már különbözött elődjétől. Kádár nemcsak a hatalmát osztotta meg a Politikai Bizottsággal, hanem némi liberalizmust is belecsempészett a rendszerbe. Az „aki nincs ellenünk, az velünk van” politika jegyében az állampolgár némi mozgástérhez, illetve választási lehetőséghez is jutott. Ezzel gyakorlatilag az 1960-as években Magyarországon megkötötték a társadalmi szerződés a hatalom és a nép között. A politika nem kért nyílt elismerést, szeretetet, hanem csupán közömbösséget. Az állampolgároktól csupán azt várta, hogy ne szóljanak bele a politikába. Ennek fejében az állam létbiztonságot ígért, a boldogulás szabadságát és az életszínvonal emelését.

A parasztság reáljövedelme az erőszakos kollektivizálás ellenére is nőtt. A termelészövetkezetek dolgozói többet kereshettek, mint az állami szektor más ágaiban foglalkoztatottak. A háztáji rendszer bevezetése a parasztság számára pedig legalább annyi jövedelmet hozott, mint a tsz-ekben. Ez utóbbiban figyelhető meg az a passzív állami korrupció, mellyel a hatalom hallgatólagosan tudomásul vette a háztájiak rentabilitásának feltételeit. A tsz és a magánérvő összeolvadása szokásjoggá vált.

A többi társadalmi rétegnél az életszínvonal emelkedésének lehetőségét az 1968-as gazdaságirányítási reform adta. Bár az új mechanizmus felemás intézkedéseket hozott és csakhamar meg is akadt, mégis némi teret jelentett a piacgazdaság kiépülésére. Az első szocialista vállalkozásnak talán a gmk-k⁷ tekinthetők. A 8 órás munka után a vállalat eszközeivel készített termékek minőségben és mennyiségben is meghaladták a főmunkaidő termelékenységét, és ez jótékony hatást gyakorolt az életszínvonalra. A dolgozónak valahol ki kellett pihennie magát és ez egyre inkább a fő munkaidőben történt, amit a hatalom hallgatólagosan tudomásul is vett.

A közgondolkodás egyre inkább megkülönböztette az állami és a magántulajdon fogalmait. A magán elleni sérelem egyértelműen bűncselekménynek számított, de az emberek már sokkal elnézőbbek voltak a társadalmi tulajdon sérelmével szemben. Ehhez járult hozzá a hatalom „összekacsintó” magatartása is. Az 1970-es évektől egyre aggasztóbb méreteket öltött az állami tulajdon megkárosítása, az abban résztvevőket a korabeli szlogen „üzemi szarkának” nevezte. A nyolcvanas évek elejétől az állam által hallgatólagosan eltűrt szokásjoggá vált, hogy az állami tulajdon apránként magántulajdonná vált.

A korrupció elterjedése egy hiánygazdaságban szinte természetes. Kezdeti időszakban – úgy a hetvenes évek végéig – még jótékony hatása is volt, hiszen hozzájárult a gazdasági-társadalmi hatékonyság növeléséhez. A „borravalózással” kezdődő, anyagi javakkal való korrumpálás mellett egyre jobban terjedt a szolgáltatásokban, bizonyos engedmények, kedvezmények megszerzésében, illetve pozíciók, kapcsolatok ki- és felhasználásával folytatott korrupciós tevékenység. Az előbbi válfajok szinte mindenki számára hozzáférhetőek voltak, az utóbbiakhoz viszont már bizonyos társadalmi preferáltság szükségeltetett. Megkezdődött a társadalom lassú kettészakadása: voltak, akik szinte minden eszközzel rendelkeztek a korrupcióba való bekapcsolódásra, de egyre többen akadtak olyanok is, akiknek erre már egyre kisebb volt a lehetőségük.

Az előbbieken említett, a hatalom és a nép között megkötött szerződés mellett az *apparátussal* is kötött egy, ami hosszú távú, biztos alapot teremtett a zavartalan kormányzáshoz. Az állami-, párt-, gazdasági- és egyéb bürokrácia biztonságot és előnyöket remélve vált a hatalom támaszává. A pozíciót elérő „aparátcsik” olyan státuszt szerzett, amely a hatalom és közte létrejött viszony alapján korrupciós megállapodásnak tekinthető. Ez nem csak kiemelt fizetést, hanem kiemelt szolgáltatásokat, juttatásokat is jelentett: szolgálati lakást, szolgálati autót, szolgálati nyaralót, szolgálati utakat. Vele együtt járt a korrupció szinte minden formájának alkalmazási, felhasználási lehetősége, joga is.

A bekövetkező rendszerváltás óriási repedéseket eredményezett a hálózaton. Néhány üggyől eltekintve azonban büntetőjogi felelősségre - vonásra nem

---

⁷ Gazdasági munkaközösség

került sor. A demokrácia kiteljesedése a rendszerváltással csupán a belső kört zúzta szét, a kapcsolatrendszer azonban megmaradt. Ezt a kapcsolatrendszert nagyszerűen lehetett alkalmazni a privatizáció során. Mivel rengeteg állami vállalatot kellett rövid időn belül átalakítani és értékesíteni, ez az időszak jelentette azt a korszakot, amikor a politikai és gazdasági élet egyes szereplői úgy érezhették, hogy ez az igazi lehetőség a jövőbeni anyagi jólétük és hatalmi pozíciójuk megalapozására. A nehezen ellenőrizhető privatizációs folyamatok során nagy volt a kísértés a jelentős hatáskörrel és döntési jogosultsággal rendelkező közhivatalnokok számára, hogy esetenként kenőpénzekkel sem fukarkodó, tőkeerős befektetők próbálkozásainak engedjenek. A kezdeti, úgynevezett spontán privatizáció eleve bizalmatlanná tette a lakosságot a folyamat tisztaságával szemben, s ez csak erősödött, ahogy érezhetővé vált a politika – hol erősebb, hol gyengébb – befolyása.

A korrupciós ügyek másik nagy körét a privatizáció mellett a jövedéki termékek jelentették. A '90-es évek elején, a MOL Rt. monopolhelyzetének megszüntetésétől kezdve a piaci verseny határozhatta meg az üzemanyag árát. Liberalizálódott az olajimport, de a törvényalkotás óriási kényszere miatt az importra vonatkozó szabályok nem változtak. Míg a fejlett világ országaiban néhány szereplőre van korlátozva ez a piac, addig hazánkban szinte bárki megkaphatta a szükséges engedélyeket különösebb feltételek teljesítése nélkül. Így vált az olajüzlet a hazai alvilág egyik legbiztosabb jövedelemforrásává.

A fenti állítást alátámasztandó álljon itt egy példa abból az időből. Egy – véletlenül éppen – előzetes letartóztatásban lévő „olajvállalkozó” kihallgatása során elmesélte cége történetét. Elmondta, hogy miután egy kórsa ötlettől vezérelve elhatározta, hogy céget alapít és a cégalapításban közreműködő ügyvéd megkérdezte tőle, hogy mi legyen a kft. neve, hirtelen nem jutott semmi frappáns az eszébe. Ekkor lenézett a cipőjére és azt mondta: „legyen a cég neve Ermex” (A cégalapító éppen kedvenc Nike Air Max cipőjét viselte.) Így történt, hogy Ermex néven jegyezték be a Cégbíróságon a Kft-t. Elmondta még, hogy a cégalapításhoz, és az első olajszállítmány megvételéhez szükséges mintegy 80 millió Ft-ot a tsz nyugdíjas nagymamájától örökölte, illetve Szegedről kerékpárral kijárt Szabadkára rágógumiért, amit a piacon eladott. A cégnek saját irodája nem volt, mert az ügymenethez szükséges számlatömb és bélyegző elfért egy aktatáskában. Adót soha nem fizetett, mert azt senki nem mondta neki. A cég működése során kb. 2,7 milliárd Ft adóhátralékot halmozott fel, magyarán ekkora kárt okozott a gazdaságnak. Azt, hogy valójában kik álltak a cég mögött – ha ki is derült – nem lehetett bizonyítani. Hosszan lehetne sorolni az okokat, amiért a valódi felelősöket nem lehetett felelősségre vonni. Az azonban biztos, hogy sem a gazdaságot szabályozó jog, sem a Btk. nem volt alkalmas feladatának maradéktalan betöltésére.

Az olajüzletben és az ahhoz kapcsolódó adócsalásokban részt vevő „vállalkozóknak” a gyors és biztonságos meggazdagodás érdekében megfelelő hatósági kapcsolatokat kellett kialakítaniuk. Az alulfizetett rendőrök, pénzügyőrök, határőrök számára nem csoda, ha nagy kísértést jelentett egy olyan ajánlat, amelynek elfogadása esetén – a lebukás csekély valószínűsége mellett – munka nélkül a jövedelmüknél nagyságrendekkel nagyobb pénzekre tettek szert.

A jövedéki szabályozás 1998-tól érvénybe léptetett változásaival lényegében bezáródtak a kiskapuk az üzemanyaghoz kapcsolódó visszaélések előtt. A jövedéki termékekkel kapcsolatos korrupciós veszélyeztetettség azonban napjainkban is fennáll. Továbbra is jelentős probléma az alkohollal, illetve a dohánytermékekkel összefüggő visszaélésekhez kötődő korrupció.

A következő említésre kerülő, a gazdasági életben a korrupció számára kedvező táptalajt biztosító lehetőség a közbeszerzés. Hazánkban az elmúlt években több esetben is előfordult – és ezek közül néhány kellő publicitást is kapott –, hogy nem az a pályázó nyert, aki a legjobb ajánlatot tette, vagy akinek a kiírás alapján nyernie kellett volna. Egyes vélemények szerint például 1999-ben a közbeszerzések által mobilizált „előny” összege mintegy 25 milliárd forintot tett ki. Abban az évben döntött az Országgyűlés arról, hogy itt az ideje kivizsgálni a helyzetet, és létrehozta a „Törvény Jogalkotói Szándékának Érvényesülését Ellenőrző Bizottság”-ot, mely a közbeszerzési eljárások során jelentkező korrupciós ügyeket volt hivatott feltárni.

És ezzel el is érkeztünk a magyarországi korrupció történetének bemutatásában napjainkhoz. Sajnos még hosszan lehetne sorolni azokat a példákat, amelyek gyökerei a múltba nyúlnak vissza, de napjainkban fejtik ki negatív hatásukat. Így például a társadalombiztosítás reformja évek óta előkelő helyet foglal el valamennyi magyar Kormány programjában. A szocializmusból örökölt egészségügyi rendszer korszerűsítése még mindig nem fejeződött be. A rendszerben monopolhelyzetben lévők miatt, és a döntési rendszer egycsatornás jellegéből adódóan fokozott a korrupció lehetősége is. De említeni lehetne még a telekkönyvi rendszer, vagy a cégnyilvántartás hiányosságait, visszásságait is, amelyek számos gazdasági bűncselekményhez nyújtottak biztonságos hátteret.

Antall József, amikor 1990-ben az MDF megnyerte a választásokat és felállította kormányát, ismerkedésre hívta össze az első Kormány minisztereit és a párt vezetőit Balatonkenesére. Ott tréfálkozva azt találta mondani: „Nehéz idők jönnek, azt tudnotok kell, hogy a kereszténydemokraták általában nőügyeikbe, a szociáldemokraták pedig a korrupciós ügyeikbe szoktak belebukni, s ahogy én elnézem, mi mind a kettőbe belebukhatunk.” Ezen akkor és ott mindenki jót nevetett.⁸

---

⁸ Lengyel László: A politikai korrupció és következményei című írása, megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben ISBN 963 8490 20 9

A hagyományos szocializmusban a korrupció abból következett, hogy az államhatalom és az állami tulajdon és foglalkoztatás összeolvadt, ezért a magánvilág és az állami világ minden érintkezése engedményes, kölcsönös szíveségi viszonyra vált. A rendszerváltás demokráciájában Magyarországon három negatív elem találkozott. Az ország megőrizte az államosított rendszer korrupciós hagyományait, mindazt, ami az állami monopolisztikus rendszerből következett. Még az ezredfordulón túl is sok függ az államtól, így a piaci önműködés helyett az állammal – politikussal és a hivatalnokokkal – folytatott legális és illegális alkudozástól közel annyi függ, mint a piaci műveletektől. Az átmeneti, az eredeti tőkefelhalmozás korszaka nem teremtett elég gyorsan átlátható és betartható jogállami szabályozást, fellazította a hagyományos erkölcsi rendet és bizonytalanná tette a társadalmi viselkedés normáit. Az átmenet nagy vagyoni átrendezése évtizedekre befolyásolta egyének és családok társadalmi státusát. Nem látszott, látszik nagy árak a fekete gazdaság mocsarában való átmeneti megmártózás a tartós előrejutás, felhalmozás érdekében. És végül nem feledkezhetünk meg a globalizációról sem, melynek egyik negatív hatásaként Magyarország gyorsan utolérte a nyugati típusú korrupciós rendszereket.

Korrupciós bűncselekmények a magyar büntetőjogban

A korrupció megjelenési formája szerint többféle módon is osztályozhatjuk a jelenséget. Ezek szerint beszélhetünk politikai, gazdasági és hivatali korrupcióról. Egy konkrét eset tanulmányozásakor nem biztos, hogy sikerül azonnal pontosan azonosítanunk, hogy mely fajtájával állunk szemben. Az esetek többségében több, időnként mindhárom féle keveredéséről van szó. A jelenség természetesen a jogrendszer szemszögéből is értékelhető és ennek az értékelésnek az eredményeként minősülhetnek jogszerűnek, vagy jogellenesnek. Ez utóbbi esetben a jogellenesség – amely az egész jogrendszerhez való viszonyításból adódó koncentrált értékítélet – a „különös” síkján a jogrendszer különböző ágai (polgári-, közigazgatási-, pénzügyi- stb. jog) vetületében jelentkezik.

A büntetőjog is a jogrendszer egyik – de speciális – ága; a korrupciós jelenség jogellenessége a kérdéses életviszonyra közvetlenül vonatkozó jogszabályok mellett a büntetőjogi tilalomba is ütközhet, s gyakorlatilag szinte bármely bűncselekmény megállapítására alapot adhat. Ennek folytán a „korrupció” kifejezés a büntetőjogban szinte értelmezhetetlen. Mindemellett vannak olyan bűncselekmények, amelyek tipikusan korrupciós jellegűek, azaz megvalósulásuk mindig korrupciós kapcsolatot feltételez. Ezeket nevezzük a magyar büntetőjog elméletében korrupciós bűncselekményeknek, s ezeknek a gyakorlati kriminalításban jelentkező halmaza a kriminális korrupció.

A korrupciós bűncselekményekre vonatkozó szabályozás gerincét – a vesztegetés különböző változatait és a befolyással üzérkedést – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) XV. Fejeze-

tének VII. címe: „A közélet tisztasága elleni bűncselekmények”, valamint a VIII. címe: „A nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekmények” körében felsoroltak tartalmazzák.

A korrupció, mint társadalmi jelenség jellemzője, hogy valamilyen – politikai, állami, gazdasági, morális – hatalom letéteményesének a hatalom delegálásában megnyilvánuló bizalmával a delegált hatalom birtokosa önértékből úgy él vissza, hogy azt nem a delegáló elvárásai szerint gyakorolja. A legszélesebb – és legérzékenyebb – körben az állami közhatalom delegálása érvényesül. Azok a személyek, akik az államszervezet nevében jogokat és kötelezettségeket állapítanak meg és érvényesítésükben közhatalmi jogosítványokat gyakorolva közreműködnek, a büntetőjogi szabályozásnál a korrupcióval összefüggő tilalmak elsőrendű címzettjei, mindmáig „hivatalos személyek”.

A vesztegetés és változatai

A gyakorlatban a leginkább előforduló korrupciós bűncselekmények többsége a vesztegetés valamelyik változata. Ezek elsősorban aszerint oszthatók, hogy miféle delegált hatalmat birtokol az a személy, akinek, illetve akire tekintettel valaki másnak juttatják az előnyt. Ezen az alapon különböztethető meg a *hivatali*, a *gazdasági* és a *nemzetközi kapcsolatokban elkövetett vesztegetés*. A delegált hatalom birtokosa az elsónél *hivatalos személy*, a másodiknál *gazdasági funkcionárius*, azaz állami szerv, gazdálkodó szervezet, társadalmi szervezet, egyesület, vagy gazdasági társaság olyan alkalmazottja, vagy tagja, aki nem birtokol közhatalmat, vagyis nem hivatalos személy, végül a harmadiknál *külföldi hivatalos személy*, vagy megfelelő *külföldi gazdálkodó szervezet funkcionáriusa*.

A második felosztási alap az, hogy a tettes az előnyt adja, vagy kapja (illetve az előny tényleges elfogadjával egyetért). Ezek szerint különböztethetők meg a vesztegetések különböző fajtáin belül az aktív és a passzív vesztegetési cselekmények komplementer csoportjai: aktív vesztegetés az előny juttatása, passzív az előny elfogadása.

Az aktív vesztegetés büntetőjogunk szerint akkor valósul meg, ha valaki – bárki – a potenciális vesztegetőnek vagy rá tekintettel másnak előnyt ad vagy ígér. A bűncselekmény tehát már az előny ígéréssel megvalósul, és ha az előny nyújtására vonatkozó ígéretet a címzett elfogadja, az előny tényleges adása már nem feltétele a büntetőjogi felelősségre vonásnak.

A passzív vesztegetés – tehát delegált hatalom birtoklásával járó funkciót betöltő személy részéről előnynek vagy előny ígéréstételének kérése, elfogadása, vagy egyetértés azzal, aki rá tekintettel adott előnyt vagy ígéretét elfogadja – a törvény szerint súlyosabb megítélés alá esik. Ez a büntetési tételekben is kife-

jezésre jut. A hivatalos személy által elkövetett vesztegetés súlyosabb megítélésű, mint a gazdasági funkcionárius hasonló bűncselekménye, s különösen súlyos, ha vezető beosztású vagy fontosabb ügyekben intézkedő hivatalos személy, vagy más hivatalos személy fontosabb ügyben követi el.⁹ A gazdasági vesztegetés elkövetője súlyosabb megítélés alá tartozik, ha „önálló intézkedésre jogosult”¹⁰.

A büntetőjogi felelősség megállapításának az a feltétele, hogy az előny kérése, vagy az adott előny, illetve az erre vonatkozó ígéret elfogadása a „passzív” vesztegető hivatali, illetőleg a kérdéses („gazdasági”) funkcióban kifejtett működésével kapcsolatban történjék. Nem szükséges tehát, hogy a passzív vesztegető a hivatali, munkaköri vagy feladatköréből adódó kötelességét ténylegesen megszegje. Az ügykörrel kapcsolatban lévő előny vagy rá vonatkozó ígéret elfogadása már önmagában bűncselekmény. A passzív vesztegető kötelességszegése a vesztegetésre vonatkozó büntetőjogi tilalmat megállapító jogszabályokban két összefüggésben szerepel: vagy a leendő kötelességszegés gondolata, reménye, ígérete a cselekvés (egyik) mozgatórugója, vagy a kötelességszegés megvalósult ténye (az egyébként is büntetendő) cselekmény tárgyi súlyát lényegesen növelő és ezért súlyosabb büntetést megalapozó, úgynevezett „minősítő körülmény”. Az eddigiekén túl a törvény az elkövetés különösen két módját emeli ki további súlyosabban minősítő körülmény gyanánt: a bünszövetségben¹¹, valamint az üzletszerűen¹² történő elkövetést.

A befolyással üzérkedés

A befolyással üzérkedés kettős arculatú bűncselekmény. A közélet tisztaságának tényleges vagy látszólagos deficitje a táptalaja, mert arra a valóságos, vagy csupán a hiedelmekben létező körülményre épít, hogy a delegált hatalom birtokosainak döntéseiben oda nem illő, ügyre nem tartozó motívumok is érvényesülhetnek, akár az ügyre tartozó körülmények rovására is. Ugyanakkor maga e bűncselekmény táplálja is ezt a hiedelmet, növeli a közélet tisztaság iránti bizalmatlanságot, miközben jogtalan vagyoni haszonszerzésre nyújt lehetőséget.

⁹ „Vezető beosztású” az, aki egy vagy több szervezeti egységet irányít. „Fontosabb ügyekben intézkedő hivatalos személy” például a bíró, az ügyész, az országos hatáskörű államigazgatási szerveknél dolgozó előadó, a megyei szintű és regionális államigazgatási szerveknél a főelőadó, stb.

¹⁰ „Önálló intézkedésre jogosult” az, akinek feladatkörébe tartozik, hogy a kérdéses szervezeten belüli döntés-előkészítő folyamat kimenetelét meghatározó módon befolyásoló tevékenységgel közreműködjön, továbbá, aki a döntést hozza, végül, akinek joga van a szervezetet képviselni és ennek keretében rá kötelező érvényű jognyilatkozatokat tenni.

¹¹ „Bűnszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten kívül követ el vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bűnszervezet,” Btk. 137. § 7. pont

¹² „Üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik,” Btk. 137. § 9. pont

A befolyással üzérkedés minden olyan összefüggésben elkövethető, amelyben a delegált hatalom birtokosa döntéseket hozhat a közhatalom gyakorlásával, a gazdasági és egyéb szférával és a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatban.

A befolyásolás a döntéshozó akaratának részleges vagy teljes irányítását jelenti a kérdéses ügyben. A bűncselekmény lényeges eleme tehát a tettes részéről annak állítása, hogy képes a döntéshozó akaratát egészben vagy részben irányítani és az adott ügyben ezt a képességét hajlandó az ügyfél javára érvényesíteni. A bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges, hogy a befolyással üzérkedő a befolyását sikerrel érvényesítse, sőt az sem, hogy a befolyását – ha ugyan létezik – megkísérelje megbízója javára érvényesíteni, vagy ez akár csak szándékában álljon. A bűncselekmény úgynevezett elkövetési magatartása, vagyis az a ténykedés, ami a törvény szerint büntetendő, az – akár létező, akár színlelt – befolyás érvényesítésének az akár őszinte, akár hazug ígérete előnyért.

A korrupciós bűncselekmények jogkövetkezményei

Ez a rövid áttekintés nem teszi lehetővé – és ezen írásnak nem is ez a célja –, hogy a korrupciós bűncselekmények gyakorlatban is előforduló sokféle változatát részletekbe menően ismertessem. Fontos kiemelni azonban, hogy a törvény – és a jogalkalmazási gyakorlat – a korrupciós bűncselekményeket szigorúan ítéli meg. Minden vesztegetési és befolyással üzérkedési változatra szabadságvesztés- büntetést helyez kilátásba a Büntető Törvénykönyv és a bíróság rendszerint azt ki is szabja. Ezen túlmenően: a megvesztegetés nyomán hozott döntések érvényességét rendszerint valamilyen jogi úton meg lehet támadni, tehát a megvesztegetés segítségével szerzett előnyök ilyen formán veszendőbe mennek, másfelől pedig a megvesztegetés keretében, vagy a befolyás érvényesítéséért adott előny tárgyát képező dolgot – ha megvan – el kell kobozni, ha pedig már nincs meg, vagy az előny tárgya nem „dolog”, akkor azt, aki az előnyt kapta, a dolog, illetőleg az előny értékének a megfizetésére kell kötelezni.

A korrupció elleni tevékenység

A korrupció leküzdése és visszaszorítása, a tiszta közélet megteremtése a köztársaság jövőjének egyik legfontosabb kérdése. E hatalmas kihívás során csak tüneti kezelés lehet a korrupció szankcionálása. Ennél fontosabb a korrupciós helyzetek felszámolása, a társadalmi tudatosság fejlesztése és a társadalom tagjainak érdekeltté tétele a korrupciós helyzetek felszámolásában.

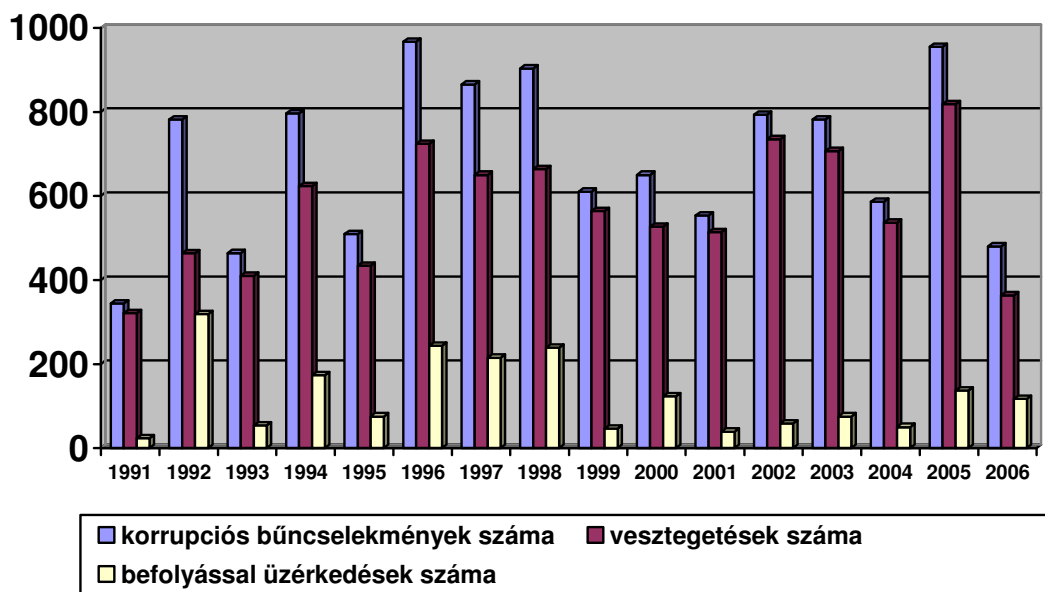
Az átlátható és tiszta közélet megteremtése a köztársaság alapvető kötelessége polgáraival szemben. Olyan közös kötelesség, ahol az írott és íratlan közösségi normák, a jog és az etika azonos mércét állítanak valamennyi magán-

és közszereplő számára. A jó erkölcs az, amely segíthet bennünket a társadalmi-gazdasági döntéseink meghozatala során akkor is, ha a jog útvesztői esetleg nem szolgálnak szilárd zsinórmértékül.

A Magyar Köztársaság Kormánya az Európai Bizottság éves jelentésében foglaltak, valamint a korrupció elleni nemzetközi egyezmények ismeretében, a magyar helyzet elemzésére épülve olyan hatékony kormányzati cselekvéssorozatot alakított ki, amely korrupcióellenes stratégiaként rövid és hosszútávra meghatározza a teendőket. A korrupció elleni intézkedések kialakításánál a Kormány három szempontot vett alapul;

- a korrupció mértékét,
- a korrupcióval szembeni fellépés iránti (politikai és társadalmi) nyitottság mértékét,
- a korrupció jelenségének, alanyainak a veszélyességen alapuló értékelését (a korrupció gyakoriságában rejlő veszély mellett nem hanyagolható tényező a korrupcióval okozható anyagi és morális veszteség).

Az alábbi táblázat¹³ a korrupciós bűncselekmények dinamikáját mutatja be gyakorlatilag a rendszerváltástól napjainkig. A grafikonon jól nyomon követhetőek azoknak a jelenségeknek a nyomai, amelyekről a magyarországi korrupció történeti áttekintésekor szóltam. Felismerhető a privatizáció hatása az '90-es évtized elején, majd az úgynevezett olajügyletek az évtized közepén illetve második felében. Talán ez utóbbi a legszignifikánsabban megnyilvánuló hatás, ami a legnagyobb kiugrást okozta a statisztikában.

¹³ Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikából származó adatok.

A statisztikai mutatószámok azonban nem azonosak a ténylegesen elkövetett korrupciós bűncselekmények számával, mivel e bűncselekmények körében magas látenciával kell számolni, amelynek okait a megvesztegetett és a vesztegető közötti érdekközösségben, a bűncselekmények rendkívüli bizonyítási nehézségében kell keresni. A kért, adott, vagy ígért vagyoni előny tárgya a feltárt ügyek közel 90 %-ában készpénz, 10 %-ában pénzürtékű dologi juttatás, szolgáltatás teljesítése volt. A vesztegetési pénz nagysága az aktív vesztegető, vagy az ügyfél anyagi helyzetétől, a kötelelességesség jellegétől, a célba vett hivatalos, vagy nem hivatalos személy beosztásától függött. A bűncselekmény elkövetésére sarkalló okok között kiemelkedik a jogtalan előny szerzése, a hivatástudat hiánya, a lelepleződés csekély kockázata, az ellenőrzés hiányossága.

Az ENSZ felkérésére 2000. év első felében közvélemény-kutatás készült a magyarországi korrupció mértékéről és formáiról. A közvélemény-kutatók a felmérés során korrupciónak tekintették, ha az állampolgár egy neki törvény szerint járó szolgáltatás igénybevételéért az eljárás során, vagy hogy segítséget kapjon pénzt, vagy ajándékot ajánl fel, vagy kell, hogy felajánljon. A közvélemény-kutatás eredménye azt mutatja, hogy a lakosság véleménye szerint a megvesztegethető hivatalnokok körét elsősorban az egészségügyi alkalmazottak és rendőrök alkotják. Az intézmények közül, – az egészségügyi intézményeket nem számítva – a Rendőrség, azon belül is a közlekedésrendészeti szakterület korrupciós indexe a legmagasabb. A fővárosban megkérdezettek véleménye szerint az egészségügy területén – bár rendkívül magas a szolgáltatás igénybevételével előforduló „hálapénz” gyakorisága – ám a megkérdezett polgároknak csak 30 %-a tartja ezt korrupciónak. A rendőrök esetében a megkérdezettek 46 %-a mondta azt, hogy a korrupció valószínűsíthető munkájuk során.

Nagyon érdekes eredményt hozott az a felmérés, amelyet a különböző rendőri egységeknél végzett az Országos Rendőr-főkapitányság Ellenőrzési Főosztálya. A megkérdezetteknek arra kellett válaszolniuk, hogy szerintük mennyire van jelen a korrupció a Rendőrségen belül. Szinte valamennyien azt nyilatkozták, hogy kisebb-nagyobb mértékben érintett lehet az állomány a korrupcióban. A legérdekesebb azonban az volt, hogy valamennyien azt mondták, ez csak a többi egységre igaz, mert a saját szolgálati helyükön nem fordulnak elő vesztegetési ügyek. Ez is azt mutatja, hogy a valós állapot nem azonos az emberek tudatában megjelenő, vélelmezett helyzettel. Az kétségtelenül bizonyított, hogy a vélt korrupciós fertőzöttség és a valós tények között van összefüggés. A közvélemény – és benne természetesen az egyén – megítélését azonban nagyban befolyásolhatják – a valós adatoktól majdhogynem függetlenül, vagy azokat manipulálva – például a tömegtájékoztatás, vagy a mikrokozmoszban tapasztalt negatív példák. A kormánynak nagyon sok szempontot kell figyelembe vennie, amikor intézkedéseket tervez a korrupció visszaszorítására. Ezek közül talán a legnehezebb a korrupcióval szembeni fellépés iránti (politikai és társadalmi) nyitottság mértékének megállapítása.

Sajnos a rendvédelemben (is) túl sok szociológiailag megoldatlan probléma létezik, ráadásul ezek nagy részének van napi aktualitása is. Az egyik ilyen az erkölcs és a jog kapcsolata. Változik a világ és a korábban jól bevált fogások némelyike ma már nem működik. A demokrácia kiszélesedésével, a globalizáció terjedésével változik az emberek tudata, a világ dolgaihoz való hozzáállása. Különösen igaz ez az értékrendekre, az egyén és a hatalom viszonyára, az erkölcsösség fogalmára.

A társadalom működésében nagyon fontos, hogy benne milyen szerepet játszik az igazságosság, a törvényesség. Mit nevezünk egyáltalán igazságosnak, illetve törvényesnek? Mert ami az egyik embernek igazság, az lehet, hogy a másiknak nem. Vagy ami az egyik társadalomban elfogadott, az a másikban üldözendő. Azt kétségtelenül el kell fogadnunk, hogy minden társadalomban él a hit, hogy létezik a pozitív jognál magasabb rendű igazság, és az erre való törekvés fontos szerepet játszhat a jogrendszer átalakításában. Elfogadható-e az, hogy az igazságra való törekvés az emberi természetből adódik? Sokkal inkább úgy tűnik, hogy sem az erkölcsi, sem a logikai tények nem adódnak át örökletesen, hanem az egyének közötti érintkezés és kapcsolatok során jönnek létre.

Az emberek a szociológia által leírt törvényszerűségeknek engedelmeskedve törekednek a törvényességre, illetve szabják meg az erkölcs és jog határait. Kimondhatjuk, hogy a minden emberi társadalomra jellemző igazságvágy nem a társadalmi fejlődést megelőző tényezők, hanem a társadalomból kibontakozó egyensúlyi szabályok kifejeződése. Azonban akármilyen pozitív szabályok legyenek is érvényben, nem képesek minden érdeknek és értéknek megfelelni.

Borzasztóan izgalmas kérdések ezek a rendvédelemben dolgozó vezetők számára. Ott, ahol a mindennapi tevékenység részletesen szabályozott keretek között zajlik, mégis nagy az egyén döntési kompetenciája. Ahol nagyobb az erkölcsi elvárás, mint a „civil élet” legtöbb területén, de nincs mód olyan erkölcsi és anyagi megbecsülésre, ami olyan vonzóvá tenné a pályát, hogy csak a legjobbak kerülhessenek be a testületekbe. De érdemes több szempontból is vizsgálat alá vonni a témát. Egyrészt külön tanulmányt érdemelne annak elemzése, hogy milyen hatással van egy szervezetre (amit rendszerként kell ebben az esetben elképzelni) annak szűkebb és tágabb környezete. Hogy egy példával szemléltessem a kérdés bonyolultságát: Kelet-Magyarországon napjainkban olyan méreteket öltött a fekete-kereskedelem és az ahhoz kapcsolódó korrupció, ami már kormányzati intézkedések megtételét teszi szükségessé. Az egyes rendvédelmi szervek jelentős erőfeszítéseket tesznek a probléma megoldására. A lakosság nagy része munkanélküli, legális jövedelemmel nem rendelkezik, ugyanakkor ott a „lehetőség”, a határ két oldala között meglévő gazdasági különbség és az azzal járó viszonyok. Itt elsősorban a fogyasztói árakban, az adótételekben meglévő különbségekre kell gondolni, ami azt eredményezi, hogy pl.: a do-

hányáru, vagy az üzemanyag jóval drágább a magyar oldalon. Ezt felismerve, kihasználva a demokratizálódás adta lehetőségeket, hamar megindult és szédületes méreteket öltött a bevásárló turizmus, majd az ezt továbbfejlesztő szervezett csempészet. Akik ebben az „üzletben” érintettek, tisztában vannak azzal, hogy törvényellenes a tevékenységük, de erkölcsileg igazolva látják azt, mivel ebből élnek és szinte foglalkozás-szerűen úzik. Azok a gyerekek, akik olyan családban nőnek föl, ahol a megélhetés múlik a bevásárló turizmus sikerén, egész máshogy ítélik meg a csempészetet, mint az ország más területein élő társaik. Tudatukban úgy rögzül a csempészet, mint bocsánatos bűn, vagy mint olyan ügyeskedés, amivel igazából senkit nem károsítanak meg, sőt jót tesznek azokkal, akik olcsóbban hozzájutnak a nálunk drágábban beszerezhető árukhoz. Ezt a hitüket erősíti még az is, hogy a körülöttük élő és általuk példaként megjelenő felnőttektől ezt látják és tőlük folyamatosan azt hallják, hogy csak így tudják a családjukat eltartani. Nem is beszélve azokról a példákról, ahol azt látják, hogy vannak olyan személyek, akik igen jelentős vagyonra tesznek szert a csempészetből, és olyan életvitelt folytatnak, ami különösen vonzó számukra.

A határon szolgáló vám- és pénzügyőrök, határőrök és az abban a térségben dolgozó rendőrök döntő többsége abból a régióból származik, ott laknak szüleik, rokonaik, barátaik, ismerőseik. Szinte biztos, hogy van a környezetükben olyan személy, aki érintett lehet a csempészetben. El lehet képzelni azt a határon szolgáló rendvédelmi dolgozót, hogy milyen a megítélése a lakókörnyezetében, ha egy ismerős személlyel szemben intézkedett a szolgálata során. Hogy éli meg azt, ha egy rokon, barát akkor „bukik meg”, amikor ő is jelen van, vagy éppen ő az, aki intézkedésre kötelezett? Milyen erkölcsi tartással kell rendelkezzen egy a példában leírt személy? Melyik erkölcsi elvárásnak feleljen meg, a szűkebb környezete által támasztott és érzelmi alapon erősen motiváltnak, vagy a tőle hivatalosan elvárt, az előljárói által megköveteltnek? Legendák keringenek arról a rendőrrel, aki megbírságolta a saját anyját, mert a tilosban ment át az úton. De az előbbieken felvázolt példa nem legenda, hanem sajnos valós probléma. Bár a leírt példa elég szélsőséges, de az élet más területein is gyakran előfordulnak hasonlóak. Például amikor a rendőrt baráti szívességre kéri meg az ismerőse, aki a szabálysértési ügyét szeretné minél zökkenőmentesebben elintézni. Vagy a pénzügyőr ismerőse kéri barátját egy kis szívességre, hogy az ügyintézés ne legyen olyan hosszadalmas.

Az erkölcs csírái a bölcsőben keresendők. Ez így igaz, csak a bölcsőt kell pontosan meghatároznunk, hogy mit is értünk alatta. Mert bölcső a szülői környezet, de ebben az esetben az iskola és a tágabb környezet is, ahol az egyén szocializációja végbemegy. Ebben az értelemben én bölcsőnek tekintem a munkahelyi környezetet is, ráadásul a leírt példákban megfogalmazott problémákra a megoldás legtöbbször ott található. Ha elfogadjuk azt, hogy az erkölcs tanítható illetve fejleszthető, akkor minden adandó alkalmat meg kell ragadni, hogy ezt kihasználjuk. Minél korábban kezdjük, annál jobb eredményt tudunk elérni. Ha

felismertük, hogy valaki olyan helyről jött, ahol „kicsit mások” az erkölcsi elvárások és normák, akkor azt különösen figyelembe kell venni, és hathatós intézkedéseket kell tenni a helyes erkölcsi normák kialakítására.

Az első ilyen lehetőség az, amikor az illető bekerül valamelyik rendvédelmi iskolába. Tapasztalatunk szerint sajnos nem használják ki minden lehetőséget, amit az iskolarendszerű képzés magában rejt. Sem a szakképző iskolákon, sem a főiskolákon nem található olyan képzés, ami kimondottan az erkölcs fejlesztéséről szólna. Ráadásul vannak olyan nézetek is, hogy a főiskolán inkább a képzésnek kell dominálnia a neveléssel szemben. Ezt látszik alátámasztani az a tény is, miszerint a Rendőrtiszti Főiskolán igen alapos jogi oktatás folyik, azonban pl.: a deontológiai nevelés háttérbe szorul. Milyen probléma keletkezhet ebből? A főiskolát végzett fiatal rendőrtiszt alapos ismeretekkel bír a hivatása ellátásához szükséges joganyagból, – tisztában van azzal, hogy jogilag mi a helyes és mi nem – de erkölcsi téren nincs felkészítve azokra a kihívásokra, amelyekkel munkája során találkozni fog. Hasonló a helyzet a frissen végzett tiszthelyettes állománnyal is. Ez azért is fontos kérdés, mert a hivatásos szolgálatot ellátóktól a társadalom elvárja (hozzáteszem joggal), hogy kifogástalan erkölcsi tartással rendelkezzenek, és az írott jog nélkül is pontosan felismerjék a társadalom által elvárt erkölcsi kötelezettségeiket.

A korrupció elleni kormányzati stratégia végrehajtása

Elsőként a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról szóló 1023/2001. (III. 14.) Korm. határozat fogalmazta meg stratégiai éllel a Kormány korrupcióellenes teendőit és az egyes állami szervek feladatait a korrupció visszaszorítására érdekében. A dokumentum három csoportban és 27 pontban foglalta össze a tennivalókat. Az első csoport az *általános jogi szabályozást*, a második a *büntetőjogi szabályozást*, a harmadik pedig a *jogalkotást nem igénylő intézkedéseket* tartalmazta. Az eltelt időben a határozat több pontja megvalósult. A Kormány számos területen, jelentős lépéseket tett a korrupció elleni küzdelem érdekében. Sajnos azonban a korrupció nem tartozik a programozható, jól strukturált problémák közé. Nem lehet ezért elvárni olyan projekteket és intézkedéseket, amelyek megvalósítása után lezárt, megoldott helyzetről lehet beszámolni. A korrupciós jelenségek kezelése során folyamatos küzdelemre kell készülni, újabb és újabb célokat tűzve magunk elé.

Nemzetközi együttműködés a korrupció elleni harcban

A korrupció a vesztegetés, a gazdasági tevékenységek, a kereskedelem, a beruházások nemzetközivé válásával együtt egyre inkább nemzetközi jelleget ölt. E jelenséggel szembeni küzdelem nem lehet hatékony, ha az kizárólag egyes nemzetek jogszabályi keretei között zajlik. Ezért elengedhetetlenül fontos a nemzetközi együttműködés és tapasztalatcsere.

Magyarország részese az Európa Tanács korrupció elleni büntetőjogi és polgári jogi egyezményének, az alapításától kezdve tagja a GRECO-nak, részese az OECD nemzetközi üzleti kapcsolatokban a külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni egyezményének, s egyben részt vesz az OECD Korrupció Elleni Munkacsoportjának munkájában.

A kezdetektől fogva támogattuk az ENSZ Korrupció elleni Egyezményének kidolgozását, az előkészítő munkálatokban aktívan részt vettünk. A 2005. évi CXXXIV. törvény pedig rendelkezik az Egyezmény kihirdetéséről. A Magyar Köztársaság megerősítő okiratának letétbe helyezése 2005. április 19-én megtörtént, az Egyezmény a Magyar Köztársaság vonatkozásában 2005. december 14-én lépett hatályba. A nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeinknek megfelelően a magyar Btk. büntetni rendeli a vesztegetésnek mind az aktív, mind a passzív formáját, akár hivatalos személyek, akár a gazdasági élet szereplői vonatkozásában követik el. Büntetendő továbbá a befolyással üzérkedés is. Nemzetközi viszonylatban büntetendő a külföldi hivatalos személy megvesztegetésének mind az aktív, mind a passzív formája, és büntetendő a külföldi gazdálkodó szervezet tagjának, vagy dolgozójának aktív vesztegetése is.

2005. márciusában fejeződött be Magyarország értékelése az OECD Korrupció Elleni Munkacsoportja által. A munkacsoport az OECD egyezmény végrehajtását ellenőrizte immár második alkalommal. A munkacsoport plenáris ülése több ajánlást fogadott el, amelyek a nemzetközi közélet tisztaságának elősegítését célzó feladatok hatékonyabb megvalósítására irányulnak. Az ajánlások elsősorban a tudatos hozzáállás erősítését célozzák. Az ajánlásokban megfogalmazott feladatok végrehajtásának koordinációja az érintett tárcák bevonásával folyamatban van.

A GRECO által Magyarország első körös értékelésében megfogalmazott ajánlások végrehajtásáról készült jelentés elfogadására is 2005. márciusában került sor. A jelentés megállapítja, hogy a korábban elfogadott 11 ajánlás közül 9-et teljesen, egyet részben végrehajtott Magyarország. Egyetlen ajánlással kapcsolatban állapították meg, hogy annak végrehajtása elmaradt. A jelentés nyilvános, a GRECO honlapján mindenki számára hozzáférhető. A második körös értékelő jelentés elfogadására 2006. márciusában került sor.

A nemzetközi tapasztalatcsere területén is aktív tevékenység folyt:

A Kriminál Expo IT-SEC 2005 rendezvény keretén belül, 2005. november 3-án „Tisztább Közéletért” címmel nemzetközi konferencia került megrendezésre. A korrupció elleni küzdelemben a nemzetközi szakmai elvárásokat az UNODC, a GRECO, az OLAF¹⁴ és a Transparency International képviselői, míg a tárcák, valamint az ellenőrzési szervek feladatait az Országos Kriminológiai

---

¹⁴ European Anti-Fraud Office (Európai Csalás Elleni Hivatal)

Intézet, a Miniszterelnöki Hivatal, az Állami Számvevőszék, a Közbeszerzési Döntőbizottság, a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága, a BM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat, valamint az Országos Rendőr-főkapitányság előadói ismertették.

A „Budapest Fórum” együttműködés keretében 2006. május 19-én az igazságügyi tárca szemináriumot rendezett a nyugat-balkáni országok szakértői számára a korrupció elleni küzdelemben elért eredmények és tapasztalatok átadására. A programon a Regionális Partnerség országainak szakemberein kívül részt vettek a jelentősebb nemzetközi szervezetek (UNODC, OECD, GRECO, OLAF) és a Transparency International képviselői. A szeminárium zárásaként egy nyilatkozatot fogadtak el a résztvevők. A szeminárium nagyon hasznosnak bizonyult, a nemzetközi szervezetek, valamint a Regionális Partnerség országainak képviselői egyaránt dicsérték a kezdeményezést és annak folytatását javasolták.

A nemzetközi szervezetek által előírt kötelezettségnek megfelelően 2006 tavaszán a korrupció elleni küzdelem tárgyában a minisztérium egy összefoglaló kiadványt jelentetett meg 2500 példányban. Az angol-magyar nyelvű kézikönyv biztosítja a külföldi, valamint a magyar érdeklődők megfelelő tájékoztatását a korrupcióellenes küzdelem területén elért kormányzati eredményekről.

„Korrupció elleni törekvések, európai összefogással”

Az Európai Partnerek a Korrupció Ellen (EPAC) megnevezésű szervezet keretében, az EU Tagállamok Rendőrséget Felügyelő Ellenőrző Testületei és Korrupció Ellenes Szervei vezetőinek éves találkozájára 28 ország 33 szervezetének képviselőitében 2006. november 23-24-én Budapesten került sor, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának szervezésében.

Az EPAC általános célkitűzései között szerepel az EU tagállamok korrupcióellenes szerveinek tevékenysége során szerzett tapasztalatok, legjobb gyakorlatok cseréje és az említett testületek egymás közötti együttműködésének tovább mélyítése. A konferencia fő gondolatisága a korrupció elleni harc hatékonyságának növelése volt, a korrupcióellenes szervezetek egymás közötti, illetve a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat által felügyelt szervekkel történő „Kapcsolat és Kommunikáció” fokozásával.

A konferencia fővédnöke és egyben megnyitója Dr. Petrétei József igazságügyi és rendészeti miniszter volt, a rendezvényeken részt vett több minisztériumi vezető is. A plenáris üléseken a fentiekben megjelölt témakörben az Európai Unió, valamint harmadik országok legnevesebb szakértői tartottak előadásokat, illetve felszólaltak a magyar rendvédelmi szervek országos parancsnokai, a Budapesti Nyomozó Ügyészség vezető helyettese is.

A konferencia történetében első alkalommal került sor szakmai szekció-ülések lebonyolítására, ahol a megjelent vezetők közvetlenül szakterület specifikusan cserélhették ki a korrupció elleni küzdelemben jelenleg alkalmazott legjobb módszereket, tapasztalatokat. A munkacsoport ülések eredményeként záró dekrétum került elfogadásra a résztvevő szervezetek által, melyben az általános értékek mellett konkrét és specifikus szakmai iránymutatások és egyességek is megjelentek.

A záró dekrétumban megfogalmazásra került irányelveket, a korábbi évekhez hasonlóan Kormányunk, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgáta kiemelt figyelemmel kezeli és beépíti korrupció ellenes stratégiájába. Szintén történelmi jelentőségű volt a rendezvénysorozaton, hogy több kandidáló és EU határos harmadik ország korrupció ellenes szervezete is meghívást kapott, akiknek e területen történő EU felzárkózási folyamatait a megfigyelői státusz biztosításával próbálta előmozdítani az EPAC.

A konferencián megvitatott legjobb módszerek és tapasztalatok, illetve megfogalmazott szakmai irányelvek a közeljövőben az IRM Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgáta által könyv formájában kerülnek összegyűjtésre, mely jó segédletet jelenhet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a rendvédelmi szervek korrupció ellenes munkája során.

Befejezés

Kétséget kizáróan fontos érdeke fűződik a társadalomnak ahhoz, hogy a rendvédelmi szervei mindenféle negatív befolyástól, belső bűnözéstől mentesen működjenek. Ezek a szervezetek is részét képezik a társadalomnak, ugyanazok a folyamatok hatnak rájuk, ugyanazok a tendenciák érvényesülnek, mint a környezetükben. A társadalom és a benne élő egyén teljesen jogosan várja el a rendvédelmi szerveitől, hogy védjék meg őt és biztosítsák a belső rendet és biztonságot, miközben példát is mutatnak jogkövetésből, erkölcsi és morális tartásból. Hozzáteszem, az utóbbiak nélkül nem is lennének képesek feladatuk maradéktalan ellátására. Korábban voltak próbálkozások arra, hogy a rendvédelmi szervek önállóan gondoskodjanak belső védelmükről, azonban bebizonyosodott, hogy ez sem szakmailag, sem etikailag nem járható út. Egy szervezet belső ellenőrzést végző egységének annyi „egyéb” követelménynek kell megfelelnie, hogy az a legtöbb esetben torzítja az ellenőrzés eredményét

A létező korrupció közismert és konstans jelenség a társadalomban. Mégis, ha egy konkrét eset a napvilágra kerül, felkavarja társadalmunk békéjét, nyugalomát. Sajátos paradoxon, hogy minél nagyobb hangsúlyt kap a korrupció-ellenes cselekvés a kormányzat tevékenységében, annál jelentősebb a média-visszhangja, annál több korrupciós eset kerül a felszínre, válik ismertté, s az

emberek annál több korrupciós ügyről beszélnek. Ez értelemszerűen ronthatja hazánk megítélését is. Az a hír, hogy Magyarország visszaesett a korrupciós ranglistán nem jelenti automatikusan, hogy ténylegesen romlott hazánkban a korrupciós szint. Magyarországnak nincs miért szégyenkeznie, mert a térség legkevésbé korrupt országai közé tartozik.

Mind a hazai, mind a nemzetközi közvélemény egységes abban, hogy a korrupció napjainkban is a társadalmak egyik legnagyobb problémája. Veszélyezteti a társadalom stabilitását és biztonságát, fenyegeti a szociális, a gazdasági, a politikai fejlődést, aláássa a morális és etikai értékeket. A szolgáltatások, az áruk és a munkaerő piacok növekvő globalizációjával akaratlanul együtt jár az illegális tevékenységek nemzetközivé válása is. Ennek következtében a korrupció visszaszorítása nemzeti és nemzetközi szinten még fontosabbá válik, és ez koncentráltabb erőfeszítést, tapasztalatcserét és a fellépés magasabb szintű egységesítését igényli.

Nemzetközi tapasztalat azonban, hogy a kormányzat koncentrált intézkedései önmagukban nem lehetnek elégségesek, eredményesek és önmagukban nem vezetnek tényleges sikerre, ha az nem társul, nem jár együtt a társadalom által általánosan követendőnek ítélt magatartásformával. Másként fogalmazva, hatékonysága a társadalmi realitások függvénye. A társadalomnak a korrupciót visszautasító, a korrupciót magából kivető hozzáállásának alapja a polgárok jogkövető és szilárd erkölcsi értékrenden alapuló magatartása. Ennek megszilárdításában a társadalom vezetőinek példamutatása különösen jelentős motiváló tényező lehet. Jelentős előrelépést a korrupció elleni harcban nem elsősorban a meglévő visszaélések feltárása jelenthet, bár a nyilvánosság ezen a téren is rendkívül hatékony eszköz lehet. Talán még ennél is fontosabb a megelőzés, és a polgárok érdekeltté tétele a jelenség visszaszorításában. Mivel egyetlen korrupciós eset is nagyon cinikussá teheti az embereket az erőfeszítéseink és sikereink iránt, tudatosítanunk kell, hogy közös érdekeink megvalósítása közös ügyünk, közös felelősségünk. Csak együttes fellépésünk változtathat hazánk korrupciós tükörképén.

Felhasznált irodalom:

- Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézikönyve Akadémiai kiadó, Budapest ISBN 963 05 6773 3
- Bencze József – Balaska Andrea: „Nincs maffia korrupció és állami segédlet nélkül” Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 46024
- Bócz Endre: Korrupciós bűncselekmények a magyar büntetőjogban. Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 46024
- Chikán Attila: Vállalatgazdaságtan; Aula Kiadó, Budapest, 1997.

- Cserei Gyula: Ügyészségi megállapítások a korrupciós bűncselekmények nyomozási tapasztalatairól. Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 46024
- Finszter Géza: Módszertani szempontok a rendőrségi korrupció kutatásához. Belügyi Szemle 2000/11. szám.
- Gatter László: Bíróság és korrupció. Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 46024
- Hankiss Elemér: A korrupció játéka Közép-Kelet Európában – 1945-1990. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Hegedűs András: Bűnmegelőzés és bűnüldözés a korrupció ellen. Belügyi Szemle, 2003/9. szám.
- Hende Csaba: A Kormány korrupcióellenes programja. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Igazságügyi Minisztérium: Korrupció elleni küzdelem. Szerkesztette: Kopcsik Kozima, Budapest, 2006.
- Jármay Tibor: Korrupció a rendészetben. Belügyi Szemle 2003/9. szám
- Kende Péter: A korrupció elleni harc esélyei. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Korinek László: A korrupció néhány aktuális kriminológiai vonatkozása. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Kovács Árpád: Az Állami Számvevőszék és a korrupció. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Kránitz Mariann: Néhány gondolat a korrupcióról. Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 4602 4
- Kránitz Mariann: A korrupciós bűnözés. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Lengyel László: A politikai korrupció és következményei című írása, megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Németh László: A korrupció, a hatalom és a Rendőrség háromszöge. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Petrétei József. Jogállam és korrupció. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Szili Katalin: Korrupció a magyar közéletben. Megjelent a Korrupció Magyarországon című gyűjteményben; Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kara Pécs, 2001. ISBN 963 8490 20 9
- Terták Ádám: Korrupció a magyar gazdaságban. Megjelent a Korrupció Magyarországon I. gyűjteményben; On Time Service Bt. Budapest, 2000. ISBN 963 00 4602 4
- Tótfalusi István Magyar értelmező kéziszótár ISBN 963 698 053 5

AZ EUROPOL ELEMZŐI MUNKAFÁJL (AWF) SZEREPE A NEMZETKÖZI BŰNÜGYI INFORMÁCIÓCSERÉBEN ÉS MŰVELETI EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN

Az AWF-ek jelentősége, célja

Az Europol 2006-ban kifejlesztett egy új elemzői eszközrendszert Overall Analysis System for Intelligence and Support (OASIS) néven. A rendszer főbb összetevői sikeresen kerültek bevezetésre, míg a szisztéma más részeinek gyakorlati alkalmazása 2007. elejétől tervezett. Az OASIS egy információtároló rendszer, ami szöveges és adatbányászati, munkafolyamat irányítási és más alrendszerekkel történő összekapcsolási lehetőségeket foglal magában. Az OASIS, egy számos különleges eszközzel és szoftverrel rendelkező, saját fejlesztésű elemző rendszer, amely garantálja az adatok magas fokú védelmét, támogatja a nemzeti nyomozásokat. Az AWF az Europol elemző rendszerének speciális része, meghatározott célok megvalósításához szükséges elemzői munkafájl (jelenleg 18 témában), melyben az Europol hatáskörébe¹ tartozó bűncselekményekkel kapcsolatos adatokat helyezhetnek el a tagállamok. Az elemzési célú munkafájl jelenleg az egyetlen olyan jogi eszköz európai szinten, amely lehetővé teszi személyes adatok tárolását és elemzését (beleértve az operatív információkat) a nemzeti határokon kívül. Az AWF nyitásakor valamennyi, az adott bűnügyi problémával érintett tagállam, vagy közreműködő tájékoztatást kap az együttműködés lehetőségéről.

Egy elemzői munkafájlban való részvétel önkéntes (beleértve az adatszolgáltatást is) a tagállam kezdeményezésén múlik. A célcsoportok azonosítása történhet a tagállamok javaslatára, vagy a feldolgozás eredményeképpen. Az Europol a központban keletkezett információk alapján elemző munkafájlok megnyitását kezdeményezheti a tevékenységével kapcsolatos bűncselekmények kezelése érdekében. Ezen kívül a tagállamok is javasolhatják újabb elemző fájllok megnyitását, ha legalább két tagállamot érintő bűncselekménnyel vagy bűnszervezettel kapcsolatban folytatnak nyomozást, és ezzel összefüggésben keletkeznek információi. Ennek segítségével olyan bűnelemzői támogatásra tehetnek szert, melynek igénybevétele saját nemzeti nyomozásaikat közvetlenül

---

¹ Részletesen lásd: 2006. évi XIV. törvény az Európai Unióról szóló Szerződés K.3. cikkén alapuló, az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló, 1995. július 26-án kelt Egyezmény (Europol Egyezmény) és Jegyzőkönyveinek kihirdetéséről (melléklet).

támogatja. Az AWF keretei között már csak a nyitóparancsban megjelölt együttműködők (AWF tagok) jogosultak adatbevitelre, műveleti együttműködési értekezleteken való megjelenésre, adatlekérdezésre stb. Új tag kizárólag az együttműködők jóváhagyásával csatlakozhat az AWF-hez. Az adatvédelem legmagasabb szintjét érvényesítve, az AWF-ben tárolt információkhoz rendkívül szűk elemzői és külön erre felhatalmazotti kör fér hozzá. Az átadott információk automatikusan az Europol adatkezelésének részévé válnak, de az adatbirtokos az adott tagállam marad. Az információ birtokosa a kezelés feletti jogokat a kezelési kódok rögzítésével gyakorolhatja. A kezelési kódok rendszerével védhetővé válik az információ szolgáltatója, és biztosítható az információk jövőbeli biztonsága. Egyúttal meghatározható vele a felhasználhatóság iránya is.

Az AWF-ek létrehozása

Az esetek többségében az új AWF létrehozását az Europolnál tartandó szakértői értekezlet előzi meg, melyet az Europol Súlyos Bűncselekmények Főosztályának (SCD) minden egysége rendszeresen megrendez. Indokolt esetben, meghatározott céllal rendkívüli szakértői megbeszélés összehívása is lehetséges. Az értekezleten megvitatják a kérdéses bűncselekmény-típust annak fényében, hogy a tagállamok, illetve a harmadik államok kívánják-e együttműködni az adott bűncselekmény-típus elleni fellépésben, továbbá, hogy az Europol milyen segítséget tud nyújtani a közös munkában. *A nemzetközi nyomozásokhoz nyújtott segítségként az Europol rendszerint a műveleti elemző támogatást nyújtó AWF nyitását ajánlja.* Az értekezlet beleegyező egyetértése esetén javaslat összeállítására kerül sor, amelyben indokolják az elemző fájl megnyitásának szükségességét, ismertetik a közreműködő államokat és a magvalósítás folyamatát. A fájl megnyitásának alapvető feltétele a körültekintő előkészítés részét képező megvalósíthatósági tanulmány összeállítása. Ez pontosan tartalmazza a közreműködő országok egyes szerveinek szerepét, érdekeltiségi szintjét, feladatait, annak vizsgálatát, hogy a közreműködők rendelkeznek-e a szükséges információkkal. Szükségszerűen kitér a szervezett bűnözői csoport jelentőségére, az általuk elkövetett bűncselekmények minősítésére, a tagállamokban rendelkezésre álló információk felhasználhatóságára (típusa, minősége, birtokosa, időszerűsége stb.). A felhasználhatósághoz kapcsolódik az információk átadhatóságának módja (konvertálhatósága), milyen formában állnak rendelkezésre, hogyan lehet őket alkalmassá tenni az egységes formában történő hasznosításra.

Amennyiben az AWF nyitási igény minden tekintetben megalapozott és a szükséges adminisztratív tevékenység során is megfelelőnek bizonyult nyitóparancsot készítenek, melyben a legfontosabb kilenc alapadatot² rögzítik. Az Europol igazgatója koordinációs kötelezettségének eleget téve a nyitóparancs tervezetet véleményezésre és észrevételezésre megküldi a Közös Adatvédelmi

---

² Europol Egyezmény 12. cikk.

Ellenőrző Testület (továbbiakban: JSB) részére. Szükséges ez azért is, hogy a beszerzett és átadott adatok későbbi tárolása, feldolgozása, felhasználása, továbbítása a személyiségi jogokat, ezen belül az információs önrendelkezéshez való jogot ne sértse. A JSB észrevételeit az Europol Igazgatótanácsa részére készíti el. Amennyiben észrevételei harmonizálnak a nyitóparancsban szereplő törekvésekkel, sor kerülhet az elemző fájl megnyitására.

Az AWF-ek működése

2006-ban 18 elemzői munkafájlt működtetett az Europol. Valamennyi elemző projekt a 2006. évre prioritásként meghatározott bűnügyi problémákra koncentrált. A projektek megkülönböztetett figyelmet fordítottak a tagállamokban folyamatban lévő nyomozások támogatására, vagy olyan témákra, amelyek a the Police Chiefs Task Force³ együttműködés keretei között vetődtek fel.

Az alábbi táblázat azokat a fontosnak ítélt területeket mutatja be, melyekkel kapcsolatban AWF feldolgozás van folyamatban⁴

Bűnügyi terület	Munkafájlok száma 2006-ban
Illegális kábítószer kereskedelem	3
Személy elleni bűncselekmények	3
Gazdasági és tulajdon elleni bűnözés	4
Szervezett bűnöző csoportok	4
Terrorizmus	2
Pénzhamisítás	2
Összesen:	18

Az AWF-be nemzeti hozzájárulásként küldendő, nyílt és operatív eljárások során keletkezett adatokra vonatkozó legfőbb kritérium, hogy folyamatban lévő, szervezett bűnözéssel kapcsolatos és releváns adatok legyenek. Az elemzés az információ feldolgozás nemzetközileg elfogadott és gyakorlatként alkalmazott folyamatában válik a nyomozásokat, operatív műveleteket hatékonyan elősegítő eszközzé. A folyamatban a projekttervezés, az információk gyűjtése, értékelése, egységesítése, elemzése, műveleti információk és elemzési termékek előállítás, terjesztése egymást kiegészítik. A folyamatos visszacsatolással lehetővé válik egy projekt céljainak újragondolása, esetleges kiegészítése és a ciklikus folyamat megismétlődik. Egy-egy AWF-en belül több célcsoport is feldolgozásra kerülhet. Ezek általában rövid futamidejű feldolgozások, amelyek a munkafájlon belül kerülnek megnyitásra és lezárásra, nem igénylik az AWF-ekhez kötődő adminisztrációs eljárást, viszont a részvételre ugyanazon eljárások vonatkoznak mint az AWF-nyitására.

³ Rendőrfőnökök különítménye

⁴ Europol Annual Report 2006, Hague, 05 March 2007. p. 12.

Az AWF keretében folytatott információcsere

A Hágai Program már 2004-ben önálló fejezetben rendelkezett az unión belül és a tagországok közötti információcsere javításának ösztönzése érdekében. Ennek kapcsán leszögezi, hogy „a szabadság, biztonság és igazság erősítése innovatív megközelítést igényel a határon átnyúló rendvédelmi célú információcseréhez.” Mit jelent mindez? Elsősorban azt, ha egy információ átlépi a határokat, többé ne legyen lényeges kérdés, hogy azt más arra jogosult állam bűnüldöző szerve is megismerhesse. A jelenlegi törekvések azt vetítik előre, hogy a jövőben egy jól működő információs rendszernek a nap minden órájában a felhasználásra jogosultak rendelkezésére kell állnia. Ez az elv az adott államban folyó nyomozások minél teljesebb információellátását hivatott szolgálni. Teszi ezt oly módon, amikor egy nyomozáshoz a rendvédelmi tisztnek más tagállamban keletkezett információra van szüksége, a lehető legrövidebb időn belül rendelkezésére bocsátja azt. Természetesen a rendelkezésre bocsátás szigorú – eddig is alkalmazott – szabályai továbbra is mérvadóak, például adatok lekérdezésére az együttműködésben érintett tagállam jogosult. Az Europol fellép az ellen a nem kívánatos gyakorlat ellen, hogy az elemzői típusú feldolgozást egy tagállam adatbevitel nélkül kizárólag informálódásra használja fel.

Az információcsere kizárólag korszerű informatikai támogatással célszerű megvalósítani, ugyanis annak minél gyorsabb elérése és megismerése kulcsfontosságú kérdés, taktikai szempontból elengedhetetlen. Az újonnan alkalmazott technológiáknak, a tagállamoknál alkalmazott különböző rendszerek miatt, alkalmazkodni kell az információ minden típusához. A probléma megoldására az Europol az AWF adatszolgáltatás egy speciális formáját is bevezette, űrlap formátumban. A lehetőségekhez mérten fontos lehet a viszonyosságon alapuló hozzáférés megteremtése, itt kaphat jelentőséget az interoperabilitáson alapuló vagy direkt (on-line) hozzáférés biztosítása, az egyes adatbázisokhoz.

A rendőri együttműködés során újra és újra megfogalmazott feladatok ugyancsak egy megbízhatóan működő, információtartalmát és minőségét tekintve szakmailag hasznosítható és a bűnüldöző szervek részére minden időpontban hozzáférhető információs háttér meglétét igénylik és teszik szükségessé. A mai korban egyre komplexebbé váló és nemzeteken átívelő szervezett bűnözés vagy épp a terrorizmus elleni hatékony küzdelem a tagállamok szorosabb, információcserén alapuló együttműködését igényli. Az együttműködésben természetesen a rendvédelmi szerveken kívül kulcsszerephez jutnak a határőrizeti és vámszervek is. Feladatuk alapvetően az, hogy a nyílt vagy operatív képességekkel beszerzett információkat ne csupán saját eljárásaikban használják fel, hanem a közösség más szegmenseit fenyegető veszélyekkel szemben, más országok belbiztonságának védelmében is hasznosítsák.

Az info-kommunikációs törekvések tökéletesítésére vonatkozó utalással az európai biztonsági stratégia végrehajtásának folyamatában is találkozhatunk. Többek között erről is számot adott az Európai Parlament Külügyi Bizottsága, 2005 évben, a Parlament számára készített jelentésében,⁵ visszautalva a hágai programban meghatározott rendelkezésre állási elvre. E szerint „...az egyik tagállam szolgálata számára rendelkezésre álló információkat a másik tagállam megfelelő szolgálata számára is hozzáférhetővé kell tenni.” Ebben a folyamatban kap különös jelentőséget az Europol és az általa végzett koordinációs tevékenység.

Az állandó információs-technológiai fejlesztés mellett szükséges volt és továbbra is elengedhetetlen a tagállamokat képviselő *összekötői hálózat* működtetése. Az összekötő tiszték az országok rendészeti szerveit – egyéb fontos hivatalait – képviselik, az Europol épületében kapnak elhelyezést, és speciális belső informatikai hálózaton tartják a kapcsolatot. Az Europol Magyar Összekötő Iroda az Europol hágai székhelyén működik a NEBEK irányítása alatt. Az Iroda az Europol felé tölt be kontaktszerepet. Segítségükkel folyamatosan biztosított a személyes kapcsolat bármely tagországgal és az Europol központjával. Eredményes tevékenységük nélkül nem képzelhető el a gyors és a kölcsönös bizalmon alapuló műveleti együttműködés és információcsere. Az összekötő tiszti hálózat jelentősége az AWF-ekkel kapcsolatos munkában speciális.

A tagállamokban keletkező AWF releváns információk, a feldolgozás szempontjából megfelelő struktúrában, idővesztés nélkül történő kijuttatása a legmeghatározóbb feladat. Ennek során amennyiben szükséges a tagállamok átadásra szánt információit lefordítják az AWF-ek szempontjából hivatalos munkanyelvre (angol), alkalmazva az adatszolgáltatásra szolgáló űrlapot. Koordinációt folytatnak az AWF és az adatszolgáltató (résztevő tagállam) kompetens hatósága között. Az adatszolgáltatással összefüggő esetleges hiányosságokat, kiegészítéseket továbbítják a közreműködők között.

A bűnelemző fájlokban megvalósuló elemző munka

Az „AWF-tagság” nem merül ki az elemzői feldolgozás eredményeképpen született jelentések kézhezvételében. A nemzeti szakértő évente legalább két alkalommal részt vesz az adott AWF éves értekezletén, de nagyobb hangsúly van az operatív műveleti értekezleteken. Ezeket a szükséges gyakorisággal az operatív helyzet függvényében ott rendezik meg, ahol az leginkább indokolt. Itt az adott AWF-el kapcsolatos információk alapján korábban meghatározott feladatok végrehajtásának helyzetéről számolnak be, illetve új feladatokat határoznak meg az együttműködők az Europol elemzői és szakértői koordinációjával.

---

⁵ Jelentés az európai biztonsági stratégiáról, Európai Parlament Külügyi Bizottsága, 2005. március 03. p. 12.

Minden bűnelemzői feldolgozásnak adatgyűjtési tervvel kell kezdődnie, mely meghatározza a feldolgozás irányát, operatív célját, továbbá meghatározza azt is, hogy milyen adatra van szükség a feldolgozás során, kinek kell beszereznie azt, és hogyan biztosítják a beszerzést. Az adatgyűjtési terv a kijelölt „projekt manager”⁶ feladata. A dokumentum biztosítja, hogy releváns adatok kerüljenek összegyűjtésre, valamint meghatározza az AWF-ekben elhelyezésre kerülő adatok minőségét. Mivel a projektek az Europol tevékenységének alapjául szolgálnak, működésük professzionális szervezést, kidolgozott módszertant kíván. A projektek menedzselésének főbb fázisai: a projekt kidolgozása, kialakítása, fejlesztése, jóváhagyása, végrehajtása és értékelése.

Minden elemzési projekthez egy elemző csoportot kell létrehozni, amelyben az Europol igazgatósága által kijelölt elemzők és más Europol tisztviselők, az információt nyújtó vagy az elemzésben érintett tagállam összekötő tisztviselői és/vagy szakértői vesznek részt. Az operatív információk gyűjtésére, rendszerezésére és elemzésére, a munkafájlbba adatot felvinni és onnan adatokat lekérdezni és azokat továbbítani kizárólag ezek a személyek jogosultak. Az általuk történő feldolgozó munka lényeges szempontja, hogy kizárólag folyamatban lévő, *szervezett bűnözéssel kapcsolatos és releváns adat* kerülhet feldolgozásra. Ilyen lehet a tagállamban az Europol hatáskörébe tartozó bűncselekmény elkövetésével vagy abban való részességgel gyanúsított, vagy ezért elítélt személyekre vonatkozó információ. Továbbá olyan egyéb személyeket érintő releváns adat, melynek vonatkozásában komoly tények alapozták meg a nemzeti jog szerinti feltételezést, hogy az Europol hatáskörébe tartozó bűncselekményt fognak elkövetni. Ezen kívül a feldolgozó munkában rögzíthetőek személyekkel kapcsolatos olyan információk is, amikor a vizsgált bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozás, vagy az azt követő büntetőeljárás során tanúként beidézhető személyekre vonatkoznak, vagy valamely vizsgált bűncselekmény áldozatai voltak, illetve akikről bizonyos tények alapján feltételezhető, hogy ilyen bűncselekmények áldozataivá válhatnak. Az AWF-ekbe feltölthető a kapcsolatokról, társakról szóló adatok, illetve olyan személyek adatai, akik a vizsgált bűncselekményekről információval szolgálhatnak.

A feldolgozás keretében lehetőség van nagy mennyiségű adat feldolgozására (pl.: híváslista–elemzés, kapcsolati ábrák) több nyelven, így magyarul is. Az elemző munka segítségével szervezeti felépítést, egyéni szerepeket, útvonalakat, jellemző elkövetési módszereket (modus operandi) kereshetünk, állapíthatunk meg. Az AWF-ekben résztvevő tagállamok delegált szakértői általában a kérdéses operatív műveletben közreműködő, intézkedésre jogosult nyomozók közül kerülnek ki. Ez biztosítja, hogy az AWF-ben az elemzés eredményeként rendelkezésre álló műveleti információ, vagy a közreműködők által egy adott ország számára javasolt intézkedések megtörténjenek.

---

⁶ Europolnál alkalmazott kifejezés, idehaza projektfelelős.

Az elemző csoport tagjai általában évente két alkalommal személyesen is találkoznak, hogy megvitassák a közös feldolgozás tapasztalatait, és meghatározzák a feldolgozás további irányát. Az általuk rendszeresen elkészített, speciális, átfogó **elemző jelentésekkel** a tagállamok részére iránymutatással szolgálnak további nyomozásaikhoz. A dokumentumokat a célcsoporton belüli feldolgozásban részt vevő összes tagállam megkapja.

Hazánk részvétele az AWF-ekben

Az Európával való érdemi együttműködés egyik fontos ismérve az AWF-ek keretén belül folyó információcserében való részvételünk. Az Europol együttműködésben részt vevő tagállamok saját döntése, hogy részt kívánnak-e venni egy-egy AWF keretein belül folyó munkában. Részvételi szándék esetén nemzeti szakértőt kell kijelölniük. E szakértők feladata, hogy az évente egy-két alkalommal az Europolnál sorra kerülő AWF szakértői tanácskozásokon részt vegyenek és ott – értékelve a hazai tapasztalatokat – beszámoljanak az adott AWF profiljába tartozó nemzeti nyomozásokról, illetve iránymutatást adjanak az AWF továbbfejlesztése számára.

Hazánk bűnüldöző szervei 2006-ban az alábbi elemző fájlok munkájában vettek részt⁷

Elemző fájlok	Adatszolgáltatás	Minősége*
Islám terrorizmus	1	2,41
EEOC Top 100 (az EU szempontjából 100 legveszélyesebb szervezett bűnöző csoport)	3	2,48
Mustard (a Török és kapcsolódó más szervezett bűnöző csoportok)	41	2,74
Sustrans (pénzmosás és kapcsolódó bűncselekmények)	4	2,41
Cola (a Dél-Amerikai szervezett kábítószer bűnöző csoportok és európai hálózataik)	61	2,88
Twins (a gyermekek szexuális kizsákmányolása)	1	2,83
Terminal (bankkártya csalás)	16	2,81
Copper (Albán etnikumú szervezett bűnözés)	8	2,71
Martisa (Bulgáriához köthető emberkereskedelem)	12	2,96

⁷ Összeállítva: Europol Evaluation Report 2006, Hague, 20 February 2007. p 12. felhasználásával.

Elemző fájlok	Adatszolgáltatás	Minősége*
Synergy (szintetikus kábítószeres kereskedelme)	5	2,27
Soya (euro hamisítás)	18	2,40
Smoke (cigarettaacsempészet)	26	2,69
Összesen:	196	2,61

* Az adatszolgáltatás minőségét 0-4 skálán három kategóriába sorolhatjuk: 1,33-nál kisebb; 1,33-2,66 közötti; 2,66-nál magasabb.

A fent felsorolt munkafájlokhoz történő hozzájárulásunk alapvetően jónak értékelhető. Az önként vállalt adatszolgáltatási, együttműködési kötelezettségnek a bűnügyi és az anyagi lehetőségek függvényében hazánk mindenkor megfelelő színvonalon teljesített, illetve hasznosította az elemző fájlok lehetőségeit.

Pl.: Egy litván állampolgárságú elkövetőkből álló pénzhamisító és forgalomba hozó, szervezett csoport tagjai euró hamisítványokat terjesztettek Kelet-közép Európában. Az ORFK EKI Pénzhamisítás Elleni Nemzeti Központi Hivatala ennek kapcsán felfigyelt arra, hogy nagy címletű euró hamisítványok kerültek forgalomba Magyarországon. Azonosította a forgalomba hozatal helyeit, az elkövetők mozgási útvonalát és a módszert, majd adatellenőrzést kért az Europol-tól. A vonatkozó AWF-ből származó adatokat összevetve a magyar információkkal javaslatot tett az együttműködésben történő részvételre, nemzeti szakértő kijelölésével. A részvétel során a folyamatos információcsere eredményeként azonosításra kerültek a feltételezett elkövetők, akik ellen nemzetközi elfogatóparancs lett kibocsátva. A magyar kezdeményezésű alprojektben rövidesen több tettes került elfogásra az EU különböző országaiban. A sikeres műveletet az Europol elemzői tematikus jelentésekkel és koordinációval támogatták.

Összefoglalás

Az Europol törekvései a jövőre nézve továbbra is szorgalmazzák AWF-ek megfelelő színvonalon történő működtetését. Elsősorban az elemző fájlok adatai alapján készülő elemzés-értékelés minőségét szükséges javítani. Az újonnan létrehozott OASIS informatikai rendszert oly módon kívánják továbbfejleszteni, hogy az a legjobb európai gyakorlat közvetítése által mintául szolgálhasson a tagállamok elemző tevékenységet folytató szervei számára.

Megismerve hazánk információcserében betöltött szerepét, az elemző fájlokban végzett tevékenységét, illetve annak minőségét a következő megállapítások tehetők. A részvételünkkel folyó elemzési fájlokba történő tényleges össznemzeti adatszolgáltatás előtérbe helyezése indokolt. Ez azt jelenti, hogy a

releváns adatok feltöltése nem kizárólag a központi bűnüldöző szervek feladata, az adatszolgáltatásba minden érintett bűnügyi szervet – ügygazda szerv – be kell vonni. A bűnügyi (felderítő) szervezeteknek be kell mutatni az AWF-ekben rejlő lehetőségeket, a kölcsönösségen alapuló adatszolgáltatás előnyeit. Ehhez kapcsolódik az átadott adatok elemzésre alkalmas minőségének megteremtése. Ez olyan előfeltétel, melynek a hazai elemző egységek bevonása nélkül nem, vagy nem kellő szakmaisággal tudunk eleget tenni. Az adatok elemző eszközökkel történő transzformációja olyan végterméket biztosít az Europol számára, ami az adattartalom további minőségi javulását eredményezi. Gondoskodni kell arról, hogy a közvetített információ elemzői kontroll nélkül ne kerüljön átadásra. A megfelelő számú minőségi adatszolgáltatással Magyarország értékelése tovább javulhat, a teljesebb partneri viszony kialakításához azonban szükséges az egyes elemző projektekben részt vevő szakértők tapasztalatcsere végett történő rendszeres kiküldése is. Szerepük erősítése révén növelhető a műveleti támogatottság, amely többek között az Europol elemzői értékelő jelentéseinek felhasználásában, technikai és pénzügyi támogatásban is megnyilvánulhat. Amennyiben az elemző munkafájlokba történő adatszolgáltatás mennyiségi oldalát boncolgatjuk, egyes fájlok esetében szembetűnő az alacsony aktivitás. Ezekben az esetekben felvetődik a kérdés, továbbra is célszerű-e fenntartani a részvételt, amikor a meglévő kapacitásokat más hazánk szempontjából lényegesebb fenyegetések feldolgozására lehetne fordítani. A kérdés felülvizsgálata két okból is jótékony hatású lehet. Egyrészt kivonulnánk egy olyan tevékenységből, amelyhez nem tudunk megfelelő minőségű és mennyiségű információt szolgáltatni, és e miatt nem történne elmarasztalás. Másrészt a felszabaduló kapacitásokat egyéb sikeres feldolgozások szolgálatába állíthatnánk növelve ezzel a kölcsönös megelégedettséget. Fentiekre figyelemmel, reményeink szerint a bűnügyi információcsere és műveleti együttműködés e formája egyre nagyobb szerephez jut a jövőben, és a bűnüldözési gyakorlatban egyre szélesebb körben alkalmazzák majd.

Felhasznált irodalom

1. 2006. évi XIV. törvény az Európai Unióról szóló Szerződés K.3. cikkén alapuló, az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló, 1995. július 26-án kelt Egyezmény (Europol Egyezmény) és Jegyzőkönyveinek kihirdetéséről, valamint a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény módosításáról.
2. A Hágai Program, A szabadság, biztonság és igazság erősítése az Európai Unióban, Európai Tanács, Brüsszel, 2004. november 4-5.
3. Europol Annual Report 2006, Hague, 05 March 2007.
4. Europol Evaluation Report 2006, Hague, 20 February 2007.
5. Jelentés az európai biztonsági stratégiáról, Európai Parlament Külügyi Bizottság (2004/2167(INI)), 2005. 03. 23.

KONZULTÁCIÓ

FENYVESI CSABA

A SZEMBESÍTÉS, MINT BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁS ÜGYIRATOK ÉS JOGALKALMAZÓI VÉLEMÉNYEK TÜKRÉBEN

2005-2007 között empirikus kutatást folytattam a vizsgált témakörben, melynek keretében kettős felmérést végeztem: egyrésztől bírósági ügyiratokat tanulmányoztam át (és elemeztem), másrésztől (anonim) kérdőíves felmérést végeztem. A feldolgozás célja az volt, hogy a szembesítés gyakorlati alkalmazását áttekintsem, abból az elmélet számára megerősítő, illetve gyengítő visszajelzéseket kapjak, a hipotéziseimet ellenőrizzem, illetve jogalkalmazóktól és terheltektől érdemi adatokat kapjak a továbbgondoláshoz és javaslataimhoz.

1. Ügyiratok vizsgálata

A kutatás 186 – kifejezetten szembesítést is magába foglaló - büntető ügy irataira terjedt ki, amelyben (összesen) 541 szembesítést tartottak a nyomozási és 14-t a bírósági szakaszban. (A 186 bűnügyből egy volt olyan, amelyben csak a bírósági szakban történt szembesítés.) Mindegyik eset (alap)elbírálása (elsőfokú határozat hozatala, gyakorta jogerősen) a Pécsi Városi Bíróságon történt a hatályos Be. érvénybe lépését, azaz 2003. július 1-jét követően. Így előfordult (kisebbségben), hogy a nyomozási (vagy tárgyalási) szembesítéseket még az 1973. I. tv. szabályai szerint folytatták le.

Súlyukat tekintve közel azonos mértékű volt a büntetési és a vétségi kategória, amelyekben javarészt felnőtt korú terheltek ellen folyt az eljárás, ám találtam 21 fiatakorús ügyet is.

Ami már a konkrét szembesítéseket illeti az alábbiakat tárta fel az empirikus kutatás.

A terheltek aktívak a szembesítés vállalásánál, mindösszesen 19 esetben tagadták meg a vallomástételt, javarésztük (17) a nyomozási cselekmény kezdetén. (Ezt az aktivitást a terhelti nyilatkozatok – melyeket a későbbiekben elemzek – adatai is igazolták.) Okot nem igazán jelöltek meg, legfeljebb a

lelkiismeretükre, illetve arra hivatkoztak, hogy már korábban úgylis mindent elmondtak, vallottak.

Miután tudjuk, hogy átlagosan kb. 5-7 tanú van egy-egy büntető ügyben, nem csoda, hogy a legtöbb szembesítés is a terhelt és a nem sértett tanúk között zajlott le. Ezek közel a felét (46 %-át) teszik ki az összes szembesítésnek. Csak ezt követően jön a terhelt és a sértett közötti szembesítések csoportja, amely az esetek közel negyedében (23 %) fedezhető fel.

Nem elhanyagolható a terheltek közötti szembesítés 16 %-os aránya sem, 88 esetben fordult elő.

Annak ellenére, hogy sok-sok tanú vett részt szembesítésen, zárt adatkezelésű alig (4 %-nyi) volt.

14 év alatti gyermekkorú részt vevőt ötöt, 14-18 év közötti fiatalok között viszont már 39-t talált a kutatás. (1 %, illetve 7 %) Többen közülük szerepelnek a hozzátartozók egymás közötti 24 szembesítésében is, miután előfordult szinte minden rokonsági „keveredés”: nevelt lány és nevelőapa, apa és lánya, apa és fia, anya és fia, testvérek, házastársak, élettársak, sógorok, vej és após közötti konfrontáció is.

Az 1998-1999-es védővel kapcsolatos kutatásaim szerény számai után¹ örömdetes tény, hogy növekedett a védők részvételi és indítványtételi-észrevételezési-kérdezési aktivitása is a szembesítéseken, megjegyezve, hogy jogorvoslatuk egyáltalán nem fordult elő. Ugyanez már nem jellemzi a terhelteket, akik szerény mértékben észrevételeztek, kérdeztek, illetve éltek jogorvoslattal. És ez a visszafogottság a szembesítést végző nyomozókra is igaz, miután csak hét esetben (1,2 %-ban) fordult elő, hogy a jegyzőkönyv tartalmazott részükről észrevételt, megjegyzést, például nonverbális jelekre utalást.

Általában a két szembesítendő és a nyomozón kívül más nem volt jelen az eljárási cselekménynél, mindösszesen 35 esetben (6 %) vett részt további személy, legfőképpen a fiatalok törvényes képviselője akár terhelt, akár tanú oldalán.

Figyelemre méltó, hogy csak három tanúnak volt ügyvédje, mint új büntetőeljárás segítő.

A végrehajtás során a kérdések első címzettje háromnegyed részben a sértett(tanú) volt a terhelttel szemben, és a kérdések körében elenyésző

---

¹ Lásd erről részletesebben: A védőügyvéd. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 115-140. o.

mértékben bukkant fel rávezető kérdés használata (19 eset, 3,5 %) – legalábbis a jegyzőkönyvekből kitűnően.

Az ügyirati vizsgálat 14 %-os (77 esetes) eredményességet regisztrált, ami kisebb részben abban mutatkozott meg, hogy a tagadó terhelt teljesen elismerte a bűncselekmény elkövetését (9 esetben az 541-ből!) vagy ezt csak részben tette meg (4 esetben). Javarészüik azonban attól lett eredményes, hogy tisztázták az egyébként látszólagos ellentmondást. (64 eset)

Az ellentmondást feloldó kísérlet eredményéről vagy eredménytelenségéről a jegyzőkönyvek végén hatósági megjegyzés sokszor található, a nyomozóhatóság tagjai 369 esetben (68 %-ban) rögzítették a végkifejlet – szerintük való – alakulását. (Az eredményes szembesítésen résztvevő terhelték személyi körülményeire, jellemzőire, megbízható információk hiánya és az esetek csekély száma miatt – úgy vélem - nem lehet használható következtetéseket levonni.)

Az eredményes szembesítések után csak négy alkalommal hajtottak végre azonnali folytatólagos kihallgatást a vallomást változtatóval.

A korábban alkalmazott kéthasábos rögzítést teljesen mellőzték a végrehajtók és nincs nyoma rendbontásnak, rendzavarásnak sem a jegyzőkönyvekben. Mindösszesen két esetben használtak a rögzítéshez videofelvevőt és egy esetben magnetofont.

Miután előfordultak 2003. július 1-je előtti konfrontálások is, így 23 ún. egyoldalú szembesítésre derült fény, ahol a terhelt meg sem szólalt, csak a sértett/tanú.

Egy-egy szembesítés átlagosan 23 percig tartott, ez alatt – szintén átlagban – három oldalas jegyzőkönyv készült. Ezekből az alábbi leggyakoribb taktikai gyengeségek derültek ki:

- nonverbális jeleket nem rögzítették,
- nem tettek fel kérdéseket,
- sematikus kérdéseket tettek fel,
- csak eldöntendő kérdéseket tettek fel,
- lényegtelen kérdéseket tettek fel,
- csak egyetlen egy kérdést tettek fel,
- felismerésre bemutatás helyett alkalmazták,
- fenntartották korábbi vallomásukat, mást nem mondtak a résztvevők.

A vizsgált ügyekből 2 esetben merült fel az a tény, hogy ügyészi nyomozás továbbfolytatást („pótnyomozást”) rendeltek el szembesítés elmaradása miatt.

A bírósági szakaszban végrehajtott szerény számú (14) szembesítésből egy volt eredményes, ami 7 %-ot tesz ki, amelynek során az egyik tagadó terhelt részben beismerte a bűncselekmény elkövetését, a többi – a nyomozáshoz hasonlóan – a látszólagos ellentmondások feloldását szolgálta. A jegyzőkönyvek felében részletes, a másik felében egy mondatos („szokványos”, „átmásolásos”) rögzítést olvashattam, mellettük hatósági (bírói) észrevétel (például a nonverbális jelekről) nem található.

2. Kérdőívek összegzése

Mind a négy jogalkalmazói célcsoportnak 500-500 (anonim) kérdőívet készítettem, küldtem meg, illetve adtam át, ezekből (önkéntesen) a bírák 120-t, az ügyészek 92-t, az ügyvédek 27-t, a rendőrök 291-t válaszoltak meg, míg a négy büntetés-végrehajtási intézetnek juttatott - BV parancsnokság által megadott létszám szerinti csomagból - 326 (elítelt) terhelt töltötte ki - érdemileg értékelhetően.

2.1. Bírák

A legfőképpen városi és megyei bíróságokon kb. 10 éve dolgozó bírák tapasztalata szerint az ügyek 58 %-ában van szembesítés, amelyekből – az ügyirati kérdőív mutatójával szinte hajszálpontosan egyezően – 14 %-ban van eredmény mind a nyomozási, mind a bírósági szakban és a saját praxisban is.

A szembesítéssel kapcsolatos jogi szabályozást közel azonos mértékben tartják helyesnek, illetve helytelennek. A reformerek között van, aki

- kötelezővé tenné, „szembesítési kényszer”-t vezetne be,
- elrendelését bírói döntésre bízna,
- kötelezővé tenné a védő jelenlétét,
- csak a nyomozási eljárásban tenné kötelezővé.

Néhányan formálisnak, bürokratikusnak tartják, ami – megítélésem szerint – sokkal inkább a végrehajtására vonatkozik, mintsem a szabályozására. Ugyanis megemlítik például, hogy

„a folyosón a tanút a terhelt megfélemlítheti”.

Kétharmaduk elégedett a szembesítés nyomozási végrehajtásával, míg ennél is nagyobb az arány, amikor saját területükről, a bírósági szakaszcsoportról van szó. Ott már 85 %-uk elégedett.

A nyomozási hibák között széleskörű felsorolást találunk, így szerintük:

- mechanikus másolás, ismétlés jellemzi,
- indifferens dolgokban szembesítenek,

- nem jegyzőkönyvezik a résztvevők nyilatkozatait,
- a szembesítés közben nem néznek egymás szemébe a szembesülők,
- ugyanabban a helyiségben várakoztatják a szembesítendőket,
- komolytalan a végrehajtás,
- nincs erkölcsi hatása,
- rosszak a kérdésfeltevések,
- pontatlan a jegyzőkönyvezés,
- formális,
- a figyelmeztetések elmaradnak,
- túl sok idő telik el a kihallgatás óta,
- egyszerre szembesítenek az egész ügyre, nem pedig részletekre,
- félelemnél mellőzése van,
- felületes,
- nincs határozott nyomozási stratégia,
- nem ismerik fel a releváns tényeket,
- nem célirányos.

Mindezek a nyomozási hiányosságok többségük szerint igenis befolyásolják a szembesítések eredményességét.

A bírósági szakaszban a leggyakoribb szembesítési hibák, gyengeségek a következők:

- időmúlás,
- formalitás,
- nem minden kérdésben szembesítenek,
- felkészületlen a bíró,
- csekély a taktikai lehetőség,
- nem csak a lényeges kérdésekben szembesítenek,
- nem néznek egymás szemébe,
- erélytelenség,
- káosz érződik,
- hangfelvétel készítés hiánya,
- pszichológiai képzettség hiánya,
- taktikai érzék hiánya,
- folyamatosan együtt, egymás szavába vágva válaszolnak.

Itt ismét tompább a kritika, csak a válaszolók fele tartja ezeket olyan tényezőknél, amelyek befolyásolják a szembesítések eredményességét.

Határozottan nem a bírósági szakban látják a szembesítés hangsúlyos helyét, sokkal inkább mindkettőben (56 %), illetve a nyomozásban (35,1 %), mert ott „bizonyíték feltárására van lehetőség”. A kisebbségben maradt 8 bíró, (8,5 %) szerint a bírósági szakaszban viszont „a szembesítettek szavahihetősége nagyobb”.

Csak a fele válaszoló gondolja, hogy van tudományos alapja annak, hogy a szemébe mondás elősegíti a valóság feltárását, az igazmondást, ugyanennyi szkeptikus, „miután nem igazán törnek meg.”

A bírói felmérés megerősítette a kérdőíves mutatót, a védők kb. a szembesítések felénél jelen vannak, és ugyanilyen megoszlásban vélik, hogy van, illetve nincs szerepük a védőknek a szembesítés taktikájában, eredményességében.

Egyrésztől a megerősítők szerint:

- megfélemlítő hatása lehet,
- nagyobb eséllyel lesz eredménytelen,
- a nyomozók szabálytalankodásának gátat vet,
- a védő hat a védencére.

Másrésztől a tagadók kihangsúlyozzák, hogy „tapasztalt gyanúsítottnál a védő jelenlétének nincs jelentősége”.

Az ügyiratokban egyáltalán nem találtam tanú ügyvédjét, velük a bírák is igen ritkán találkoznak. Aki pedig látott ilyet, kijelentette:

- felkészült hatósági tagnál semmit sem változtat, illetve
- bátrabb a tanú, nem érzi magát magára hagyva.

Az esetleges szembesítési kényszert, a kötelező végrehajtást csak fele részben támogatják, például olyan indokolással, hogy:

- tanú és tanú között alkalmas eszköz,
- csekély mértékű eltérés is értékes lehet,
- csak lényeges kérdésekben,
- csak szöges ellentét esetén.

A másik csoportot kitevő ellenzők körében a főbb érvek:

- a tanú zaklatásnak van kitéve,
- ha az ellentét más bizonyítékkal feloldható,
- félénk, beteg, fiatalos tanúknál nem alkalmazható.

Tíz bíra esetében előfordult, hogy nem tartott szembesítést annak ellenére, hogy ellentmondás(ok) merült(ek) fel, ezek okaként az alábbiakat jelölték meg:

- kevésbé lényeges kérdés volt,
- tanúvédelmi okokból,
- mérlegelési jogkörből adódóan,
- megtagadták a vallomástételt.

Ezen legutóbbi szerepet játszhatott a nyomozási szakban is, a bírák tapasztalata szerint a terheltek 30 %-ban azért tagadták meg a vallomást, mert

- nyomozókkal szembeni ellenszegülés,
- gyakori büntető eljárásbeli részvétel,
- védői javaslat, védői taktika alapján,
- félelemből, (a legtöbben ezt emelték ki)
- szubjektív okokból, nem akar további ellentmondást.

A bírák többsége „szembesítés párti”, ösztönzi annak végrehajtását, több okból, például:

- a Be. előírja, tehát le kell folytatni,
- megtöri a tárgyalás monotonitását,
- „a tárgyaláson legalább egy-két mondatot kisedek belőle”
- a mérlegelés egyik szelete,
- pszichológiai szereppel rendelkezik.

Igazán emlékezetes szembesítése sokuknak volt, ezekből néhány „gyöngyszem”:

- A sértett könnyei hatására, mindent bevallott az addig tagadó terhelte.
- Amikor a vádlott azt állította, hogy ő nem látta a rendőrt, akkor a rendőr hogyan láthatta őt, a rendőr azt válaszolta, hogy „...Te tehén nekem jobb a szemem” (az ügyet nem vitte előre, azonban nagy derűtséget keltett.)
- A vád tárgyává tett cselekmény hamis vád volt. A vádlott végig következetesen vallotta azt, amit a feljelentésében állított, majd a szembesítés során az ügyész foglalkozású tanúval kellett szembesíteni, mire össze-vissza beszélt, mintha nem is emlékezne az addigiakra. Büntetését a bíróság 8 hónap börtönbüntetésben állapította meg, amit tudomásul vett.
- Rablás büntetével vádolták a terhelte, aki mindvégig határozottan tagadott, ezt tette több tárgyaláson keresztül. Az utolsó sértettel történő szembesítéskor, a sértettnek - idős korára figyelemmel – megengedtem, hogy a vádlottal szemben egy székre leüljön. A vádlott annak hatására, hogy a sértett hosszan a szemébe nézett, és annyit mondott, hogy ő volt, megtört, elsírta magát és beismerő vallomást tett.
- A vádlott tagadta, hogy megpofozta a sértettet. Állítása szerint csak meglegyintette. Közölte, hogy azt megmutatja, majd egy óriási pofont kevert le neki azzal, hogy így történtek az események. A sértett közölte igen így volt, ezért jelentette fel.

2.2. Ügyészek

Az aránylag rövidebb gyakorlattal rendelkező városi-megyei-fellebbviteli-katonai ügyészek véleménye szerint az ügyek felében van szembesítés, melyek-

ből kb. 12 % az eredményes nyomozási és bírósági szakban, valamint a saját praxisban. Csak ötöde bírálja emiatt a jogi szabályozást, nézetük szerint:

- felesleges, szükségtelen, érthetetlen,
- jogi kényszer,
- alkalmazása legyen megtagadható,
- alkalmazását kötelezővé tenné,
- az eljárás elhúzódsához vezet,
- részletesebb szabályozás szükséges, illetve nem tud jobbat.

Ha változtathatna a szembesítés szabályozásán, akkor

- ritkábban alkalmazná, mert a bíróságon értelmetlen,
- mellőzné a sértett védelme érdekében,
- a bírói szakba helyezné át,
- a féloldalú szembesítések lefolytatását szorgalmazná (1 fő),
- a nyomozási bíró előtt is lehetővé tenné,
- a szembesítés megtagadásának indokolását szorgalmazná, (1 fő)
- elvétve tenné kötelezővé,
- pszichiáter jelenlétét szükségesnek tartaná,
- a tanúvédelmet erősítené.

A nyomozási szak szembesítési gyakorlatát 59 %-uk, a bírósági szakét 77 %-uk tartja megfelelőnek. A kisebbségben maradt elégedetlenek szerint a leggyakoribb kriminalisztikai-eljárásjogi nyomozói hibák, gyengeségek a következők:

- formális,
- nem derül fény az ellentétre,
- hatósági bizonytalanság érzékelhető,
- kötelező feladat, nem eredménycentrikus,
- nem egymás személybe beszélnek a résztvevők,
- nem lényeges ellentétekre szembesítenek,
- nem ismeri a korábbi vallomást a szembesítő, felkészületlen,
- vallomást megtagadó terheltet szembesítenek,
- részt vevők befolyásolása észlelhető,
- szembesítettek viselkedését nem rögzítik,
- nem tudja kézben tartani a nyomozó,
- semmit nem ér.

Hasonló kifogások merülnek fel a bírói-bírósági végrehajtás során, ott a leggyakoribb hibák:

- formális,
- hatósági bizonytalanság érzékelhető,
- nem derül ki az ellentét,
- bírói türelmetlenség,

- nem egymás szemébe beszélnek a résztvevők,
- bírói prejudikáció,
- felületesség,
- agresszív a vádlott,
- feszültség-hiány,
- lényegtelen ellentét,
- felesleges,
- befolyásolás érződik.

Közel kétharmaduk szerint ezek a gyengeségek befolyásolják a nyomozási, és több mint fele szerint a bírósági szembesítések eredményességét. 40 %-uk szerint a hangsúlynak a nyomozási szembesítésen kell lenni, 51 %-uk szerint pedig mindkettőn. A bírákéhoz hasonlóan a bírósági szakot csak a kisebbség, mindösszesen 8 % preferálja.

Több mint fele a gyakorló ügyészeknek (55 %) határozottan lát tudományos, elméleti alapot a szemémbemondás valóság feltáró szerepére, szerintük ennek alapjai:

- face to face észlelési különbség,
- szégyenérzet,
- a tudomány igazolása,
- a morális gátlások nem működnek,
- a közeli kapcsolatnál erőteljesebb őszinteségi szakaszok megjelenése,
- komoly pszichés hatás,
- könnyebb a harc egyedül,
- metakommunikáció.

Az ellenvéleményen levő 26 % (24 fő) viszont úgy véli, hogy a szembesítés:

- megfélemlít,
- megrögzötnél nem működik,
- hátráltat,
- tudatosan felkészülnek rá,
- a lelkiismeret ritkán szólal meg,
- az erkölcsi gátlások leomlottak.

A védői jelenlétet széleskörűnek tapasztalta ezen jogalkalmazói csoport is, és minden második válaszoló szerint ez kihat, befolyásolja a szembesítés taktikáját, illetve eredményességét.

A szembesítést ösztönzők és visszafogók közel két egyenlő csoportra oszlanak, előbbieik főbb érvei:

- ne okozzon meglepetést a tárgyaláson,

- kerek legyen a nyomozás,
- segíti a mérlegelést,
- meg kell kísérelni, mert úgy bizonyíték kerülhet elő,
- ha nincs más bizonyíték, akkor ösztönzi,
- lényeges ellentét esetében igen,
- akkor nem változtat indokolatlanul a tanú.

A visszafogók (akik nem tartanak mindenkor, ha ellentmondás van) ellenérvként az alábbiakat sorakoztatják fel:

- nem kell tartani, ha előre látni, hogy eredménytelen lesz,
- ha van más bizonyíték is,
- hiábavaló alkalmanként,
- a tanú félelme, személy elleni bűncselekmény, nemi erkölcs elleni bűncselekmény,
- a sértett védelmében mellőzhető,
- eljárás elhúzódnása,
- elegendő az ellentmondásos vallomás terhelt elé tárása,
- nem várható eredmény a terhelt krónikus szavahihetlensége miatt.

Az ügyészek kétharmadánál fordult már elő, hogy volt utasítása nyomozási szembesítés végrehajtására és minden ötödik hajtott már végre azért szembesítést, hogy emiatt ne érje bármiféle elmarasztalás, kritika. Minden második pedig legalább egyszer elrendelt nyomozás továbbfolytatást (pótnyomozást) (az összes ügy 13 %-ában), mert nem történt meg a szerinte szükséges szembesítés. Olyan is előfordult a válaszolók több mint felénél (53 fő), hogy a létező ellentmondások ellenére nem tartott vagy tartatott szembesítést. Ezen esetek és okok közül kiemelendők:

- idő és költségigényesség miatt,
- a sértett gyermek volt,
- a sértett félelme miatt,
- a szembesítéstől eredmény nem volt várható,
- más bizonyíték is rendelkezésre állt,
- nem volt lényeges kérdés.

Praxisukban a terhelték 30 %-os arányban tagadták meg a szembesítésen való aktív részvételt legfőképpen azért, mert:

- jogában áll, a védekezési szabadságba tartozik,
- nem akar a szembesítésen részt venni,
- nincs kedvük a rendőrség kedvébe járni,
- félelemből,
- leleplezéstől való félelmében,
- ügyvédi tanácsra,
- taktikai okokból,

- közömbösségből, érdektelenségből,
- büntudatból,
- közeli kapcsolat miatt,
- mivel a hallgatás az egyik legjobb védekezési mód.

Összesen 21 ügyész tapasztalt olyat az ügyek 13 %-ában, hogy a terhelt a nyomozási szembesítésen jelen volt, de semmiféle aktivitást nem mutatott, mert:

- a hallgatás az egyik legjobb védekezési mód,
- becsukta a szemét, olvasott, elfordult, jegyzőkönyvbe mondta, hogy menjen inkább könyvtárba,
- a hatóság nem forszírozta,
- nem hisz benne,
- elhúzza az időt,
- semmi értelme,
- ez a szavahihetőségre vonatkozó adat,
- a vallomás elétárása is fontos.

Saját bevallásuk szerint is jóval többen ösztönzik a szembesítést, mint amennyien az elkerülésére törekszenek. 51 feltétel nélküli és 8 feltételekkel alkalmazóval szemben 21 visszafogó áll.

Az ügyirati figurához hasonlóan a nyomozással rendelkezők is alig tapasztaltak jogorvoslatot a szembesítés körében. Az észlelt két esetben azoknak nem adtak helyt.

Az ügyészek harmada észlelt a szembesítési főszereplőkön túlmenően más jelenlevő személyt is, akik között a leggyakoribbként szerepeltek, a(z):

- védő,
- sértett jogi képviselője,
- tanú ügyvédje,
- rendőrtiszti főiskolás,
- fogalmazó,
- bv-őr, fogolykísérő,
- joghallgató.

Az igazán emlékezetes szembesítések közül azokra emlékeztek, ahol:

- Nagy indulatok tomboltak. A hölgy tanú arca lángokban állt, hihetetlenül vörös lett, túl meleg volt.
- Meg kellett fékezni a terheltet.
- A sértett és a terhelt kibékültek.
- A fogvatartott és a BV-felügyelő közötti mindig emlékezetes.
- A tanú mindig módosította a vallomását.
- Megszólalt a déli harangszó. (?)

2.3. Ügyvédek

Az igen szerény mértékben válaszoló ügyvédek átlagban közel 13 éve folytatnak praxist. Nézetük szerint a büntető ügyek kb. 50 %-ában van szembesítés, amelyek eredményessége a nyomozási szakban 11 %, a bíróságiban 12 % körül van, míg saját gyakorlatukban ehhez hasonló szintű, 10 %-os. Javarészüik nem lát különbséget a két szakasz között a szembesítés előfordulásában, módjában, eredményességében. A kisebbségben levő kilenc jogalkalmazó megítélése szerint:

- a nyomozási szakban eredményesebb,
- a bíróságon más a hangulat,
- bírói szakban eredményesebb (3 fő)
- csak a végrehajtásban van eltérés.

Többségük a jogi szabályozást elfogadhatónak tartja, a kisebbségben levő bírálók olyképpen változtatnának, hogy:

- egyértelműbbé tenném a kérdezési szabályokat,
- a gépies formalitást próbálnám feloldani,
- többszöri kísérletet engedélyeznék,
- ismét kötelezővé tenném,
- a védő kérdezzen elsőként,
- indítványra kötelezővé tenném.

A jelenlegi nyomozásbeli szembesítési módszernek viszont már több a bírálója, mint a helyeslője. Érveik között szerepelnek:

- senki nem veszi komolyan,
- nem több, mint a korábbi vallomás megismétlése,
- elmulasztják a terhelt jogi tájékoztatását,
- a hatóság akadályozhatja,
- a kérdezést korlátozzák,
- nem megfelelő helyen történik.

Ezzel szemben a bírósági konfrontációt helyesnek véli kétharmaduk, akik bírálják azok azt látják, hogy:

- formális,
- a vádlott félretájékoztatása is előfordul,
- a jegyzőkönyvezésre figyelnek,
- ésszerűtlen leírás,
- felkészületlenség alkalmanként,
- eljárási szabályok figyelmen kívül hagyása.

A leggyakrabban tapasztalt és a szembesítés eredményességét is érintő nyomozói hibák sorához szinte minden válaszoló adott egyet-egyét:

- gépies, formális,
- nem észlelik a valódi ellentmondásokat,
- prekoncepcióhoz való ragaszkodás,
- lelketlen, érdektelen végrehajtás,
- a kérdezési jogot korlátozzák,
- a vallomást megismételtetik,
- engedély nélküli társalgás folyik,
- szembenállás vagy szembeállítás hiánya,
- nonverbális jelek rögzítése csak a terheltnél történik meg,
- pszichikai ráhatást alkalmaznak,
- nem történik kísérlet az ellentétek feloldására,
- nem pontos a jegyzőkönyvezés.

A leggyakoribb, a szembesítések eredményességére is kiható bírói-bírószági hibákat szűkebb körben határozták meg az ügyvédek. A legfőbbek:

- az ügy kellő ismeretének hiánya,
- formalizmus,
- nem szemben vannak a résztvevők,
- az ügyész átveszi az irányítást,
- szubjektív,
- a nyomozásra támaszkodik.

A jogalkalmazók körében egységesnek tűnik az álláspont, hogy a szembesítések fő színtere a nyomozás vagy mind a nyomozás, mind a bíróság. Ez utóbbi egyik kérdezett csoportnál sincs előtérben, így az ügyvédeknél sem.

A védelem alanyainak többsége is (23 válaszolóból 13) hisz a szembesítés elméleti megalapozottságában, úgy látják, hogy:

- aki hazudik, kerüli a másik fél tekintetét,
- láthatók a jelek,
- zavarodottság jelenik meg,
- csak kevesen tudnak hazudni,
- ám a notórius hazudozóknál nincs eredmény, illetve csak gyengébb idegzetűeknél sikeres.

Szilárd többség (20 válaszoló) állítja, hogy van jelentősége a kb. 60 %-os arányú védői jelenlétnek, valamint a 30 %-nyi tanú ügyvédi jelenléte a szembesítéseken, mert:

- a védő fellép a befolyásolás ellen,
- fellép a törvényesség érdekében,
- a védő megismerheti a tanú vallomását,
- a tanú ügyvédje pedig magabiztossá teszi a tanút.

Az ügyvédek fele helyesnek tartja az ellentétek esetén való szembesítés-tartást, többségük (16 fő) ösztönzi is a foganatosításukat.

A terheltek egynegyede tagadta meg praxisukban a nyomozási vallomást, mindenekelőtt:

- védői tanácsra,
- védelmi taktikai okból,
- a bizonyítás megnehezítésére,
- félelemből.

Az ügyvédek ötödénél fordult elő már olyan szituáció, hogy a terhelt sem-miféle aktivitást nem mutatott a másik fél aktivitásával szemben, ám közben – jegyzi meg egyikük – „a terhelt így megtudhatta a terhelő adatokat”. Mind-összesen hat ügyvédnél fordult elő jogorvoslat szembesítéssel kapcsolatban, fele részüknek helyt adtak, a másik felét elutasították.

Mások jelenlétét is tapasztalták az egyes szembesítéseknél (mintegy 40 %-ban), akkor részt vett még azon:

- jogi képviselő,
- szülő,
- védő,
- ügyész,
- tolmács,
- a nyomozó hatóság tagja,
- felettes,
- tanú,
- segítő.

Az átlagosan 13 évnyi gyakorlatban emlékezetes szembesítések is előfordultak ennél a csoportnál is, nevezetesen:

- a tanú valótlan adatot állított,
- provokáló volt a sértett,
- a terhelt beismerte a bűncselekményt,
- degradáló volt az eljárás,
- a tanú kerülte a szemkontaktust, és elsírta magát,
- a sértett nem ismerte fel a terheltet.

2.4. Rendőrök

A 291 rendőrből 272, a nagy ügyforgalmat bonyolító városi kapitányságo-kon, immár átlagosan nyolc éve teljesít szolgálatot, míg a főkapitányságokon dolgozó 19 jogalkalmazó átlagosan 6 éve van szolgálati helyén. Véleményük szerint a bűnügyek 40 %-ában fordul elő szembesítés. Eredményességüket a nyomozási szakban mindösszesen 6,4 %-ra, a bíróságit 7,1 %-ra, a saját gya-korlatban előfordulókat 6,5 %-ra taksálják.

A többség egyértelmű különbséget lát a büntetőeljárás két szakaszának szembesítései között, nézetük szerint:

- a rendőri szakban kötöttebb,
- a nyomozási szakban eredményesebb, ugyanakkor megjelenik az is, hogy
- a bírósági szakban eredményesebb,
- a nyomozási szakban humánusabb,
- a bírói szakban nem elég alapos, gyakran megalázó,
- a bírácnak könnyebb,
- a bíróság kevesebb papírt fogyaszt.

A bűnüldözök több mint fele (54 %-a) megfelelőnek tartja az intézmény-nyel kapcsolatos jelenlegi büntető eljárásjogi szabályozást, akik bírálják, azok érvként előhozzák:

- a nyomozásban „baromság”,
- szükséges rossz,
- túl sok adminisztrációval jár,
- a nyomozásban nem kell, mert időhúzó tényező, és nem jár eredménnyel,
- a gyanúsított nem kötelezhető rá,
- a gyanúsított és tanú között nincs értelme,
- ha az eredménytelenség előre látható, nem kellene megtartani.

A némileg kisebbségben maradt kritikusok az optimalizálás érdekében olyképpen változtatnának, hogy:

- eltörölné, mert személyes sérelmeket akarnak lerendezni,
- hangrögzítést alkalmazna,
- bírói szakban elég lenne,
- fokozott tanúvédelmet vezetne be,
- kötelezné a gyanúsítottat a vallomástételre,
- a végrehajtás módszertani szabályozását változtatná meg,
- az alkalmazását előadói mérlegelésbe vonná,
- a rendőrnek a szembesítésről alkotott szubjektív véleményét hangsúlyosabbá tenné.

Az előzőhöz hasonló megoszlás látszik a nyomozás soráni szembesítési gyakorlat értékelésében; több mint fele a válaszolóknak megfelelőnek tartja, akik nem, azok úgy látják:

- túl sok apróságra történik meg,
- rontja a bírósági szakban lefolytatandó szembesítés eredményességét,
- eredménytelenség miatt felesleges,
- több lehetőség rejlene benne.

A saját maguk által végzett szembesítések kriminalisztikai és eljárásjogi gyengeségeiről hosszú listát készítettek, amelyek a többség szerint befolyásolják az eredményességét:

- a nyomozó felkészületlen, tapasztalatlan, felületes, hanyag,
- a nyomozó nem elég erélyes,
- túl aprólékos kérdések hangzanak el,
- túl rövidek a válaszok,
- felesleges kérdések vannak,
- önisméltés veszélye áll fenn,
- túl későn kerül lefolytatásra,
- a szembesítettek előzetes kihallgatása nem elég részletes,
- verekedéssé fajulhat,
- a nyomozó hagyja, hogy a védő a tanúnak kérdést tegyen fel,
- videofelvétel készítése volna szükséges,
- jegyzőkönyvezési probléma,
- a jegyzőkönyv a felek reakcióit nem tükrözi vissza,
- nem egymás szemébe mondják a vallomásukat,
- a felek közvetett kérdezése,
- a felek átveszik az irányítást,
- sematikusság.

A rendőrök többsége (60 %) - az eddigi jogalkalmazókkal ellentétben – a bíróságra helyezi a szembesítés ildomos helyét, legfőképpen azért, mert:

- a személyes benyomások annál a döntéshozónál szülessenek, ahol érdemben döntenek,
- a rendőrség már elvesztette tekintélyét,
- a bíróság előtt őszintébbek a felek.

A kisebbségben (30 %) maradt nyomozási szakaszt preferálók viszont azzal érvelnek:

- az ellentmondásokat minél előbb fel kell tárni,
- kivédhetetlen,
- még nem ismerik egymás vallomását.

Csak 10 %-uk gondolja, hogy mindkét szakaszban van helye az igazságkeresés ezen módjának. A többség szkeptikus a tudományos, elméleti megalapozottságával kapcsolatban is (55 %), úgy vélik:

- a jelenlegi erkölcsi normák között nincs alapja,
- „a hamis tanúzást hülye lenne bevallani”,
- az elkövetőknek nincs önkritikájuk,
- rutinosan hazudnak, „a cigányok mindig hazudnak, néha még esküdöznek is”.

A tudományos megalapozást elfogadók érvei között ilyeneket olvashattam:

- nem megrögzött bűnözőknél igen,
- a gyanúsított védi a társait,
- „első bűnbe esőknél igen”.

A vizsgálók tapasztalata alapján alig van tanú ügyvédje a szembesítéseken, a meghatalmazott védők viszont szorgalmasan, rendszeresen részt vesznek azokon. A kirendeltre ez nem jellemző, csak az ügyek 10-15 %-ában bukkan fel. A rendőri többség azonban úgy értékeli, hogy a jogászok jelenléte nem befolyásolja a szembesítés taktikáját, eredményességét. A kisebbségben levők szerint a befolyásolás abban mutatkozik meg például, hogy:

- ügyvédje jelenlétében a gyanúsított erőfölényben érzi magát,
- a védő gyakran beleszól a szembesítésbe,
- a kérdésekre ő maga válaszol,
- saját kérdéseivel gyakran zavarba hozza a tanút.

A bűnüldözők túlnyomó többsége nem favorizálja minden esetben a szembesítést még létező ellentmondások esetén mert:

- a garázdaság, testi sértés, nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén ismételten traumát okoz a tanúnak,
- „jó vizsgáló-kevés szembesítés”.

Ebből következően az ügyek 40 %-ában „kényszer-, illetve „marasztalást megelőző”, talán úgy is fogalmazhatok, „félelmi” szembesítéseket” hajtanak végre, vagyis csak azért, mert utasításba kapták, illetve, hogy elkerüljék a hiátusból eredő esetleges hátrányokat.

Hogy miért, illetve mikor, mely esetben nem tartott szembesítést egy-egy vagy több, összesen 139 válaszoló ellentmondás esetén sem, annak a felsorolása igen terjedelmes:

- erőszakos bűncselekménynél,
- vallomás módosításkor,
- tanúvédelmi okból,
- kiskorú tanú esetén,
- nemi erkölcs elleni bűncselekménynél,
- félelem miatt,
- sértett egészségügyi állapota miatt,
- előre látható eredménytelenségénél,
- agresszív gyanúsítottnál,
- elkövető halála esetén,
- sértett halála esetén,
- „fizikailag képtelenség” volt a szembesítést végrehajtani,
- technikai problémák miatt,

- a sértett nem kívánt részt venni a szembesítésen,
- időhiány miatt,
- leterheltség miatt,
- külföldi hazautazása miatt,
- „nem akarnak rendőrségre járni”,
- „a bíróságon úgyis lesz”.

A terhelti, kb. 30 %-os vallomás megtagadás mögött húzóó okokról az alábbiakat nyilatkozták:

- ügyvédi tanácsra,
- félelem a személyes találkozástól,
- a terhelti jogok ismerete,
- nem akarják ismételtetni a vallomást,
- „bizonyítsa a hatóság”,
- makacs tagadás,
- felesleges,
- „mert hülyék”,
- kényelemből,
- nem tudják társuk mit nyilatkozott,
- megzavarja a tanút,
- unalomból,
- nem akarnak hazudni,
- nyomozói passzivitás,
- hamis vád,
- szégyenérzet,
- lustaság,
- bírói szakban akar vallani.

Közel 40 %-a a rendőröknek találkozott szembesítésen résztvevő, de teljesen passzív terhelttel, mintegy az ügyek 12 %-ában, szerintük ez azért történt, mert:

- büntetni akarta a másikat a vallomás megtagadásával,
- csak így jöhetett ki a rendőrségi fogdából, levegőzni akart,
- védői tanácsra tette,
- megjátszotta a nyugalmat,
- provokálni akarta a másik felet,
- kíváncsi volt a másik fél vallomására,
- félelemből tette.

Közel 70 %-uk igyekszik elkerülni a szembesítést, mivel:

- időmegtakarítás,
- muszájból történik,
- a sértett ismételt traumája,
- „sok hühó semmiért”

- értelmetlen,
- eredménytelen,
- körülményes,
- felesleges.

Szembesítéssel kapcsolatos jogorvoslattal a rendőr jogalkalmazók alig találkoztak (7 válaszoló), egyébként a felmerülteket mindegyiket elutasították. Az ellenvetéseket, illetve panaszokat (attól függött mely időszakban tartották az eljárási cselekményt) azért tették, mert:

- a védő azt mondta, hogy a sértett szájába adom a szavakat,
- elfogultsági kifogás volt,
- a terheltet nem szembesítették a sértettel,
- a sértett ittas volt,
- a gyanúsítottak nem tetszett a végrehajtás,
- a gyanúsított kirohant.

A kérdéskörben leginkább kompetens rendőrök felsorolták, hogy kik vettek már részt valamelyik általuk tartott nyomozási cselekményen a szembesítetteken kívül. A leggyakoribb szereplők:

- joghallgató,
- jogi képviselő,
- tolmács,
- ügyész,
- gépíró,
- nyomozóhatóság tagja, miután „többen vagyunk egy irodában, több fül többet hall”,
- tanú ügyvédje,
- szakértő,
- eseti gondnok,
- ügyvédjelölt,
- tanuló-hallgató,
- pszichológus,
- törvényes képviselő,
- védők.

Végül igen gazdag és tanulságos eseménysort olvashatunk az emlékezetes rendőri szembesítések körében

- Arra a kérdésre, hogy rokonságban állnak-e egymással a felek, a gyanúsított azt válaszolta, hogy nem, majd odafordult a sértetthez, és artikulálatlan hangon azt mondta: „gyűlölöm őt”, és vallomásában közölte, hogy „kitaposom a beledet”.

- A gyanúsított folyamatosan azzal volt elfoglalva, hogy velem vitatkozott, és engem provokált. Indítványában azt kérte, hogy az iroda tárgyait

tüntessem el, mert neki azok egyéb okból nem tetszenek, és őt provokálják. Egyébként nem volt elmebeteg, sőt. Az eljárás során ezzel az emberrel 4 szembesítést hajtottam végre. Ezek során a stílusomat, a gépelési módszereimet, a fogalmazásomat, mely szó szerint az övé volt, a kérdéseimet, az észjárásomat, és a szakmai hozzáértésemet kritizálta. (A szembesítés után a tanú kért helyette is elnézést.)

- Az ügyvéd is jelen volt a szembesítésen a gyanúsított részéről, akit a szembesítés végén már önmagával is szembesíteni kellett volna, úgy belebolnyolódott a vallomásába.

- Egy alkoholistá tanú a szembesítés során a gyanúsított előtt, szemébe nézve, elvörösödve, dadogva, a gyanúsított vallomásával egyetértve ismerte be az esetet.

- 12 órán át tartó szembesítés is előfordult, de az ügyben előrelépés nem történt.

- Családi ügyben történt, élettársak között. Párhuzamosan egyeztettek, ahogy mesélték a hozzá tartozó emlékeket.

- A sértett és a terhelt egymásnak estek, sértegették egymást, majd jó barátok lettek.

- Amikor a sértett a szembesítésen jött rá, hogy a bűncselekmény során nem a vele szemben ülő személyt látta, hanem egy ruhatartó fogast.

- Amikor az oláh cigányok a saját nyelvükre váltva figyelmeztetik a sértettet, hogy megverik, ha vallomást tesz a dolgokról.

- Előfordul, hogy a szembesítés indulatokat vált ki, ilyenkor valamilyen fél sírva fakad, kiabálni kezd, fenyegetőzik, esetleg felugrál a székről. Vagy örülnek egymásnak a rég nem látott találkozás örömére.

- Egy esetben a sértett kétszer akkora volt, mint a gyanúsított, a szembesítés során pedig pszichikai kényszer alkalmazott. A vizsgáló hagyta. A gyanúsított végül beismert.

- A gyanúsítottat a nyomozóhatóság kerítés, kitarottság, és aljas indokból, különös kegyetlenséggel elkövetett súlyos testi sértés miatt szembesítette a prostituált sértettel. A szembesítésen a gyanúsított megjátszotta, hogy rosszul van, elájult, mentőt kellett hívni hozzá, amikor a sértett, akitől nem ezt várta volna, elkezdte a szemébe sorolni, hogy mit művelt vele.

- A labilis idegzetű gyanúsított a vita hevében felpattant, és feltépte az irodaajtót, ami tokostól kiszakadt. Csak a szülei segítségével sikerült megnyugtatni, de a sértett nagyon megijedt.

- Csoportosan elkövetett rablás büntette miatt folyó eljárásban, mikor a sértett ismételen a gyanúsított szemébe mondta a cselekmény elkövetését, erre a gyanúsított beismerte a tettet. A szembesítés után a gyanúsított a kihallgatáson elmondta, hogy egyébként is beismerte volna a következő

kihallgatáson, mert szégyellte magát a bűncselekmény elkövetése miatt. Az első kihallgatáson a cselekményt azért nem vallotta be, mert félt a társaitól.

- A szembesítést követően a sértett megtagadta a jegyzőkönyv aláírását, mondván, hogy az hamisítható.

- Fegyveres rablás, szemérem elleni erőszak, erőszakos közösülés bűncselekményeknél fogatosított szembesítések alkalmával történt, hogy a hamis feljelentést tevő „sértett” megtört és kiderült, hogy a gyanúsított ártatlan.

- A volt férj megütötte volt nejét, és két embernek kellett leszednie róla.

- A férfi tanú nekiugrott a gyanúsítottnak és leverte a székről (női vizsgálóként meglehetősen nehéz volt kezelni a helyzetet). Volt, hogy hangosan ordítottak egymásra és utána reklamáltak, hogy ezt szó szerint miért nem akarom leírni.

- A törvényes képviselő pofonvágta a fiatalos fiút, hogy ne hazudjon.

- Amikor az ittas vezetési ügyben a tanú egyetértett az intézkedő rendőrök által elmondottakkal. A tanú bevallotta, hogy a kocsi nem ő, hanem a gyanúsított vezette. Ezt a gyanúsított is elismerte.

- Igen, az egyetlen sikeres a több százból. A tanú meg a gyanúsított régi haverok voltak. A tanú rosszul emlékezett, és amikor a gyanúsított pontosan felidézte a történetet, a tanú azt mondta: „Te, ez tényleg így volt”.

- Az ideges (ideggyenge) gyanúsított nekiment a tanúnak, mert nem tetszett neki, amit a tanú nyilatkozott, a gyanúsítottat három férfi kolléga fékezte meg. Eközben a gyanúsított felesége (aki az ügyben sértett volt), valamint a gyanúsított apja (aki társtettes), hallva a gyanúsított artikulátlan ordítását, szintén berontott az irodába. Őket is meg kellett fékezni, majd az irodából el kellett mindannyiukat távolítani.

- A gyanúsítottak testvérek voltak, és a vallomásukban lévő ellentmondások feltárásakor „hajba kaptak”.

- Csoportosan elkövetett erőszakos közösülés bűncselekménye miatt folyó eljárásban mindenki hazudott, a sértett is. Talán sikerült megingatni, és szerintem bebizonyosodott, hogy nem volt erőszak.

- Fiatalos a szembesítésen elismerte, hogy korábban hazudott, az eset a gyanúsított által elmondottak szerint történt. Erre az anya felugrott, és egy hatalmas pofont kevert le gyermekének, majd elnézést kért és visszaült.

- Az egyik szembesítendő fél látás- és halláskárosult volt, emellett olvasni sem tudott, valamint öreg korára tekintettel szellemi leépülése is volt, illetve a hangszálait is kioperálták...

- A kisebbséghez tartozó volt házastársak között nagyon agresszív légkör szokott kialakulni, sokszor átmege személyeskedésbe, és felesleges veszekedésbe.

- A gyanúsított az eljárás során végig tagadott, több az ártatlanságát bizonyítandó indítványt tett, viszont a szembesítés során ezek megcáfolásra kerültek, majd beismerte a cselekmény elkövetését

- Fiatalkorú gyanúsított törvényes képviselőjének kérdését követően a másik felnőtt gyanúsított beismerte a bűncselekmény elkövetését.

- A szembesítés eredményre vezetett, melynek következtében az egyik féllel szemben hamis vád miatt kellett büntetőeljárást kezdeményeznünk.

- A feljelentőt szembesítettem a terhelttel, és a terhelt azt mondta, hogy nem érti, miért van erre szükség, miután egy évvel korábban ugyanabban az ügyben már volt nyomozás egy másik hatóságnál, melyet bűncselekmény hiánya miatt megszüntettek. Valóban így történt, a feljelentőt hamis tanúzás miatt vontuk felelősségre.

- Rablás sértettje, aki előző vallomásában tagadta, hogy a cselekmény előtt bármilyen szexuális ajánlatot tett volna a gyanúsítottnak, a szembesítésen nyílt ajánlatokkal bombázta a gyanúsított részére kirendelt fiatal ügyvédnőt.

- Tagadásban levő gyanúsított szembesítése a legjobb barátjával, aki tanú volt. A tanú elmondása után részletes, beismerő, „tettes-tudomásos vallomást” tett.

- „A szembesítés során a felekhez címzett kérdéseket magam teszem fel, a válaszokat magam rögzítem, a jegyzőkönyvet magam vezetem, ennek során a monitort és a billentyűzetet figyelem. A szembesítendő felek megfigyelése ezek miatt időszakosan többnyire csak az érzékelésükből áll. Ilyen alkalommal a hosszú hajú nő gyanúsított (aki közvetlenül az általa a magánéletből is jól ismert tanú mellett ült) a fejét elfordítva, kissé előrehajolva úgy tett, mintha az ölében lévő táskában keresne valamit. Közvetlen az arcába lógó haja az arcát előlem eltakarta. Csak a tanú folytatólagos kihallgatásán derült ki, hogy a tanú a szembesítésen azért módosította a vallomását úgy, hogy az ellentétek a gyanúsított javára oldódjanak fel, mert a gyanúsított pár szóval a köztük lévő ismertségre alapítva ezt kérte tőle. A tanú a következményeket az adott pillanatban nem mérlegelte. A bűncselekmény nem őt érintette, a cselekmény bűncselekménykénti értékelésével sem értett egyet, a gyanúsítottnak pedig nem akart „rosszat”. Ennek ellenére a szembesítésen történt befolyásolásáig tárgyilagos vallomást terjesztett elő. A történetek miatt hamis tanúzásra felhívás, és hamis tanúzás miatt tettünk feljelentést”.

Végül egy igazán őszintén rejtélyes válasz: „Volt több is, de ezekről kollégák közt szoktunk egy sör mellett beszélgetni, és nem egy ilyen tesztnél.”

2.5. Terheltek

Az ország négy büntetés-végrehajtási intézetéből, nevezetesen az állampusztai, kalocsai, márianosztrai és a váciból vett részt 326 értékelhető, gyakran igen őszintének tűnő, kitárulkozó (alkalmanként „szabad szájú”) választ adó terheltek, akik közül 310 férfi volt (33 éves korátlaggal) és csak 16 nő (30 éves korátlaggal). A legfiatalabb 17, a legidősebb 65 évesen töltötte ki a kérdőívet. Felének már volt korábban végrehajtandó szabadságvesztése, így eljárási tapasztalata is. Most pedig a legtöbbször – a magyar bűnügyi statisztikákkal párhuzamosan – vagyon elleni bűncselekményekért tölti büntetését (182 válaszoló). Ezt követi az élet, és testi épség,(34), a köznyugalom (9), nemi erkölcs elleni bűncselekmények (7), stb. csoportja.

A saját ügyekben folytatott szembesítések eredményességét 36%-ra becsülik a nyomozási és 40%-ra a bírósági szakban. A két szakban végrehajtott szembesítésekben különbséget a fele lát, azok szerint:

- a bírósági szakban nincsenek ajánlatok,
- a rendőrség jobban befolyásolja a sértettet,
- a bíróságon tisztázottak a részletek,
- a bíró eleve elfogult, hiszen ismeri az iratokat,
- a nyomozásban gyakori a kényszer,
- a nyomozásban külső hatást gyakorolnak,
- a rendőrségi eszközök mások, így a szembesítés eredményesebb,
- a bírósági szembesítés korrektebb.

Mindösszesen egyharmaduk elégedett a nyomozói magatartással, kétharmaduk súlyos kritikákat fogalmazott meg, például:

- manipulatív volt, a sértettet/tanút befolyásolták,
- meghamisították a jegyzőkönyvet,
- elfogultak voltak,
- a sértett jogi képviselője válaszolt,
- csak bűnbak kellett,
- agresszivitás, fenyegetés volt,
- a rendőrök rasszisták voltak.

Nem csak a végrehajtást tartják rossznak, hanem a jogi szabályozást is, mintegy 80 %-ban. Legfőbb érveik, amelyben a tény- és jogkérdések összekeverednek:

- rossz az egész, úgy ahogy van,
- az ügyvéd jelenléte nem kötelező,
- megalázó, nem alapos, csak a hatóság álláspontja érvényesül,
- csak a statisztikára mennek a nyomozók,
- hányaveti az egész,

- a nyomozók testi fenyegetést alkalmaznak,
- a nyomozók valótlán dolgokat íratnak alá.

Mindezek reformálására az alábbi jogszabály módosítási javaslatokat teszik:

- kötelezővé kellene tenni az ügyvéd jelenlétét,
- kötelezővé kellene tenni a kriminálpszichológust,
- hazugságvizsgálót kellene alkalmazni,
- megtiltanák, hogy a nyomozó és a tanú találkozzanak egymással,
- bírói jelenlétet tartanának szükségesnek,
- a felek ne láthassák egymást, ne befolyásolhassák egymást, (1 válaszoló)
- a feleket pontosan ki kellene tanítani jogaikról,
- videofelvétel kellene,
- a kizárás szabályait kellene szigorítani,
- nincs rá szükség az egész eljárásban (1 válaszoló szerint).

Alapvetően sem a nyomozási (70 %), sem a bírósági szakban (61 %) nem elégedettek a szembesítés jelenlegi gyakorlatával, a szerintük elkövetett leggyakoribb kriminalisztikai, eljárásjogi hibák a nyomozók részéről – amelyek befolyásolják az eredményességet is - a következők:

- a tanúnak hisznek a nyomozók,
- fenyegetés, megfélemlítés,
- tanú/sértett irányítása, befolyásolása,
- részrehajlás,
- előítéletek, faji diszkrimináció, rasszizmus,
- a nyomozók bizonyítékokat hamisítanak,
- beépített emberek vannak a szembesítésen,
- korrupció,
- néha tettegessé fajul, fizikai kényszer, brutalitás, durva végrehajtás jellemzi,
- a visszaesőt eleve szavahihetetlennek tartják,
- minden áron alá akarják íratni a jegyzőkönyvet,
- a sértettet előre kioktatja,
- a törvényt nem tartja be.

A bírói, bírósági szembesítési gyengeségeknek, – amelyek szintén befolyásolják látásuk szerint az eredményességet – rövidebb a listája, itt a legfőbb kritikái érvek:

- csak a nyomozási eredményen alapulnak,
- csak a rendőrségi jegyzőkönyveket nézik,
- a bíró a nyomozó hatóságok munkája alapján dönt,

- vádközpontúság, illetve „A vád fel van állítva, már csak az évet kell ráírni”. (2 válaszolónál)
- nem veszik figyelembe, hogy a tanú is hazudhat.

Ezen gyengeségek ellenére többségük (51 %) a bírósági szakaszban tartja kívánatosnak a szembesítést, mivel a bíró inkább pártatlan és így a szembesítés befolyásmentes. (Egy „kakuktkotás” is volt, szerinte az ügyészségen kellene szembesíteni.)

Mint aktív résztvevők, tapasztalattal bíró személyek, többségük (62 %) nem hisz a szembesítés elméleti alapjában, önkritikus hangot is megütnek, amikor megfogalmazzák:

- szemrebbenés nélkül tud hazudni a magyar ember, mint én is,
- aki hazudni akar, annak mindegy, hogy hova néz,
- szerintem nincs, én mindig hazudok,
- a szembesítés „blódség”.

A kisebbségben maradtak szerint viszont van tudományos alapja, mivel:

- igen, a szem a lélek tükré,
- nálam mindig bejött, én nem tudok hazudni,
- a bírakat ki kellene képezni a szem figyelésére, mert a pupilla elárulja az igazságot,
- elpirul az ember.

Nagy hatással nem volt a tudomány és a szembesített másik személy a minoritásra sem, mivel az összes válaszoló 85 %-a semmit nem változtatott a saját szembesítésein, egyikük meg is jegyezte, „mert következetes vagyok”.

A terheltek felénél védője is jelen volt a szembesítéseken, ám ez alapvetően nem befolyásolta a vallomása tartalmában, haszna annyi volt, hogy „jelenlétében nem vagy kevésbé érvényesült a nyomozói kényszer, csökkent a nyomozói befolyás”.

Közel hasonló mértékben tartják helyesnek és helytelennek a szembesítések megtartását ellentmondás esetén. Előbbiek azért, mert „a tanú a leggyengébb bizonyíték” és mert van tudományos alapja”, az utóbbiak azért, mert:

- felesleges,
- 99 %-ban úgymint eredménytelen,
- úgymint mindenki azt mond, amit akar,
- nem kellene a családtagokkal szembesíteni,
- és azokkal sem, akik sérelmet szenvedhetnek,
- nem, mert sok a formáság, és általában annak van igaza, akinek nagyobb a „pofája”,

- illetve nem várt dolgokat is előadhatnak az emberek,
- „nem jó, ha mindig kiderül az igazság”.

Ritka a szembesítési visszautasítás, 82 %-a inkább aktív, részt vesz, vallomást tesz, a vallomástételt nem tagadja meg. Volt aki, kijelentette, hogy ezt használta fel alkalomnak, hogy összebeszéljen a bűntársával. A maradék 18 % ezt azért tette meg, mert

- elvből,
- ártatlan,
- befolyásolni akarták a sértettet,
- nem volt kedve,
- ki akart bújni a felelősség alól,
- a rendőrök magatartása miatt,
- értelmetlennek tartotta,
- nem volt jelen az ügyvédje.

15 %-ban azonban olyan is előfordult, hogy részt vett, jelen volt, ám semmiféle aktivitást nem mutatott, melyet azért tett, mert:

- nem mert a szemembe nézni,
- nem voltam rá kíváncsi,
- a kirendelt ügyvédem nem volt jó,
- az „előjegyzőkönyvet nem olvastam, így írtam alá az elővallomásom”,
- a telefonkönyvvel fejbe vágta, amíg kiment a másik,
- figyeltem a másik fél reakcióit,
- elfordultam,
- többszörös túlerő miatt (nyomozó, ügyész, bíró) és a rovott múltam miatt.

44 válaszoló életében fordult elő, hogy fiatalkorúval szembesítették. 9 válaszolónál ezt gyermekkorúval tették, például a fiával, 38 terheltet pedig a hozzátartozójával (húgával, sógorával, testvérével, élettársával, nevelőszüleivel) ültették szembe.

A szembesítésről készült jegyzőkönyvet korrektnek 63 %-a tartja, a kisebbség jelezte, hogy:

- ha nem pontos, nem írom alá,
- a rendőr saját elképzeléseit nem írom alá,
- a jegyzőkönyv nem az általam elmondottakat tartalmazta, nyelvtanilag manipulált.

Szerény mértékben, 35 válaszolónál fordult elő egyáltalán szembesítési jogorvoslat az eljárások során, egyiknek sem adtak helyt.

Végül itt is az emlékezetes (pontosan idézett) terhelti szembesítések igen bőségesek, tanulságosak, színesek, - és mondhatjuk – „életszagúak”:

- „S.L.-el „Sárgalábú” bűntársammal szembesítettek, aki akkora hülyeségeket beszélt, hogy az fantasztikus. Kiröhögtem az egészét. A szomorú az, hogy a hülyeségeit ellenem használták fel.

- Azt történt, hogy egy ismerősömmel pénzt csaltunk ki egy hölgytől, akitől részemre 400.000 forint jutott. A hölgy mindkettőnkől 5 milliárd forintot követelt a bíróságon. Kiderült, hogy mindezt a férje parancsára tette, de a bíróság az ő vallomásának adott helyt.

- 2003-ban egy olyan bűncselekmény elkövetésével vádoltak meg, amit nem én követtem el. E bűncselekmény elkövetésével állítólagos bűntársam hamisan vádolt meg. A vele lefolytatott szembesítés eredménytelen volt, mind a nyomozati, mind a bírósági szakban. Ennek ellenére végül elejtették a velem szemben emelt vádat.

- A bíróságon a tárgyalás közben, a szembesítés alatt a hozzátartozók állandóan közbekiabáltak és a velem szembesített papagájként mondta vissza a hallottakat a bírónak, pedig lett volna elég ideje arra, hogy betanulja a szövegét, de maga sem akarta elmondani azokat a dolgokat, amiket elvártak volna tőle. A bíró szólhatott volna a bekiabálókra, de nem tette.

- A nyomozati szakban egy számomra ismeretlen személy kitalált vádak alapján tette meg a vallomását, ugyanis anyagi hasznot akart kovácsolni a bűncselekményemből. Később aztán kiderült, hogy az általa jegyzőkönyvbe diktált cím fiktív. Nem gondolt abba bele, hogy a rendőrség ellenőrizni fogja az általa megadott címet. Szerencsémre megtette.

- Az eljáró bíró a tanú nyomozati vallomásából készült jegyzőkönyvből olvasott fel részleteket, mivel a tanú a tárgyaláson azt mondta, hogy az idő múlása miatt nem emlékszik a történetekre. A következő párbeszéd hangzott el:

Bíró: Ön ezt vallotta ekkor és ekkor:...

Tanú: Igen, már emlékszem. Így volt.

Bíró: Mondja ezt a vádlott szemébe!

Tanú: A szemedbe mondom, hogy ez így és így történt.

Bíró: Vádlott, így történt?

Én: Nem úgy történt, ahogyan elmondtad, hanem így és így...

Mindez kb. 6-7 alkalommal megismétlődött. A bíró konklúziója, hogy a szembesítés eredménytelen volt. Az ítélet indoklásában a következő szerepelt: „A vádlott tagadásával szemben, a bíróság a tanú következetes és mindvégig egybehangzó vallomását fogadta el bizonyítékként.”

- A sértettnek az ügyvédje diktálta a rendőr kérdéseire a választ.

- A sértettel közösen beszéltük meg, hogyan is történtek a dolgok, a szembesítés tehát eredményre vezetett. Ezt az eredményt azonban egy másik tanú vallomása megcáfolta.

- Felháborított az ügy előadójának komolytalansága, és arroganciája, így felálltam és szó nélkül kísértáltam.

- Egy zsarolás büntette miatt folyó eljárásban a sértett elmondta, hogy nem követtem tőle semmit, nem bántottam, és nem beszéltem vele olyan hangnemben, ami zsarolásra utalt volna, sőt még ő kért elnézést.

- A bűnügyi osztály vezetője két hamis tanút, apát és fiát szembesített velem. Állítólag halálosan megfenyegettem a családot és mindenkit meg akartam ölni, még hozzá a legkülönbözőbb módszerekkel. A szembesítésen az apa megfeledkezett a halálos fenyegetésemről, és csak hatodik rákérdezésre jutott az eszébe, miért is jelentett fel. Ilyen csak a mesében van.

- Az történt, hogy a sértett váratlanul kijelentette, nem én követtem el a bűncselekményt, mire a nyomozó felugrott és közölte a sértettel, hogy nem ezt beszélték meg. Állítólag engem egy régi fényképről már felismert, de ez egy fiatalkori fényképem volt, amelyben valóban hasonlíthattam az elkövetőre.

- A tanú sajnos hamisan azt állította, hogy látott engem a bűncselekmény helyszínén, pedig valóban nem voltam ott akkor. Én csak irányítottam a bűncselekményt, még hozzá kb. 100 km-ről. A piszkos munkát helyettem mások végezték el. Ennek ellenére mégis az ő állítását fogadták el valósnak.

- Egy ismerősömmel együtt vádoltak meg lopással, amit nem én követtem el, úgyhogy meg is kértem a srácot, hogy az igazat mondja el a szembesítésen. Ekkor kiküldték a gyereket, én meg kaptam egy pofont, ami miatt kiszakadt a dobhártyám. Ekkor beszartak, hazaküldtek és azt mondták, vonjam vissza a vallomásomat és ne jelentsem fel őket. Én azóta is nagyon szégyellem magam, hogy hagytam, hogy ezek a szemetek átverjenek, de jó az Isten, megyek haza a nyáron. Majd akkor megoldom ezt a dolgot.

- A szembesítéssel beidézett hölgy korábban a barátnőm volt és a szembesítés helyett telezokogta a zsebkendőjét. Én meg csak röhögtem.

- A mai napig tisztán emlékszem rá, hogy akikkel szembesítettek, azok közül egy sem mert a szemembe nézni. Hazudtak. Hiába mondtam nekik, hogy nézzenek a szemembe, tiszta pirosak voltak. Mindezt figyelembe sem vették.

- Mikor a telefonkönyvvel fejbe vágta.

- Büntársammal két szembesítés alkalmával is tettelegességre került sor, mert teljesen elferdítve adta elő a dolgokat, emellett cinikusan provokált. Nem tudtam fékezni magam, egyébként is kihoz a sodromból, ha igazságtalanul váratlan dolgokkal vádolnak.

- Olyasmi kérdések lettek feltéve és válaszolva (csalafintán), hogy a sértettnek lett igaza. Ez alapján döntött a bíróság és ítélték el, holott a sértett egy tárgyaláson sem vett részt. Amennyiben ott lett volna, a bírósági döntés is más kimenetelű is lehetett volna.

- A legutóbbi ügyemben az eljáró bíró szembesített a sértettel, ugyanakkor ösztönözte, hogy tegyen rám terhelő vallomást, mert az előéletem miatt elítélhető vagyok, s ha fel kellene menteniük, sokat kellene a bíróságnak fizetnie.

- Igen, a sértett soha nem látott, csak a rendőrök mondták, hogy én vagyok az elkövető, a sértett meg tiltakozott, hogy őt ne nézzék hülyének (vicces volt).

- A szembesítés során bujtották a tanút, továbbá a nyomozók felkészítették, a képmet előre mutatták neki, hogy „Ő az!”. Végül a tanú elgondolkodott és nemet mondott, így derült ki az igazság. Ezek után a nyomozó beidézte a tanút, össze-vissza forgatta a szavait, megpróbálta ellentmondásba keverni, de nem sikerült neki.

- Egy rendőr kijelentette, hogy mindenféleképpen börtönbe akar rakni, ha elkövettem, ha nem.

- Igen. A sértett nem ismert fel és mégis elítélt a bíróság!!! Ez hogy van?? Hol van itt az igazság a szembesítésben?

- Folyamatban lévő ügyemből a sértett tanúm azt állította a bíróságon, hogy nem én raboltam ki, ami igaz is, de nyomozati szakban a nyomozók hatására engem választottak ki, mint lehetséges tettet.

- Ezt inkább nem részletezném. Nálam a nyomozati szakban elég sok volt a fenyegetés és a durvaság.

- Igen, kiderült, hogy hazudott a sértett!

- Hamis tanúk tömkelege! Voltak olyan bűncselekmények, amit rámbeszéltek. A védőm nem vett figyelembe semmit!

- Igen. Az eljárás során egy tanú, aki később vádlott lett, azt állította, hogy megfenyegettem őt, fegyverrel. A szembesítésen mosolyogva jött és barátokként beszélgettünk a nyomozó elképedésére.”

3. Az ügyiratokból és kérdőívekből levonható főbb következtetések

A tanulmányhoz mellékelt összefoglaló táblázat jól mutatja a hangsúlyos, összevethető kérdésekben született ügyirati, jogalkalmazói és terhelti válaszokat. Ebből látványosan kiderül, hogy közel azonos szinten ítélték meg a jogalkalmazók a büntető ügyekben lezajló szembesítések arányát. Átlagosan minden második ügyben (50 %-ban) van szembesítés, tehát gyakori, figyelmen kívül egyáltalán nem hagyható, tudományos kutatás alapjául is méltán szolgáló, arra érdemes bizonyítási eljárásról van szó.

A magyar szakirodalomban két megelőző vizsgálatot találtam, előbbi a múlt század hetvenes éveiben volt és 55 ügyre vonatkozott. Ott az egyterheltes

ügyek 33,3 %-ában, a többterheltes ügyek 89,2 %-ában, a bünszövetségben elkövetett bűncselekményekben 100 %-ban folyt szembesítés.²

A második pedig Tóth Mihály nevéhez fűződik, aki a múlt század 80-as éveinek elején, kb. 25 éve, 200 véletlenszerűen kiválasztott, ám nagy terjedelmű nyomozati iratból 134-ben talált szembesítést, ami 67 %-os arányt mutatott.³

A szembesítések nyomozási, bírósági, illetve saját praxisú eredményességének megítélésénél sincsenek lényeges kilengések, mind az ügyirati vizsgálat, mind a jogalkalmazók hasonló nagyságrendben, kb. 12-14 % körül határozták meg. Ez alá mentek némileg a rendőrök 6-7 %-kal, míg fölé a terheltek 22-39 %-os értékekkel. Tóth Mihály vizsgálatánál az eredményesség 13 % volt, a '70-es évekbelinél pedig 21 %-ot tettek ki a részben eredményesek.⁴ Vagyis megalapozottnak tűnik az a következtetés, hogy a szembesítés csökkenő aránya, de még mindig magas száma mellett, az eredményességi helyzete az elmúlt 30-33 évben nem változott.

Különösen annak tükrében szerény az eredményességi arány, hogy a leggyakoribb ok szerint: „látszólagos ellentmondást oldottak fel”. Érdemi változtatás, a hazugság igazsággá formálása, a valótlant állító változtatása még kisebb arányban fordult elő. Erre utal az ügyirati vizsgálat azon adata, hogy szembesítés után csak négy esetben (0,8 %) volt folytatólagos kihallgatása a vallomást változtatónak.

Átlagosan a jogalkalmazók fele elégedett a jelenlegi szembesítési jogi szabályozással, az ügyészek emelkednek ki e körből. Négyötödük tartja helyesnek, szemben a terheltekkel, akiknek csak egyötöde. A nyomozási végrehajtásnál hasonló az elégedettségi ráta, (48 %) míg a bírósági szakaszbeli végrehajtási módot mindenki ettől magasabb minőségi szintre helyezi (67 %). Ezzel összhangban a kérdezettek csak egyharmada helyezné a szembesítést a nyomozási szakra, ám átlagosan ennyire jön ki a bírósági szakot, illetve a mindkét szakaszt preferálók csoportja is.

A szembesítés elméleti, tudományos megalapozottságát különösen az ügyészek és az ügyvédek ismerik el (68-69 %-ban), ám a többi megkérdezett közel fele is ezen az állásponton van (38-45-50 %).

A részletszabályok közül kiemelem, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni azon tényt, hogy 8-10 % körül fordulnak elő gyermek-, és fiatalkorúak a szembesítendőik között, csakúgy, mint hozzátartozók.

---

² Lásd részletesebben: Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai intézet 18. sz. tájékoztatója. Budapest, 1974. 128. o.

³ Tóth Mihály: A szembesítések béklyójában. Jogtudományi Közlöny, 1984/3. 141. o.

⁴ Tóth Mihály (1984): i.m. 141-142. o.

A védői jelenlét széleskörű, az aktivitás azonban már szerény, különösen a kirendelt védők körében. Ám a kutatás azt mutatja, hogy döntő vagy legalább hangsúlyos szerepük, sem a védőknek, sem az alig résztvevő tanú ügyvédeknek nincsen a szembesítések eredményessége, lefolytatása körében. Különösen nincs, ha a hatóság tagja, korrekt, felkészült.

A nyomozási jegyzőkönyvekből eltűnt a régi kéthasábos formula, a bíróságon pedig a legegyszerűbb, sokszor egymondatos, sematikus rögzítés a jellemző. Egyik szakaszban sem találunk nonverbális jelekre utaló megjegyzéseket.

Az egyébként is igen csekély számú szembesítéssel kapcsolatos jogorvoslatot szinte kivétel nélkül elutasították.

Végül a szembesítés elmaradása miatti pótnyomozások/nyomozás továbbfolytatások aránya az ügyészek szerint 13 % körül van, ám a rendőrök felméréséből kiderül, hogy egy részük (40 %) folyamatosan kapja már utasításban a szembesítések végrehajtási kényszerét, 57 %-uk pedig nagyon tudatosan törekszik a szembesítések végrehajtására, az esetleges marasztalások elkerülésére. Ilyenformán, alaposnak tűnik a következtetés, hogy a pótnyomozások okai között kisebb arányban szerepel napjainkban a szembesítés elmaradása, mint Tóth Mihály 25 évvel ezelőtt vizsgálatánál, amikor is 100 pótnyomozásos ügyből 72-ben előírás volt a szembesítés.⁵

---

⁵ Tóth Mihály (1983) i.m. 142. o.

Áttekintő táblázat a szembesítési kutatás hangsúlyos kérdései körében

Kérdéskör %-ban	Bíra 120 fő	Ügyész 92 fő	Ügyvéd 27 fő	Rendőrk 291 fő	Terhelt 326 fő	Ügyirat 186 db	Összátlag
A büntetőügyekben ennyi %-ban van szembesítés	58,1	50	52,3	40,6	-	-	50,25
Az eredményes szembesítések a nyomozási szakban	13,86	11,92	11,4	6,4	36	14	15,59
Az eredményes szembesítések a bírósági szakban	14	11,53	12,3	7,1	39,9	7	15,3
Saját gyakorlatban az eredményes szembesítések	14,1	11,61	10,2	6,5	22,7	-	13
Aki megfelelőnek tartja a szembesítés jelenlegi Be. szabályozását	57	81	51,8	54,2	19,7	-	52,74
Aki megfelelőnek tartja a szembesítés gyakorlatát a nyomozásban (a határozott válaszolók köréből)	61,4	59	37	53,1	29,5	-	48
Aki megfelelőnek tartja a szembesítés gyakorlatát a bírósági szakban (a határozott válaszolók köréből)	85,7	77	66,6	-	38,6	-	66,9
Aki szerint szembesítésnek a nyomozási szakaszban van helye	35,1	40	30,4	30	39	-	34,9
Aki szerint a szembesítésnek a bírósági szakaszban van helye	8,5	8,2	17,4	60	51	-	29,02
Aki szerint mindkettőben helye van	56,4	51,8	52,2	10	9*	-	35,8
Aki szerint van tudományos alapja a szembesítésnek	50	68	69,6	45	38	-	54,12

* Egy-egy válaszoló szerint az ügyészségen kellene tartani, illetve egyik szakasz sem alkalmas a szembesítésre (0,5-0,5 5%-ot tesznek ki), összesen kiteszik a hiányzó 1%-ot.

SZERVEZETI TELJESÍTMÉNY A KÖZSZOLGÁLATBAN, ILLETVE A KATONAI SZERVEZETBEN

Bevezető

A globalizáció kihívásában élesedő verseny során egyre erőteljesebben hatja át az életünket uraló szervezetek működését a hatékonyság követelménye. Az elmúlt évtizedekben a fejlett világ közigazgatása, közszolgálat is szembe-sült azzal, hogy szervezeti racionalizálás, a teljesítmény elv előtérbe helyezése nélkül nem működtethető, nem finanszírozható az egyébként jól hangzó szol-gáltató állam, szolgáltató közszolgálat.

A hazai kormányzati intézkedések tehát nem előzménynélküliek, hiszen az ezredfordulóra a legtöbb OECD tagországban a köztisztviselők jelentős hányada, különösen a felsővezetők, de egyre nagyobb számban a nem vezetői beosztású tisztviselők is, valamilyen teljesítményarányos bérezési (**továbbiak-ban: TAB**) rendszerbe tartoztak.

A Magyar kormányzati döntésekből az is jól ismert, hogy a reformintéz-kedésekből következő feladatoknak – a szervezeti sajátosságok figyelembevételével – a honvédség esetében is érvényt kell szerezni. Ennek megfelelően a védelmi tárcánál is megszületett a döntés az alkalmazott teljesítményértékelési elvek és mechanizmus áttekintésére. A Magyar kormányzati döntésekből az is jól ismert, hogy a reformintézkedésekből következő feladatoknak – a szervezeti sajátosságok figyelembevételével – a honvédség esetében is érvényt kell szerez-ni. Ennek megfelelően a védelmi tárcánál is megszületett a döntés az alkal-mazott teljesítményértékelési elvek és mechanizmus áttekintésére.

Amennyiben a teljesség igényével közelítjük a kérdést mindenképpen szólni kell arról, hogy a megváltozott biztonságpolitikai környezetben radikális csökkentésekkel, drasztikus elvonásokkal szembesültek a régebbi majd újabb NATO tagországok hadseregei, illetve több országban bizonyos mértékig a védelmi szféra egésze. Viszonylag gyorsan megfogalmazódott szövetségi szin-ten a képesség alapú haderő igénye, amely komoly kihívás a tervezők, a katonai vezetők részére is. Ez is magával hozta, hogy napjainkban katonai vezető szá-mára nem megkerülhető a korszerű vállalati szegmensre vonatkozó ismertek körében történő való tájékozódás. Egyre több vezetési, szervezési kérdés, mód-szer épült be a katonai elméletbe és gyakorlatba a termelő szféra dinamikus

fejlődése által mozgatott alkalmazott tudományból. Azt sem szabad elfelejteni, hogy ennek meg voltak az ellentmondásai is, amikor bizonyos kiforratlan irányzatok mechanikusan teret nyerhettek a hadseregekben. Az amerikai katonai elemzők a vietnámi háború veszteségeinek egy részét ennek a számlájára írták. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a kibernetikus elméletekkel felvértezett alegységparancsnokok nem voltak képesek állományuk összefogására.¹

Ebben a rövid tanulmányban a problémakör összetettségére, komplexitására szeretnénk ráirányítani a figyelmet a hazai, honvédségi gyakorlat kialakítása során. Ezt azért is fontos megtenni, mert divatos jelszavakkal, illetve önmagával csak egy egyéni teljesítményértékelési rendszer bevezetésével éppen a probléma lényege kerül elfedésre, melynek nagyon nagy lehet a hosszú távú ára.

Elméletek és a gyakorlat

A szervezetek fejlődése napjainkban egyre határozottabban kéri a tudományos igényű ismeretek alapozó, vagy értéktöbblet növelő hatását. A szervezeti problémák csomópontjait a vezetésfejlesztés kérdéskörén belül is megtaláljuk. Egy konkrét szervezet esetében meghatározó problématerületek merülhetnek fel; felértékelődik a stratégiai szemlélet, az emberi erőforrások és fejlődik az információs technológia.² A gyakorló vezető számára adható szervezés-vezetéstudományi alapú támogatás taxatív felsorolása gyakorlatilag lehetetlen. A már megtermelt ismeretömegeből is csak jelentős és szubjektív szelekció mentén választható ki néhány, a vezetéstudomány kompetenciakörébe (is) tartozó elem. A változás mibenléte, természete a tudományfilozófiai kérdések gyakorlati adaptációját igényli. A vezetés számára a változások érzékelése a környezetben, a gyenge jelek értékelése, a változtatás stratégiájának, folyamatának alakítása, a kapcsolódó folyamatok értelmezése, a változtatás, mint célirányos tevékenység optimalizálása, a stratégia „kommunikációja,” „bevitele” a szervezetbe, a szervezet külső kommunikációs folyamatai, mint stratégiai tényezők, beleértve ebbe a krízis és katasztrófa helyzetek kezelését és kommunikációs aspektusait – jelentős tudásbázissal, elméleti és gyakorlati háttérrel rendelkeznek. Támogatható az innováció menedzsment szinte valamennyi folyamata, hiszen az alkotó technikák az egyén és a csoportok szintjén ismertnek tekinthetők.

Tudjuk, hogy a szervezeti jellemzők befolyásolásán keresztül végső cél a szervezeti teljesítmény formálása. Az irányított szervezeti változások háttérében csaknem kivétel nélkül a szervezeti teljesítményből levezethető vezetői szempontok álltak és állnak. Számolva az egyre komplexebb környezeti tényezőkkel a középpontban maga a szervezet áll. A komplexitás és a beillesztés kérdését

---

¹ Részletesen Morris Janowitz írásaiból ismerhetők az elemzési tapasztalatok. Lásd Parancsnok és vagy menedzser? A katonai vezetéselmélet fejlődése a nyugati katonai irodalom tükrében (Társadalompolitikai Kérdések 1993)

² Bakacsi Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés, KJK, Bp. p.17.

azért is kell ismételt hangsúlyozni, mert a rendszer egyes elemeinek kiragadása – mint annak korábban és jelenleg is tanúi lehettünk – károkat, a nem kellően kezelt bevezetési folyamat ellenérzéseket, szembenállást vált ki.

A bevezető gondolatok is jelzik, hogy a szervezeti teljesítmény kulcsa a szervezeti tőkék hasznosulása. Nézzük meg vázlatosan a témánk szempontjából ezek összefüggéseit:

Irodalmak szerint a **szervezeti tőke** olyan elemek összessége, amelyek a szervezet korábbi működésének eredményeképpen jöttek létre és nem személyhez kötöttek. (Ennek egy része a szervezet eszközei között szerepel, mint nem tárgyiasult jószág). A szervezeti tőke korábbi megközelítésekben döntően két fő elemre támaszkodott:

- A szervezet immateriális javai, pl. a kutatás, fejlesztés eredményei, sajátfejlesztésű eszközeinek értéke, az értékes, bevezetett márkanév stb.
- Infrastrukturális eszközök, pl. a vezetés filozófiája, a szervezet kultúrája, információs, kommunikációs rendszere, befektetői és egyéb hálózatai.

Az elmúlt évtizedekben uralkodóvá vált nézetek szerint a harmadik, témánk szempontjából legfontosabb összetevő: **a humán tőke**. A humán tőke a szervezetben dolgozó emberek tulajdonságaiból fakad. Fontos elemekként vehetjük számba az alábbiakat:

- Az állomány munkával kapcsolatos tudása, tapasztalata;
- Az alkalmazottak képzettségi szintje, amely a jelenlegi teljesítőképességet és jövőbeli tanulóképességet befolyásolja;
- Az embereknek szervezettel kapcsolatos tapasztalata, tudása;
- Az egyéni kompetenciák, amelyek a szervezeti kompetenciák alapjai;
- A beosztottak és a vezetők innovációs képessége és hajlandósága;
- Általánosan az emberek munkamorálja és munkával kapcsolatos beállítódásai.

A honvédség erőforrásait -az elvi síkon maradva- alapvetően két szinten írhatjuk le: Az első szinten érthetjük materiális valóságában:

- a technikait (fegyverzet, gépek, infrastruktúra stb.);
- a technológiai (működési folyamatok);
- az emberit (fizikai és szellemi erejében, teljesítő képességében);
- a pénzügyit.

Kevésbé megfoghatóan: a szervezetről alkotott képet; a szervezeti kultúrát és; a vezetés rendszerét stb.

Az **erőforrások második szintjét** azok a képességek jelentik, amelyeket meglévő erőforrásaink megfelelő alkalmazásával el tudunk érni. Ezt azért is különösen fontos hangsúlyozni, mert tapasztalhatjuk, hogy egyre gyakoribbá válik a képességek mérése a hadseregek különböző alrendszeiben, hiszen amint történelmi példák is igazolták a nem megfogható, absztrakt erőforrások igen jelentősek lehetnek egy hadsereg eredményességében.

A konkrét erőforrások értékelése (az első szint konkrét erőforrásai) viszonylag egyszerűbb, azokat ténylegesen le tudják írni számviteli és pénzügyi módszerekkel, bár hangsúlyozni kell, hogy ezek sok esetben nem adnak teljes képet a még látszólag számszerűsíthető erőforrásokról sem. Példának lehetne említeni, hogy egy rakéta rendszernek igazi értéke annak az objektumnak a közelében van, amelynek oltalmazására kijelölték.

1. A tervezési folyamatoktól a valós képességig, a szervezeti teljesítményig

Tovább vizsgálva a szervezeti működést fontos kérdés, hogy **mi is az „output”, az elvárt szervezeti teljesítmény esetünkben a katonai képesség?** Ha fogalmilag közelítjük meg akkor általánosan azt mondhatjuk, hogy valamely tevékenység eredménye, ami mennyiségi és minőségi mutatókkal jellemezhető, tehát **mérhető**. A mérhetőség kulcsszó és a mérés sok esetben igen nehezen kivitelezhető, főleg az olyan szervezetekben, mint a hadsereg. (Ismert neve a **teljesítményértékelés** és rendszere³, mellyel a későbbiekben részletesen is foglalkozunk.)

A teljesítmény számbavételének kérdése azonban a jelzett problémánál is sokkal bonyolultabb, hiszen a végtermék érdekében a szervezet különböző szintjein, pontjain megjelennek különböző eredmények, amelyek külön-külön is befolyásolják a végső kimenetet, illetve valamilyen viszonyban vannak a produkttal, esetünkben az adott képességgel. Fontos tehát a szervezeti teljesítmény fogalmának kezelésekor megkülönböztetni annak **szintjeit**⁴: beszélhetünk **szervezeti, csoportszintű és egyéni** teljesítményszintről. Az egyértelmű, hogy a szervezetek alapvetően azért foglalkoztatnak embereket, hogy teljesítsék a szervezeti célokat, ugyanakkor valószínűtlen, hogy a szervezeti teljesítmény bármely irányú változása egyetlen személy vagy akár egy csoport tevékenységéhez lenne köthető. A szervezeti teljesítmény lebontásával, a csoportszintű teljesítményen keresztül jutunk végül a legkisebb egységig, az egyéni teljesítményig.

---

³ **Teljesítményértékelési rendszer:** (legszélesebb értelemben) a szervezeti teljesítményhez történő egyéni, csoportos és szervezeti egység szintű hozzájárulás mértékének és módjának mérésére és értékelésére szolgáló módszerek összessége.

⁴ Ezek differenciált mérése a közszolgálat teljesítménynövelési kormányprogramban programban is megkülönböztetett elemek, bár kissé háttérbe szorultak a megvalósítás jelen szakaszában.

Ebből látható, hogy bár az egyes egyéni teljesítmények hatása szervezeti szinten nem mindig érzékelhető, nem kimutatható, de ezek nélkül az „alapkövek” nélkül nem lenne meg az egész azaz a szervezeti teljesítmény.

Napjaink gyakorlatában azt mondhatjuk, hogy a szervezetekben, rendszerekben a legtöbb esetben ez a lebontás nem történik meg helyesen, nincs helyesen kialakítva a feladatok lebontása egészen az egyes munkaköri szintig. A divattá lett teljesítménymérési rendszerek ezt jelzik, bár legtöbbször csak úgy, hogy a mért, értékelt egyének nem értenek egyet a méréssel és az például korrekt munkaköri leírás hiányában nem is cáfolható.

A teljesítményelv általános erősödése a közszolgálatban

A teljesítményelv beleillik az elmúlt két évtizedben divatos szélesebb teljesítményalapú költségvetési és menedzsmentfejlesztési szemléletbe, amely az OECD tagországokban tapasztalt gazdasági és költségvetési nehézségekkel szemben rajzolódott ki. Ezeket a fejlesztéseket a teljesítménycéloknak és mutatóknak az emberi erőforrás menedzsmentbe és a költségvetési folyamatokba való következetes – legalábbis formális – beolvasztására, valamint az OECD állami szektoraiban a bérrugalmasság és az individualizáció irányába mutató elmozdulás előidézésére való törekvés jellemzi. A TAB bevezetése csak az egyik vetülete a szervezeti célkitűzések és célpontok meghatározására és elérésére egyre jobban összpontosító, szélesebb körű elmozdulásnak.

A teljesítményelv bevezetésének hatását a bevezetés sokrétű célkitűzései alapján kell elemezni. Megvalósítása mellett szóló fő érv az, hogy ez motivátorként viselkedik azáltal, hogy bér formájában külső jutalmat, az erőfeszítés és a teljesítmény elismerése révén pedig belső jutalmat nyújt. Egészében véve azonban a rendszer révén követett célkitűzések típusai országonként eltérőek; az északi országok inkább a személyi fejlődés aspektusára koncentrálnak; a korábbi angol birodalom legtöbb országa (köztük Ausztrália, Új-Zéland) inkább a motiváció aspektusára összpontosítanak; míg mások, így Franciaország vagy Olaszország a magas rangú köztisztviselők vezetői képességeire és elszámoltathatóságára helyezik a hangsúlyt. Jelentős eltérések mutatkoznak abban, hogy az állami szolgálat egészen belül valójában milyen mértékben alkalmazzák a rendszert. Csak néhány tagországról állítható, hogy kiterjedt, formalizált TAB politikával rendelkezik (Dánia, Finnország, Korea, Új-Zéland, Svájc, Egyesült Királyság). Többnyire azok a teljesítményértékelés és az alkalmazotti ösztönzőként szolgáló bér között legszorosabb kapcsolatot létesítő országok, amelyek a humán erőforrás és költségvetés irányítási feladatait legnagyobb mértékben delegálják – általában a pozícióalapú rendszerek. Ez ábrázolja a delegálás ezen formájának fontosságát a TAB kifejtésében. A közelmúltig a delegálás alacsony fokával bíró országok – főleg karrieralapú rendszerek – jellemzően elsősorban az alkalmazottak motiválását célzó előléptetést helyezték előtérbe.

Ez azonban kezd megváltozni, és ennél fogva néhány karrier alapú rendszerbe is bevezetésre kerültek TAB politikák a rugalmasság növelése és az egyéni elszámoltathatóság elősegítése érdekében (Korea és Franciaország például).

2. A teljesítményarányos bérezés főbb trendjei

- Az OECD tagországok körében nem létezik egységes TAB modell. A modellek eltérőek, és a közszolgálati rendszer természete, a bér meghatározó rendszer és a pénzügyi és emberi erőforrás menedzsment területét uraló centralizáció, illetve delegáció foka szerint különböznek egymástól. Még is világosan kivehetők az egyes országcsoportokra vagy az OECD egészére jellemző közös trendek:
- Az elmúlt tíz év során a TAB politikák a vezetői szintről terjedtek át a különböző alkalmazotti kategóriákra.
- A TAB politikák körében a kollektív vagy csoportos teljesítménymodellek alkalmazása terén némi team/egység vagy szervezeti szintű növekedés következett be.
- A hosszú távú, szabványosított TAB modellek decentralizáltabb rendszerekké fejlődtek, amelyek megkönnyítik a vezetői funkciók delegálását.
- A teljesítmény értékelésével szembeni kritériumok közötti különbség egyre nő. A karrier alapú és pozíció alapú közszolgálati rendszerek egyre inkább hasonlítanak abban, hogy egyaránt figyelmet szentelnek az eredménynek, a rátermettségnek és általánosságban a szociális készségeknek.
- A teljesítmény mérési rendszerek kevésbé szabványosítottak, kevésbé formalizáltak és kevésbé részletesek, mint tíz évvel ezelőtt. A személyi teljesítmény-értékelések inkább előre meghatározott célok értékelésére, valamint a felettes vezetőkkel folytatott párbeszédre épülnek, mintsem szigorúan számszerűsíthető mutatókra. Másrészt, az OECD tagországokon belül sokkal elterjedtebbek azok a teljesítményértékelő rendszerek, amelyek kvótákat állítanak fel a sikeresnek minősíthető alanyok számára vonatkozóan.
- A kifizetett teljesítménybér nagysága általában az alapfizetés aránylag szerény százaléka, különösen a nem vezető beosztású alkalmazottak esetében.
- A teljesítménybér-növekmények jellemzően alacsonyabbak az egyszeri prémiumoknál, gyakran az alapfizetés maximum 5 %-a alattiak. A TAB prémiuma is, melyek általában kiegészítik vagy helyettesítik a teljesítménybér-növekményeket, általában magasabbak – de összességében a jutalmak a köztisztviselők esetében az alapfizetés 10 %-ánál kisebb arányt képviselnek. A vezetői szinten a kifizetett teljesítménybér általában magasabb, az alapfizetés mintegy 20 %-át teszi ki.

Megvalósítás és következmény

A teljesítménybér szimpatikus elgondolás, mégis a vizsgált tapasztalatok is azt mutatják, hogy megvalósítása összetett és bonyolult. A vezetés szintjén fizetett teljesítménybér hatásáról készült korábbi tanulmányok arra a következtetésre jutottak, hogy a modellek nagy része elgondolásbeli és megvalósításbeli problémáikból kifolyólag, valamint amiatt, hogy az állami szektorban a teljesítményértékelés természeténél fogva nehéz, nem felelt meg a hatékony teljesítménybérrel szembeni fő motivációs követelményeknek. Az állami szektorban a teljesítmény mérése jelentős arányú vezetői döntéshozatalt igényel.

A teljesítmény fogalma annak köszönhetően is összetett, hogy nehéz megfelelő mennyiségi mutatókat találni, valamint a teljesítménycélok gyakran a kormányzati politikával együtt változnak. Számos tanulmány rámutatott, hogy a TAB hatása korlátozott, és tulajdonképpen negatív is lehet.

Az elemzések azt is mutatják, hogy a TAB ambivalens hatással van a motivációra: míg látszólag az alkalmazottak kisebbik részét motiválja, úgy tűnik, hogy a nagy többség gyakran nem tekinti ösztönzőnek a TAB-ot. Míg a piachoz „jobban” kapcsolódó alapbér fontos, a kiegészítő bér teljesítménnyel való növekedése másodrendű ösztönző a legtöbb kormánytisztviselő, különösen a nem vezető beosztásúak számára. A munkatartalom és a karrierfejlődési lehetőségek bizonyultak a legerősebb ösztönzőknek a közalkalmazottak számára. A TAB – az adott modelltől függetlenül – valószínűleg nem motiválja az alkalmazottak jelentős többségét.

Az elmúlt két évtizedben mindezek ellenére is változatlan érdeklődés övezi a teljesítménybért. E paradoxon abból a tényből fakad, hogy a teljesítménybér által felvetett problémák típusát érintő teljes konszenzus ellenére számos OECD tagországban továbbra is nagy méreteket ölt a TAB politikák bevezetése. Kevés példa van arra, hogy állami szervezetek visszavonták volna TAB politikájukat. De pusztán az a tény, hogy a szervezetek nem szüntetik meg a TAB-ot, nem szükségszerűen jelzi a hatékonyságát, mert e lépés megtételének költségei visszarettentőek. Látszólag azonban a TAB közszolgálati rendszerekben való továbbra is nagyarányú bevezetése mögötti fő ok az egyéb szervezeti változások megkönnyítésében játszott szerepe.

3. A teljesítményelv erősödésének honvédségi előzményei

A Magyar Honvédségben a '90-es évek végétől fogalmazódott meg szervezeti igényként a teljesítmény mérése és vezetői döntésre **kísérleti jelleggel 1999-től** került bevezetésre az éves teljesítményértékelés. A kutatásokkal feldolgozott tapasztalatok alapján a rendszert a 2001. évi XCV. törvény (további-

akban Hjt.) hivatalosan is bevezette, ezáltal általánosan kötelezővé vált az állomány **rendszeres (éves) értékelése**.

A Hjt egyik fontos jellemzőjeként a korábbiaktól karakteresebben határozza meg az előmenetel rendszerét. A törvény elfogadásával előtérbe került az erőforrás gazdálkodás fontos elemeként az előmenetel objektívabbá tétele (Hjt. 88. §. (1) bek.) érdekében az állomány **rendszeres értékelése**.

A történetiséghez tartozik, hogy az 1996 évi XLIII. törvény (Hszt.) hatályba lépésével a honvédségben a korábbi minősítési szabályok érvényüket veszítették, azonban egyrészt a törvényben megjelent minősítési szabályok szakmai kimunkálatlansága, a végrehajtásra vonatkozó szabályzók hiánya miatt a korábbi minősítési tevékenység gyakorlatilag felfüggesztésre került. A régi szabályzók szerint tehát **már nem** lehetett minősítést készíteni, a Hszt. viszont **nem tette lehetővé**, hogy az előírt minősítési rend a gyakorlatban eredményesen működjön. Fontos azt is tudni, hogy a korábbi szabályzók nem tették egyértelműen kötelezővé a rendszeres értékeléseket ezért azok a honvédség különböző szervezeteiben nagyon eltérőek voltak. További gondot okozott, hogy az értékelés formái, módszerei sem voltak kellően körülírva.

Mindezen körülmények azt eredményezték, hogy az állomány tevékenységének értékelése esetlegessé, dokumentálatlanná, szubjektívvé és informálissá vált. A tényleges valós teljesítmény általában nem került mérésre, a beosztásokat betöltők nem kaptak, nem kaphattak átfogó, hivatalos visszajelzést a munkakörükben mutatott teljesítményről, az előmenetel alapjává nem az értékelt teljesítmény, hanem az informális kapcsolatrendszer és a személyes ismeretség vált.

Ezt a helyzetet egy erőforrás szemléletű humán stratégia és annak megvalósulását biztosító előmeneteli rendszer már nem volt képes elviselni. Hatékonyan működő előmeneteli rendszer nélkül viszont nem lehet a katonai állomány számára elfogadható pályaképet felvázolni, hiszen az előmeneteli rendszernek kell tartalmaznia azokat a garanciális elemeket, amelyek biztosítják az egyén számára az általa mutatott teljesítménynek megfelelő előmenetelt.

Az értékelési rendszer bevezetését, az értékelések időbeni elkészítését a kísérleti időszakról kezdve több objektív tényező is akadályozta. Ezek közül ki kell emelni az átszervezések nagy számát és az egyes alakulatok szintjén is visszatérő problematikáját. Ezek miatt több esetben –átfogóan 2003-ban – szinte teljesen le is lett állítva a folyamat, melynek azért is volt különösen súlyos következménye, mert a végrehajtást érintő jogszabályok alapján az első teljes személyügyi év lett volna. Egyes vélemények szerint a stratégiai felülvizsgálatot követő nagymérvű szervezeti és diszlokációs változások, a tervszerű előmeneteli rend bevezetését évekre visszavetették és máig hatóan akadályozzák a törvény szellemének érvényesülését. Ettől eltekintve is problémát okozott,

hogy megváltozott a szervezeti dinamika, sok értékelt és értékelő hosszabb-rövidebb időre tanfolyamokra, külföldi szolgálatra, képzésekre, egyéb szolgáltatásokra volt vezényelve. Nem vált megoldottá a tartósan külföldi beosztásban szolgálók – és ott értékelést is kapó személyek – értékelésének rendszerbe való integrálására.

A fentiekén túl érzékelhető hatása volt az értékelési eljárásban résztvevők technikai gyakorlatlanságának is (ebben a formában először találkoztak az alárendeltek megítélésének szükségletével, illetve az értékelték a munkájukkal kapcsolatos előljárói értékeléssel).

A teljesítményelv jövője a közszolgálatban és a honvédségben

A Ktv. 2001. évi módosításakor bevezetett köztisztviselői teljesítményértékelés legnagyobb jelentősége az volt, hogy „létrejött”. Rendeltetéséről, tartalmáról, alkalmazásáról, előnyeiről, hiányosságairól számtalan cikk, tudományos elemzés és értékelés jelent már meg. Mára viszont az került előtérbe, hogy tovább kell lépni, és a továbbfejlesztés lehetőségeiről és szükségességéről, a változtatás irányáról kell gondolkodni. A magyar közigazgatás előtt álló új típusú kihívásokról is – hogy csak a legtöbbit hivatkozott EU követelményeket említsük – rengeteg értekezés született és arról is. Erőteljesen megfogalmazódott, hogy az új típusú feladatok és elvárások teljesítéséhez az ezeket megvalósítani képes, új módon gondolkodó és megvalósító közigazgatási személyzet szükséges. Ha ezen a vonalon indulunk el, akkor hamar oda lyukadunk ki, hogy a teljesítmény mérésére, értékelésére is ehhez igazodó, új rendszer szükséges. Tesszük ezt akkor, amikor még a régiben rejlő lehetőségeket sem aknáztuk ki, illetve nem aknáztuk ki egyformán.

Az előző fejezetek elemzéseiből is látható, hogy a TAB konstrukciója kompromisszum különböző opciók között, melynek figyelembe kell venni az adott szervezet/ország háttérkulturáját. Nincs „legjobb” megoldás. Új modellek tervezésekor a vezetésnek mérlegelnie kell, hogy az adott szervezetekben az alkalmazottak nagy része számára mi bizonyul elfogadhatónak. A vezetésnek komolyan mérlegelnie kell azokat a team/egység alkalmazottakra vonatkozó rendszereket, melyek kevésbé bomlasztó módon vezethetők be, és alkalmasnak tűnnek a szigorúan egyénre szabott TAB-nál pozitívabb eredmények előállítására. Az egyéni és csapat egyensúlya a konstrukció fő kérdése.

A személyi teljesítményértékelési folyamat az egész rendszer lelke. Egy adott álláshoz szükséges alapkövetelményekkel szemben a személyi teljesítményértékelési folyamatot ajánlott inkább a célkitűzésekre alapozni. A teljesítmény mérése ne legyen túl részletekbe menő, és túl merev sem. Egy adott egyén teljesítmény-értékeléséhez kitűzött célok az év során a vezető és az alkalmazott között folyó párbeszéd alapját kell, hogy képezzék. Az év végi érté-

kelésről részletes visszajelzést kell adni. A siker záloga a folyamat egésze során biztosított átláthatóság, ami inkább a teljesítmény hatékony mérésén múlik, mintsem a fizetés elosztásán. Itt nagyon fontos kérdéssé válhat, hogy mit és hogyan tudunk mérni.

Számolni kell a megvalósítás nehézségeivel. Ez elsősorban a teljesítménymérés megvalósítása végett az alkalmazottak és a szakszervezetek közötti koordinációt és a felső és illetékes vezetés felkészítését foglalja magában. A kapcsolódó ösztönző rendszer megvalósításához és finanszírozásához szükséges költségvetés és az ehhez kapcsolódó költségek világos előrejelzése is kritikus kérdés, amikor a rendszer szélesítésén gondolkodunk.

A hazai gondolkodásból is látható, hogy a teljesítménybér együtt jár az emberi erőforrás menedzsment delegálásával. Az emberi erőforrások és a fizetések irányításának bizonyos delegálása elengedhetetlen a teljesítménybér hatékony megvalósításához. Ez a célkitűzések és a teljesítménybér közötti szoros kapcsolattal indokolható. Úgy tűnik, hogy a sikeresebb modellek e két funkció szoros összekapcsolódására épülnek, szemben a hagyományosabb modellekkel, melyek jellemzően a szabványosított teljesítmény kritériumokkal szemben ítélték meg a TAB-ot. Könnyebb az egyéni alkalmazottak és szervezetük céljainak érdemi megfogalmazása, ha a helyi vezetés rendelkezik a modell saját igényeikre formálásához szükséges autonómiával.

A teljesítményelvet, annak jelentőségét és a motivációra gyakorolt hatását nem szabad túlbecsülni. Benne az anyagi jutalmazás másodlagos fontosságú vezetői eszköz a motiváció javítására. Egyéb követelmények teljesítése – például a kielégítő munkatartalom, az előlépési lehetőségek biztosítása, vagy a munkaszervezet rugalmassága – jóval megelőzik a teljesítménybért az alkalmazottak motiválása tekintetében. A jobb teljesítményű vezetés érdekében a bizonyítás az átfogó megközelítés szükségességére mutat rá, a szűk látókörű, teljesítményarányos kompenzáción alapuló szemlélettel szemben.

A teljesítmény szerinti ösztönzés olyan környezetben alkalmazandó, amely fenntartja és támogatja a bizalmi elven alapuló munkakapcsolatot. Egy ilyen környezetben egyensúly van a formális és informális eljárások között; rangsorolva a folyamatos párbeszéd, az információmegosztás, a tárgyalás, a kölcsönös tisztelet és az átláthatóság eszközeit. A rendelkezésre álló adatok ennél fogva azt mutatják, hogy a teljesítménymérés érett, jól megalapozott közszolgálati kultúrát, valamint stabil politikai és stratégiai környezetet igényel.

A teljesítmény szerinti rendszeres értékelést mindenekelőtt ösztönzőként és a szélesebb körű vezetői és szervezeti változások bevezetésének motorjaként használandó ahelyett, hogy pusztán az alkalmazottak motivációs eszközeként szolgáljon. A teljesítményért fizetett bért alapjában véve vezetési

eszköznek kellene tekinteni. A TAB célkitűzéseit ennek megfelelően kell meghatározni.

Meg kell teremteni a rendszer bevezetésének tárgyi és személyi feltételeit, valamint, annak a **„befogadó közeget” is alkalmassá kellett tenni a rendszer megértésére** elfogadására. A jól ismert általános célokon túl természetesen személyre szabott célok is megfogalmazódnak az értékelés során, melyek lehetnek nyilvános vagy magánjellegű célok és meghatározott szakmai körhöz kapcsolhatók. Az értékelő rendszer ezt a két célt kívánja integrálni oly módon, hogy a kettő között ne, vagy pedig minél kisebb különbség legyen, azaz a magáncélok támogassák a szervezeti célokat.

4. Honvédségi konklúziók

Elemzések, nemzetközi tapasztalatok alapján a néhány éve bevezetett, alkalmazott rendszer alapvetően megfelel a szakmai és katonai követelményeknek. Az elemzésekből következően alapvető változások nem indokoltak, legátfogóbb és visszatérő igény az objektivitás erősítése.

Az előző gondolattal szemben a jelenleg körvonalazódó köztisztviselői rendszer hangsúlyai jelentős eltéréseket is mutatnak, amelyekre figyelemmel kell lenni. A jelenlegi rendszer kísérleti bevezetése (1999), majd jogszabályi megjelenése (2001 Hjt) óta többször volt vizsgálva és apróbb módosítások történtek benne.

A kedvező vélemények ellenére a folyamatos szervezeti változások, nagy mértékű belső átrendeződések miatt a teljesítményértékelés nem érte el, hogy részévé váljon a szervezeti kultúrának, bár elfogadottsága javult.

A teljesítményértékelés nem, vagy csak alig került figyelembevételre az ösztönző rendszer egyéb területein. Az előmenetel elemzett „támogatásán” túl nem igazán függött tőle a jutalom, kitüntetés, a magasabb fizetés.

A vezetői döntések sok esetben csak szűken és formálisan vették figyelembe a teljesítmény ilyen értékelését, számos példa volt magas szinten is megkerülésére. Egyre erősebb ugyanakkor az állománynál is az igény arra, hogy **a valós teljesítmény** alapján szülessenek meg a jövőjét meghatározó döntések.

Jövőt érintő általános következtetések

- a) A tárca, illetve a honvédség a közszolgálat részeként **a központi reformintézkedések céljait kell, hogy érvényesítse humánpoliti-**

kájában. Ráadásul a teljesítmény elv összhangban van (része) a tárca 2003-ban elfogadott humánstratégiájának⁵.

- b) A honvédségben a teljesítmény „becsületét” vissza kell állítani. Az értékelés rendszerét olyan módon kell fejleszteni, hogy a sajátosságok és későbbi központi döntések figyelembe vételével elvei és /vagy a sajátosságokkal rendszere, összhangban legyen a közszolgálatban kialakuló rendszerrel.
- c) A teljesítmény, a teljesítményértékelés problémakörét a foglalkoztatáspolitikai szerves részeként kell kezelni, mert egyébként negatív hatásai erősebbek, mint előnyei.
- d) A szélesebb értelemben vett kormányprogram és a honvédségben bekövetkezett, illetve a várható jelentős feltétel módosulások miatt megfontolandó a teljes foglalkoztatáspolitikai áttekintése, benne hangsúlyosan a teljesítményhez kapcsolódó ösztönzési rendszer.

Felhasznált irodalom:

- Bakacsi, Gy., Bokor, A., Császár, Cs., Gelei, A., Kovács, K., Takács, S. (2000) Stratégiai emberi erőforrás menedzsment. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft, Budapest
- Dr. Gyökér Irén: *Emberi erőforrás menedzsment*, BME egyetemi jegyzet, 2005.
- Robert S. Kaplan – David P. Norton: *Balanced ScoreCard*, KJK-KERSZÖV, 2004.
- Andy Neely – Chris Adams – Mike Kennerly: *Teljesítményprizma*, Alinea Kiadó, 2004.
- Karoliny M. – Farkas F. – Poór J.: *Személyzeti/emberi erőforrás menedzsment kézikönyv*, KJK-KERSZÖV, 2001
- Krizbai János Parancsnok és vagy menedzser? A katonai vezetéselmélet fejlődése a nyugati katonai irodalom tükrében (Társadalompolitikai Kérdések 1993)
- CAF, Angol eredeti az Európai Közigazgatási Intézet (EIPA) honlapján, a www.eipa.nl/CAF/Introduction.htm címen található.
- A magyar nyelvű bővített fordítás a www.bmkozszojlat.hu oldalon olvasható.
- Sümei Endre: „Az EU CAF önértékelési rendszere” – Modellkísérlet a Pest Megyei Közigazgatási Hivatalban, Magyar Közigazgatás, 2003. január LIII. Évf. 1. szám 43-50. p.
- Dr. Gazdag Miklós, Szatmáriné dr. Balogh Miklósné Személyügyi ABC 2. kötet
- Verlag Dashöfer
- Teljesítményértékelés mint a vállalati kultúra része,
- Forrás: www.hr.karrier.hu/cikkek/teljesitmenyertekeles.php
- Teljesítményarányos bérezési politikák a kormánytisztviselők részére
- www.oecd.org/rights/

⁵ **Az emberierőforrás-filozófia alapértékei:** a versenyszellemben érvényesülő kiemelkedő teljesítmények elvárása és elismerése; egyértelmű követelménytámasztás, korrekt, objektív vitásra törekvő értékelés; a katonai pályára kerülés teljes esélyegyenlőséggel, előrehaladás a teljesítmény alapján történjen.

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

BÉRES JÁNOS - SPINDLER ZSOLT

ÖNGYILKOS MERÉNYLŐK AFGANISZTÁNBAN

Az afganisztáni katonai helyzet a koalíciós erők erőfeszítései ellenére az eszkaláció irányába mutat, de legjobb esetben is egy „állóháború” van kialakulóban. A szövetségesek által megtisztított területeket napokon, vagy heteken belül ismét ellenőrzésük alá vonják az ellenállók. A katonai, illetve haditechnikai fölényből következően az ellenállóknak nincs esélye a győzelemre, azonban a széles hazai és nemzetközi tömegbázisuknak, illetve utánpótlásuknak köszönhetően jó esélyük van a szembenálló erősebb fél kifárasztására. Az aszimmetrikus hadviselés módszertárát alkalmazó ellenállók/felkelők/terroristák célja olyan veszteség okozása a koalíciós csapatoknak, ami az adott országok belpolitikai életében okozott turbulencia eredményeként végül az ország katonai kontingensének a kivonásához vezet. Az ellenállók által használt aszimmetrikus eszköztárba tartozik az öngyilkos terrorizmus is, ami alkalmazkodva az ország viszonyaihoz és a műveleti körülményekhez Afganisztánban sajátos, egyedi jelleget kapott. Írásomban ezt a sajátos afganisztáni öngyilkos terrorizmust kívánom bemutatni az ország egyéb viszonyainak – mint háttérnek – a vázolásával.

Általános helyzet

A közel 26 milliós, Afganisztán Iszlám Köztársaság hivatalos elnevezéssel bíró országban a nemzetközi erők és az afgán kormányzat erőfeszítései ellenére a biztonsági helyzet az elmúlt évben sem javult. Az amerikai erők által vezetett „Tartós Szabadság” művelet – amelyet a lakosság a NATO felelősségi területének egész országra történt kiterjesztése óta az ISAF tevékenységével azonosít – jelentős számú polgári áldozatot követelt és növelte a lakosság külföldi csapatokkal szembeni ellenszenvét. Katonai vonatkozásban fontos tény, hogy a történelem során szinte mindig voltak idegen katonák afgán területen. Ebből adódóan az afgánok ellenszenvvel viseltetnek a külföldi katonákkal szemben.

Az afganisztáni válság többretű probléma, amelynek politikai, társadalmi, gazdasági, katonai, valamint a terrorizmussal és a kábítószer-kereskedelemmel összefüggő okai vannak.

Az ország belpolitikai helyzete ellentmondásos, rendelkezik ugyan parlamenttel, fegyveres szervezetekkel és kialakulóban lévő állami intézményrendszerrel, azok azonban egyelőre nem teljes mértékben működőképeseek. A történelmileg korábban is Kabul központú államigazgatás továbbra sem képes hatalmát kiterjeszteni a vidéki területekre. Karzai elnököt a lakosság többsége az Egyesült Államok bábjának tekinti, nincs tekintélye. A parlament arányos nemzetiségi összetétele ellenére a törvényhozás az etnikai konfliktusok színtere. A parlamentbe olyan erők is bejutottak, amelyek szimpatizálnak az ellenállókkal, és úgy látják, hogy a tálibok ismét hatalomra kerülhetnek. Ezek az erők arra törekednek, hogy megosszák a parlamentet és hátráltassák kormányt támogató munkáját. A helyi közigazgatási vezetők – elsősorban a tartományi kormányzók, akiket a kormány nevez ki – erőtleneek, valós hatalommal nem rendelkeznek. A valódi hatalmat a tartományi hadurak gyakorolják, akik jelentős számú fegyverest alkalmaznak, valamint etnikai és származási okok miatt is kötődnek az adott területhez.

Az ország gazdaságilag elmaradott. A korábban létesített vállalatok nem működnek, nincs az állami adóterheket viselni képes középréteg, vállalkozói szféra. A külföldi segélyek a lakossághoz nem jutnak el, a segélyszállítmányok bűnözői csoportokhoz kerülnek, a pénzügyi segélyeket pedig állami szinten elsikkasztják. A vidéki emberek megélhetését csak a kábítószer-előállításal összefüggő máktermesztés biztosítja. A szegénység, a nyomor és a kilátástalanság a szélsőséges eszmék táptalaja, egyben a lakosságot az ellenállók támogatására ösztönzi.

A közelkülföldet illetően az afgán konszolidációs folyamatra Pakisztán és Irán képes jelentősebb befolyást gyakorolni. Pakisztán és Afganisztán között területi viták vannak. A déli országhatárként megjelölt „Durand-vonalat” Pakisztán véglegesítené, Afganisztán viszont nem ismeri el. Pakisztáni részről Musarraf elnök minden nemzetközi fórumon hangoztatja, hogy országa Afganisztán stabilitásában érdekelt, valójában azonban a pakisztáni törzsi területeken lévő illegális kiképző bázisokon és madraszákban (vallási iskolákban) történik az ellenállók toborzása és felkészítése. A pakisztáni titkosszolgálat (Inter-Services Intelligence – ISI) is aktív támogatást nyújt az afgán ellenállóknak, bár az továbbra sem egyértelmű, hogy ez hivatalos (állami) jóváhagyással történik-e, vagy csak bizonyos pakisztáni érdekcsoportok önálló akciójáról van szó, amely ellen a kormány nem kíván hatékonyan fellépni.

Irán érdekelt az afganisztáni helyzet stabilizálásában, de nem támogatja a nemzetközi erők jelenlétét. Az iráni állami vezetés szeretné elkerülni, hogy Afganisztánban további amerikai katonai bázisokat hozzanak létre, mivel attól tart, hogy a bázisokat az Egyesült Államok Irán elleni katonai beavatkozásra használja fel. Az iráni vezetés – a nemzetközi erők afganisztáni helyzetének nehezítése érdekében – esetenként afganisztáni szélsőséges csoportokat is támo-

gat. Iráni határvárosok számos alkalommal adnak helyet ellenálló szervezetek vezetői közötti találkozóknak. Irán számára ugyanakkor a menekültek és a kábítószer-csempészet számos nehézséget okoznak. Vallási szempontból érdeke, hogy a 84 %-os szunnita többségű Afganisztánban a 15 %-ban síita vallást követő hazara népcsoport helyzete rendeződjön. Irán a térségben jelentős gazdasági befektetőként is megjelenik, beruházásainak biztonsága és növelése szintén fontos szempont.

A nemzetközi és a koalíciós erők szerepét illetően a lakosság véleménye megosztott. A külföldi katonákkal szembeni általános ellenszenv ellenére a lakosság többsége nem szimpatizál a tálibokkal sem. Miután azonban a közel 35.000 fős nemzetközi biztonsági erők (International Security Assistance Force – ISAF) 2006. október 5-én kiterjesztették felelősségi körzetüket Afganisztán teljes területére, ezzel az expanzióval párhuzamosan nő a velük szembeni ellenszenv. Egyre több támadás éri az ISAF járőreit és a tartományi újjáépítési csoportok (PRT) állományát. A súlyos veszteségek ellenére a lakosság soraiból és a külföldről érkező támogatókból újra és újra felerősödő tálibok 2007-ben sem csökkentették a támadásaik számát, sőt az ősz folyamán új tartományi székhelyek elfoglalására készülnek. Az ellenálló erőket az Omár molla által vezetett tálibok, a Hezb-i Iszlámi Gulbuddin szélsőséges szervezet, valamint a Hakkani Hálózat fegyveresei alkotják. Az ellenállók fő műveleti területét a déli régió képezi, de a délkeleti országrészben is aktívan támadják a nemzetközi erőket. A szövetséges erők hadműveletei, mint pl. a 2007-ben indított nagyszabású Achilles művelet csak időlegesen szorítja ki őket egy-egy régióból. A hadművelet befejeztével megkezdődik az ellenállók visszaszivárgása is. Az ellenállók stratégiai célja pozícióik megerősítése a déli régióban és befolyásuk kiterjesztése az ország más térségeire. Az ellenállók támadásainak elsődleges célpontjai az afgán biztonsági erők és a nemzetközi erők katonái, valamint a helyi közigazgatás különböző szintű vezetői (a tartományi, a járási és a vallási vezetők). Támadásaik során leggyakrabban házilagos készítésű robbanószerkezeteket (IED) és öngyilkos merénylőket alkalmaznak.

Öngyilkos terrorizmus

Az izraeli Nemzetközi Terrorizmus-ellenes Politikai Intézet (International Policy Institute for Counter-Terrorism - ICT) megfogalmazása szerint az öngyilkos terrorizmus „olyan műveleti módszer, amelynél a támadás lényege magában a végrehajtó halálában rejlik. A terrorista teljesen tisztában van azzal, hogy ha nem öli meg magát, akkor a támadás maga nem is következik be.”⁶

---

⁶ Boaz Ganor: „The First Iraqi Suicide Bombing. A Hint of Things to Come?” <http://www.ict.org.il/articles/articleDet.cfm?articleid=112> 2007. 07. 06.

Az öngyilkos terrorizmus – még ha ragaszkodunk is a terrorizmus fogalmának főbb elemeihez⁷ – nem kifejezetten újkeletű módszer. A szakirodalomban megoszlanak a vélemények az „elsőket” illetően, de talán nem állunk messze az igazságtól, ha az asszaszinokat tekintjük ezen elsők legismertebbjének. A 11. század asszaszin muszlim harcosai határozott politikai célok érdekében, szervezeten, az öngyilkosság módszerét nem elsősorban taktikai okokból, hanem sokkal inkább stratégiaként alkalmazták.⁸

Modernkori utódaik annyiban különböznek tőlük, hogy míg az asszaszinok csak meghatározott politikai célcsoportokat, uralkodókat, minisztereket és tábornokokat támadtak, addig a ma öngyilkos terroristáinak egyik fő jellemzője az ún. puha célpontok, a véletlenszerűen kiválasztott vétkes polgári személyek elleni merényletek végrehajtása.

Minden terrorszervezet valamifajta társadalmi mozgalomból nőtte ki magát, mely mozgalom elindulásának oka a különböző jellegű sérelmek felhalmozódása. A baszkföldi ETA esetében a spanyol centralizációs törekvések, az ír IRA, a palesztin HAMASZ, vagy a sri lankai LTTE kapcsán pedig az idegen hatalom általi megszállás eredményezte azt a sérelemhalmazt, ami idővel akumulálódott a közösségben és kollektív tartalmat kapva egy ellenállási mozgalomban öltött testet. Az iszlám vallást szélsőséges módon értelmező fundamentalista muszlimok esetében ugyanakkor a sok évszázados idegen uralom, a nyugati kultúra agresszív terjedése, illetve a gazdasági-társadalmi elmaradottság gerjesztette a mozgalmat elindító sérelmeket.

Ezen mozgalmak minden esetben ellenállásba ütköztek, és az ellenérdekelt másik oldal, a „hatalom”, minden lehetséges módon a visszaszorítására, vagy inkább a felszámolására törekedett. A sok éves, vagy évtizedes, politikai, gazdasági, katonai síkon egyaránt zajló küzdelem során a hatalom mindig erőfölényben volt, ami óhatatlanul oda vezetett, hogy a mozgalom vezetői asszimmetrikus eszközök használatára kényszerültek. A mozgalom egyes csoportjai folyamatosan keresték azokat a sajátos eszközöket, módszereket, amelyekkel valamelyest ellensúlyozni tudták az erőfölényben lévő ellenfelet és amelyek használata révén közelebb kerülhettek eredeti, politikai céljaik eléréséhez.

---

⁷ A világ különböző országaiban kialakított különböző megközelítések közül, kikristályosítható a terrorizmus definíciójának legáltalánosabban elfogadott négy fő eleme: 1. nem állami szintű szereplők által; 2. fegyvertelen polgárok ellen; 3. politikai célok érdekében alkalmazott; 4. erőszak. Talán a legérthetőbb fogalmat Benjamin Netanjahu, volt izraeli miniszterelnök alkotta meg, aki szerint „A terrorizmus a polgárokra gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani.”

⁸ Jessica Stern: *Terror in The Name of God*, New York: Harper Collins, 2003. o. xxiii

A modern kori terrorizmus négy fő hullámában⁹, a XIX. század végi anarchizmusnál, az 1920-as évek gyarmati felszabadító mozgalmainál, az 1960-as évek „új baloldalának” radikális megnyilvánulásainál, valamint a jelenkori muszlim fundamentalizmus szélsőséges mozgalmánál egyaránt megtalálhatók azok az asszimetrikus hadviselési módszerek, amelyek az erőfölényben lévő hatalommal szembeni válaszcsapásra, illetve végső soron a politikai cél elősegítésére hivatottak.

A terrorizmus eszköztárát alkalmazó szervezetek egyik új, a korábbiaktól eltérő gyakorlatának tekinthetjük az öngyilkos terrorizmus megjelenését.

Az öngyilkos merénylet, mint módszer növekvő mértékű használata mögött nyilvánvalóan az a gyakorlati megfontolás, vagy ha úgy tetszik hideg számítás húzódik meg, hogy bár 1980-tól 2003-ig az összes terrorista támadásnak csupán 3 %-át jelentették az öngyilkos akciók, ugyanakkor ez a 3 % az összes halálos áldozat 48 %-át eredményezte.¹⁰

Az afganisztáni merényletek köre

Az öngyilkos merényletek elkövetésének Afganisztánban nincsenek hagyományai, annak ideológiája külföldi terroristák közvetítésével jutott az országba. Az öngyilkos merényletek elkövetésének iraki, csecsenföldi, észak-kaukázusi és afganisztáni módszerei folyamatosan hatnak egymásra.

Az afganisztáni öngyilkos merényletek a motivációikat tekintve alapvetően két nagy csoportra oszthatóak: Az egyik az anyagi, a másik az ideológiai (vallási-érzelmi) alapon motivált csoport.

Az anyagiilag motivált elkövetők egyértelműen a pénzért vállalkoznak az öngyilkos merényletre. Ebben az esetben a merénylet a robbantást megelőző időszakban a megbízóktól kapott pénzből a korábbi anyagi lehetőségeihez képest sokkal magasabb életszínvonalon él. Költekezik, olyan dolgokat vehet meg, amire korábban esélye sem volt. Nem kevésbé fontos tényező, hogy tudja: a merénylet sikeres végrehajtását követően a családja komoly összegű pénzt kap. Ezen csoport kapcsán az a jelenség is terjedőben van, melynek során a szegény családok legidősebb tagja – anyagi ellenszolgáltatásért cserébe – felajánlja legidősebb fiú- vagy lánygyermekét öngyilkos merénylet végrehajtására, akiket ezt követően Pakisztánba visznek felkészítésre.

Az ideológiai (vallási/érzelmi) alapon motivált egyének esetében az egyéni szinten megélt sérelem miatti bosszúvágy erős nacionalista, vagy vallási

---

⁹ Audrey Kurth Cronin, *Attacking Terrorism*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2004, 5.o.

¹⁰ Suicide attack, http://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_attack, 2007. 07. 06.

töltetet kap. A magasabbrendű politikai/vallási cél általi indoktrináltság a tervezett merényletet magasztossá, eszményivé, a nyilvánvalóan immorálisat morálissá, és mindezen keresztül az egyén által vállalhatóbbá teszi.¹¹ Ezen csoport esetében a jelentkezők a merényletet megelőzően is a megszokott, puritán módon élnek (e csoport tagjai, pontosan emiatt szűrhetőek ki nagyon nehezen), viszont a merénylet után családjuk jelentős összegű anyagi támogatást kap. Ez a tényező egyezik az anyagi motivációjú csoport tagjainál tárgyaltakkal.

A merénylők toborzása, két jól elhatárolható körből történik.

Az **egyik** az Afganisztán területén, a helyi lakosság körében végrehajtott toborzás. Ebben az esetben a célcsoport a társadalom perifériájára sodródott, reménytelen, befolyásolható emberek, valamint a határozott jövőképpel még nem rendelkező 16-21 év közötti fiatalok. A térségre jellemző anyagi bizonytalanság, vallási fűtöttség szinte automatikusan szüli az öngyilkos merényletre jelentkezőket.

Az öngyilkos terroristákat alkalmazó ellenálló csoportok sohasem állnak közvetlen kapcsolatban a merényletek végrehajtására képes egyénekkal. A toborzás összekötőkön, azaz olyan, a helyi viszonyokat és embereket jól ismerő személyeken keresztül történik, akik látókörbe hozzák az öngyilkos merénylet végrehajtására valamilyen motiváció alapján hajlandó személyeket. A jelentkezőket lehetőség szerint kiviszik Pakisztánba, valamelyik határközeli kiképzőtáborba, de az esetek többségében inkább helyben, amolyan rögtönzött „gyors-talpaló tanfolyamon” készítik fel az akció végrehajtására.

Ezen módszer használata során az elmúlt időszakban két komoly probléma jelentkezett: Az egyik, hogy az így látókörbe hozott merénylők valójában sem pszichikailag, sem gyakorlatilag nem voltak felkészítve az öngyilkos merénylet végrehajtására. Ezért történt meg számos esetben, hogy a merényletre vagy sor sem került (a kijelölt személy elbizonytalanodott), vagy a merényletet ugyan végrehajtotta, de az nem érte el a várt hatást. A másik probléma – ez jellemzően Afganisztán déli régióiban jellemző –, hogy a fiatalok körében végrehajtott toborzás során a helyi felnőtt lakosság komoly ellenállást tanúsított, nem akarván hozzájárulni ahhoz, hogy fiaik öngyilkosságra vállalkozzanak.

A **másik** csoport a külföldön, mindenekelőtt pakisztáni kiképzőbázisokon felkészített merénylők köre. Ezek az afgán, csecsen, arab terroristák komoly ideológiai (vallási, politikai) motivációtól vezérelve, alapos, professzionális gyakorlati felkészítést követően érkeznek Afganisztánba.

---

¹¹Female Suicide Bombers,
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB408.pdf>, 2007.07.12.

Az ellenállók nincsenek hiányában az ideológiai háttérű jelentkezőknek, mert a madraszák és a mecsetek gyújtó hangú, szélsőséges iszlám eszmét hirdető imámjai befolyása eredményeként sokan készek feláldozni életüket a megszálló hitetleneknek tartott szövetséges erők elleni harcban. Az öngyilkos merénylők toborzása szerte a világon zajlik, kiképzésük, konkrét feladatra való felkészítésük azonban alapvetően Pakisztánban történik.

Modus operandi

A külföldön felkészített mártírjelöltek beszivárgáshoz gyakorlatilag valamennyi járható útvonalat igénybe veszik. Tekintettel arra, hogy az öngyilkos merénylethez szükséges eszközök (mellény, preparált gépkocsi, állatra szerelt robbanóanyag stb.) a részenként való helyszínre szállítás után Afganisztán területén is összerakhatóak, a merénylőknek nem kell semmilyen feltűnést keltő, extra felszerelést magukkal hozniuk.

Felfedésükre ugyanakkor van módszer, mégpedig egy, a határtérségben kiépített jól működő ügynöki hálózat, amely számára éppen az öngyilkosjelölt bejuttatásához szükséges csoport léte lehet az árulkodó jel. A professzionálisan felkészített, eltökélt merénylőt ugyanis rendszerint egy kisebb csoport kíséri. E csoportban a merénylőn kívül 1-2 utazás, szállás és étkezés megszervezését végző személy kap helyet, továbbá egy vallási-ideológiai feladattal megbízott kísérő, amolyan „spirituális segítő”. Ő igyekszik életben tartani a merénylő vallási fűtöttségét, feladat-végrehajtásra való eltökéltségét. Ez a segítő nem feltétlenül valamelyik tekintélyes vallási vezető, azonban a merénylő számára mindenképpen egy fontos, meghatározó személyiség. Ennek megfelelően egy-egy ilyen csoport 3-4 főből áll, amelynek adott térségben való megjelenése árulkodó jelként utalhat a küszöbönálló öngyilkos merényletre.

A mártírjelöltet és csoportját az útjukba eső helyi közösségek nem feltétlenül tudatosan támogatják. Gyakran nem is tudják, hogy egy öngyilkos merényletre készülő csoportnak segítenek. Többnyire csak szállást, élelmet adnak az átutazóknak, tehát valóságos, érzelmi alapú támogatásról nem beszélhetünk.

Az öngyilkos támadásokat mindig jól előkészített, pontos terv és cél alapján hajtják végre a támadók.

A célokat az ellenállók parancsnokai határozzák meg, amelyek azonban egy igen szűk körre, az ISAF-re, az afgán hadseregre, és a kormányzat képviselőire korlátozódnak. A parancsnokok által meghatározott célok ugyanakkor mozgási szabadságot adnak az elkövetőnek és az előkészítő csoportnak. Az általános célmeghatározáson belül ugyanis a konkrét célt, helyszínt és időpontot már a végrehajtó és csoportja választhatja meg.

Az egyik legfontosabb tényező a sikeres végrehajtásban az adatgyűjtés, hírszerzés. Ennek egyik oka, hogy a fontos célok jól védettek, és az ISAF betartott és egyre szigorodó biztonsági előírásai miatt egyre nehezebb megfelelő, értékes célt találni. A legtöbb és legfontosabb információt helyi, az ellenállóknak dolgozó források szolgáltatják. Ezek az informátorok végzik a megfigyeléseket, kameráznak, fényképeznek, és részletesen beszámolnak az adott katonai egység, esetleg PRT napi rutin feladatairól. Az sem kizárt, hogy a táborba beépülve végeznek megfigyeléseket. A már megszerzett információt eljuttatják a végrehajtóhoz és csoportjához.

A kiválasztott helyszín körzetébe az öngyilkos merénylő 4-5 nappal az akciót megelőzően érkezik meg. Nem egyedül tartózkodik ott és készül fel, hanem a számára logisztikai és ideológiai támogatást nyújtó csoportjával. Az utóbbi időben egyre gyakrabban az is előfordul, hogy az öngyilkos merénylőt a segítőkön kívül egy kamerás ember is elkíséri, akinek feladata az akció főbb mozzanatainak rögzítése. A felvételeket aztán propaganda és kiképzési célokra használják fel az ellenállók.

A merénylő legvégső ellenőrzést saját maga végzi el a területen. Ezért valószínűsíthető, hogy az öngyilkos merénylők mindig felbukkannak egy-két nappal, majd egy-két órával a merénylet előtt a kiválasztott helyszínen, mintegy végső terepszemlét tartva.

A minél nagyobb média-visszhang kiváltása érdekében a robbantás végrehajtása előtt fél-egy órával – szintén egyre gyakrabban – tudatják a helyi TV-, rádiótársaságokkal, hogy merénylet készül, legyenek készenlétben. Természetesen a pontos célt, helyet nem adják meg, csak intervallumokat, ezeket viszont úgy, hogy gyorsan a helyszínre érhessenek

A merénylőt a legfrissebb információkkal ellátva maximum egy órával a végrehajtás előtt szállítják a helyszínre. Amennyiben a kitűzött cél nem elérhető, vagy fontosabb cél jelenik meg a helyszínen, az öngyilkos merénylő eltérhet a korábban megbeszéltektől, és önállóan választhat másik célt. A végrehajtások időzítésének figyelembevételével azonban valószínűsíthető, hogy bármilyen másik célt is választ az elkövető, az nagyon közel van az eredetileg kitűzött robbantás helyéhez és idejéhez.

Az öngyilkos merénylők a legritkább esetben térnek vissza dolguk végezetlenül, mert az óriási szégyent jelent. Ha a merénylő nem meri (meg sem kíséri) végrehajtani a merényletet, az nem csak rá, hanem a családjára nézve is nagy szégyen. Ezért van az, hogy az öngyilkos eszközzel felszerelt merénylők szinte minden esetben elműködtek a szerkezetet. Még az időközben elbizonytalanodó merénylők is kitalálnak valamit ezen probléma áthidalására, pl. leveleszik a mellényt és úgy robbantanak (súlyos sérülést szerezve ezzel, de legalább

életben maradnak). A másik jellemző, hogy az akció kudarcát, pl. az idő előtti elfogást, semlegesítést elkerülő (ami szintén szégyenszámba megy) inkább „puha célpontokat” (afgán rendőröket, NGO-k által használt civil autókat, konvojokat, buszokat) támadnak a védett, páncélozott szövetséges erők helyett. Ha a tervtől el kell térniük, akkor is mindenképpen megpróbálnak valamilyen másik, alternatív célt találni. Ilyenkor szokott előfordulni, hogy piacokon, külföldinek vagy fontos célnak hitt személyek mellett, esetleg egy-két rendőr mellett robbantják fel magukat. Az ilyen „másodlagos célok” ellen végrehajtott merényleteknek szinte minden esetben van ártatlan, helyi civil áldozata is.

Ezt a jelenséget a helyi lakosság egy része is felismerte, ezért az öngyilkos merényletek támogatottsága a helyi lakosság körében egyre inkább csökken, és ezért van az is, hogy az utóbbi időben a hangsúly a külföldön kiképzett, nem helyi merénylők alkalmazására helyeződött át.

Összegzés

Az öngyilkos terrorizmus a legvégső asszimetrikus fegyver a gyengébb fél kezében.¹² Lehet, sőt kell is ellene küzdeni, de ez elsősorban nem a katonai eszközök alkalmazását kell, hogy jelentse. Az öngyilkos merénylet csak egy módszer megjelenése, vagy ha úgy tetszik egy tünet valamely sokkal összetettebb problémában, ezért elsősorban a fő okokra szükséges koncentrálni és a konfliktus jellegét, az afganisztáni ellenállás mozgatórugóit megértve kell rá átfogó – politikai, gazdasági, szociális, diplomáciai stb. – választ adni. Ha ez megtörténik – aminek egyelőre kevés jele van – akkor lesz esélyünk az afganisztáni ellenállás, azon belül az öngyilkos merényletek visszaszorítására.

Ugyanakkor még az sem tisztázódott egyértelműen, hogy Afganisztánban terrorizmussal, vagy felkeléssel/ellenállással állunk-e szemben. Rendkívül fontos lenne ezt az értékelést világos elvek és kritériumok alapján elvégezni, ugyanis az ottani probléma kezelését, az ellene való fellépést, illetve annak sikerét gyökeresen befolyásolhatja a helyes analízis. Mindemellett az adott meghatározásnak (minősítésnek) bizonyos esetekben messzire mutató és hangsúlyozott erkölcsi-morális vonzata lehet. Nem mindegy ugyanis, hogy egy olyan ország, mint Magyarország a globális terrorizmus elleni harc részeként állomásoztat katonai alakulatokat Afganisztánban, vagy egy igazságtalan háború cinkos résztvevőjeként, a megszálló erők egyik elemeként, a helyi lakosság akarata ellenére tartózkodik a függetlenségéért és felszabadulásáért küzdő ország területén.

---

¹²Bomb makers are the face of terror, The Milwaukee Journal Sentinel, 31-Aug-2003, http://findarticles.com/p/articles/mi_qn4196/is_20030831/ai_n10899102, 2007.07.12.

Ennél is fontosabb azonban az, hogy a terrorizmusra olyan terrorizmus elleni eszközökkel és módszerekkel kell reagálni (counterterrorism), amelyek számos és lényeges szempontból különböznek a felkelés, lázadás kezelésének módszertárától (counterinsurgency). Amennyiben helytelen az értékelés, és terrorizmusként határozódik meg az egyébként a felkelés jegyeit mutató mozgalom, a terrorizmus elleni harc eszköztárának a bevetése ellene csak olajat jelentene a tűzre és végső soron a felkelők/ellenállók érdekeit, sikerét szolgálná.

Az afganisztáni helyzet fenti jellegű értékelése, a nemzetközi összetételű szövetséges erőkkel szembenállók objektív meghatározása még nem történt meg. Vajon terroristák, vagy szabadságharcosok küzdenek nap, mint nap az Afganisztánt megszállás alatt tartó külföldi katonák ellen? Vallási fanatikusok, vagy az ország felszabadításáért küzdő hazafiak követik el az öngyilkos merényleteket?

A jelenlegi afganisztáni helyzet nem mutat a csillapodás irányába. A szövetséges erők jelentős katonai fölénye ellenére az ellenállók ereje nem csökkent, veszteségeiket rövid idő alatt pótolva továbbra is állandó veszélyt jelentenek az országot megszállva tartó külföldi katonákra. Úgy tűnik, a megszállás folyamatosan újratermeli az ellenállást. Amíg pedig ez a helyzet folytatódik, az erősebb megszálló hatalommal szembeni legvégső aszimmetrikus fegyver, az öngyilkos terrorizmus továbbra is az ellenállók egyik legfontosabb módszere marad. Mi több, a módszer lélektani és stratégiai előnyei láttán a jelenlegi tendencia erősödésével, az „emberi precíziós bombák” használatának a növekedésével számolhatunk.

KARRIER EURÓPA SZÍVÉBEN

A brüsszeli felvételi eljárások

Tagállamként elemi érdekünk, hogy az EU-s intézményekben a lehető legnagyobb számban és területen, a hierarchia minden szintjén jelenjenek meg magyarok. Ezért Magyarország európai uniós tagságából fakadó lehetőségek, jogok egyik fontos területe a magyar állampolgárok jelenléte az uniós intézményekben. Aki európai szinten, multikulturális környezetben szeretné szakmai munkáját folytatni, annak egy többlépcsős és hosszadalmas, ám az esélyegyenlőséget mindenki számára biztosító felvételi vizsgán kell megfelelnie.

Az Európai Unió intézményeibe történő felvételi folyamatot a 2002. júliusában létrehozott Európai Személyzeti Kiválasztási Hivatal (EPSO) koordinálja, ezáltal egységessé téve a kiválasztási szempontokat és elveket. A hivatal célja, hogy „nyílt versenyvizsgák szervezésével magasan képzett szakembereket toborozzon az Európai Bizottság, a Tanács, az Európai Parlament, az Európai Bíróság, az Európai Számvevőszék, a Gazdasági és Szociális Bizottság, a Régiók Bizottsága és az Európai Ombudsman Hivatala részére.”¹ Az EPSO információs pontként szolgál a jelentkezők számára, kezeli a pályázatokat és felelős a felvételek („nyílt versenyvizsgák”) gyakorlati megszervezéséért.

Eurokrataként Brüsszelben

Az EU intézményrendszere számos lehetőséget kínál úgy felső-, mint középfokú végzettséggel rendelkezőknek, és ezeken belül is többféle státuszban lehet elhelyezkedni. A munkalehetőségek különböző formái a munkaviszony időtartamában, illetve a bérezésben és egyéb juttatásokban térnek el egymástól. Aki nem végérvényesen szeretne egy EU-intézménynél munkát vállalni, az előtt nyitva állnak az időszakos lehetőségek: szerződéses (*contractual agent*) és ideiglenes (*temporary*) alkalmazottak számára is hirdetnek álláshelyeket, ezekben az esetekben a hagyományos versenyvizsgától részben eltér a kiválasztási folyamat.

Aszerint, hogy a munkakör milyen képzettséget, tapasztalatot igényel, az EU-intézményekben 2004. májusáig A, B, C és D típusú pozíciókról beszél-

---

¹ Karrier az EU intézményeiben, Európai Közösségek, 2003.

hettünk. A 2004-es intézményi reform részeként a karrierstruktúra is átalakult, a kategóriák száma kettőre – adminisztrátor és asszisztens – csökkent. Az egyes szinteken (*grade*) belül a ledolgozott évek és a tapasztalat alapján különböző lépcsők (*step*) léteznek – ezek adják a besoroláshoz igazított fizetés alapját is.

Az *asszisztensi* fokozatra a középfokú végzettséggel rendelkezőket várják: az alkalmazottak feladata elsősorban az adatszolgáltatás, végrehajtás, ide tartoznak az adminisztratív és titkári munkák, költségvetési ügyek, informatikai feladatok az uniós tevékenységek valamennyi területén.

Az *adminisztrátori* fokozat magasabb elvárásokkal jár együtt, ezek a pozíciók a diplomások számára nyitottak. Kategóriától függetlenül fontos a vállalkozó kedv, a kezdeményezőkézség, az elkötelezettség, valamint a világos és egyértelmű kifejezőkézség szóban és írásban egyaránt. A jó köztisztviselő továbbá objektív és pártatlan, tiszteletben tartja az esélyegyenlőség elvét és minden – az EU huszonhárom hivatalos nyelvén bármelyikén íródott – levélre tizenöt munkanapon belül, az eredeti levél nyelvén választ ad².

Út az EU intézményeibe

Az „egész életre szóló” köztisztviselői állást egy EPSO-versenyvizsgán való sikeres szerepléssel lehet megszerezni. A bejutás nem könnyű, már csak azért sem, mert egyes versenyek esetében kifejezetten nagy az érdeklődés, nem ritka, hogy húsz-harmincszoros a túljelentkezés.

A versenyvizsga-kiírások a tagállamok országos napilapjaiban, az EU Hivatalos Lapjában (*Official Journal*) és az EPSO honlapján (www.europa.eu/epso) jelennek meg. A köztisztviselők kiválasztási folyamatában az EU-intézmények határozzák meg, hogy milyen feltételek mellett, milyen posztokra, hány jelentkezőt vesznek fel. Országkvóták nincsenek, léteznek azonban irányszámok, földrajzi arányok, mivel az Unió törekszik arra, hogy a tagállamok állampolgárai az egyes országok súlyával arányosan legyenek jelen az intézményekben, ezzel biztosítva az európai közszolgálat „földrajzi kiegyensúlyozottságát”.

A felvételekre elektronikusan, az EPSO honlapján keresztül lehet jelentkezni. A pályázók a saját maguk által létrehozott „EPSO-profilban” kapják meg az egyes szakaszokkal kapcsolatos üzeneteket, a vizsga helyével és idejével kapcsolatos információkat, majd pedig a vizsgák eredményeit is. A jelentkezési feltételek általában négy csoportba sorolhatók: állampolgárság, iskolai végzettség, nyelvismeret és – a meghirdetett besorolási szinttől függően – szakmai tapasztalat. A kezdő szinten munkatapasztalat nem szükséges, a felsővezetői szintekre jelentkezők azonban csak sokéves releváns szakmai munkatapasztalat

---

² http://ec.europa.eu/civil_society/code/index_en.htm

birtokában szállhatnak versenybe, feltéve, hogy ebből bizonyos részt vezetői beosztásban szereztek.

Az általános (pl. jogász, közgazdász, általános adminisztrátori) versenyvizsgák lebonyolítása 3 lépcsőben történik – helyileg a tagállamok fővárosaiban, illetve egy-két nagyobb városban. Az előválogató tesztek (feleletválasztós feladatsor) során a választott területre vonatkozó szaktudást, az európai integrációval és a közösségi politikákkal kapcsolatos ismereteket, valamint az általános verbális és numerikus (érvelési) készségeket mérik fel – mindezt angol, francia vagy német nyelven. Ezt követi egy írásbeli vizsga, amely a választott területre vonatkozó szakmai tudást, az elemző- és fogalmazói készséget hivatott felmérni. Ezek után már csak egy magyar nyelvű feljegyzést kell írni, összefoglalva az írásbeli vizsga első részének tartalmát és következtetéseit. Az előzőekben leírtaktól részben eltér a tolmács-, jogász-nyelvész és fordítói vizsgák menete – ez utóbbi esetben például az előválogatásnál csak az uniós ismereteket és a szövegértési készséget mérik fel, majd ezt követik a fordítási tesztek (az 1. és 2. idegen nyelvről magyarra kell fordítani).

Azoknak, akik az előválogató tesztek mindegyikén elérték az ötven százalékot, illetve az összesített eredményük a legjobb X (a kiírásban előre meghatározott szám) között van, részletes jelentkezési lapot kell kitölteniük és az igazoló iratokkal együtt elküldeniük az EPSO hivatalába. A beküldött dosszié alapján a kiválasztási bizottság – az uniós intézmények tisztviselőiből összeállított zsűri – dönt arról, hogy az egyes pályázók megfelelnek-e a jelentkezési feltételeknek, ami egyben azt is jelenti, hogy az írásbeli részt csak ezeknek a jelölteknek javítják ki.

Ezt követően szintén csak egy adott számú jelentkező jut tovább a harmadik szakaszba, ami Brüsszelben, esetleg Luxembourgban zajlik. A szóbeli vizsgán a bizottság a feladatok ellátására való képességet, a szakmai tudást, az európai integrációra és a közösségi politikákra vonatkozó ismereteket és a kommunikációs készséget vizsgálja, valamint azt, hogy a pályázó mennyire képes az intézmények multikulturális környezetében önállóan és csapatban dolgozni.

Mindezek után a vizsgán sikeres pályázók előtt még egy nagy megpróbáltatás áll. A kiválasztási folyamat végén a zsűri a teljesítmény alapján felállítja a „tartalékállományi listát”, az intézmények pedig összevetik a tartaléklistán szereplő jelentkezők önéletrajzát az általuk meghirdetett pozíciók munkaköri leírásával. Azokat a pályázókat, akik a profiljuk alapján leginkább megfelelnek a követelményeknek, személyes meghallgatásra hívják, és ezután történik a végső kiválasztás. A vizsga kiírásától számítva a folyamat teljes lezárásáig hozzávetőlegesen 9 hónappal kell számolni, s még a verseny befejezése után sem ritka, hogy hónapok is eltelnek, amíg az EU valamelyik szervezete egyáltalán felveszi a kapcsolatot a jövőendő munkatárssal...

Magyarok az élmezőnyben

Az új tagállamok állampolgárai számára kiírt első pályázatokat az EPSO 2003 decemberében hirdette meg. A kiválasztási folyamat 2004-ben zajlott az általános adminisztrátori tisztviselők, a jogászok, a közgazdászok, a számviteli szakértők, fordítók és a titkársági munkatársak körében. A második nagy kiválasztási hullám 2006 nyarán fejeződött be, amely már a 6 éves szakmai tapasztalattal rendelkezők számára szólt – ezen a tartaléklistán 55 magyar kapott helyet. Emellett középvezetői posztokra, kutatói, tolmács- és jogász-nyelvész pozíciókra hirdettek felvételt, jelenleg pedig a végéhez közeledik – az első körhöz hasonlóan – a szakmai tapasztalattal nem rendelkező adminisztrátorok (45) és asszisztensek (65) kiválasztási folyamata. Ezeket a felvételeket kifejezetten az új tagországok állampolgárai számára hirdették meg, de egyre több lehetőség nyílik az összes tagállam polgáraival való megmérettetésre is az ún. „átmeneti rezsim” keretében, amikor párhuzamosan folyik a felvételi eljárás a régi és az új tagállamok számára. Tehát vannak olyan kategóriák, ahol a felvételekre csak és kizárólag a 10 (illetve Románia és Bulgária esetében 2) új tagállamból jelentkezhetnek, másokra viszont mind a 27 országból pályázhatnak. Ilyen, az összes tagállam számára nyitott felvételi vizsgát hirdet a közeljövőben az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF), de orvosoknak és nukleáris ellenőröknek is írnak ki pályázatot még az év vége előtt.

Az elmúlt négy év tapasztalata alapján azt mondhatjuk, az eddigi kiválasztási eljárásokon a magyarok jól szerepeltek. Az intézmények 2004. május 1-je utáni létszám bővítésére vonatkozó határozat alapján Magyarország az Európai Bizottságnál kb. 520-525 fő, míg az összes uniós intézményben kb. 600-620 fő felvételére számíthat. Az Európai Bizottság statisztikái szerint eddig 495 magyar alkalmazottat vettek fel, és ezen belül is a vezetői állások tekintetében Magyarország kiemelt helyen áll: amíg Lengyelországnak 24 és Csehországnak 11 felsővezetői posztja van, a magyarok közül 26 főnek jutott ilyen beosztás³.

Automatizált kiválasztás

Egy felmérés szerint⁴ a vállalatoknak csupán 33 %-a fogadja e-mailen a meghirdetett állásokra küldött jelentkezéseket, mindössze egynegyedük használ elektronikus jelentkezési lapokat, és kevesebb mint 5 %-uk alkalmaz online kiválasztási teszteket a rövidebb átfutási idő és a költségek csökkentése érdekében. Az EU-intézményekben egy nagyobb versenyvizsga-folyamat korábban átlagosan 18-20 hónapig tartott. A folyamat egyszerűsödésével (többek között a választható nyelvek számának lecsökkentésével) ma már kilenc hónappal számolhatunk, de ez természetesen a jelentkezők számának és a felvételi folyamat egyéb sajátosságainak függvényében változik. A köztisztviselők lehető leggyor-

³ Statistical Bulletin, European Commission 2007

⁴ IRS Employment Review, 2003

sabb és legeredményesebb felvételét biztosítandó, a kiválasztási folyamat további egyszerűsítésére van szükség. Az egyik legfontosabb újítás keretében az előválogató tesztekett innenől kezdve már számítógépen kell kitölteni – ez az új eljárás a *computer-based testing*, vagyis a számítógép-alapú tesztelés.

Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy az európai integrációval és a közösségi politikákkal kapcsolatos tudásról, valamint az általános verbális és numerikus (érvelési) készségekről egy képernyő előtt ülve kell számot adni. A választott területen szerzett tudást mérő feladatsor és az esszé megírása – egyelőre még – papíron történik, a közelmúltban lezárult asszisztensi felvételin azonban már a szakmai feladatot is számítógépen kellett megoldani. Ennek az újításnak számos előnye, de ugyanakkor hátrányai is vannak. A módszer költséghatékony, mert a kérdéseket egy adatbázisban „előre legyártva” tárolják, és a feladatsorokat nem kell kinyomtatni, ami munka- és időmegtakarítást is jelent. A jelentkezők szempontjából továbbá óriási előny a nagyobb rugalmasság, mivel nem kizárólag egy adott napon történik a tesztírás, hanem bizonyos időszakon belül lehet időpontot foglalni. Az új rendszer szépséghibája, hogy az adatbázist folyamatosan frissíteni kell, a pályázóknak kétszer kell megjelenni a kiválasztáson – mivel az írásbelire/szóbelire egy későbbi időpontban kerül sor –, valamint gondot okozhatnak az esetleges technikai problémák és az adatvédelemmel kapcsolatos kérdések is.

A felvételi rendszer tökéletesítésére irányuló törekvések között szerepel egy intézményközi „minőségellenőrző csoport” létrehozása. Az ő feladatuk az adatbázis frissítésekor az új kérdések nehézségi szintjének megállapítása, illetve a visszajelzések alapján a meglévő kérdések felülvizsgálata, aktualizálása. Az intézmények személyzeti részlegeinek vezetői egy 2005-ben felállított munkacsoport keretében dolgoznak a versenyvizsga-rendszer fejlesztésén, a tagállamok képviselői pedig az EPSO által szervezett fórumokon oszthatják meg egymással a nemzeti tapasztalatokat.

A tervek szerint az előválogató tesztek a – nem is olyan távoli – jövőben még nagyobb szerepet kapnak majd, ugyanis az itt elért eredmények alapján a pályázók több versenyen is részt vehetnek, nem kell minden egyes pályázathoz újabb tesztet írni. A „belépőjegy” meghatározott ideig lesz érvényes, és közvetlenül a verseny második szakaszában való részvételre jogosít.

Munkalehetőségek az intézményeken kívül

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz eddig több ezer honfitársunk előtt nyitotta meg az utat ahhoz, hogy eurokrataként vállaljon munkát, külföldi karriert azonban az EU intézményein kívül is építhetünk. Az Unió 15 „rég” tagállama közül egyre több biztosít szabad munkavállalást a 2004-ben csatlakozott országok állampolgárainak: jelenleg már 10 országban nem szüksé-

ges munkavállalási engedély, legutóbb az idén novemberben Luxemburg oldotta fel a korlátozást. Belgium esetében az új tagállamok állampolgárainak – Ciprus és Málta kivételével – 2009. április 30-ig továbbra is – bár egyszerűsített eljárás keretében és enyhébb feltételek mellett – munkavállalási engedélyre van szükségük⁵.

„Egy másik európai országban vállalt munka segítségével az ember elsajátíthat egy új nyelvet, felfedezhet egy új kultúrát, és új képességekre tehet szert”⁶. A munkaerő-piaci mobilitás a foglalkoztatás fellendítését és a gazdasági növekedést célzó európai törekvések szempontjából is kiemelkedő fontosságú. E célkitűzések keretében az EU-s foglalkoztatási napokat 2007 szeptemberében első alkalommal rendezték meg Brüsszelben az Európai Bizottság központi épületében, ahol közel hatvan munkáltató várta az álláskeresőket. Ezenkívül 230 európai városban szerveztek állásbörzétet, szakmai szemináriumokat foglalkoztatási szolgálatok, vállalkozások és oktatási központok részvételével azzal a céllal, hogy az EU foglalkoztatási és növekedési stratégiájának gyakorlati megvalósulását segítsék. Az európai munkavállalási mobilitás lehetőségei azonban még nem egészen épültek be a magyar köztudatba: bár a lakosság több mint fele kiemelten fontosnak tartja a munkavállalói és utazási szabadságot, a magyarok csupán egynegyede lenne kész külföldön munkát vállalni.

---

⁵ Az Európai Unió országai közötti munkaerő-áramlást segíti elő, valamint a munkalehetőségekről és a megélhetési körülményekről nyújt információt az Európai Foglalkoztatási Szolgálat. <http://ec.europa.eu/eures>

⁶ Vladimír Špidla, az Európai Bizottság foglalkoztatásért, szociális ügyekért és esélyegyenlőségért felelős biztosa

TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

SZABÓ ERVIN ANTAL

VÁZLATOK AZ OROSZ HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

A Kreml-i kémek királya *

Az Egyesült Államokat 1929. elején közlemény rázta meg: az a szenzáció, hogy a szovjet hírszerzés elhatározta Bor és Norris amerikai szenátorok megvásárlását, falsnak bizonyult, melyet több nyugati hírszerzőszervezetnek is dolgozó fehér emigráns központ készített. Annak „harcis számláján” voltak dokumentumok, melyek kiváltották a lehűlését és egyes esetekben a diplomáciai kapcsolatok megszakítását a nyugati országok a Szovjetunióval.

Az ilyen jellegű akció terjesztésének kísérlete az Egyesült Államokban, melynek akkoriban még diplomáciai kapcsolata sem volt a Szovjetunióval, nagy hatást gyakorolt nem csak az amerikai közvéleményre, de a kormányra is. Miután meggyőző adatokat kaptak arról, hogy miként és kik által készült ez a hamisítás, Washington követelte a szerzők bíróság elé állítását. Ehhez a követeléshez csatlakozott a szovjet fél is. És a bírósági eljárásra sor került. Valószínűleg, a történelemben ez volt az első közös szovjet-amerikai kezdeményezés.

A '20-as évek második felében, a külföldi sajtóban „dokumentum anyagok” kezdtek megjelenni az OGPU és a Komintern „gyalázatos terveiről”, melyek állítólag a nyugati világgazdasági és politikai alapjainak aláásására irányultak. Külsőleg a dokumentumok valódiságához nem fért kétség – stílusuk, szövegük, kellékeik, hivatalos személyek aláírásai – mint az eredetieken. A publikációk a nyugati közvélemény felháborodásának viharát váltották ki és egyes esetekben súlyos, tragikus következményekhez vezettek – bolgár kommunisták kivégzéséhez, akik állítólagosan a Komintern utasítására Szófiában a székesegyházat akarták felrobbantani, a német rendőrség rajtaütéséhez Berlinben a szovjet kereskedelmi képviselőt és az angolnak – az orosz szövetkezeti

---

* Forrás: Ocserki isztorii rosszizszkoj vnyesnyej razvédki II. kötet.

társaság képviselőjére – Árkoszra és ennek következtében a Szovjetunió és Anglia közötti diplomáciai kapcsolatok megszakításához. A nemzetközi elszigeteltségből éppen csak kilábaló országunk presztízsét és érdekeit jelentős kár érte.

A dokumentumok állítólag Moszkvából érkeztek, ám a szovjet vezetés tudta, hogy ez hamisítás, annak ellenére, hogy mesterien készítették és nagy hozzáértéssel. De ki? Hol? A hírszerzés feladatul kapta – választ adni ezekre a kérdésekre.

A hírszerzők egyike, aki fényesen szerepelt ebben a munkában, egy volt emigráns, eszer-szavinkovista Nyikolaj Nyikolajevics Krosko. Ő volt az, aki döntő szerepet játszott abban az ügyben, amelyről szó van.

Alapos kutatás után sikerült megtalálni az elsődleges forrást – a magát „Orosz Igazság Testvérei”-nek (BRP) nevező szervezetet. Morzsánszerűen gyűjtötték össze az ismereteket róla és annak vezetőjéről. Az pedig nagy tapasztalatú és veszélyes ellenségnek bizonyult, a cári időkben – különleges ügyek vizsgálója, majd – a vrangeli hírszerzés és kémelhárítás vezetője, tényleges titkos tanácsos Vlagyimir Grigorjevics Orlov, aki Berlinben telepedett le.

Valódi tevékenységéről, természetesen, csak nagyon szűk személyi kör tudott. Beépülni Orlov környezetébe csak nagyon ravasz személy volt képes, az ehhez passzoló életrajzi adatokkal. Az INO választása Ny. Ny. Kroskóra esett. Ám Orlovig hosszú és nehéz útja volt.

Hogyan került Ny. Ny. Krosko a hírszerzéshez? Az egyik baltikumi rezidentúránknak 1920-ban ismertté vált, hogy a fehér-emigráns, eszer-szavinkovista Nyikolaj Krosko főhadnagy csalódott az eszer ideálokban, általában az emigráns életben és a hazatérésről álmodozik. Az operatív tiszt találkozott Nyikolajjal – abban az időben 22 éves, jóképű, magas, sportos testalkatú fiatalember, elegáns öltönyben.

- Üdvözlöm, konzul úr... - kezdte ő.
- Mi egymást elvtársaknak nevezünk – jegyezte meg könnyedén a konzul.
- Igen, de én...
- Semmi baj, amennyiben ön tiszta szívvel készül hazatérni szülőhazájába és szolgálni azt, ön – a mi elvtársunk!

Krosko mesélt magáról: Tambovi kormányzóságban született, szegénységben nőtt és nevelkedett. Szülei minden áldozatra készek voltak, csak hogy taníttassák. A gimnáziumot ezüst medállal végezte. A németek által elfoglalt Kijevből 1918-ban a Donhoz utazott a Denyikin hadsereghez. A későbbiekben

menekülés a határon túlra, Lengyelországba, munka Szavinkovnál, szoros kapcsolat az emigránsokkal, különösen a tisztekkel.

És most ő – a szovjet képviselő előtt, mindenre kész, hogy megszolgálja a visszatérést szülőföldjére, ahol édesanyja és nővére várják. A hírszerzéssel történő együttműködésre vonatkozó javaslatot ingadozás nélkül fogadta el – lélekben már régen elhatárolódott a fehér hadsereg és emigrációbeli volt kollégáitól, és ők már nem voltak a barátai. Az egyetlen, ami lehangolta – külföldön kell maradnia meghatározatlan ideig, amikor úgy sietne haza. Ám megértette, hogy a szolgálat, az szolgálat.

Az első feladatok nem voltak bonyolultak. Be kellett épülnie néhány emigráns csoportba és megállapítani mit képviselnek – a múlt után vágyakozó szószátyárok gyülekezete-e, akik, lehet hogy rossz szándékúak, ám ténylegesen veszélytelenek, vagy ellenkezőleg veszélyesek, a szervezet hírszerzésével kapcsolatban állók. A feladatokat, melyek során ő maga is ellenőrzés alatt állt, annyira sikeresen oldott meg, hogy felvették a külső hírszerzés állományába, ami rendkívül ritkán történt meg, és hivatásos munkatárssá vált Keit fedőnéven.

Érdekes, kalandokkal teljes és veszélyes munka kezdődött. Bár Keitnek nem egyszer kellett más országokba utaznia, alapvetően a berlini rezidentúra állományában dolgozott. Ebben az időben, Berlinben működött a „Fehér Kereszt Testvériség” (BBK), melyet a cári flotta volt hadnagya Pavlov irányított. Körülötte csoportosultak azok a fiatal tisztek, akik csalódtak az öreg vezetőkben – Denyikinben, Vrangelben és a pro-monarchista szervezetekben. Pavlov anyagi és politikai támogatásra talált a szélsőségesen reakciós német körök egyes képviselőiben, akik később a hitlerista párt aktív tagjaivá váltak. Közéjük tartozott, egyébként, Kube is – Beloruszija jövőbeni gaulaitere, hóhér és gyilkos, akit 1943-ban a partizán bíróság ítélete alapján a szovjet hírszerzők kivégeztek.

Keitnek feladatul szabták: beépülni a BBK-ba, elnyerni Pavlov bizalmát és megállapítani mivel foglalkoznak és mennyire veszélyes ez a szervezet.

Keit jelentősen „túlteljesítette” ezt a feladatot – nem csak beépült a BBK-ba, de hamarosan közeli munkatársa lett Pavlovnak, tisztába jött a BBK „boszorkánykonyhájával”, képes volt ellenintézkedéseket bevezetni tevékenységével szemben: a Szovjetunióba átdobott ügynökséget visszafordították, és mint dezinformációs csatornát alkalmazták, valamennyi szovjetellenes kiadványt és röplapot, melyet Keitre bízta, hogy juttassa el a Szovjetunióba, a valóságban megsemmisítettek. Hamarosan a BBK sikertelenségeit annyira megelégtették a németek, hogy megtagadták az anyagi segítséget és a „Testvériség”, lényegében, abbahagyta tevékenységét. Maga Pavlov kénytelen volt „átképeznie” magát sofőrnek, bár megmaradt a BBK vezetőjének.

A BBK-ban eltöltött időt Keit nagy haszonnal használta ki. Széles körű kapcsolatokat alakított ki a németek között, részt vett 1923-ban a nemzeti-szocialista párt és az „Acélszak” szervezet kongresszusán, a delegátusok baráti italozásain, ahol még jobban megerősödtek ezek a kapcsolatok.

A fiatal, elegáns főhadnagy bejáratos lett a ROVSZ vezetőihez, és a monarchista vezérekhez is, gyakorlatilag a teljes fehér emigráció legfelsőbb köreibe számtalan országban.

A '20-as évek elején közel sem voltak rezidentúránk minden olyan országban, ahonnan felforgató tevékenységet folytattak, de szükség volt az azokra vonatkozó információkra.

- Nyikolaj, – hallotta nem egyszer a rezidens hangját Keit, – készüljön. Jugoszláviába (vagy Bulgáriába, Franciaországba) utazik. Adatok vannak arra, hogy ott provokáció készül képviselőnk ellen. Ki kell vizsgálni és igyekezni megakadályozni.

Ő utazott, kivizsgálta és megakadályozta.

Az egyik ilyen epizód az orosz monarchistákkal volt kapcsolatos. Főhadi-szállásuk abban az időben, Münchenben volt. Megérkezve, Keitnek nem kevés erőfeszítésbe került, hogy megismerkedjen, és közelebb kerüljön Kirill Vlagyimirovics nagyherceg titkáraihoz Medemom báróhoz és Kazembek hercegehez. Természetesen, a személyes varázson kívül a rezidentúra pénzét is fel kellett használni – az elszegényedett arisztokrácia szeretett idegen költségen inni. Keitnek nem csak sikerült részt vennie a kirillovistáknak Ludendorf feldmarsallal és a születő náci párttal tartott tanácskozásán, de Kirill Vlagyimirovics Párizsba történt elutazása után a nagyherceg titkárai segítségével bejutnia annak kancelláriájára és lefényképezni kb. száz, a páncélszekrényben lévő dokumentumot.

Párizsban információkat gyűjtött az emigrációs szervezetek francia kormánykörökkel és hírszerzéssel való kapcsolatairól, felderítette annak néhány Szovjetunióban lévő ügynökét.

Berlinbe visszatérve Keit egyik este a Denyikin-Vrangel katonai misszióról kétbőröndnyi dokumentumot vitt ki a rezidentúrára, majd a lefényképezés után korán reggel visszavitte azokat a helyükre.

De Ny. Krusko fő célja továbbra is Orlov és annak BRP-je maradt. Végrehajtva az „Orosz Igazság Testvériségébe” való beépülés feladatát, megismerkedett Kolberg ezredessel – Orlov cimborájával és elvbarátjával. Kolberg személyesen mutatta be új ismerősét Orlovnak. A valóságos titkos tanácsos épés és

gyanakvó, nem sietett közel engedni Nyikolajt, bár a fiatal főhadnagy kitűnő benyomást tett rá. Ellenőrizte Pavlovnál és az a legkedvezőbb jellemzést adta munkatársáról. Ám ez kevésnek bizonyult. Demonstrálni kellett bizonyos lehetőségeket, melyek felkelthették Orlov érdeklődését az együttműködéshez és megtörte volna a bizalmatlanság jégpáncélját. Egyszer, Keit jelentett Pavlovnak, majd annak tanácsára Orlovnak a Szovjetunióban lévő embereitől kapott információról, hogy azok aktivizálták tevékenységüket, és közvetlen kapcsolatra van szükségük. Pavlov kapott ezen és presztízsének emelése érdekében elkezdte gyözködni Orlovot küldje oda Keitet politikai megbízottjaként, felhasználva e célból Finnországban lévő kapcsolatait.

- Önnek is van saját csatornája Lengyelországon keresztül – jegyezte meg elégedetlenül Orlov.
- Ám konspirációs megfontolásokból mi most ezt nem tudjuk használni, – vetett ellent Pavlov és alátámasztotta ezt a Keit által sugallt érvekkel.

Orlov vonakodva adott ajánlólevelet Keitnek a finn politikai rendőrség vezetőjének nevére és képviselőjének Viborgban. A maga részéről Pavlov megkérte látogassa meg nagynénjét Szevasztopolban.

1925. sötét novemberi éjszakáján a finn politikai rendőrség ügynökei meleg felöltőben kivitték a magas fiatalembert a szovjet határra és ellátták a szükséges dokumentumokkal és fegyverrel. Megállapodtak a visszatérés napjában és órájában.

A határon való átkelés simán megtörtént – határőreink várták a „határsértőt” és időben „ablakot” nyitottak számára.

Keit esemény nélkül megérkezett Moszkvába, részletes jelentést tett, mit tudott meg a Helsinkiben és Viborgban lévő emigráns csoportosulásoknak a finn rendőrséggel való kapcsolatairól és arról ki és hogyan készítette elő és valósította meg átdobását a határon keresztül. Később – megható találkozás Kijevben édesanyjával és nővérével. Szevasztopolba utazott, ahol átadta Pavlov levelét annak nagynénjének és megkapta a választ. Még egy fontos esemény – Keit megkapta szovjet személyigazolványát.

A visszaút előtt ellátták „információs anyagokkal”, amelyek fel kellett keltsék a fehér emigráció és nyugati speciális szolgálatoknál lévő barátaik érdeklődését. Ezen „anyagok” egy részét Finnországba visszatérve Keit, „fizetségként” a segítségért, átadta a politikai rendőrség parancsnokának. Ezek olyan nagy hatást gyakoroltak a finn speciális szolgálatokra, hogy megpróbálták elérni, Keit biztosítson nekik találkozót az „embereivel”, ám az elutasította, arra hivatkozva, hogy azok magas pozíciókat foglalnak el az államapparátusban és a

velük való kapcsolat biztonsági megfontolásokból kizárólag rajta keresztül lehetséges.

Amikor Keit visszatért Berlinbe Pavlov, önös érdekből hirdetni kezdte annak sikereit, de hamarosan Orlov is, megismerve a hozott információkat és a finnek által Keitről adott kedvező értékeléstől felvillanyozódva, javaslatot tett neki, hogy teljes egészében álljon át a BRP-be. Keit nem azonnal egyezett bele, „rá kellett beszélni”

Hamarosan Orlov megbízhatóbb emberévé vált. Sikerült megtudnia, hogy Orlov a finnek mellett az angol, francia és a német hírszerzéssel és Berlin politikai rendőrségével is együttműködik. Keit felderítette Orlov Lettországon és Litvániában lévő képviselőit, akik szoros kapcsolatban álltak a helyi ohranával (titkosrendőrség – ford.megj.) és hírszerzéssel, megállapította, hogy a német rendőrségtől kapott feladat alapján Orlov ügynökei keresztül feldolgozza a Berlinben lévő szovjet képviselő munkatársait és felfedezte ennek az ügynökségnek a névjegyzékét egy kifizetések tartalmazó nyilvántartás formájában.

Mindez jó volt és szükséges, ám a fő feladat teljesítéséhez – a hamisítvány előállítás üzemének felderítése – még nem vezetett. Így telt el több mint egy év. A hamisítványok továbbra is megjelentek, de Keit a korábbiakhoz hasonlóan semmit nem tudott azok származásáról. „Lehet, hogy ebben nincs is benne Orlov keze?”- gondolkodott el ismételten Keit.

1927. nyarán a finn speciális szolgálat kérésére maga Orlov javasolt Keitnek egy újabb utazást a Szovjetunióba. Az először elhárította hivatkozva a nemrégiben történt lebukásokra, de Orlov nyomására beleegyezett. A kirándulás „nagyon sikeresnek” bizonyult mind Orlov, mind a finn speciális szolgálatok számára – „információkat” kaptak Keittől, „találkozókat” Leningrádban, de elsősorban Keit számára – az elégedett finn rendőrparancsnok sokat mesélt az emigráció tevékenységéről Finnországban, annak kapcsolatairól a nyugati speciális szolgálatokkal, ezen belül az angol hírszerzéssel. Ám a legfontosabb – Orlov végre teljes egészében megbízott Keitben.

Egy alkalommal komoly beszélgetésre hívta.

- Mind az, amit végzünk, - átjárás a határon, találkozók, információk – ez nem rossz, de nem a legfontosabb. Amennyiben igazán kért akarunk okozni a Szovjeteknek, össze kell veszejtenuk az egész világgal. Erre nekem meg vannak az eszközeim, és már tettem is ezt-azt.

Orlov beszélt Keitnek azokról a hamisítványokról, melyeket már ismerünk, és más „projektekről”, amik a külföldi szovjet képviselők ellen irányulnak és diszkreditálnak egyes személyeket. Később megmutatta Keitnek az „üzemét”.

Az elcsodálkozva szemlélte meg a hatalmas nyilvántartást, pecsétet, nyomó-sablonokat, a legvadabb hamisítványok másolatait, aláírás mintákat, a fotó- és vegyi laboratóriumot, a különböző betűjű írógépek gyűjteményét és más kellékeket.

- Mint okos és határozott embert meghívom önt, vegyen részt ügyünkben. Az nem csak szükséges, de igen jövedelmező. Köztünk mondván, a Macklenburgban lévő birtokomat ennek bevételeiből vásároltam. A hírszerzések jól fizetnek és, egyébként, nem igazán ellenőrzik azon dokumentumok valóságát, melyeket felajánlok nekik, számukra a legfontosabb – az elkészítés minősége és a tartalom aktualitása.

Bizonyos kikötésekkel Keit beleegyezését adta és Orlov hamarosan bemutatta fő segítőjének – a VCSK-OGPU volt munkatársának Jasin Szumarokovnak, aki Berlinben a németek által Pavlunovszkij névre kiadott okmányokkal élt.

Bizalommal viszonyult Keithez, és beszélt életének sorsfordulóiról: beleszeretett egy német lányba, egy bizonyos Dümlerbe, aki a német rendőrség ügynökének bizonyult, és árulásra bírta őt. Elhatározván szökését, magával vitte a rezidentúra egy sor okmányát, egy részét átadta a németeknek fizetségként a menedéért, egy részét Orlovnak, melyekről az lemásolta az űrlapokat, matricákat, pecsétet és aláírásokat, éppen ezért, mindaz, ami kikerült az „üzemből”, úgy nézett ki, mint az eredeti. Tanácsokkal látta el Orlovot a csekista és párt terminológia kérdéseire vonatkozóan, a szovjet életforma realitásairól, a külképviselet és a rezidentúra munkatársai kölcsönös viszonyának részleteiről, stb. Összességében Jasin Szumarokov felfedte az orlovi „üzem” valamennyi titkát.

Nos, hírszerzésünk kezébe került az Orlov tevékenységére vonatkozó szükséges információ. Elérkezett az idő az ellenlépések meghozatalára. Egyes forrófejűek azt javasolták, hogy egyszerűen szét kell verni és felégetni annak egész „üzemét”. Ám ez csak bizonyos időre állította volna le a munkavégzést, és minden korábbi hamisítvány leleplezése elmaradt volna és a szovjet speciális szolgálatokat vádolhatták az emigránsok elleni támadással.

Keit egy másik megoldást javasolt. Lenyomatot készített a lakás, a laboratórium és a dokumentumokat tároló széfek kulcsairól. Ezek alapján elkészítették a kulcsok másolatait. Néhány héten keresztül várta a kedvező alkalmat. Végül, amikor Orlov elutazott Macklenburgba, Keit behatolt annak lakásába és megszerezte a kópiákat, piszkozatokat és hamis dokumentumok nyers változatát, a nyomó-sablonok és pecsét mintapéldányait. A megszerzettek között volt két hamisítvány nyers változata is, melyekre Keit különösen vadászott – Bor és Norris amerikai szenátorok szovjet kormány általi állítólagos megvásárlásáról.

A szovjet hírszerzés saját csatornáin keresztül eljuttatta ezt a dokumentumot az USA kormányának.

1929. február 27-én Orlov és segédei – Jasin-Szumarokov-Pavlunovszkij, annak szeretője – a rendőrségi besúgó Dümler és Kolberg ezredes – letartóztatásra és bíróság elé kerültek. Azzal vádolták őket, hogy megkíséreltek a „New-York Evening Post” amerikai újság tudósítójának Artur Nekker-Bokernek eladni egy hamisított levelet, mely arról szólt, hogy Bor és Norris szenátorok a szovjet kormánytól pénzt kaptak azért, hogy lépjenek fel az USA kormányánál a Szovjetunió elismeréséért és az azzal történő diplomáciai kapcsolatok felvételéért. A bíróság előtt leleplezésre kerültek más hamisítványok is.

Orlovot 4 hónapi börtönre ítélték és a letöltése után, kiutasították Németországból.

Keitnek szintén sürgősen kellett elhagynia Németországot, mivel a rezidentúra egyik munkatársa általi súlyos dekonspiráció következtében a lebukás veszélye fenyegette. A „Herczen” gőzhajón utazott szülőföldjére. Még a tengeren tartózkodott, amikor minden újságban táviratok jelentek meg „a főhadnagy titokzatos eltűnéséről” és a széfekből hiányzó dokumentumokról.

Különböző okok miatt Orlov leleplezésében és más akciókban játszott szerepe ismertté vált Nyugaton és a '20-as évek végén alapul szolgált a szenzációs publikációk szalagcímeinek: „Kreml kék királya”, „Kirill cár titkos páncélszekrényeinek gazdája”, „Az ember, aki átjár a falon”. Az egész világon híressé vált, kivéve... saját országát, ahol ügyeiről hosszú évekig hallgattak. Még szerencse, hogy vele, mint ahogyan sok más hírszerzővel, nem számoltak le a jezsovi-berija időszakban.

Keit hosszú öregséget élt meg, sokáig nevelte a fiatal hírszerzőket, 1967-ben, már, mint nagy beteg, írta meg visszaemlékezéseit hírszerző munkájáról.

HÍREK, ESEMÉNYEK, ADATOK

SZABÓ ERVIN ANTAL

ÖSSZEÁLLÍTÁS A KÜLFÖLDI SAJTÓ NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉSEKET ÉRINTŐ CIKKEIBŐL

Az USA hírszerzését bérbe adták az üzletembereknek*

A több mint öt éves háború a terrorizmussal oda vezetett, hogy a kémkedés az egyik leggyorsabban fejlődő magán iparággá vált az USA-ban. A szövetségi kormány mind több és több nagyon érzékeny tevékenységét adja át külső szolgáltatóknak, ugyanakkor titokban tartja a magán személyek szerződés alapján történő foglalkoztatásának részleteit. Ennek eredményeként a hírszerzési szakértők, többek között magában a kormányban is, aggódnak a hírszerzési üzlet feletti társadalmi felügyelet hiányosságai miatt.

A katonai hírszerzés (Defense Intelligence Agency) által 2007. május 14-én Coloradóban szervezett konferencián az amerikai kormány először tárta fel, hogy titkos hírszerzési költségvetéséből mennyit fordítanak a magánszerződésekre, több mint 70 %-ot. Figyelembe véve, hogy ebben az évben a költségvetés nem kevesebb, mint 48 milliárd dollár, következik, hogy a szerződések alapján kb. 34 milliárd dollár, kerül kifizetésre. Ezt a számot Therry Awarat közölte a nemzeti hírszerzési Hivatal (Office of the Director of National Intelligence – DNI) magas beosztású tisztje. „Mi nem tudunk kémkedni... ha nem vagyunk képesek megvásárolni!” (eredetiben: „We can't spy... If we can't buy!”), mondja a prezentáció egyik diája, amely demonstrálja az USA hírszerző közösségének függőségét a magánszektortól.

A DNI adatai szerint, a '90-es évek közepétől 2005-ig a hírszerző tevékenység területén a magánszerződések aránya 38 %-ra növekedett. Ugyanakkor dollárban ez a növekedés még lenyűgözőbb: ugyanezen időszak alatt a szerző-

---

* Forrás: www.agentura.ru/dossier/usa/contract

déses alapon történt kifizetések megduplázódtak, kb. 18 milliárdról 1995-ben csaknem 42 milliárdra 2005-ben.

„Ezek megrázó számok”, – mondja Steven Aftergood a projekt igazgatója a kormányzati titkosításról Federation of American Scientists, – „Ezek demonstrálják a Hidegháború idejének hírszerzési bürokratáinak átalakulását valami újjá, ahol már a vállalkozók érdekei dominálnak”.

Mivel az USA hírszerzési költségvetése titkos, nincs semmiféle lehetőség az amerikai társadalom számára, beleértve a Kongresszust is, megtudni, miként kapnak pénzt ezek a szerződésesek, mit tesznek ezért, és mennyire hatékonyan használják fel azt. Aftergood és más szakértők szintén figyelmeztetnek, hogy az átláthatóság hiánya megeremti a korrupció feltételeit.

Tray Braun, a DNI sajtótisztje közölte a Salonnal, hogy az Awarat által megnevezett 70 % magában foglal mindent, amit az amerikai hírszerző szolgáltatók megvásárolnak – a tolltól az épületig, beleértve „a berendezéseket, melyeket a hírszerzési adatok gyűjtésére használunk”. Arra a kérdésre, hogy az összes kiadott pénzből mennyit költenek a drága kém-műholdakra, azt válaszolta, hogy „mi nem beszélhetünk az ilyen dolgokról”.

A tömegtájékoztatási eszközökben megemlítették néhány konkrét ügynökséggel kötött szerződés számait, de korábban soha – valamennyit az USA hírszerző közösségében. A Washington Post írta 2006-ban, hogy a két kulcsfontosságú szolgálatban – Nemzeti Terror-elhárítási Központ és a Pentagon Kémelhárítási Operatív Igazgatósága (Counter-Intelligence Field Activity Office –CIFA) - a munkatársak „jelentős többsége” – szerződéses állományú (a CIFA-ban ezek száma több mint 70 %). Kissé korábban a CIA volt tisztjei azt mondták, hogy Langleiben az önkéntesek száma már 60 %.

Ugyanakkor csak a statisztika nem tükrözi a szolgáltatás teljes képét, amely beférközött az ország hírszerző közösségébe – ma sok szféra, melyekben csak állami alkalmazottak dolgozhatnak, átadásra kerültek polgáriaknak. Például, szerződésesek elemzik a műholdakon és pilóta nélküli eszközökkel gyűjtött információk nagy részét, és ugyancsak ők írják a jelentéseket azon személyek részére, akik döntéseket hoznak az állami szervezetben. Szerződésesek támogatják és nyújtják be a biztosítási programot, amely elemzi a terrorizmussal gyanúsítottak megfigyelésének adatait – mind az USA-ban és külföldön, és meghatározza a célokat Irakban és Afganisztánban.

Ezek az adatok az USA Nemzetbiztonsági Ügynökségéhez (NSA) kerülnek és lehetséges és ez az ok, amiért a DNI lobbizik a törvényjavaslatért a Kongresszusban, amelynek garantálnia kell azon vállalatok immunitását, amik az utóbbi öt évben együttműködnek az NSA-vel. A szerződésesek ugyancsak

biztosítják a kommunikáció működését a különböző speciális szolgálatok között, és ugyan ők biztosítják a berendezések működését, amelyek védelmezik ezt a kommunikációt a betöréstől.

A szolgáltatás még az ügynöki hírszerzésbe is bejutott. A CIA-ben a szerződéses alkalmazottak munkaszerződés alapján segítenek a külföldi rezidentúrák alkalmazottainak és készítik az álcázási eszközöket a fedés alatt dolgozó ügynököknek. Az ügynökség volt operatív tisztjének, Robert Bearnek az adatai szerint az Irakban tartózkodó szerződéses, kíséri figyelemmel a CIA ügynökeit is Bagdadban: „ez tökéletesen más kultúra, különböző a CIA számára megszokottól, hiszen most a tiszt tudja hová és mikor mozognak ügynökei”.

Ennek következtében még magában a DNI-ben is felvetődött a kétkedés a szolgáltatás hatékonyságában. A nyílt jelentésben, melyet 2006 őszén publikáltak, állítják, hogy a hírszerző közösség „a munkaszerződésesek és az alkalmazottak közötti konkurencia” növekedésével kerültek szembe.

Vagyis a speciális szolgálatokon belül nincs pontos fogalom, hogy mit lehet rábízni a szerződésesekre, és mit csak az állami alkalmazottakra. A DNI-ben szintén felfedezték, hogy „éppen ezek a szerződésesek veszik fel a saját alkalmazottainkat, akiket az állam készített fel, majd őket adják nekünk magunknak bérbe, jóval magasabb áron”. A Szenátus hírszerzési bizottsága adatai szerint ma egy hírszerző tiszt éves jövedelme 126.000 USD, akkor, amikor a hírszerzésnél egy szerződéses fizetése - nem kevesebb, mint 250.000 USD. Ennek következtében a Bizottság kiadott egy jelentést, melyben leírja, hogy „a közösség, köteles törekedni arra, hogy hosszútávon csökkentse függőségét a vállalkozóktól”.

A maga részéről a Kongresszus hírszerzési Bizottsága közzétett egy jelentést, melyben állítják, hogy az amerikai vezetés „nem rendelkezik adekvát értelmezéssel a szerződésesek létszámát és elhelyezkedésüket illetően, következésképp a szerződésesek munkájának értékelése módszerének világos megfogalmazására, valamint az az állammal szerződést kötött alkalmazottak irányításának stratégiájára”.

Az USA speciális szolgálatainak költségvetései titkosak, és minden vita a Kongresszusban, titokban marad. Ennek ellenére az információk nagy része ugyanakkor hozzáférhető a vállalkozók részére, akiknek lehetőségük van lobbizni a Kongresszus tagjainál a költségvetés kérdésében, potenciálisan megváltoztatni a politikát a szerződésesek javára. Például, Science Applications International Corp., az USA hírszerző közösségének egyik legnagyobb vállalkozója 2006-ban 1.330.000. USD-t költött a Kongresszusban való lobbizásra, ami magába foglalja a hírszerzési és védelmi költségvetésre vonatkozó lobbizást.

A nyilvánosság előtt, természetesen, mindez a vitából kizárt. „Ez nem vita, ahol valaki veszít”, – mondja Aftergood, – „Ott nincsenek viták. És minél több munka kerül át a magán szektorba, annál kevésbé hatékony a Kongresszus felügyelete”. A titkosság területén, tette hozzá Aftergood, „nagyon kis távolság van az olyanok számára, mint Douk Cunningham és a korrupciónak a magán vállalatok érdekében”. 2006. márciusában Randy (Douk) Cunningham, aki néhány hónappal korábban elhagyta a Kongresszust, nyolc év börtönre került elítélésre azért, mert kb. kétmillió dollár kenőpénzt kapott az MZM vállalat – a Pentagon vállalkozója – vezetésétől. Ellenszolgáltatásként Cunningham felhasználta Kongresszuson és a hírszerzési bizottságon belüli posztját arra, hogy szerződésekhöz segítse az MZM-t a CIA-tól és a katonai ügynökségtől a CIFA-tól. Az MZM ügy folytatódott, amikor kiderült, hogy Kayl (Dusti) Foggo, a CIA volt igazgatóhelyettese összebeszél az MZM volt megbízott igazgatójával Brent Willkinsonnal a cég szerződéshez juttatása érdekében.

Az amerikai hírszerző szolgálatok mindig kapcsolatban álltak magán cégekkel a technológia területén. Lockheed építette a híres kémrepülőgépet az U-2-t a CIA számára. Tucatnyi vállalat a TRW és a Polaroidtól a Raytheonig segítettek kifejleszteni a felderítő-megfigyelő kamerákat és kém-műholdakat.

Ugyanakkor, a '90-es évekre a rejtjelzés, az információs technológia, a műhold-rendszerek stb. üzleti fejlődése arra kényszerítették a hírszerző közösséget, hogy a magánszektorhoz forduljon megrendeléssel olyan rendszerek gyártására, melyeket korábban a speciális szolgálatokon belül fejlesztettek ki.

Amikor 1995-ben létrehozták a National Geospatial-Intelligence Agencyt – mint a legfőbb speciális szolgálatot a légi fényképezéses kémkedésre – az azonnal megkezdte programok vásárlását a magán vállalatoknál, azon kívül az ügynökség 14.000. munkatársának fele szerződés alapján került be, ők dolgoznak az ügynökségen belül, de csekkjeiket az olyan vállalatoktól kapják, mint a Booz Allen Hamilton és a Lockheed Martin. A '90-es évek végén az NSA megkezdte a szolgáltatások alkalmazását a lehallgatott adatok elemzésében, megrendeléseket adva olyan cégeknek, mint a Computer Services Corp. és SAIC.

A szolgáltatások további növekedése szeptember 11. után következett be. A Bush adminisztráció és a Kongresszus, megakadályozni kívánván az új terrorcselekményeket, megemelte a hírszerzési költségvetést és új struktúrákat hozott létre a terrorizmus elleni harcra, mint például, a Nemzeti Terror-elhárítási Központ. Azért, hogy feltöltsék munkatársakkal ezeket a struktúrákat a CIA és más ügynökségek, ezerszámra kezdtek felvenni elemzőket és szakembereket az ügynöki hírszerzés területére. Részben a '90-es évek közepén történt létszámcsökkenés következtében ennek a területnek a szakemberei erre az időre már a magánszektorban voltak. Ennek következtében a szerződés alapján felvettek aránya hirtelen megnőtt. Ez a növekedés látható a DNI dokumentumai alapján: a

szerződések kiadásai stabilak maradtak 1995-től 2001-ig, és kb. 20 milliárd dollárt tettek ki évente. 2002-ben, először szeptember 11. után a szerződések kiadásai felugrottak 32 milliárdra. 2003-ban ismét felugrottak, elérve a 42 milliárdos számot.

Mivel a szerződések 90 % a hírszerzésnél titkosak, ezért bonyolult megérteni, milyenek itt a legnagyobb összegek. Ám az elérhető információkra alapozva, le lehet vonni a következtetést, hogy jelenleg a hírszerző közösség öt legnagyobb vállalkozóját a Lockheed Martin, Northrop Grumman, SAIC, General Dynamics és az L-3 Communications képezik. A legnagyobb szerződéshez jutottak között – Booz Allen Hamilton, CACI International, DRS Technologies és Mantech International.

Az ipari növekedés és kormányzati költségvetéstől való függőség ennek a területnek a szolgáltatásait nagyon csábító szférává alakította át a speciális szolgálatok volt magas beosztású tisztjei számára. Ennek következtében a CIA volt igazgatója George Tenet jelenleg dollár milliókat keres, mint igazgatója és tanácsadója négy vállalatnak, amelyek szerződésekkel bírnak az USA hírszerző közösségétől, és Irakban üzletelnek.

Ugyanakkor a Kongresszus már komoly kérdéseket kezdett feltenni a szolgáltatásokról a hírszerzésnél és arról, miként képesek a törvényhozás tagja befolyásolni a hírszerzési költségvetést. Ennek a Chunningham-ügy adta meg a lökést. Az ő esetében az MZM törvénytelen szerződesei közül többet refinanszíroztak, az ún. „kiutalásokból”, melyeket ő vett bele a törvényjavaslatokba. Kiutalás – a legjellemzőbb módszer költségvetésbe bekapcsolni programokat, illetve vállalatokat és azokat bonyolult átvizsgálni, különösen a „sötét” hírszerzési költségvetésekben. A Kongresszus hírszerzési bizottságának költségvetésre vonatkozó legutolsó jelentésében 26 különböző kiutalás sorolt fel hírszerzési szerződésekre vonatkozóan, a szponzorok neveivel és a szerződés összegével együtt. Ugyanakkor a vállalkozók neveit nem csatolták az irathoz.

Jelenleg sem a Kongresszus és a Szenátus is követeli a DNI-től, hogy ettől az évtől adjon több információt a vállalkozókról. A Kongresszus törvénytervezete éves elszámolást követel a vállalkozókról, valamint jelentést az elszámolás mechanizmusáról és munkájuk hatékonyságáról. Önálló módosító javaslatot készített a republikánus David Preis, aki ugyanilyen törvénytervezetet javasolt az elmúlt évben (az átment a Kongresszuson, de a Szenátus azt visszaküldte). A Kongresszusnak tett május 10-i nyilatkozatában Preis elmagyarázta, hogy ő válaszokat keres néhány egyszerű kérdésre: ”A szerződés alapján alkalmazottak kötelesek-e részt venni a hírszerzői információk gyűjtésében? Részt kell-e venniük azok elemzésében? Mi a helyzet a kihallgatásokkal és a titkos műveletekkel? Vannak-e olyan tevékenységi formák, melyek olyan fontosak, hogy azokkal kizárólag a hírszerző közösség felkészült szakembereit lehet megbízni?”

Még ha a törvényjavaslat keresztül is megy a jelenlegi formájában, ez lehetőséget ad az USA hírszerzési költségvetésének átláthatóbbá tételére. Mint Preis sajtótitkára bejelentette „mint nemzet, nekünk valóban szükségünk van arra, hogy betekintsünk és döntsünk, mit lehet tenni szerződés alapján, és mi az, aminek az állam hatáskörében kell maradnia”.

Ez év szeptember 17.-én a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) megtervezte és végrehajtotta különleges műveletét Dagesztán Kizil-Jurtovszki járása Novij Szulak településén*

Ez év szeptember 17.-én a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) megtervezte és végrehajtotta különleges műveletét Dagesztán, Kizil-Jurtovszki járásának Novij Szulak településén, melynek során megsemmisítésre került a szövetségi körözés alatt álló, fegyveres ellenállást tanúsító Rappani Halilov.

Halilov, mint bandavezér szoros ideológiai és pénzügyi kapcsolatokkal rendelkezett a nemzetközi terrorista szervezetekkel. Halilovot 2005. szeptemberben nevezte ki az „Al-Qaida” Észak-Kaukázusi legfőbb képviselőjévé Abu Hafsz (Dagesztáni Köztársaság Haszavjurt településén 2006. novemberben megsemmisítették) az un. „Dagesztáni Front főparancsnokának”.

Halilov és cinkosai lelkiismeretét terhelik a terrorcselekmények Kaszpijszk városában 2002-ben a május 9-i ünnepségek ideje alatt, Bujnajszkban a lakóépület felrobbantása, több tucat meggyilkolt és megsebesített katona, a jogvédő szervek munkatársai. Az utolsó hónapokban Halilov és az alá tartozó banditák rablásokkal, fosztogatásokkal és emberek váltságdíjért történt elrablásával foglalkoztak.

Halilovval együtt megsemmisítették annak legközelebbi segítőjét, Nabijevet is.

A speciális művelet befejezése volt a komplex operatív nyomozati intézkedéseknek, melyeket az FSZB folytatott célirányosan Halilov és annak közvetlen környezete tekintetében. Az FSZB speciális műveletének végrehajtásához, a kidolgozott operatív elgondolásnak megfelelően és a konspirációs intézkedések betartásával, bevonásra került az FSZB speciális rendeltetésű Központjának alegysége is.

---

* Forrás: www.fsb.ru/press/2007

Azt követően, hogy a bekerített banditák elkeseredett fegyveres ellenállást tanúsítottak, az összecsapás helyszínére átdobták a speciális rendeltetésű Központ „V” csoportfőnökségének munkatársait, akik nehéz technika alkalmazásával véglegesen elnyomták a fegyveresek ellenállását.

Az FSZB operatív tisztjei, akik a fegyveres összecsapás helyszínén dolgoztak, a bandavezér korábban felderített és letartóztatott tetteitársainak és összekötőinek bevonásával végrehajtották a megölt banditák felismertetését, akik közül az egyik, mint az várható volt, Rappani Halilovnak bizonyult.

Az FSZB munkatársai részéről veszteség nem volt, a speciális rendeltetésű Központ „V” csoportfőnökségének két beosztottja könnyebb sérüléseket szenvedett.

A különleges művelet Oroszország Belügyminisztériumával, a Dagesztáni Köztársaság Belügyminisztériumával és Oroszország Fegyveres Erői alegységével közösen került végrehajtásra.

Az FSZB külön kiemelte a helyi lakosság segítségét a végrehajtott művelet előkészítésében és lefolytatásában.

A nemzeti hírszerzés igazgatója (Director of National Intelligence)*

A Nemzeti hírszerzés igazgatója 2007. január 5-től Michael McConnell, előtte – a karrier diplomata John Negroponte.

Bár ez a poszt a szeptember 11-i terrorcselekményt vizsgáló Bizottság közvetlen nyomására került létrehozásra, a nemzeti hírszerzés igazgatójának megjelenése kevéssé befolyásolja a terrorizmus elleni harcot. Ezzel szemben az új figura megváltoztatta a Fehér Házban a külpolitikai döntések meghozatalának folyamatát. Mindenek előtt – kezdjen-e az USA új háborút (hiszen pontosan a hírszerzési adatok győzték meg Busht, hogy háborút kezdjen Husszein ellen).

Negroponte kiválóan megfelelt erre a szerepre.

Ragaszkodva a nemzeti hírszerzés igazgatója posztjának megjelenéséhez, a 9/11.-es bizottság tagjai állították, hogy az USA biztonságának érdekében nem lehet tovább túrni azt a helyzetet, amikor a CIA igazgatója és az egész hírszerző

---

* Forrás: www.agentura.ru/dossier/usa/dni/

közösség irányítója egy azon személy. Ez a gyakorlat még Allan Dalles idején került bevezetésre. Pontosán ezért nevezik a CIA főnökét DCI-nek (Director of Central Intelligence – az Ügynökség szó nélkül). Valójában, így is magyarázható a CIA elnevezésében a „központi” szó megléte.

Ugyanakkor a CIA központi helyzete mindenk előtt abban mutatkozik meg, hogy az ügynökség teljesen monopolizálta a hírszerzési információk elnökhöz való eljuttatását.

A Fehér Házba minden nap hatalmas mennyiségű különböző memorandum, feljegyzés és jelentés érkezik, de a hírszerzési információk csatornája csak kettő. Első – a hírszerzési Nemzeti tanács. A világban a politikai helyzet 15-20 éves alakulásának széles körben ismert prognózisain kívül, ez a tanács jóval rövidebb időszakokra is készít értékeléseket, amelyeket National Intelligence Estimates-nek (NIE) neveznek. Ezeket a NIE-eket mind az elnök, mind az USA kormányának tagjai is megkapják.

Ugyanakkor, a NIE-t nem csak a hírszerzéshez tartozó szakértők készítik. Például, Oroszországért Angela Stent felel, a Georgetown Egyetem profeszszora. Ezzel együtt a CIA igazgatójának helyzeténél fogva, éppen ő kontrollálta az utóbbi időkig a hírszerzési Nemzeti tanács által kibocsátott termékeket, mivel a tanács a DCI apparátusának struktúrájába tartozik.

A második csatorna – a CIA hírszerző Igazgatóságának terméke. A NIE-n kívül, az USA elnöke kétféle napi hírszerzési tájékoztatót kap – PDB (President’s Daily Brief) 32 példányban sokszorosítva, és a SEIB (Senior Executiv Intelligence Brief) kicsit szélesebb körben történő terjesztésre. Mindkét tájékoztatót kizárólag a CIA hírszerzési igazgatóságának szakértői készítik.

Az ilyen rendszernek köszönhetően, minden hírszerzési információt, melyet az USA elnökének adnak át, ilyen vagy olyan formában a CIA ellenőriz. Ez már nem a titkosszolgálatok kérdése, hanem politika, vagyis az elnök függőségének szintje a hírszerzéstől. Ezt a problémát igyekeztek különböző módon megoldani – hol politikust kinevezve a CIA igazgatói posztjára, hol profi hírszerzőt. A korábbi igazgató George Tenet a politikusok kategóriájából való volt, a jelenlegi (Porter Goss, akit ez év nyarán neveztek ki) – profi hírszerző.

A 9/11-es Bizottság ezt a rendszert megtörte. A hírszerzési Nemzeti tanács most a nemzeti hírszerzés igazgatójának alárendeltségében van. Ezen kívül ő, valószínűleg, kontrollálja majd a PDB és SEIB tartalmát is.

Amennyire ismert kezdetben Bush igyekezett megőrizni a status quot, kinevezve a nemzeti hírszerzés igazgatói posztjára Robert Geats-t, a CIA volt

igazgatóját. Ebben az esetben két CIA-s – a volt és a jelenlegi – meghagyták volna az elnöki agytröszt ellenőrzését a Langleinek. Ám Geats visszautasította. A diplomata John Negropontét kellett kinevezni. Most csak magától Negropontétól fog függeni, miként változik a Fehér Háznak küldött hírszerzési adatok jellege. Egyébként, Negroponténak lesz még egy hatalmas problémája – a hírszerző közösségen belüli kapcsolatok.

A helyzet az, hogy a CIA, hiába számított központi ügynökségnek, de nem volt a legfőbb. Vagyis a CIA igazgatójának soha nem volt joga közvetlenül beavatkozni más ügynökségek által folytatott műveletekbe. Ezen kívül, a CIA igazgatója nem rendelkezett más hírszerző szolgálatok költségvetése felett. És mivel az alapvető hírszerző szolgálatok a Pentagonhoz tartoznak (például, NSA, tengerészeti hírszerzés, DIA, stb.) ezért a hírszerzési költségvetés nagyobbik része felett (kb.80%) a Pentagon gyakorol ellenőrzést.

Éppen ezért a védelmi minisztérium mindig ellene volt a nemzeti hírszerzés igazgatója poszt létrehozásának. Hiszen ilyen gondolat korábban is felvetődött, például 1992-ben, de akkor azt Dick Cheney, az akkori védelmi miniszter, a jelenlegi alelnök, lesöpörte. A Pentagon jelenlegi főnöke Donald Rumsfeld pontosan ugyan így ellenezte a 9/11 Bizottság reformját, de ez alkalommal sikertelenül.

Egyébként, a hírszerző közösség költségvetése – nem az egyetlen probléma, melyet meg kell oldania Negroponténak. Köteles a közeljövőben eloltani minimum két éles konfliktust a hírszerző közösségen belül. Először – véget vetni a Pentagon és a CIA közötti harcnak, amely a védelmi minisztériumon belüli új hírszerző szervezet – Stratégiai Támogató Osztály – létrehozása miatt kezdődött, mely duplikálja a CIA funkcióit. Ez év január-februárban a Washington Post publikált egy sor anyagot az új szolgálatról, és ennek következtében e háború első áldozatává az új Osztály ártatlan főnöke, George Waldroup ezredes vált, aki kénytelen volt lemondani.

Ebben a konfliktusban Negroponte, láthatóan, kénytelen lesz a CIA pártjára állni. Legalábbis Bush az ő helyettesének a Pentagon számára ellentmondásos figurát választott – az NSA igazgatóját Michael Heydent, aki borzalmasan rossz viszonyban van Rumsfelddel és ég a vágytól, hogy megreformálja a hadsereg hírszerzését.

Ezen kívül Negroponténak ki kell békítenie a CIA-t és az FBI-t Jelenleg a Szövetségi Nyomozó Iroda igyekszik megsérteni a CIA monopóliumát az ügynöki hírszerzés folytatására, ami nagyon nem tetszik Langleinek. Miként oldják meg ezeket a konfliktusokat, kinek az oldalára állni, ez csak Negroponte személyes döntésétől fog függeni.

Ki is John Negroponte?

A görög hajómágnás fia, Negroponte kiváló oktatásban részesült, elvégezve az elit Yale Egyetemet. Az ő évfolyamtársa volt a CIA jelenlegi igazgatója Porter Goss. Az egyetem befejezése után a Külügyminisztérium szolgálatába lépett. Első kiküldetése Hon-Kong volt, a második Vietnám, ahol a forró 1964-es évben szolgált. Ott keltette fel Henry Kissinger figyelmét, aki bevonta Nixon Nemzetbiztonsági Tanácsának adminisztrációjába. Azt követően, hogy sorsára hagyták Dél-Vietnámot, Negroponténak Washingtontól távolabbra kellett utaznia – Ecuadorba, azután Görögországba. Ám Ronald Reagan idején újra szükség lett Negropontéra. Kinevezték nagykövetnek Hondurasba. Valószínűleg, akkor ez egy nagyon fontos poszt volt az egész washingtoni politika számára Közép-Amerikában, mivel Honduras a kommunizmus elleni harc előretolt bástyája volt a régióban.

Ott Negroponte igazán meghatározott tulajdonságokat mutatott fel. A „Salvador” c. filmben, melyet 1986-ban Oliver Stone forgatott, kiválóan bemutatásra kerültek az amerikai diplomataik, akik készek voltak szemet hunyni a helyi rezsim bármilyen bűncselekménye felett, csak hogy ne engedjék meg a kommunisták hatalomra kerülését. Negroponte tökéletesen megfelelt volna, mint e film prototípusa. Ő csak azt látta, amit látnia kellett, és csak szigorúan meghatározott esetekben avatkozott be.

A felkelők megkínzása és meggyilkolása láthatóan nem tartozott bele ebbe a listába. Ebben az időben megmutatta magáról milyen kiváló szervezője a helyi „halálbrigádok” részére az USA-ból érkező hadiszállításoknak. Attól kezdve Negroponténak címezett a Hondurasban az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos kifogások soha nem halkultak el. Ám ő mindig elhárította azzal az állítással (még a Kongresszus bizottsága előtt is), hogy semmiről nem tudott.

Honduras után Negroponte dolgozott Mexikóban és a Fülöp-szigeteken. Néhány évre a magánszektorba távozott – alelnöke lett a McGraw-Hill vállalatnak. A politikába Colin Powellnek köszönhetően tért vissza, aki kinevezte az USA képviselőjének az ENSZ-be. Ott neki egy feladata volt – meggyőzni az ENSZ tagállamait a háború szükségességéről Afganisztánban és Irakban. Ezt ő kiválóan megoldotta és átvezényelték egy új forró posztra – követ lett Irakban, ahol ismételten ravasz irányítóként mutatkozott be, aki képes nemcsak a választásokat lebonyolítani, de „változatlanul hagyni” Abu-Graibot is.

Széleskörűen zárt szemek

Amikor Bush beleegyezett, hogy létrehozzák a nemzeti hírszerzés igazgatójának posztját, sokan gondolták, hogy ez erősen megnyirbálja a CIA lehető-

ségeit. Ám nem valószínű, hogy erre Negroponte a legalkalmasabb személy. Ő nem csak egyszerűen évfolyamtársa a CIA jelenlegi igazgatójának Porter Gossnak – ennek a két embernek nagyon jól meg kell érteniük egymást. Ők mindketten képesek példát mutatni a magas beosztású hivatalnokoknak, akik készek becsukni szemüket minden felett saját céljaik elérése érdekében.

Amíg az egyik az ENSZ ülésein győzködött a tömegpusztító fegyverek Irakban való meglétéről, a másik, aki abban az időben a szenátusi hírszerzési bizottság vezetője volt, megszavazta újabb anyagi eszközök elkülönítését a háború folytatására Afganisztánban és Irakban. Elfoglalva a jelenlegi székeiket, ők kiváló csapatot alkotnak.

Kaukázusi front: idegen hibák új taktikája*

Oroszország speciális szolgálatait és a csecsen fegyveresek átveszik kollégáik tapasztalatait Észak-Írországból.
Az eredmény ugyan az lehet – csaknem 40 évnyi konfliktus

Amikor 2005 őszén elkészítettük a jelentést a „terrorcselekmények megelőzésének rendszere: egy évvel Beszlán után” úgy tűnt, hogy a speciális szolgálatok valamiféle belső megegyezésre jutottak miként tevékenykedjenek az Észak-Kaukázusban. Ám most két év elteltével mind a speciális szolgálatok, mind a terroristák taktikája erősen megváltozott.

Ha elhagyunk bizonyos hangzatos szavakat – a civilizációk összeütközéséről, az iszlám fenyegetéséről stb., akkor az események alakulása az Észak-Kaukázusban mind jobban emlékeztet a krízis kronológiájára Észak-Írországból a '70-es években. Ezt közvetett módon megerősítették a Kaukázusért felelős orosz speciális szolgálati tábormokok, amikor 2005. októberben látogatást tettek Ulsterben – „tapasztalatcserére”.

A múlt század '70-es éveiben a briteknek hét évre volt szükségük a nyugtalanságok kezdete után, hogy eljussanak ahhoz a rezsimhez, melyet húsz év múlva bevezetésre kerül az Észak-Kaukázusban: bázisokra bezárkózott és magukat őrző csapatok, vádemelés nélküli őrizetben tartása gyanúsítottaknak, és végül, nem egyértelmű hovatartozású speciális csoportok alkalmazása a szeparatisták likvidálására.

---

* Forrás: www.agentura.ru.

De azután, pontosan egy évvel a brit speciális alakulat a SAS Ulsterben történt megjelenése után az ír köztársasági hadsereg (IRA) belső átszervezést hajtott végre, melyet követően a '80-as években a leghatékonyabb és legeredményesebb terrorszervezetté vált a világon.

Hogy végigjárják a brit utat, az orosz erőszakszerveknek jóval kevesebb időre volt szükségük, ugyan úgy, mint ellenfeleiknek. Ma, egyes adatok szerint, a fegyveresek az Észak-Kaukázusban szintén átmentek a reform időszakán, átalakítva a vezetési struktúrát és megváltoztatva céljaikat. Csecsenföldön július 11.-én a belügyi csapat-csoportosításnál szigorított rezsimit vezettek be, július 21.-én Ingusétiaiban megkezdődött a Speciális komplex profilaktikai művelet (SKPM) – jelenleg így álcázzák a fegyveresek elleni harcot következetesen elutasítva a háború és a terrorelhárítási művelet terminológiáját. Még a hivatalos személyek is kénytelenek elismerni, hogy a szituáció kiéleződésével kerültünk szembe az Észak-Kaukázusban.

Észak-Írország

Észak-Írországban 1969-ben megkezdődik az, ún. Troubles – a katolikusok és protestánsok közötti tömeges összeütközések az Ulster függetlenségének hívei által a polgári jogokért kezdett kampány miatt. Válaszul az IRA-ból, amely kész volt a kompromisszumokra és a választásokon való részvételre, kivált egy jóval szélsőségesebb szárny – az Ideiglenes IRA, a britek pedig bevetették a hadsereget. 1976-ban a térségbe irányították a nevezetes brit speciális rendeltetésű alakulat a SAS 22.-ik ezredét, melynek alegységei megkezdtek az IRA fegyvereseinek célzott likvidálását. A '70-es évek közepére a brit hadsereg-csoportosítás létszáma 22 ezer főt képezett (1, 2 milliós népességgel rendelkező régióban). Az 1977-es évre az Észak-Írországban állomásozó hadsereg 14 zászlóaljból állt egyenként 650 katona, valamint kiegészítő alegységek. Ezek bezárkóztak bázisaikra (TAORs). Az „írországi túra” az alegységek számára négy hónapban került meghatározásra. Ugyanakkor a katonai kontingens létszáma hamarosan csökkent: 1980-ra a 14 zászlóaljból 10 maradt.

Ulsterben a rendőrség létszáma erre az időre 3500 főről 6500-ra növekedett. A SAS 22.-ik ezredének partraszállását követően meglehetősen gyorsan kiderült, hogy a különleges alakulat nem szándékozik az írek érdekében megváltoztatni saját legfőbb elvét – minden esetben a megsemmisítésig löni. Ennek eredményeként a SAS minden művelete után a katonák számunkra olyan jól ismert megfogalmazású vallomásai jelentek meg: agyonlőttem, mert a gyanúsított „megrándult, a dzsekije zsebéhez nyúlt, fenyegetést jelentő irányba mozdult” stb. Ezekben az esetekben az IRA sok megölt tagja fegyvertelen volt. 1977-ben végrehajtották a SAS átcsoportosítását Észak-Írországban: a SAS-nál megjelent négy alegység egyenként 16 fővel, amelyeket különböző disszlokációs helyekre szórtak szét a reakálás gyorsaságának növelésére. Ugyanakkor

pontosan egy év múlva a SAS beszüntette a csapdák alkalmazását és öt év alatt – 1983-ig – a brit különleges rendeltetésű alakulat nem semmisített meg egyetlen fegyverest sem. Azonban már késő volt: az írek megértették, hogy a speciális alakulat érinthetetlen azt követően, hogy két „szaszovcev” lesből agyonlőtt egy 12 éves fiút és nem csak felmentették őket, de tovább szolgálhattak a 22. ezredben.

A britek legnagyobb gondja a hálózati felderítés volt – megfelelő alegységek voltak a rendőrségnél és a hadseregnél is. Ezen kívül, létrehozásra került a Special Military Intelligence Unit (SMIU) 50 hivatásos tiszttel, amely összekötőkapocs volt a rendőrség és a hadsereg között.

A hírszerzés (SIS) és a kémelhárítás (MI5) szintén jelen volt a régióban, de a hírszerzés gyakorlatilag megszüntette tevékenységét saját ügynökének Dublinban történt letartóztatása következtében, a kémelhárítás pedig maximálisan távolságot tartott Észak-Írországtól előnybe részesítette az ország egészének biztonságáért való felelősséget – vagy is kémeket fogni és a felforgató tevékenység ellen harcolni Britannia területén. A hírszerzési információk gyűjtésében a főszerepet a katonai kontingens hírszerzése – Intelligence Corps., és annak hadszíntéri szervezete, a hírszerzés 14. százada (14 Intelligence Company) vállalta magára. Ez felelt az ügynökségért és folytatott „figyelést” az IRA vezetői tekintetében. Ebbe a századba való toborzás ugyan olyan szigorú követelmények szerint történt, mint a SAS-hoz – vagy is más ezredektől, hosszú ellenőrzést követően vettek át katonákat. A század szervezete – egy-egy raj (rajonként 20 katona egy kapitány parancsnoksága alatt) a három katonai brigádból. Telepített megfigyelőállásokból (elhagyott házak stb.) és jelöletlen gépkocsikból dolgoztak. Az alegység összlétszáma – kb. 200 fő.

A rendőrségen belül szintén alakítottak néhány „figyelő” csoportot és 1978-ra az IRA tagjai a hírszerzés 14. századának három rajának, a SAS négy csoportjának és a hadsereg hét figyelő szakaszának, valamint néhány rendőrségi csoport megfigyelése alatt találták magukat. A koordinációra regionális központokat hoztak létre a rendőrség és a hadsereg közötti kapcsolattartásra. Ugyanakkor a valóságban nem történt hírszerzési információcsere: a rendőrök a katonákat „cowboyoknak” tartották, a katonák gyengeséggel gyanúsították a rendőröket, és akik „kilencetől hatig” akarnak dolgozni. Ez a rendszer meglehetősen hatékonyan működött az IRA ellen de csak addig, amíg a köztársaságiak nem döntöttek a szervezeti átalakítás mellett.

Észak-Kaukázus

A reformok, amelyek Beszlán és a fegyveresek Ingusétiába történt betörése után zajlottak, alapvetően arra irányultak, hogy ne engedjék meg a jövőben hasonló események bekövetkeztét – vagyis a fegyveresek nagy erővel történő

fellépését, amely alkalmas a helyzet destabilizálására a városban vagy a köztársaság egészében. Ezért a már meglévő rendszert még inkább militarizálták. Operatív irányító csoportokat (OICS) hoztak létre a belügyi csapatok ezredeinek parancsnoksága alatt, akik terrorcselekmény esetén viselik a felelősséget a művelet irányításáért, újra növelték az Észak-Kaukázusban állomásozó Belügyi Csapatok – a lázadások leverésének alapvető csapásmérő ereje – létszámát. 2005. októberben ez a rendszer kipróbálásra került a gyakorlatban: amikor a fegyveresek rátámadtak Nalcsikra, az ellenállás műveletét a z OICS parancsnoka vezette, majd a megérkezése után az észak-kaukázusi Belügyi Csapatok főparancsnoka.

Azután, 2006 tavaszán elfogadásra került a „terrorizmus elleni” törvény, amely, úgy tűnt, megkeverte a kártyákat: a fő szerepet visszaadta az FSZB-nek, kinevezve Patrusjev hivatalát a terrorizmus elleni küzdelem felelősévé. Sőt, még egy újabb valamennyi speciális szolgálat tevékenységét koordináló szervezet jött létre az FSZB mellett – Nemzeti Anti-terrorista Bizottság (NAB), melynek szóvivőjétől másfél éve hallunk lelkesítő kijelentéseket, beleértve a fegyvereseknek adott sikeres amnesztiáról, amit 2006. júliusban hirdettek meg.

Ugyanakkor, csak úgy, mint a brit kémelhárítás, a MI5, az FSZB sem sajnálta magára venni a felelősséget a válságért konkrét régiókban, előnybe részesítve az állam egészének biztonságáért történő felelősségvállalást, magyarázat nélkül. A „Terrorizmus elleni” törvény ellenére Csecsen-föld számára kivételt tettek. Az Elnök 2006. augusztus 2.-i külön utasításával Csecsen-földön az operatív törzs vezetője, az összes többi régiótól eltérően, ahol az a helyi FSZB igazgatóság vezetője, a belügyminiszter-helyettes maradt. Valamennyi szövetségi erőszakszervezet az utóbbi időkig rendelkezett Csecsen-földön saját speciális csoporttal a likvidálásokra. Ugyanakkor Kadirov befolyásának erősödésének folyamatában a helyzet megváltozott. Adataink szerint már 2006-ra a BM központi apparátusából a speciális csoportok (az ún. ISOCs – Ideiglenes Specializált Operatív Csoportok, melyek Csecsenföldön és Ingusétiában működtek) kiküldése beszüntetésre került. 2006-ra jelentősen csökkent az FSZB-Belügyi Csapatok speciális csoportjainak – az un. VSCs –(vegyes speciális csoportok) aktivitása, melyek az FSZB operatív tisztjeiből és a belügyi csapatok különleges alakulatainak katonáiból álltak. A helyzet az, hogy disszlokációjuk helye az ideiglenes OVD-k területe, melyek létszáma kb. 200 fő. Az elkerülhetetlen információ kiszivárgás következtében és az ebből adódó veszteségek miatt az ISOCs-ok egyszerűen nem tudtak kivonulni a feladat végrehajtására. (A Belügyi Csapatok sajtószolgálatánál megtagadták e csoportok tevékenységének kommentálását.) Ekkor a síkvidéken az ideiglenes OVD-k is hamarosan felszámolásra kerültek. Pontosan ugyan így bezárkózott bázisára a Belügyi csapatok 46. brigádja – a belügyi csapatok egyetlen Csecsen-földön tartózkodó nagy létszámú alakulata.

2005-től nincs semmiféle adat a csecsen-földi az FSZB regionális igazgatóságokra vezényelt „ALFA” alegységek műveleteiről. A GRU különleges rendeltetésű alakulatai folytatják műveleteik végrehajtását Csecsen-földön, de azokat alapvetően a GRU KA 22. brigádjának alegységei végzik, melyek Rosztov megyében disszlokálnak, azaz a különleges alakulat kénytelen a szomszédos területekről kiindulva tevékenykedni, ami bonyolítja a hírszerzési információk gyűjtését.

Egyébként a most létrehozott hegyi brigádok (hivatalos adatok szerint megkezdődött a személyi állomány átdobása a disszlokáció helyére július 27.-én) szintén Csecsenföld, határain kívül kerülnek csoportosításra – Dagesztánban és Karacsevo-Cserkeszben.

A hírszerzési információk cseréje, mint korábban, jelenleg is hiányos. 2004 őszén az Állami Duma biztonsági bizottságának elnök-helyettese kijelentette, hogy most megalakult egy speciális hírszerző szolgálat, amely egyesíti az operatív-nyomozati tevékenység valamennyi alanyának erőfeszítéseit – FSZB, BM és GRU. Ugyanakkor két év elteltével sem lehet felfedezni e szervezet tevékenységének nyomait (a Belügyi Csapatok sajtószolgálatánál erről tőlünk hallottak először). A gyakorlatban az alapvető teher – az FSZB Operatív-koordinációs Igazgatóság 2006-ban történt felszámolása és a nem tisztázott szereppel megmaradt FSZB Operatív Igazgatóság után – a belügyi csapatok Hírszerzési igazgatóságára maradt. Mondják, hogy a hírszerzési igazgatóság vezetője Szergej Kucov még ki is lett tüntetve Putyin elnök titkos parancsával Baszajev likvidálásáért. Az operatív figyelés Csecsenföldön kizárólag a városokban működik a felfedés veszélye miatt és csak csecsenekből áll. A hegyekben a fegyvereseket csak a hírforrásoktól származó információk és a rádió-felderítés adatai alapján kísérik figyelemmel.

Ennek megfelelően, 2006 végére csökkent valamennyi szövetségi erőszak szervezet speciális csoportjának aktivitása, de nem a megbékélésre való törekvés, hanem taktikai megfontolásból – szinte ugyanúgy, mint Észak-Írországbán a '70-es évek végén, amikor a SAS befagyasztotta tevékenységét. A legprofibb alakulatok, melyeke a brit különleges alakulat szintjén áll – a GRU speciális felderítése – jelenleg a krízis állapotában vannak a létszámcsökkentés okán. Emellett, csak úgy, mint a briteknél Észak-Írországbán, az Észak-Kaukázusban sem történt meg a hírszerzési információk cseréjének kialakítása, a fő szerepet itt szintén a hadsereg felderítése játssza – ebben az esetben a belügyi csapatok felderítő alegységei. Ám van meg egy valami, ami közös Észak-Írország és Észak-Kaukázus között: a helyi erők tényezője. Igaz ezt különböző módon használják fel.

A Mau-Mau elv

A helyi káderek felhasználását a szeparatisták ellen nem Csecsenföldön, de nem is Ulsterben találták fel.

A '70-es évek elején a britek igyekeztek létrehozni egy operatív alegységet az IRA-ból átállt személyekből. Ez az idea Frank Keton dandártábornoknak, a 39. dandár parancsnokának köszönheti megszületését Belfastban. Keton Ulsterbe történt érkezése előtt Malajziában, Ománban és Cipruson szolgált. A partizánellenes harc veteránjának számított és Kenyában a Mau-Mau törzsből beszervezett felkelőket vezetett, akik most a britek oldalán harcolnak. A Mau-Mau példa alapján Keton dandártábornok elhatározta, hogy egy ugyanolyan alakulat felállítását Észak-Írországból – az IRA visszafordított tagjaiból (akik a „Freddy” megnevezést kapták). Az új szigorúan titkos alakulat a Mobile Reconnaissance Force (MRF) elnevezést kapta. Ugyanakkor az MRF tevékenysége gyorsan kompromittálódott: harcosai visszatértek az IRA-ba, feladva az összes tervezett műveletet. Végül az MRF-et feloszlatták. Jóval életképesebbnek bizonyult egy másik kísérlet. A brit katonai kontingens keretében létezett az UDR (Ulster Defence Regiment) ezred, melyet a helyi lakosságból verbuváltak. Az ezred három brigádra tagozódott, melyeket három városban telepítettek szét, parancsnokaik a brit kontingens parancsnoka alá voltak rendelve. Ugyanakkor ebbe az ezredbe alapvetően protestánsok mentek szolgálni, akik úgy tekintették szolgálatukat a hadseregben, mint lehetőséget, hogy fegyverrel a kézben védjék közösségüket. Sokan közülük még az UDA-nak is tagjai voltak – egy félkatonai protestáns szervezet terrorista szárnyal, amely lelövéldözte a katolikusokat-köztársaságiakat. Ennek következtében az IRA folyamatosan azzal vádolta a briteket, hogy azok részt vesznek a vallások közötti háborúban, egyoldalúan foglaltak állást a konfliktusban, ami nem növelte Nagy-Britannia népszerűségét a katolikus népességben belül. Ugyanakkor, természetesen, Britanniában senkinek nem jutott volna eszébe a helyi káderek oly széleskörű felhasználása, mint Csecsen-földön: 2007-ben Putyin 50 ezerről 25 ezerre csökkentette a szövetségi csapatok létszámát a köztársaságban. Gyakorlatilag a szövetségi és Kadirov alakulatainak létszáma kiegyenlítődt. Júliusban Csecsenföld elnöke elérte az utolsó szövetségi, nem ellenőrzése alatt álló nyomozati szervezet (ORB-2) vezetőjének menesztését Csecsen-földön. Emellett a csecsen-földi Operatív törzs feje, Arkagyij Jegyeljev mind ritkábban jelenik meg Hankalában és Gróznijban, előnybe részesítve Rosztovot és Jesszentukit. A terrorizmus elleni küzdelem központja véglegesen áttelepült Csecsenföldre, határain kívülre: 2006. októberben Rosztov-na-Donban a DFK (Déli Föderatív Körzet) BM Fcsfség ORB mellett létrehozták a terrorizmus elleni központot, amely köteles figyelemmel kísérni a helyzet alakulását Dagesztánban, Csecsenföldön, Ingusétában, Kabdin-Balkárban és Sztavropol megyében.

Rajtaütések a dombok mögül

Mindazonáltal az Észak-Kaukázusban a fegyveresek elleni szembenállás taktikájában van valami, amelynek nincs analógiája Észak-Írországban. Ez az erőszakszervek szomszédos köztársaságokból és régiókból történő rajtaütései.

Nagyon elhíresült a kadirovisták látogatása Csecsen-földről a szomszédos Dagesztánban. Ugyanakkor pontosan ilyen rajtaütéseket folytatnak Észak-Oszétia speciális szolgálatainak munkatársai Ingusétia területén. Vlagyikavkaz vizsgálati fogháza (SzIZO) ma a terrorizmussal gyanúsítottak legfőbb börtönének szerepére pályázik az észak-kaukázusi régióban. Ide hozzák a letartóztatottakat mind Ingusétiából, mind Csecsen-földről is (például, itt tartják fogva azokat a fegyvereseket, akiket 2004 nyarán Ingusétia elleni támadásban való részvétel miatt tartóztattak le, pontosan ide szállították Gróznijból Lorsz Hamijevet, akit ez év május 9.-én Moszkvában terrorcselekmény megszervezésének kísérletével gyanúsítanak). A „Memorial” adatai szerint e vizsgálati fogház számára letartóztatottakat szállítanak Észak-Oszétia Szervezett Bűnözés Elleni Harc Igazgatóságának speciális csoportjai, melyek Ingusétiába utaznak őrizetbe vételekre.

Oszétia szerepe, mint a szövetségi erők támasza az Észak-Kaukázusban, hagyományosan nagy: még a Csecsen-földre küldött belügyi csapatok kádereit is alapvetően a BCS Vlagyikavkazban lévő főiskoláján készítik fel. Az FSZB híres Operatív-koordinációs Igazgatósága pedig, melynek alárendeltje volt az FSZB speciális osztagának a „Gorec” parancsnoka, Movladi Bajszarov, akit Moszkvában lőttek agyon, és annak idején Ramzan Kadirov Tajmuraz Kalojev parancsnoksága alá tartozott, akit még Észak-Oszétia elnöki szerepére is számításba vettek.

A zűrzavart csak fokozza az, hogy a GRU speciális rendeltetésű alakulata Csecsen-földön Rosztov megyéből tevékenykedik, az FSZB különleges alakulata pedig – Dagesztánból (ott Putyin látogatása után 2005-ben létrehozásra került a különleges rendeltetésű Központ kirendeltsége) és Sztavropoli területről, ahová az első csecsen háború után kivonásra került a „Vimpel” hetedik osztaga. Pontosán az FSZB ezen osztagának kommandósai voltak az elsők egyike Beszlánban, 2004. szeptember 01.-én és ugyanők, egyes adatok szerint, likvidáltak két fegyverest Nalcsikban egyenesen a városi mecsettel szemben 2007. június 27.-én.

Az IRA reformja

A '70-es évek végén az ír szeparatistákkal való harc brit stratégiája összeomlott. Az angolok felkészületlennek bizonyultak az IRA új doktrínájára, melyet 1977-ben dolgoztak ki – az ún. „hosszú háború koncepciója”. Mint a

köztársaságiak mondták, amennyiben a '70-es évek elején volt olyan képzet, hogy a régen várt felszabadulás már-már bekövetkezik, úgy néhány év múltán rá kellett jöjjenek, hogy ez a közeljövőben nem jön létre, és hosszú küzdelemre kell felkészülni más elvek alapján.

A reformot megelőzően az IRA harcosai századokba voltak szétszétva, melyek általában 30 főből álltak. A századokat zászlóaljakra csoportosították, melyek magukba foglalták mind az önkénteseket (aktív terroristákat), mind a segítőköt. E segítőköt a tömeges vallási összeütközések esetén volt szükség. Belfastban és Derryben a zászlóaljakat brigádokba szervezték. Az IRA elvből használta a katonai terminológiát és struktúrát, ami egy ideológiailag motivált visszautalás volt az 1916-os felkelés idejére, mely után Írország függetlenséget kapott, valamint elismerő összehasonlítás Franciaországban, a II. világháború idejének ellenállási mozgalommal.

Egyrészt, a katonai struktúrának köszönhetően az IRA nagy kontrollal rendelkezett saját alakulatai felett, és mint következmény képes volt nagyobb kiterjedésű műveletek végrehajtására, mint más csoportosulások. Másrészt, ennek a struktúrának meg voltak a problémái – első sorban túlságosan sokan tudták ki kicsoda az IRA-ban. Ezen kívül, a század szervezés túlságosan sok ellenőrizetlen személy beszervezését követelte, összekeverve azokat, akik szervezőmunkával foglalkoztak, azokkal, akik a műveleteket hajtották végre. Az átszervezés elsősorban a fegyvereseket érintette: sejtekbe vonták őket össze. Ennél az IRA Latin-Amerika partizán szervezeteinek példáját használta fel, akik a 60-as években a sejtek elvét felhasználva működtek. Vagyis, ha korábban a lövész ismerte nem csak a fölötte álló parancsnokokat, de a robbantókat, ellátókat és más alegységek tagjait is, most ő csak sejtjének három-négy tagjával tartotta a kapcsolatot. Az IRA ezeket ASU-nak (Active Service Units – aktív szolgálati alegység) nevezte.

Csak az ASU parancsnoka állt kapcsolatban a szervezet felsőbb szintjével. Megszüntetésre került a század szervezés, a zászlóaljakat is feloszlatták. Csupán a brigádok maradtak meg Belfastban és Derryben. Ennek fejében kisebb létszámú csoportokat szerveztek, ahol csak a parancsnok és helyettese ismerték a tervezett művelet minden részletét. Ők adtak parancsokat az ASU-nak, valamint más csoportoknak, akik feleltek az objektumok megfigyeléséért, gépkocsik ellopásáért, stb. Az ASU fő céljaivá váltak a robbantások és a brit katonák lelövöldözése.

Az IRA aktív taglétszáma az 1000-ról a '70-es években 250-re esett vissza tíz év alatt De a csoportok hatékonysága csak növekedett.

És Baszajev reformja

A csecsen fegyveresek osztagai 2006 tavaszáig szintén igyekeztek a katonai struktúrához tartani magukat – minden csoportparancsnok brigád tábornoknak nevezte magát, a propaganda filmekben a fegyveresek századonként és zászlóaljanként sorakoztak fel, a parancsnoklási struktúra szektorokra, irányokra, dzsamaátokra stb. oszlott. Teljesen nyilvánvaló, hogy a katonai terminológia használata pontosan olyan ideológiai jelleget hordozott, mint az IRA esetében – a fegyvereseknek szüksége volt a harcoló fél státusára. Az X óra 2006-ban jött el.

Magomed Jevlojev gúnyneve Magasz (nemrégiben nevezte ki Doku Umarov a Kaukázusi Front katonai emíréjévé) a „Kavkazcenter”-nek múlt év tavaszán adott interjújában azt mondta, hogy Samil Baszajev utasítására a frontok szektorainak struktúrájában „speciális operatív csoportok (SzOG) kerültek létrehozásra, melyek elé harcászati-hadművelti harci feladatokat állítottak. Az egyik ilyen feladat címzett tevékenység konkrét személyek tekintetében, valamint a korábban megsemmisítésre kijelölt célpontok megsemmisítése vonatkozásában adekvát harcászati műveletre történő felkészülés és végrehajtás”. Jevlojev szintén közölte, hogy nekik „sikerült létrehozni az irányítás rugalmas szisztémáját, melyben az egyes alegységek maximális önállósággal rendelkeznek a művelti tervezés kérdéseiben”. Ezeket a nyilatkozatokat megerősítik az erőszak szervekben lévő forrásaink adatai, akik állítják, hogy a fegyveresek valóban három-négyfős csoportokra oszlottak, amelyek a jogvédő szervek, az adminisztráció munkatársainak és a hatalom képviselőinek célzott likvidálásával foglalkoznak. Mi ez, ha nem az írországi ASU példája?

Ingusétiában lezajlott legutóbbi események, valószínűleg, e taktika irányába történő átmenetet jelentik: július 16.-án kézi gránátvetőből rálóttek a köztársasági GAI (közlekedés-rendészet – ford.megj.) parancsnok-helyettesének, Zajkov elnök unokatestvérének házára, ugyan azon a napon Ordzsonikidze faluban megöltek egy orosz tanítónőt és annak gyermekeit, július 18.-án Karabulakban rálóttek a katonákat szállító gépkocsira és robbanás volt a tanítónő temetésén, július 22.-én pedig Ekazsevoból Nazranba vezető úton megölték Vaha Vedzizsev mollát.

Érdeemes hozzátenni, hogy egy év alatt a fegyveresek regionális alapú átszervezést hajtottak végre, létrehozva az ún. „Kaukázusi Front”-ot, ahová beolvadtak a Kaukázus összes köztársaságából a fegyveres csoportok – Kabardin-Balkariától és Dagesztántól Észak-Oszétiáig.

A fegyveresek 2006. őszén ismét változtattak taktikájukon: ez alkalommal Doku Umarov volt a kezdeményező, aki meghirdette, hogy most csökkenteni kell a nagy lakott településekre történő nyomást, és a hegyi járásokra kell

koncentrálni. Valószínű, hogy e taktika alkalmazásának eredményeként lőtték le 2007. áprilisban a Satojszki járásban a GRU különleges alakulata 22. brigádjának MI-8-as helikopterét. Az orosz hivatalos személyek, csak úgy, mint a britek annak idején, szintén az aktív fegyveresek létszámának csökkenéséről beszélnek, most néhány százfős létszámot említve. Figyelembe véve az írországi tapasztalatokat, egyelőre nem lehet megmondani, hogy ez a mozgalom visszaesésének vagy az átszervezésének jele e.

Nem ismert, tanulmányozta-e Samil Baszajev a latin-amerikai vagy észak-írországi felkelő mozgalmak tapasztalatait, ám ő és követői hasonló utat jártak be, mivel ez az egyetlen perspektivikus út a fegyveresek számára. Glover brigádaparancsnok, a brit vezérkar felderítő szekciójának vezetője a '70-es években, és felelős Észak-Írorszáért, valahogy megemlítette titkos beszámolójában (melyet a szeparatisták hívei elloptak Londonban, és a köztársaságiak nyilvánosságra hoztak): „A sejtek elvén átszervezett IRA kevésbé függővé vált a közvéleménytől és csökkentette az informátoroknak szervezetükbe történő beépülésének lehetőségét”. De hiszen nem ezek azok a célok, melyeket bármely terrorista szervezet kitűz maga elé?

Az új szervezeti struktúrára való áttérés után az IRA jelentősen növelte támadásai hatékonyságát. A köztársaságiaknak 1979-ben sikerült egyidejűleg két támadást végrehajtaniuk – felrobbantani egy katonai konvojt (több mint 20 katona halt meg) és megölniük a királyi család tagját lord Mauntbattant. Ez három hónappal Margaret Thatcher miniszterelnökké választása után történt. A helyzet láthatóan kikerült az ellenőrzés alól és Thatchernek nem csak személyesen kellett a körzetbe utaznia, de oda küldeni a külső hírszerzés főnökét is, hogy ő, mint külső személy, kibékítse a hadsereget, az elhárítást és a rendőrséget, rákényszerítve őket az információcserére. Ugyanakkor a briteknek nem sikerült elbánni az IRA-val és azt követő tizenöt évben sem a „vas lady minden keménysége, a speciális alakulat és annak, – az orosz, „nyomd le a budiba” elvre, annyira emlékeztető, – módszerei iránti szeretete ellenére.

Ukrajna Külső Hírszerző Szolgálata *

Elnök - Nyikolaj Malomuzs (2005. április 3.-tól)

Ukrajna Külső Hírszerző Szolgálata 2004. októberben került létrehozásra az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU) hírszerző alegységeinek bázisán (korábban létezett a hírszerzési Igazgatóság, az Ukrán Biztonsági Szolgálat Hírszerző Főcsoportfőnöksége).

Előttörténet

Ukrajna függetlenségének megszavazása után került létrehozásra Ukrajna Nemzeti Biztonsági Szolgálatának (SZNBUS) keretében a Hírszerző Főcsoportfőnökség, melynek szervezeti-állomány struktúráját az erre vonatkozó 1991. december 28.-án kelt SZNBUS elnöki parancs hagyta jóvá. Előttük az a feladat állt, hogy rövid határidőn belül teremtsék meg a modern hírszerző szolgálat tevékenységének klasszikus irányait, határozzák meg a fejlődés stratégiáját, az új körülmények közötti tevékenység alapvető összetevőit, formáit és módszereit, valamint alakítsák ki az állam legfelsőbb vezetésének a nemzeti biztonság aktuális problémáira vonatkozó folyamatos tájékoztatását.

Az USzSzk területén a SZU KGB és a SZU Védelmi Minisztérium VK GRU több stratégiai rádió-felderítő alegysége települt, melyek bázisán a '90-es évek elején létrejött az SZBU Rádióelektronikai felderítő és elhárító Csoportfőnöksége („R” Csfség.).

Az SZBU Hírszerző Főcsoportfőnöksége 2000 végén Ukrajna Elnökének Utasításának megfelelően a nemzeti hírszerzési szerv státusát kapta meg, ami lehetőséget biztosított az teljes hírszerzési tevékenység koordinálására.

2000. márciusban elfogadásra került a Törvény „Ukrajna hírszerző szerveiről”. 2004. februárban Ukrajna Elnökének Utasítása alapján a hírszerző főcsoportfőnökség és az „R” főcsoportfőnökség bázisán létrehozásra került az SZBU Hírszerző Igazgatósága.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2005. december 1.-én, elfogadta a Törvényt „Ukrajna külső hírszerző szolgálatáról”, melyben meghatározásra és jogszabályilag rögzítésre került a külső hírszerzésnek, mint Ukrajna önálló állami szervének jogi státusa.

---

* Forrás: www.agentura.ru

Az Ukrán SZVR-re olyan alapvető feladatok hárulnak, mint

- hírszerzési információk megszerzése, analitikai feldolgozása és megküldése Ukrajna jogszabályai által meghatározott legfelsőbb államhatalmi szervek vezetőinek;
- speciális intézkedésekkel közreműködés Ukrajna állami politikájának megvalósításához a gazdaság, a politika, a haditechnika, az ökológia és információs szférákban, az ország védelmi képességeinek erősítésében, gazdasági és tudományos-technikai fejlődésében;
- részvétel Ukrajna határon túli képviseletei működése biztonságának biztosításában, e képviseletek munkatársainak és családtagjainak a fogadó országbeli, valamint a külföldi kiküldetésben részvevő, államtitok birtokában lévő ukrán állampolgárok biztonságának biztosításában;
- részvétel a nemzetközi szervezett bűnözés és terrorizmus, az illegális kábítószer-kereskedelem, fegyver-kereskedelem és azok előállítási technológiái, az illegális migráció elleni küzdelemben;
- Ukrajna nemzeti biztonságát, állampolgárai életét és egészségét, a külföldön lévő állami tulajdonú objektumait érintő külső fenyegetésekkel szembeni ellenintézkedések végrehajtása.

A meghatározott feladatok figyelembe vételével alakították ki az USZVR szervezeti struktúráját, amely magában foglalja az operatív, az értékelő-elemző, technikai aleggységeket, a tudományos-kutató intézeteket, valamint a jogi, személyügyi, adminisztratív-gazdasági biztosítás és más aleggységeket. A szakemberek képzésével és továbbképzésével az USZVR Főiskolája foglalkozik.

„Ukrajna Külső Hírszerző Szolgálatáról” szóló törvény meghatározza az USZVR összlétszámát 4.350 főben, ezen belül 4.010 fő hivatásos állományú.

Az USZVR általános irányítását Ukrajna Elnöke végzi, aki kinevezi az USZVR Elnökét.

Az USZVR saját Web-lappal rendelkezik: - szru. gov. ua
- fisu. gov. ua

CONTENTS

	Page
<i>EVALUATIONS, ANALYSES, STUDIES</i>	
József Németh Irán	
Pál Horváth Development of Islamic Fundamentalism at the Middle-East and Africa, and its connections to terrorism, part 2.....	5
László Schandl – László Svéd First Military-Medical Experiences of the Multinational Medical Mystem.....	23
Norbert Pap A Few Thoughts about the Relation of Geography and Politics	42
<i>CURRENT ISSUES</i>	
György Szternák Social Background of Extremeist, Violent Organisations, Groups	
István Sárkány Civilisation under Terror, Civilised Terrorism.....	68
Csaba Szabó Corruption and its Countermeasures	75
Tamás Kenedli The Role of EUROPOL Analytical Workfile (AWF) in the International Criminal Information-Exchange and Operational Activity	97
<i>CONSULTATION</i>	
Csaba Fenyvesi Confrontation as Legal Evidence	106
János Krizbai Organisational Productivity in the Public Sphere and in Military Organistaion.....	138
<i>FORUM of PhD CANDIDATES</i>	
János Béres – Zsolt Spindler Suicide Attacks in Afghanistan	150
Ágnes Déri Career in the Heart of Europe.....	160
<i>ROM THE HISTORY OF SECURITY SERVICES</i>	
Ervin Antal Szabó <i>Sketches from the History of Russian Intelligence The King of the Spies of Kreml.....</i>	166
<i>NEWS, EVENTS, FACTS</i>	
Ervin Antal Szabó Articles concerning National Security Issues from Foreign Media	
USA's Intelligence Hired to Businessmen	174
Special Operation of FSB on 17 September	179
The Director of National Intelligence	180
Caucasian front: New Tactics of Foreign Mistakes.....	184
Ukraine's External Intelligence Service	194
Contents	196
<i>THE AUTHORS</i>	

SZERZŐINK

Dr. Németh József PhD nyá. alezredes

Dr. Horváth Pál PhD nyá. ddtbk.

Dr. Schandl László PhD orvosezredes

AEK Szakrendelő Intézet igazgató

Dr. Svéd László PhD nyá. orvos altábornagy

AEK rehabilitációs igazgató, főigazgató helyettes

Dr. Pap Norbert PhD tanszékvezető egyetemi docens

PTE TTK Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Dr. Szternák György egyetemi tanár, CSc

ZMNE Összhaderőnemi Műveleti Intézet igazgató

Prof. Dr. Sárkány István nyá. rendőr vezérőrnagy

RTF rektor

Szabó Csaba rendőr ezredes

IRM RSZVSZ főosztályvezető, rendőrségi főtanácsos

Kenedli Tamás r. százados

ORFK Elemző és Koordinációs Igazgatóság kiemelt főreferens

Dr. Fenyvesi Csaba

PTE ÁJK egyetemi docens

Dr. Krizbai János PhD ezredes

HM Humánpolitikai főosztályvezető-helyettes

Béres János

ZMNE PhD hallgató

Spindler Zsolt

ZMNE PhD hallgató

Déri Ágnes

PTE PhD hallgató

Szabó Ervin Antal alezredes

KBH osztályvezető-helyettes